
3 1761 09343946 1

G. H. Ise

e Coll. Vigorn.

Oxon.

1902

BAEDAE

HISTORIA ECCLESIASTICA GENTIS ANGLORVM

EDIDIT

ALFRED HOLDER

FREIBURG I. B. UND TÜBINGEN 1882
AKADEMISCHE VERLAGSBUCHHANDLUNG VON J. C. B. MOHR
(PAUL SIEBECK)

Inhalt.

GLORIOSISSIMO REGI CEOLVVLFO

BAEDA FAMVLVS CHRISTI ET PRESBYTER.

Historiam gentis Anglorum ecclesiasticam, quam nuper edideram, libentissime tibi desideranti, rex, et prius ad legendum ac probandum transmisi et nunc ad transscribendum ac plenius ex tempore meditandum retransmitto; satisque studium tuae sinceritatis amplector, quo non solum audiendis scripturae sanctae uerbis aurem sedulus accommodas, uerum etiam noscendis priorum gestis siue dictis et maxime nostrae gentis uirorum illustrium curam uigilanter impendis. Siue enim historia de bonis bona referat, ad imitandum bonum auditor sollicitus instigatur; seu mala commemoret de prauis, nihilominus religiosus ac pius auditor siue lector deuitando, quod noxium est ac peruersum, ipse sollertius ad exsequenda ea, quae bona ac deo digna esse cognouerit, accenditur. Quod ipsum tu quoque uigilantissime deprehendens, historiam memoratam in notitiam tibi simulque eis, quibus te regendis diuina praefecit auctoritas, ob generalis curam salutis latius propalari desideras.

Vt autem in his, quae scripsi, uel tibi uel ceteris auditoribus siue lectoribus huius historiae occasionem dubitandi subtraham, quibus haec maxime auctoribus didicerim, breuiter intimare curabo.

Auctor ante omnes atque adiutor opusculi huius Albinus abba reuerentissimus uir per omnia doctissimus extitit; qui in ecclesia Cantuariorum a beatae memoriae Theodoro archiepiscopo et Hadriano abbate uiris uenerabilibus atque eruditissimis institutus, diligenter omnia, quae in ipsa Cantuariorum prouincia uel etiam in contiguis eidem regionibus a discipulis beati papae Gregorii

gesta fuere, uel monimentis litterarum uel seniorum traditione cognouerat: et ea mihi de his, quae memoria digna uidebantur, per religiosum Lundoniensis ecclesiae presbyterum Nothelmum, siue litteris mandata siue ipsius Nothelmi uiua uoce referenda, transmisit. Qui uidelicet Nothelmus postea Romam ueniens nonnullas ibi beati Gregorii papae simul et aliorum pontificum epistulas, perscrutato eiusdem sanctae ecclesiae Romanae scrinio permissu eius, qui nunc ipsi ecclesiae praeest Gregorii pontificis, inuenit, reuersusque nobis nostrae historiae inserendas cum consilio praefati Albini reuerentissimi patris adtulit. A principio itaque uoluminis huius usque ad tempus, quo gens Anglorum fidem Christi percepit, ex priorum maxime scriptis hinc inde collectis ea, quae promeremus, didicimus. Exinde autem usque ad tempora praesentia, quae in ecclesia Cantuariorum per discipulos beati papae Gregorii siue successores eorum uel sub quibus regibus gesta sint, memorati abbatis Albini industria Nothelmo, ut diximus, perferente cognouimus. Qui etiam prouinciae Orientalium simul et Occidentalium Saxonum nec non et Orientalium Anglorum atque Nordanhymbrorum, a quibus praesulibus uel quorum tempore regum gratiam euangelii perceperint, nonnulla mihi ex parte prodiderunt. Denique hortatu praecipue ipsius Albini, ut hoc opus aggredi auderem, prouocatus sum. Sed et Danihel reuerentissimus Occidentalium Saxonum episcopus, qui nunc usque superest, nonnulla mihi de historia ecclesiastica prouinciae ipsius simul et proxima illi Australium Saxonum nec non et Vectae insulae litteris mandata declarauit. Qualiter uero per ministerium Ceddi et Ceadda religiosorum Christi sacerdotum uel prouincia Merciorum ad fidem Christi, quam non nouerat, peruenerit, uel prouincia Orientalium Saxonum fidem, quam olim exsufflauerat, recuperauerit, qualis etiam ipsorum patrum uita uel obitus extiterit, diligenter a fratribus monasterii, quod ab ipsis conditum Laestingaeu cognominatur, agnouimus. Porro in prouincia Orientalium Anglorum, quae fuerint gesta ecclesiastica, partim ex scriptis uel traditione priorum, partim reuerentissimi abbatis Esi relatione comperimus. At uero in prouincia Lindissi, quae sint gesta

erga fidem Christi quaeue successio sacerdotalis extiterit, uel litteris reuerentissimi antistitis Cynibercti uel aliorum fidelium uirorum uiua uoce didicimus. Quae autem in Nordanhymbrorum prouincia, ex quo tempore fidem Christi perceperunt, usque ad praesens per diuersas regiones in ecclesia sint acta, non uno quolibet auctore, sed fideli innumerorum testium, qui haec scire uel meminisse poterant, adsertione cognoui, exceptis his, quae per me ipsum nosse poteram. Inter quae notandum, quod ea, quae de sanctissimo patre et antistite Cudbercto uel in hoc uolumine uel in libello gestorum ipsius conscripsi, partim ex eis, quae de illo prius a fratribus ecclesiae Lindisfarnensis scripta repperi, assumsi simpliciter fidem historiae, quam legebam, accommodans, partim uero ea, quae certissima fidelium uirorum adtestatione per me ipse cognoscere potui, sollerter adicere curaui. Lectoremque suppliciter obsecro, ut, siqua in his, quae scripsimus, aliter quam se ueritas habet, posita reppererit, non hoc nobis imputet, qui, quod uera lex historiae est, simpliciter ea, quae fama uulgante collegimus, ad instructionem posteritatis litteris mandare studuimus.

Praeterea omnes, ad quos haec eadem historia peruenire poterit nostrae nationis legentes siue audientes, suppliciter precor, ut pro meis infirmitatibus et mentis et corporis apud supernam clementiam saepius interuenire meminerint; et in suis quique prouinciis hanc mihi suae remunerationis uicem rependant, ut, qui de singulis prouinciis siue locis sublimioribus, quae memoratu digna atque incolis grata credideram, diligenter adnotare curaui, apud omnes fructum piae intercessionis inueniam.

INCIPIT PRAEFATIO PRAESBYTERI AD ALCVINVM ABBATVM.

Desiderantissimo et reuerentissimo patri Albino Beda Christi famulus salutem.

Gratantissime suscepi munuscula tuae dilectionis, quae per uenerabilem fratrem nostrum Nothelmum presbyterum mittere dignatus es, et maxime litteras, quibus me iam secunda uice in ecclesiastica gentis nostrae historia, ad quam me scribendam iamdudum instigaueras, creber adiuuare atque instituere curasti. Propter quod et ipse tibi rectissime eandem historiam, mox ut consummare potui, ad transscribendum remisi. Sed et aliud, quod te partim desiderare comperi, uolumen tibi uice remunerationis aeque ad transscribendum destinaui, uidelicet illud, quod de structura templi Salomonis atque allegorica eius interpretatione nuper edidi. Teque, amantissime pater, supplex obsecro, ut pro mea fragilitate cum his, qui tecum sunt, famulis Christi apud pium iudicem sedulus intercedere memineris; sed et eos, ad quos eadem nostra opuscula peruenire feceris, hoc idem facere monueris. Bene uale, semper amantissime in Christo pater optime.

BAEDAE

HISTORIA ECCLESIASTICA

GENTIS ANGLORVM.

LIBER PRIMVS.

1.

De situ Brittaniae uel Hiberniae et priscis earum incolis.

Brittania Oceani insula, cui quondam Albion nomen fuit, inter septentrionem et occidentem locata est, Germaniae, Galliae, Hispaniae, maximis Europae partibus, multo interuallo aduersa. Quae per milia passuum DCCC in Boream longa, latitudinis habet milia CC, exceptis duntaxat prolixioribus diuersorum promuntoriorum tractibus, quibus efficitur, ut circuitus eius quadragies octies septuaginta quinque milia compleat. Habet a meridie Galliam Belgicam, cuius proximum litus transmeantibus aperit ciuitas, quae dicitur Rutubi portus, a gente Anglorum nunc corrupte Reptacaestir uocata, interposito mari a Gessoriaco Morinorum gentis litore proximo, traiectu milium quinquaginta, siue, ut quidam scripsere, stadiorum quadringentorum quinquaginta. A tergo autem, unde Oceano infinito patet, Orcadas insulas habet.

Opima frugibus atque arboribus insula, et alendis apta pecoribus ac iumentis; uineas etiam quibusdam in locis germinans: sed et auium ferax terra marique generis

diuersi. Fluuiis quoque multum piscosis ac fontibus praeclara copiosis, et quidem praecipue issicio abundat et anguilla. Capiuntur autem saepissime et uituli marini et delphines, nec non et balaenae: exceptis uariorum generibus conchyliorum; in quibus sunt et musculae, quibus inclusam saepe margaritam omnis quidem coloris optimam inueniunt, id est et rubicundi et purpurei et iacintini et prasini, sed maxime candidi. Sunt et cochleae satis superque abundantes, quibus tinctura coccinei coloris conficitur, cuius rubor pulcherrimus nullo umquam solis ardore, nulla ualet pluuiarum iniuria pallescere; sed quo uetustior est, eo solet esse uenustior. Habet fontes salinarum, habet et fontes calidos, et ex eis fluuios balinearum calidarum omni aetati et sexui per distincta loca iuxta suum cuique modum accommodos. Aqua enim, ut sanctus Basilius (*in hexaemeron homil.* 4) dicit, feruidam qualitatem recipit, cum per certa quaedam metalla transcurrit, et fit non solum calida, sed et ardens. Quae etiam uenis metallorum, aeris, ferri et plumbi et argenti, fecunda gignit et lapidem gagatem plurimum optimumque: est autem nigrogemmeus et ardens igni admotus, incensus serpentes fugat, adtritu calefactus applicita detinet aeque ut sucinum. Erat et ciuitatibus quondam uiginti et octo nobilissimis insignita praeter castella innumera, quae et ipsa muris, turribus, portis ac seris erant instructa firmissimis.

Et quia prope sub ipso septentrionali uertice mundi iacet, lucidas aestate noctes habet; ita ut medio saepe tempore noctis in quaestionem ueniat intuentibus, utrum crepusculum adhuc permaneat uespertinum, an iam aduenerit matutinum, utpote nocturno sole non longe sub terris ad orientem Boreales per plagas redeunte: unde etiam plurimae longitudinis habet dies aestate, sicut et noctes contra in bruma, sole nimirum tunc Libycas in partes secedente, id est horarum decem et VIII: plurimae item breuitatis noctes aestate et dies habet in bruma, hoc est VI solummodo aequinoctialium horarum; cum in Armenia, Macedonia, Italia ceterisque eiusdem lineae regionibus longissima dies siue nox XV, breuissima VIIII compleat horas.

Haec in praesenti, iuxta numerum librorum, quibus lex diuina scripta est, quinque gentium linguis, unam eandemque summae ueritatis et uerae sublimitatis scientiam scrutatur et confitetur, Anglorum uidelicet, Brettonum, Scottorum, Pictorum et Latinorum, quae meditatione scripturarum ceteris omnibus est facta communis. In primis autem haec insula Brettones solum, a quibus nomen accepit, incolas habuit; qui de tractu Armoricano, ut fertur, Brittaniam aduecti, Australes sibi partes illius uindicarunt.

Et cum plurimam insulae partem, incipientes ab Austro, possedissent, contigit gentem Pictorum de Scythia, ut perhibent, longis nauibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu uentorum, extra fines omnes Brittaniae Hiberniam peruenisse, eiusque septentrionales oras intrasse, atque inuenta ibi gente Scottorum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec inpetrare potuisse. Est autem Hibernia insula omnium post Brittaniam maxima, ad occidentem quidem Brittaniae sita; sed sicut contra Aquilonem ea breuior, ita in meridiem se trans illius fines plurimum protendens, usque contra Hispaniae septentrionalia, quamuis magno aequore interiacente peruenit. Ad hanc ergo usque peruenientes nauigio Picti, ut diximus, petierunt in ea sibi quoque sedes et habitationem donari. Respondebant Scotti, quia non ambos eos caperet insula, 'sed possumus' inquiunt 'salubre uobis dare consilium, quid agere ualeatis. Nouimus insulam aliam esse non procul a nostra contra ortum solis, quam saepe lucidioribus diebus de longe aspicere solemus. Hanc adire si uultis, habitabilem uobis facere ualetis: uel, siqui restiterit, nobis auxiliariis utimini.' Itaque petentes Brittaniam Picti, habitare per septentrionales insulae partes coeperunt, nam Austrina Brettones occupauerant. Cumque uxores Picti non habentes peterent a Scottis, ea solum condicione dare consenserunt, ut ubi res perueniret in dubium, magis de feminea regum prosapia quam de masculina regem sibi eligerent: quod usque hodie apud Pictos constat esse seruatum.

Procedente autem tempore Brittania post Brettones et Pictos tertiam Scottorum nationem in Pictorum parte

recepit; qui duce Reuda de Hibernia progressi, uel amicitia uel ferro sibimet inter eos sedes, quas hactenus habent, uindicarunt: a quo uidelicet duce usque hodie Dalreudini uocantur, nam lingua eorum daal partem significat. Hibernia autem et latitudine sui status et salubritate ac serenitate aerum multum Brittaniae praestat, ita ut raro ibi nix plus quam triduana remaneat: nemo propter hiemem aut fena secet aestate aut stabula fabricet iumentis: nullum ibi reptile uideri soleat, nullus uiuere serpens ualeat: nam saepe illo de Brittania adlati serpentes, mox ut, proximante terris nauigio, odore aeris illius adtacti fuerint, intereunt: quin potius omnia pene, quae de eadem insula sunt, contra uenenum ualent. Denique uidimus, quibusdam a serpente percussis, rasa folia codicum, qui de Hibernia fuerant, et ipsam rasuram aquae immissam ac potui datam, talibus protinus totam uim ueneni grassantis, totum inflati corporis absumsisse ac sedasse tumorem. Diues lactis ac mellis insula nec uinearum expers, piscium uolucrumque, sed et ceruorum caprearumque uenatu insignis. Haec autem proprie patria Scottorum est: ab hac egressi, ut diximus, tertiam in Brittania Brettonibus et Pictis gentem addiderunt. Est autem sinus maris permaximus, qui antiquitus gentem Brettonum a Pictis secernebat, qui ab occidente in terras longo spatio erumpit, ubi est ciuitas Brettonum munitissima usque hodie, quae uocatur Alcluith: ad cuius uidelicet sinus partem septentrionalem Scotti, quos diximus, aduenientes sibi locum patriae fecerunt.

2.

Vt Brittaniam primus Romanorum Gaius Iulius adierit.

Verum eadem Brittania Romanis usque ad Gaium Iulium Caesarem inaccessa atque incognita fuit: qui anno ab Vrbe condita DCXCIII. ante uero incarnationis dominicae tempus anno LX., functus gradu consulatus cum Lucio Bibulo, dum contra Germanorum Gallorumque gentes, qui Rheno tantum flumine dirimebantur, bellum gereret, uenit ad Morinos, unde in Brittaniam proximus

et breuissimus transitus est; et nauibus onerariis atque actuaris circiter octoginta praeparatis in Brittaniam transuehitur, ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde aduersa tempestate correptus plurimam classis partem et non paruum numerum militum, equitum uero pene omnem disperdidit. Regressus in Galliam, legiones in hiberna dimisit ac sescentas naues utriusque commodi fieri imperauit. Quibus iterum in Brittaniam primo uere transuectus, dum ipse in hostem cum exercitu pergit, naues in anchoris stantes tempestate correptae uel conlisae inter se, uel harenis inlisae ac dissolutae sunt: ex quibus quadraginta perierunt, ceterae cum magna difficultate reparatae sunt. Caesaris equitatus primo congressu a Brittanis uictus ibique Labienus tribunus occisus est. Secundo proelio cum magno suorum discrimine uictos Brittanos in fugam uertit. Inde ad flumen Tamensim profectus. In huius ulteriore ripa Cassobellauno duce immensa hostium multitudo consederat ripamque fluminis ac pene totum sub aqua uadum acutissimis sudibus praestruxerat: quarum uestigia sudium ibidem usque hodie uisuntur, et uidetur inspectantibus, quod singulae earum ad modum humani femoris grossae et circumfusae plumbo immobiliter erant in profundum fluminis infixae. Quod ubi a Romanis deprehensum ac uitatum est, barbari legionum impetum non ferentes siluis sese abdidere, unde crebris irruptionibus Romanos grauiter ac saepe lacerabant. Interea Trinouantum firmissima ciuitas cum Androgio duce datis XL obsidibus Caesari sese dedit. Quod exemplum secutae urbes aliae complures in foedus Romanorum uenerunt. Eisdem demonstrantibus Caesar oppidum Cassobellauni inter duas paludes situm, obtentu insuper siluarum munitum omnibusque rebus confertissimum tandem graui pugna cepit. Exin Caesar a Brittanis reuersus in Galliam, postquam legiones in hiberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumuentus et conflictatus est.

3.

Vt eandem secundus Romanorum Claudius adiens, Orcadas etiam insulas Romano adiecerit imperio. Sed et Vespasianus ab eo missus Vectam quoque insulam Romanis subdiderit.

Anno autem ab Vrbe condita DCC°XC°V[III]° <Ti.> Claudius imperator ab Augusto quartus, cupiens utilem reipublicae ostentare principem, bellum ubique et uictoriam undecumque quaesiuit. Itaque expeditionem in Brittaniam mouit, quae excitata in tumultum propter non redhibitos transfugas uidebatur: transuectus in insulam est, quam neque ante Iulium Caesarem neque post eum quisquam adire ausus fuerat, ibique sine ullo proelio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulae partem in deditionem recepit. Orcadas etiam insulas ultra Brittaniam in Oceano positas Romano adiecit imperio ac sexto, quam profectus erat, mense Romam rediit, filioque suo Brittanici nomen imposuit. Hoc autem bellum quarto imperii sui anno compleuit, qui est annus ab incarnatione domini XLVI.; quo etiam anno fames grauissima per Syriam facta est, quae in actibus apostolorum per prophetam Agabum praedicta esse memoratur.

Ab eodem Claudio Vespasianus, qui post Neronem imperauit, in Brittaniam missus etiam Vectam insulam, Brittaniae proximam a meridie, Romanorum dicioni subiugauit; quae habet ab oriente in occasum XXX circiter milia passuum, ab Austro in Boream XII, in orientalibus suis partibus mari VI milium, in occidentalibus trium, a meridiano Brittaniae litore distans. Succedens autem Claudio in imperium Nero nihil omnino in re militari ausus est. Vnde inter alia Romani regni detrimenta innumera Brittaniam pene amisit; nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atque subuersa sunt.

4.

Vt Lucius Brittanorum rex missis ad Eleutherum papam litteris Christianum se fieri petierit.

Anno ab incarnatione domini C°L°VI° Marcus Antonius Verus decimus quartus ab Augusto regnum cum

Aurelio Commodo fratre suscepit: quorum temporibus cum Eleutherus uir sanctus pontificatui Romanae ecclesiae praeesset, misit ad eum Lucius Brittaniarum rex epistulam, obsecrans, ut per eius mandatum Christianus efficeretur: et mox effectum piae postulationis consecutus est; susceptamque fidem Brittani usque in tempora Diocletiani principis inuiolatam integramque quieta in pace seruabant.

5.

Vt Seuerus receptam Brittaniae partem uallo a cetera distinxerit.

Anno ab incarnatione domini C°LXXX°VIIII° Seuerus, genere Afer Tripolitanus ab oppido Lepti, decimus septimus ab Augusto imperium adeptus, decem et septem annis tenuit. Hic natura saeuus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidem rempublicam, sed laboriosissime rexit. Victor ergo ciuilium bellorum, quae ei grauissima occurrerant, in Brittanias defectu pene omnium sociorum trahitur. Vbi magnis grauibusque proeliis saepe gestis receptam partem insulae a ceteris indomitis gentibus, non muro, ut quidam aestimant, sed uallo distinguendam putauit. Murus etenim de lapidibus, uallum uero, quo ad repellendam uim hostium castra muniuntur, fit de cespitibus, quibus circumcisis e terra uelut murus exstruitur altus supra terram, ita ut in ante sit fossa, de qua leuati sunt cespites, supra quam sudes de lignis fortissimis praefiguntur. Itaque Seuerus magnam fossam firmissimumque uallum, crebris insuper turribus communitum, a mari ad mare duxit. Ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit. Reliquit duos filios, Bassianum et Getam: quorum Geta hostis publicus iudicatus interiit, Bassianus, Antonini cognomine adsumpto, regno potitus est.

6.

De imperio Diocletiani, et ut Christianos persecutus sit.

Anno incarnationis dominicae CC°LXXX°VI° Diocletianus tricesimus tertius ab Augusto imperator ab

exercitu electus annis XX fuit, Maximianumque cognomento Herculium socium creauit imperii. Quorum tempore Carausius quidam, genere quidem infimus, sed consilio et manu promptus, cum ad obseruanda Oceani litora, quae tunc Franci et Saxones infestabant, positus plus in perniciem quam in prouectum reipublicae ageret, ereptam praedonibus praedam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli uindicando; accendens suspicionem, quia ipsos quoque hostes ad incursandos fines artifici neglegentia permitteret: quam ob rem a Maximiano iussus occidi purpuram sumsit ac Brittanias occupauit; quibus sibi per VII annos fortissime uindicatis ac retentis, tandem fraude Allecti socii sui interfectus est. Allectus postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit: quem Asclepiodotus praefectus praetorio oppressit Brittaniamque post X annos recepit.

Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente uastari ecclesias, affligi interficique Christianos decimo post Neronem loco praeceperunt: quae persecutio omnibus fere ante actis diuturnior atque immanior fuit; nam per X annos incendiis ecclesiarum, proscriptionibus innocentum, caedibus martyrum incessabiliter acta est. Denique etiam Brittaniam tum plurima confessionis deo deuotae gloria sublimauit.

7.

Passio sancti Albani et sociorum eius, qui eodem tempore pro domino sanguinem fuderunt.

Siquidem in ea passus est sanctus Albanus, de quo presbyter Fortunatus in Laude uirginum, cum beatorum martyrum, qui de toto orbe ad dominum uenirent, mentionem faceret, ait (*Carm.* VIII. 3,155):

"Albanum egregium fecunda Britania profert."

Qui uidelicet Albanus paganus adhuc, cum perfidorum principum mandata aduersum Christianos saeuirent, clericum quendam persecutores fugientem hospitio recepit: quem dum orationibus continuis ac uigiliis die noctuque studere conspiceret, subito diuina gratia respectus exemplum fidei ac pietatis illius coepit aemulari, ac salu-

taribus eius exhortationibus paulatim edoctus, relictis idolatriae tenebris Christianus integro ex corde factus est. Cumque praefatus clericus aliquot diebus apud eum hospitaretur, peruenit ad aures nefandi principis confessorem Christi, cui necdum fuerat locus martyrii deputatus, penes Albanum latere. Vnde statim iussit milites eum diligentius inquirere. Qui cum ad tugurium martyris peruenissent, mox se sanctus Albanus pro hospite ac magistro suo, ipsius habitu, id est caracalla, qua uestiebatur, indutus, militibus exhibuit atque ad iudicem uinctus perductus est.

Contigit autem iudicem ea hora, qua ad eum Albanus adducebatur, aris adsistere ac daemonibus hostias offerre. Cumque uidisset Albanum, mox ira succensus nimia, quod se ille ultro pro hospite, quem susceperat, militibus offerre ac discrimini dare praesumsisset, ad simulacra daemonum, quibus adsistebat, eum iussit pertrahi: 'Quia rebellem' inquiens 'ac sacrilegum celare quam militibus reddere maluisti, ut contemtor diuum meritam blasphemiae suae poenam lueret, quaecumque illi debebantur supplicia, tu soluere habes, si a cultu nostrae religionis discedere tentas.' At sanctus Albanus, qui se ultro persecutoribus fidei Christianum esse prodiderat, nequaquam minas principis metuit; sed accinctus armis militiae spiritalis, palam iussis illius parere nolle pronuntiabat. Tum iudex: 'Cuius' inquit 'familiae uel generis es?' Albanus respondit: 'Quid ad te pertinet, qua sim stirpe genitus? sed si ueritatem religionis audire desideras, Christianum iam me esse Christianisque officiis uacare cognosce.' Ait iudex: 'Nomen tuum quaero, quod sine mora mihi insinua.' Et ille: 'Albanus' inquit 'a parentibus uocor, et deum uerum ac uiuum, qui uniuersa creauit, adoro semper et colo.' Tum iudex repletus iracundia dixit: 'Si uis perennis uitae felicitate perfrui, diis magnis sacrificare ne differas.' Albanus respondit: 'Sacrificia haec, quae a uobis redduntur daemonibus, nec auxiliari subiectis possunt nec supplicantium sibi desideria uel uota complere. Quin immo, quicumque his sacrificia simulacris obtulerit, aeternas inferni poenas pro mercede recipiet.'

His auditis iudex nimio furore commotus caedi sanctum dei confessorem a tortoribus praecepit autumans se uerberibus, quam uerbis non poterat, cordis eius emollire constantiam. Qui cum tormentis afficeretur acerrimis, patienter haec pro domino, immo gaudenter ferebat. At ubi iudex tormentis illum superari uel a cultu Christianae religionis reuocari non posse persensit, capite eum plecti iussit.

Cumque ad mortem duceretur, peruenit ad flumen, quod muro et harena, ubi feriendus erat, meatu rapidissimo diuidebatur: uiditque ibi non paruam hominum multitudinem utriusque sexus, condicionis diuersae et aetatis, quae sine dubio diuinitatis instinctu ad obsequium beatissimi confessoris ac martyris uocabatur et ita fluminis ipsius occupabat pontem, ut intra uesperam transire uix posset. Denique cunctis pene egressis, iudex sine obsequio in ciuitate substiterat. Igitur sanctus Albanus, cui ardens inerat deuotio mentis ad martyrium ocius peruenire, accessit ad torrentem et dirigens ad caelum oculos, illico siccato alueo, uidit undam suis cessisse ac uiam dedisse uestigiis. Quod cum inter alios etiam ipse carnifex, qui eum percussurus erat, uidisset, festinauit ei, ubi ad locum destinatum morti uenerat, occurrere: diuino nimirum admonitus instinctu, proiectoque ense, quem strictum tenuerat, pedibus eius aduoluitur, multum desiderans, ut cum martyre uel pro martyre, quem percutere iubebatur, ipse potius mereretur percuti.

Dum ergo is ex persecutore factus esset collega ueritatis et fidei, ac iacente ferro esset inter carnifices iusta cunctatio, montem cum turbis reuerentissimus dei confessor ascendit: qui oportune laetus, gratia decentissima, quingentis fere passibus ab harena situs est, uariis herbarum floribus depictus, immo usque quaque uestitus; in quo nihil repente arduum, nihil praeceps, nihil abruptum, quem lateribus longe lateque deductum in modum aequoris natura complanat, dignum uidelicet eum, pro insita sibi specie uenustatis, iam olim reddens, qui beati martyris cruore dicaretur. In huius ergo uertice sanctus Albanus dari sibi a deo aquam rogauit, statimque, incluso meatu, ante pedes eius fons perennis exortus est, ut

omnes agnoscerent etiam torrentem martyri obsequium detulisse: neque enim fieri poterat, ut in arduo montis cacumine martyr aquam, quam in fluuio non reliquerat, peteret, si hoc oportunum esse non uideret. Qui uidelicet fluuius ministerio persoluto, deuotione completa officii testimonium relinquens, reuersus est ad naturam. Decollatus itaque martyr fortissimus ibidem accepit coronam uitae, quam repromisit deus diligentibus se. Sed ille, qui piis ceruicibus impias intulit manus, gaudere super mortuum non est permissus: namque oculi eius in terram una cum beati martyris capite deciderunt.

Decollatus est ibi tum etiam miles ille, qui antea superno nutu correptus sanctum dei confessorem ferire recusauit: de quo nimirum constat, quia, etsi fonte baptismatis non est ablutus, sui tamen est sanguinis lauacro mundatus ac regni caelestis dignus factus est ingressu. Tum iudex tanta miraculorum caelestium nouitate perculsus, cessari mox a persecutione praecepit, honorem referre incipiens caedi sanctorum, per quam eos opinabatur prius a Christianae fidei posse deuotione cessare. Passus est autem beatus Albanus die decimo Kalendarum Iuliarum iuxta ciuitatem Verolamium, quae nunc a gente Anglorum Verlamacaestir siue Vaetlingacaestir appellatur, ubi postea, redeunte temporum Christianorum serenitate, ecclesia est mirandi operis atque eius martyrio condigna exstructa. In quo uidelicet loco usque ad hanc diem curatio infirmorum et frequentium operatio uirtutum celebrari non desinit.

Passi sunt ea tempestate Aaron et Iulius Legionum urbis ciues aliique utriusque sexus diuersis in locis perplures, qui diuersis cruciatibus torti et inaudita membrorum discerptione lacerati animas ad supernae ciuitatis gaudia perfecto agone miserunt.

8.

Vt, hac cessante persecutione, ecclesia in Brittaniis aliquantulam usque ad tempora Arrianae uesaniae pacem habuerit.

At ubi turbo persecutionis quieuit, progressi in publicum fideles Christi, qui se tempore discriminis siluis

ac desertis abditisue speluncis occulerant, renouant ecclesias ad solum usque destructas, basilicas sanctorum martyrum fundant, construunt, perficiunt ac ueluti uictricia signa passim propalant, dies festos celebrant, sacra mundo corde atque ore conficiunt. Mansitque haec in ecclesiis Christi, quae erant in Brittania, pax usque ad tempora Arrianae uesaniae, quae corrupto orbe toto hanc etiam insulam extra orbem tam longe remotam ueneno sui infecit erroris: et hac quasi uia pestilentiae trans Oceanum patefacta, non mora, omnis se lues haereseos cuiusque, insulae noui semper aliquid audire gaudenti et nihil certi firmiter obtinenti infudit.

His temporibus Constantius, qui uiuente Diocletiano Galliam Hispaniamque regebat, uir summae mansuetudinis et ciuilitatis in Brittania mortem obiit. Hic Constantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit. Scribit autem Eutropius, quod Constantinus in Brittania creatus imperator patri in regnum successerit: cuius temporibus Arriana haeresis exorta et in Nicaena synodo detecta atque damnata nihilominus exitiabile perfidiae suae uirus, ut diximus, non solum orbis totius, sed et insularum ecclesiis aspersit.

9.

Vt regnante Gratiano Maximus in Brittania imperator creatus cum magno exercitu Galliam redierit.

Anno ab incarnatione domini CCC°LXX°VII° Gratianus quadragesimus ab Augusto post mortem Valentis sex annis imperium tenuit, quamuis iamdudum antea cum patruo Valente et cum Valentiniano fratre regnaret. Qui cum afflictum et pene conlapsum reipublicae statum uideret, Theodosium Hispanum uirum restituendae reipublicae necessitate apud Syrmium purpura induit Orientisque et Thraciae simul praefecit imperio. Qua tempestate Maximus, uir quidem strenuus et probus atque Augusto dignus; nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Brittania inuitus propemodum ab exercitu imperator creatus in Galliam transiit. Ibi Gratianum Augustum subita incursione perterritum atque in Italiam

transire meditantem dolis circumuentum interfecit fratremque eius Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in Orientem refugiens a Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est: clauso uidelicet intra muros Aquileiae, capto atque occiso ab eis Maximo tyranno.

10.

Vt Arcadio regnante Pelagius Bretto contra gratiam dei superba bella susceperit.

Anno ab incarnatione domini CCC°LXXXX°IIII° Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio, quadragesimus tertius ab Augusto regnum suscipiens, tenuit annos XIII. Cuius temporibus Pelagius Bretto contra auxilium gratiae supernae uenena suae perfidiae longe lateque dispersit, utens cooperatore Iuliano de Campania, quem dudum amissi episcopatus intemperans cupido exagitabat: quibus sanctus Augustinus sicut et ceteri patres orthodoxi multis sententiarum catholicarum milibus responderunt, nec eorum tamen dementiam corrigere ualebant: sed, quod grauius est, correpta eorum uesania magis augescere contradicendo quam fauendo ueritati uoluit emundari. Quod pulchre uersibus heroicis Prosper rhetor insinuat, cum ait (*Epigr. p.* 193 *sq. ed. Paris.* 1711):

'Contra Augustinum narratur serpere quidam
  Scriptor, quem dudum liuor adurit edax.
Quis caput obscuris contectum utcumque cauernis
  Tollere humo miserum propulit anguiculum?
Aut hunc fruge sua aequorei pauere Britanni,
  Aut hic Campano gramine corda tumet.'

11.

Vt regnante Honorio Gratianus et Constantinus in Brittania tyranni creati; et mox prior in Brittania, secundus in Gallia sint interemti.

Anno ab incarnatione domini CCCC°VII°, tenente imperium Honorio Augusto filio Theodosii minoris, loco ab Augusto quadragesimo quarto (ante biennium Romanae inruptionis, quae per Alaricum regem Gothorum

facta est, cum gentes Alanorum, Sueuorum, Vandalorum multaeque cum his aliae protritis Francis, transito Hreno, totas per Gallias saeuirent) apud Brittanias Gratianus municeps tyrannus creatur et occiditur. Huius loco Constantinus ex infima militia propter solam spem nominis sine merito uirtutis eligitur: qui continuo, ut inuasit imperium, in Gallias transiit. Ibi saepe a barbaris incertis foederibus inlusus, detrimento magis reipublicae fuit: unde mox, iubente Honorio, Constantius comes in Galliam cum exercitu profectus, apud Arelatem ciuitatem eum clausit, cepit, occidit: Constantemque filium eius, quem ex monacho Caesarem fecerat, Gerontius comes suus apud Viennam interfecit.

Fracta est autem Roma a Gothis anno M°LX°IIII° suae condicionis, ex quo tempore Romani in Brittania regnare cessarunt, post annos ferme CCCCLXX, ex quo Gaius Iulius Caesar eandem insulam adiit. Habitabant autem intra uallum, quod Seuerum trans insulam fecisse commemorauimus, ad plagam meridianam, quod ciuitates, farus, pontes et stratae ibidem factae usque hodie testantur: ceterum ulteriores Brittaniae partes, uel eas etiam, quae ultra Brittaniam sunt, insulas iure dominandi possidebant.

12.

Vt Brettones a Scottis uastati Pictisque Romanorum auxilia quaesierint, qui secundo uenientes murum trans insulam fecerint; sed hoc confestim a praefatis hostibus interrupto, maiore sint calamitate depressi.

Exin Brittania in parte Brettonum, omni armato milite, militaribus copiis uniuersis, tota floridae iuuentutis alacritate, spoliata, quae tyrannorum temeritate abducta nusquam ultra domum rediit, praedae tantum patuit, utpote omnis bellici usus prorsus ignara: denique subito duabus gentibus transmarinis uehementer saeuis, Scottorum a Circio, Pictorum ab Aquilone, multos stupet gemitque per annos. Transmarinas autem dicimus has gentes, non quod extra Brittaniam essent positae; sed quia a parte Brettonum erant remotae, duobus sinibus

maris interiacentibus, quorum unus ab orientali mari, alter ab occidentali, Brittaniae terras longe lateque inrumpit, quamuis ad se inuicem pertingere non possint. Orientalis habet in medio sui urbem Giudi, occidentalis supra se, hoc est ad dexteram sui, habet urbem Alcluith, quod lingua eorum significat petram Cluith; est enim iuxta fluuium nominis illius.

Ob harum ergo infestationem gentium Brettones legatos Romam cum epistulis mittentes lacrimosis precibus auxilia flagitabant subiectionemque continuam, dummodo hostis imminens longius arceretur, promittebant. Quibus mox legio destinatur armata, quae, ubi in insulam aduecta et congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem sternens, ceteros sociorum finibus expulit: eosque interim a dirissima depressione liberatos hortata est instruere inter duo maria trans insulam murum, qui arcendis hostibus posset esse praesidio: sicque domum cum triumpho magno reuersa est. At insulani murum, quem iussi fuerant, non tam lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta uel sinus, de quibus diximus, maris, per milia passuum plurima: ut, ubi aquarum munitio deerat, ibi praesidio ualli fines suos ab hostium inruptione defenderent. Cuius operis ibidem facti, id est ualli latissimi et altissimi, usque hodie certissima uestigia cernere licet. Incipit autem duorum ferme milium spatio a monasterio Aebercurnig ad occidentem in loco, qui sermone Pictorum Peanfahel, lingua autem Anglorum Penneltun appellatur; et tendens contra occidentem terminatur iuxta urbem Alcluith.

Verum priores inimici, ut Romanum militem abisse conspexerant, mox aduecti nauibus inrumpunt terminos caeduntque omnia et quasi maturam segetem obuia quaeque metunt, calcant, transeunt: unde rursum mittuntur Romam legati, flebili uoce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deleretur, ne nomen Romanae prouinciae, quod apud eos tam diu claruerat, exterarum gentium improbitate obrutum uilesceret. Rursum mittitur legio, quae inopinata tempore autumni adueniens magnas hostium

strages dedit eosque, qui euadere poterant, omnes trans maria fugauit, qui prius anniuersarias praedas trans maria nullo obsistente cogere solebant. Tum Romani denuntiauere Brettonibus non se ultra ob eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potius monent arma corripere et certandi cum hostibus studium subire, qui non aliam ob causam, quam si ipsi inertia soluerentur, eis possent esse fortiores. Quin etiam, quod et hoc sociis, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi adlaturum putabant, murum a mari ad mare recto tramite inter urbes, quae ibidem ob metum hostium factae fuerant, ubi et Seuerus quondam uallum fecerat, firmo de lapide conlocarunt: quem uidelicet murum hactenus famosum atque conspicuum, sumtu publico priuatoque, adiuncta secum Brittanorum manu, construebant, VIII pedes latum et XII altum, recta ab oriente in occasum linea, ut usque hodie intuentibus clarum est: quo mox condito dant fortia segni populo monita, praebent instituendorum exemplaria armorum. Sed et in litore Oceani ad meridiem, quo naues eorum habebantur, quia et inde barbarorum inruptio timebatur, turres per interualla ad prospectum maris collocant, et ualedicunt sociis tanquam ultra non reuersuri.

Quibus ad sua remeantibus, cognita Scotti Pictique reditus denegatione, redeunt confestim ipsi et solito confidentiores facti omnem Aquilonalem extremamque insulae partem pro indigenis ad murum usque capessunt. Statuitur ad haec in edito acies segnis, ubi trementi corde stupida die noctuque marcebat. At contra non cessant uncinata hostium tela: ignaui propugnatores miserrime de muris tracti solo adlidebantur. Quid plura? relictis ciuitatibus ac muro fugiunt. Insequitur hostis, adcelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni a feris, ita miseri ciues discerpuntur ab hostibus: unde a mansionibus ac possessiunculis suis eiecti imminens sibi famis periculum latrocinio ac rapacitate mutua temperabant, augentes externas domesticis motibus clades, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto uenandi solacio, uacuaretur.

13.

Vt regnante Theodosio minore, cuius tempore Palladius ad Scottos in Christum credentes missus est, Brettones ab Aetio consule auxilium flagitantes non impetrauerint.

Anno dominicae incarnationis CCCC°XX°III° Theodosius iunior post Honorium quadragesimus quintus ab Augusto regnum suscipiens uiginti et sex annos tenuit; cuius anno imperii octauo Palladius ad Scottos in Christum credentes a pontifice Romanae ecclesiae Caelestino primus mittitur episcopus. Anno autem regni eius uigesimo tertio, Aetius uir inlustris, qui et patricius fuit, tertio cum Symmacho gessit consulatum. Ad hanc pauperculae Brettonum reliquiae mittunt epistulam, cuius hoc principium est: 'Aetio ter consuli gemitus Brittanorum'; et in processu epistulae ita suas calamitates explicant: 'Repellunt barbari ad mare, repellit mare ad barbaros; inter haec oriuntur duo genera funerum, aut iugulamur, aut mergimur.' Neque haec tamen agentes quicquam ab illo auxilii impetrare quiuerunt, utpote qui grauissimis eo tempore bellis cum Blaedla et Attila regibus Hunnorum erat occupatus. Et quamuis anno ante hunc proximo Bledla Attilae fratris sui sit interemtus insidiis, Attila tamen ipse adeo intolerabilis reipublicae remansit hostis, ut totam pene Europam excisis inuasisque ciuitatibus atque castellis conroderet. Quin et eisdem temporibus fames Constantinopolim inuasit: nec mora pestis secuta est; sed et plurimi eiusdem urbis muri cum LVII turribus corruerunt; multis quoque ciuitatibus conlapsis fames et aerum pestifer odor plura hominum milia iumentorumque deleuit.

14.

Vt Brettones fame famosa coacti barbaros suis e finibus pepulerint; nec mora, frugum copia, luxuria, pestilentia et exterminium gentis secutum sit.

Interea Brettones fames sua praefata magis magisque adficiens, ac famam suae malitiae posteris diuturnam

relinquens multos eorum coegit uictas infestis praedonibus dare manus, alios uero numquam, quin potius confidentes in diuinum, ubi humanum cessabat, auxilium, de ipsis montibus, speluncis ac saltibus continue rebellabant: et tum primum inimicis, qui per multos annos praedas in terra agebant, strages dare coeperunt. Reuertuntur ergo impudentes grassatores Hiberni domus, post non longum tempus reuersuri; Picti in extrema parte insulae tunc primum et deinceps quieuerunt, praedas tamen nonnumquam exinde et contritiones de Brettonum gente agere non cessarunt.

Cessante autem uastatione hostili, tantis frugum copiis insula, quantas nulla retro aetas meminit, affluere coepit: cum quibus et luxuria crescere et hanc continuo omnium lues scelerum comitari adcelerauit; crudelitas praecipue et odium ueritatis amorque mendacii, ita ut, siquis eorum mitior et ueritati aliquatenus propior uideretur, in hunc quasi Brittaniae subuersorem omnium odia telaque sine respectu contorquerentur. Et non solum haec saeculares uiri, sed etiam ipse grex domini eiusque pastores egerunt; ebrietati, animositati, litigio, contentioni, inuidiae ceterisque huiusmodi facinoribus sua colla, abiecto leui iugo Christi, subdentes. Interea subito corruptae mentis homines acerba pestis corripuit, quae in breui tantam eius multitudinem strauit, ut ne sepeliendis quidem mortuis uiui sufficerent: sed ne morte quidem suorum nec timore mortis hi, qui supererant, a morte animae, qua peccando sternebantur, reuocari poterant: unde non multo post acrior gentem peccatricem ultio diri sceleris secuta est. Initum namque est consilium, quid agendum, ubi quaerendum esset praesidium ad euitandas uel repellendas tam feras tamque creberrimas gentium Aquilonalium inruptiones; placuitque omnibus cum suo rege Vurtigerno, ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium uocarent: quod domini nutu dispositum esse constat, ut ueniret contra inprobos malum, sicut euidentius rerum exitus probauit.

15.

Vt inuitata Brittaniam gens Anglorum, primo quidem aduersarios longius eiecerit; sed non multo post iuncto cum his foedere in socios arma uerterit.

Anno ab incarnatione domini quadringentisimo quadragesimo nono Marcianus cum Valentiniano quadragesimus sextus ab Augusto regnum adeptus septem annis tenuit. Tunc Anglorum siue Saxonum gens, inuitata a rege praefato, in Brittaniam tribus longis nauibus aduehitur, et in orientali parte insulae iubente eodem rege locum manendi, quasi pro patria pugnatura, re autem uera hanc expugnatura, suscipit. Inito ergo certamine cum hostibus, qui ab Aquilone ad aciem uenerant, uictoriam sumsere Saxones. Quod ubi domi nuntiatum est, simul et insulae fertilitas ac segnitia Brettonum: mittitur confestim illo classis prolixior armatorum ferens manum fortiorem, quae praemissae adiuncta cohorti inuincibilem fecit exercitum. Susceperunt ergo, qui aduenerunt, donantibus Brittanis, locum habitationis inter eos, ea condicione, ut hi pro patriae pace et salute contra aduersarios militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent.

Aduenerant autem de tribus Germaniae populis fortioribus, id est Saxonibus, Anglis, Iutis. De Iutarum origine sunt Cantuarii et Victuarii, hoc est ea gens, quae Vectam tenet insulam et ea, quae usque hodie in prouincia Occidentalium Saxonum Iutarum natio nominatur, posita contra ipsam insulam Vectam. De Saxonibus, id est ea regione, quae nunc Antiquorum Saxonum cognominatur, uenere Orientales Saxones, Meridiani Saxones, Occidui Saxones. Porro de Anglis, hoc est de illa patria, quae Angulus dicitur et ab eo tempore usque hodie manere desertus inter prouincias Iutarum et Saxonum perhibetur, Orientales Angli, Mediterranei Angli, Merci, tota Nordanhymbrorum progenies, id est illarum gentium, quae ad Boream Humbri fluminis inhabitant, ceterique Anglorum populi sunt orti. Duces fuisse perhibentur eorum primi duo fratres Hengist et Horsa; e quibus Horsa postea occisus in bello a Brettonibus, hactenus in orientalibus Cantiae partibus monumentum habet suo nomine insigne. Erant autem filii Victgilsi, cuius pater

Vitta, cuius pater Vecta, cuius pater Voden, de cuius stirpe multarum prouinciarum regium genus originem duxit.

Non mora ergo, confluentibus certatim in insulam gentium memoratarum cateruis, grandescere populus coepit aduenarum, ita ut ipsis quoque, qui eos aduocauerant, indigenis essent terrori. Tum subito inito ad tempus foedere cum Pictis, quos longius iam bellando pepulerant, in socios arma uertere incipiunt. Et primum quidem annonas sibi eos affluentius ministrare cogunt, quaerentesque occasionem diuortii, protestantur, nisi profusior sibi alimentorum copia daretur, se cuncta insulae loca rupto foedere uastaturos. Neque aliquanto segnius minas effectibus prosecuntur. Siquidem, ut breuiter dicam, accensus manibus paganorum ignis, iustas de sceleribus populi dei ultiones expetiit, non illius inpar, qui quondam a Chaldaeis succensus Hierosolymorum moenia, immo aedificia cuncta consumsit. Sic enim et hic agente impio uictore, immo disponente iusto iudice, proximas quasque ciuitates agrosque depopulans, ab orientali mari usque ad occidentale, nullo prohibente, suum continuauit incendium, totamque prope insulae pereuntis superficiem obtexit. Ruebant aedificia publica simul et priuata, passim sacerdotes inter altaria trucidabantur, praesules cum populis sine ullo respectu honoris ferro pariter et flammis absumebantur; nec erat, qui crudeliter interemtos sepulturae traderet. Itaque nonnulli de miserandis reliquiis in montibus comprehensi aceruatim iugulabantur: alii fame confecti procedentes manus hostibus dabant, pro accipiendis alimentorum subsidiis aeternum subituri seruitium, si tamen non continuo trucidarentur: alii transmarinas regiones dolentes petebant: alii perstantes in patria trepidi pauperem uitam in montibus, siluis uel rupibus arduis suspecta semper mente agebant.

16.

Vt Brettones primam de gente Anglorum uictoriam duce Ambrosio Romano homine sumserint.

At ubi hostilis exercitus exterminatis dispersisque insulae indigenis domum reuersus est, coeperunt et illi

paulatim uires animosque resumere emergentes de latibulis, quibus abditi fuerant, et unanimo consensu auxilium caeleste precantes, ne usque ad internecionem usquequaque delerentur. Vtebantur eo tempore duce Ambrosio Aureliano uiro modesto, qui solus forte Romanae gentis praefatae tempestati superfuerat, occisis in eadem parentibus regium nomen et insigne ferentibus. Hoc ergo duce uires capessunt Brettones, et uictores prouocantes ad proelium, uictoriam ipsi deo fauente suscipiunt. Et ex eo tempore nunc ciues, nunc hostes uincebant, usque ad annum obsessionis Badonici montis, quando non minimas eisdem hostibus strages dabant, quadragesimo circiter et quarto anno aduentus eorum in Brittaniam. Sed haec postmodum.

17.

Vt Germanus episcopus cum Lupo Brittaniam nauigans et primo maris et postmodum Pelagianorum tempestatem diuina uirtute sedauerit.

Ante paucos sane aduentus eorum annos haeresis Pelagiana per Agricolam inlata, Seueriani episcopi filium, fidem Brittaniarum foeda peste commaculauerat. Verum Brittani, cum neque suscipere dogma peruersum gratiam Christi blasphemando ullatenus uellent neque uersutiam nefariae persuasionis refutare uerbis certando sufficerent, inueniunt salubre consilium, ut a Gallicanis antistitibus auxilium belli spiritalis inquirant. Quam ob causam collecta magna synodo quaerebatur in commune, qui illic ad succurrendum fidei mitti deberent: atque omnium iudicio electi sunt apostolici sacerdotes Germanus Autissiodorensis et Lupus Trecasenae ciuitatis episcopi, qui ad confirmandam fidem gratiae caelestis Brittanias uenirent. Qui cum promta deuotione preces et iussa sanctae ecclesiae suscepissent, intrant Oceanum et usque ad medium itineris, quo a Gallico sinu Brittanias usque tenditur, secundis flatibus nauis tuta uolabat. Tum subito occurrit pergentibus inimica uis daemonum, qui tantos talesque uiros ad recuperandam tendere populorum salutem inuiderent: concitant procellas, caelum diemque nubium nocte

subducunt; uentorum furores uela non sustinent; cedebant ministeria uicta nautarum; ferebatur nauigium oratione, non uiribus: et casu dux ipse uel pontifex fractus corpore, lassitudine ac sopore resolutus est. Tum uero quasi repugnatore cessante tempestas excitata conualuit, et iam nauigium superfusis fluctibus mergebatur. Tum beatus Lupus omnesque turbati excitant seniorem elementis furentibus opponendum; qui periculi inmanitate constantior Christum inuocat et adsumto in nomine sanctae trinitatis leui aquae spargine fluctus saeuientes opprimit, collegam commonet, hortatur uniuersos, oratio uno ore et clamore profunditur: adest diuinitas, fugantur inimici, tranquillitas serena subsequitur, uenti e contrario ad itineris ministeria reuertuntur, decursisque breui spatiis pelagi, optati littoris quiete potiuntur. Ibi conueniens ex diuersis partibus multitudo excepit sacerdotes, quos uenturos etiam uaticinatio aduersa praedixerat. Nuntiabant enim sinistri spiritus, quod timebant, qui imperio sacerdotum dum ab obsessis corporibus detruduntur et tempestatis ordinem et pericula, quae intulerant, fatebantur, uictosque se eorum meritis et imperio non negabant.

Interea Brittaniarum insulam apostolici sacerdotes raptim opinione, praedicatione, uirtutibus impleuerunt: diuinusque per eos sermo cotidie non solum in ecclesiis, uerum etiam per triuia, per rura praedicabatur; ita ut passim et fideles catholici firmarentur et deprauati uiam correctionis agnoscerent. Erat illis apostolorum instar et gloria et auctoritas per conscientiam, doctrina per litteras, uirtutes ex meritis. Itaque regionis uniuersitas in eorum sententiam promta transierat. Latebant abditi sinistrae persuasionis auctores, et more maligni spiritus, gemebant perire sibi populos euadentes, ad extremum diuturna meditatione concepta praesumunt inire conflictum. Procedunt conspicui diuitiis, ueste fulgentes, circumdati adsentatione multorum: discrimenque certaminis subire maluerunt quam in populo, quem subuerterant, pudorem taciturnitatis incurrere, ne uiderentur se ipsi silentio damnauisse. Illic plane inmensa multitudo etiam cum coniugibus ac liberis excita conuenerat, aderat populus expectator, et futurus iudex, adstabant partes dispari

condicione dissimiles; hinc diuina fides, inde humana praesumtio; hinc pietas, inde superbia; inde Pelagius auctor, hinc Christus. Primo in loco beatissimi sacerdotes praebuerunt aduersariis copiam disputandi, quae sola nuditate uerborum diu inaniter et aures occupauit et tempora: deinde antistites uenerandi torrentes eloquii sui cum apostolicis et euangelicis imbribus profuderunt: miscebatur sermo proprius cum diuino, et adsertiones molestissimas lectionum testimonia sequebantur. Conuincitur uanitas, perfidia confutatur; ita ut ad singulas uerborum obiectiones errare se, dum respondere nequiit, fateretur: populus arbiter uix manus continet, iudicium tamen clamore testatur.

18.

Vt idem filiam tribuni caecam inluminauerit, ac deinde ad sanctum Albanum perueniens reliquias ibidem et ipsius acceperit et beatorum apostolorum siue aliorum martyrum posuerit.

Tum subito quidam tribuniciae potestatis cum coniuge procedit in medium, filiam X annorum caecam curandam sacerdotibus offerens, quam illi aduersariis offerri praeceperunt: sed hi conscientia puniente deterriti iungunt cum parentibus preces et curationem paruulae a sacerdotibus deprecantur: qui inclinatos animo aduersarios intuentes orationem breuiter fundunt, ac deinde Germanus plenus spiritu sancto inuocat trinitatem; nec mora, adhaerentem lateri suo capsulam cum sanctorum reliquiis collo auulsam manibus comprehendit eamque in conspectu omnium puellae oculis adplicauit, quos statim euacuatos tenebris lumen ueritatis impleuit. Exultant parentes, miraculum populus contremiscit: post quam diem ita ex animis omnium suasio iniqua deleta est, ut sacerdotum doctrinam sitientibus desideriis sectarentur.

Compressa itaque peruersitate damnabili eiusque auctoribus confutatis atque animis omnium fidei puritate compositis sacerdotes beatum Albanum martyrem, acturi deo per ipsum gratias petierunt, ubi Germanus omnium apostolorum diuersorumque martyrum secum reliquias

habens, facta oratione, iussit reuelli sepulcrum, pretiosa ibidem munera conditurus; arbitrans oportunum, ut membra sanctorum ex diuersis regionibus collecta, quos pares meritis receperat caelum, sepulcri quoque unius teneret hospitium. Quibus depositis honorifice atque sociatis, de loco ipso, ubi beati martyris effusus erat sanguis, massam pulueris secum portaturus abstulit, in qua apparebat, cruore seruato, rubuisse martyrum caedem, persecutore pallente. Quibus ita gestis innumera hominum eodem die ad dominum turba conuersa est.

19.

Vt idem causa infirmitatis ibidem detentus et incendia domorum orando restinxerit, et ipse per uisionem a suo sit languore curatus.

Vnde dum redeunt, insidiator inimicus, casualibus laqueis praeparatis, Germani pedem lapsus occasione contriuit, ignorans merita illius, sicut Iob beatissimi, afflictione corporis propaganda: et dum aliquamdiu uno in loco infirmitatis necessitate teneretur, in uicina, qua manebat, casula exarsit incendium: quod consumtis domibus, quae illic palustri harundine tegebantur, ad eum habitaculum, in quo idem iacebat, flabris stimulantibus ferebatur. Concursus omnium ad antistitem conuolauit, ut elatus manibus periculum, quod imminebat, euaderet: quibus increpatis moueri se fidei praesumtione non passus est. At multitudo omnis desperatione perterrita obuiam currit incendio. Sed ut dei potentia manifestior appareret, quicquid custodire temtauerat turba, consumitur; quod uero iacens et infirmus defenderat, reserato hospitio sancti uiri, expauescens flamma transiliuit ultra citraque desaeuiens et inter globos flammantis incendii incolume tabernaculum, quod habitator inclusus seruabat, emicuit. Exultat turba miraculo et uictam se diuinis uirtutibus gratulatur. Excubabat diebus ac noctibus ante tugurium pauperis uulgus sine numero; hi animas curare cupientes, hi corpora. Referri nequeunt, quae Christus operabatur in famulo, qui uirtutes faciebat infirmus: et cum debilitati suae nihil remedii pateretur adhiberi, qua-

dam nocte candentem niueis uestibus uidit sibi adesse personam, quae manu extensa iacentem uideretur adtollere, eumque consistere firmis uestigiis imperabat. Post quam horam ita, fugatis doloribus, recepit pristinam sanitatem, ut, die reddito, itineris laborem subiret intrepidus.

20.

Vt idem episcopi Brettonibus in pugna auxilium caeleste tulerint sicque domum reuersi sint.

Interea Saxones Pictique bellum aduersum Brettones iunctis uiribus susceperunt, quos eadem necessitas in castra contraxerat; et cum trepidi partes suas pene inpares iudicarent, sanctorum antistitum auxilium petierunt: qui promissum maturantes aduentum, tantum pauentibus fiduciae contulerunt, ut accessisse maximus crederetur exercitus. Itaque apostolicis ducibus Christus militabat in castris. Aderant etiam quadragesimae uenerabiles dies, quos religiosiores reddebat praesentia sacerdotum, in tantum, ut cotidianis praedicationibus instituti certatim populi ad gratiam baptismatis conuolarent. Nam maxima exercitus multitudo undam lauacri salutaris expetiit et ecclesia ad diem resurrectionis dominicae frondibus contexta componitur atque in expeditione campestri instar ciuitatis aptatur. Madidus baptismate procedit exercitus, fides feruet in populo, et conterrito armorum praesidio, diuinitatis expectatur auxilium. Institutio uel forma castitatis hostibus nuntiatur, qui uictoriam quasi de inermi exercitu praesumentes assumta alacritate festinant; quorum tamen aduentus exploratione cognoscitur.

Cumque emensa sollemnitate paschali recens de lauacro pars maior exercitus arma capere et bellum parare temtaret, Germanus ducem se proelii profitetur, eligit expeditos, circumiecta percurrit et e regione, qua hostium sperabatur aduentus, uallem circumdatam mediis montibus intuetur. Quo in loco nouum componit exercitum ipse dux agminis. Et iam aderat ferox hostium multitudo, quam adpropinquare intuebantur in insidiis constituti. Tum subito Germanus signifer uniuersos admonet et praedicat, ut uoci suae uno clamore respondeant; securis-

que hostibus, qui se insperatos adesse confiderent, alleluiam tertio repetitam sacerdotes exclamant. Sequitur una uox omnium et elatum clamorem repercusso aere montium conclusa multiplicant: hostile agmen terrore prosternitur, ut super se non solum rupes circumdatas, sed etiam ipsam caeli machinam contremiscunt trepidationique iniectae uix sufficere pedum pernicitas credebatur. Passim fugiunt, arma proiciunt, gaudentes uel nuda corpora eripuisse discrimini: plures etiam timore praecipites flumen, quod transierant, deuorauit. Vltionem suam innocens exercitus intuetur et uictoriae concessae otiosus spectator efficitur. Spolia colliguntur exposita, et caelestis palmae gaudia miles religiosus amplectitur. Triumphant pontifices hostibus fusis sine sanguine; triumphant uictoria fide obtenta, non uiribus.

Composita itaque insula securitate multiplici, superatisque hostibus uel inuisibilibus uel carne conspicuis, reditum moliuntur pontifices. Quibus tranquillam nauigationem et merita propria et intercessio beati martyris Albani parauerunt, quietosque eos suorum desideriis felix carina restituit.

21.

Vt renascentibus uirgultis Pelagianae pestis Germanus cum Seuero Brittaniam reuersus prius claudo iuueni incessum, deinde et populo dei, condemnatis siue emendatis haereticis, gressum recuperarit fidei.

Nec multo interposito tempore nuntiatur ex eadem insula Pelagianam peruersitatem iterato paucis auctoribus dilatari: rursusque ad beatissimum uirum preces sacerdotum omnium deferuntur, ut causam dei, quam prius obtinuerat, tutaretur. Quorum petitioni festinus obtemperat. Namque adiuncto sibi Seuero totius sanctitatis uiro, qui erat discipulus beatissimi patris Lupi Trecassenorum episcopi et tunc Treuiris ordinatus episcopus gentibus primae Germaniae uerbum praedicabat, mare conscendit et consentientibus elementis tranquillo nauigio Brittanias petiit.

Interea sinistri spiritus peruolantes totam insulam

Germanum uenire inuitis uaticinationibus nuntiabant; in tantum, ut Elafius quidam regionis illius primus, ut in occursu sanctorum sine ulla manifesti nuntii relatione properaret, exhibens secum filium, quem in ipso flore adulescentiae debilitas dolenda damnauerat. Erat enim arescentibus neruis contracto poplite, cui per siccitatem cruris usus uestigii negabatur. Hunc Elafium prouincia tota subsequitur: ueniunt sacerdotes, occurrit inscia multitudo, confestim benedictio et sermonis diuini doctrina profunditur. Recognoscunt populum in ea, qua reliquerat, credulitate durantem: intellegunt culpam esse paucorum, inquirunt auctores inuentosque condemnant. Tum subito Elafius pedibus aduoluitur sacerdotum, offerens filium, cuius necessitatem ipsa debilitas etiam sine precibus adlegabat: fit communis omnium dolor, praecipue sacerdotum, qui conceptam misericordiam ad diuinam clementiam contulerunt: statimque adulescentem beatus Germanus sedere compulit, adtrectat poplitem debilitate curuatum et per tota infirmitatis spatia medicabilis dextera percurrit, salubremque tactum sanitas festina subsequitur. Ariditas sucum, nerui officia receperunt, et in conspectu omnium filio incolumitas, patri filius restituitur. Implentur populi stupore miraculi et in pectoribus omnium fides catholica inculcata firmatur. Praedicatio deinde ad plebem de praeuaricationis emendatione conuertitur omniumque sententia prauitatis auctores, qui erant expulsi insulā, sacerdotibus adducuntur ad mediterranea deferendi, ut et regio absolutione et illi emendatione fruerentur. Factumque est, ut in illis locis multo ex eo tempore fides intemerata perduraret.

Itaque, compositis omnibus, beati sacerdotes ea, qua uenerant, prosperitate redierunt. Porro Germanus post haec ad Rauennam pro pace Armoricanae gentis supplicaturus aduenit ibique a Valentiniano et Placidia matre ipsius summa reuerentia susceptus migrauit ad Christum. Cuius corpus honorifico agmine comitantibus uirtutum operibus suam defertur ad urbem. Nec multo post Valentinianus ab Aetii patricii, quem occiderat, satellitibus interimitur anno imperii Marciani sexto, cum quo simul Hesperium concidit regnum.

22.

Vt Brettones, quiescentibus ad tempus exteris, ciuilibus sese bellis contriuerint, simul et maioribus flagitiis submerserint.

Interea Brittania cessatum quidem est parumper ab externis, sed non a ciuilibus bellis. Manebant exterminia ciuitatum ab hoste dirutarum ac desertarum; pugnabant contra inuicem, qui hostem euaserant, ciues. Attamen recente adhuc memoria calamitatis et cladis inflictae seruabant utcumque reges, sacerdotes, priuati et optimates suum quique ordinem. At illis decedentibus, cum successisset aetas tempestatis illius nescia, et praesentis solum serenitatis statum experta, ita cuncta ueritatis ac iustitiae moderamina concussa ac subuersa sunt, ut earum non dicam uestigium, sed ne memoria quidem, praeter in paucis et ualde paucis ulla appareret. Qui inter alia inenarrabilium scelerum facta, quae historicus eorum Gildas flebili sermone describit, et hoc addebant, ut numquam genti Saxonum siue Anglorum, secum Brittaniam incolenti, uerbum fidei praedicando committerent. Sed non tamen diuina pietas plebem suam, quam praesciuit, deseruit, quin multo digniores genti memoratae praecones ueritatis, per quos crederet, destinauit.

23.

Vt sanctus papa Gregorius Augustinum cum monachis ad praedicandum genti Anglorum mittens, epistula quoque illos exhortatoria, ne a laborando cessarent, confortauerit.

Siquidem anno ab incarnatione domini D°LXXX°II° Mauricius ab Augusto quinquagesimus quartus imperium suscipiens, uiginti et uno annis tenuit. Cuius anno regni decimo Gregorius uir doctrina et actione praecipuus pontificatum Romanae et apostolicae sedis sortitus rexit annos XIII, menses VI et dies X. Qui diuino admonitus instinctu anno decimo quarto eiusdem principis, aduentus uero Anglorum in Brittaniam anno circiter CL. misit seruum dei Augustinum et alios plures cum eo monachos timentes dominum praedicare uerbum dei genti Anglorum. Qui cum iussis pontificalibus obtemperantes memoratum

opus aggredi coepissent iamque aliquantulum itineris confecissent, perculsi timore inerti redire domum potius, quam barbaram, feram incredulamque gentem, cuius ne linguam quidem nossent, adire cogitabant, et hoc esse tutius communi consilio decernebant. Nec mora, Augustinum, quem eis episcopum ordinandum, si ab Anglis susciperentur, disposuerat, domum remittunt, qui a beato Gregorio humili supplicatu obtineret, ne tam periculosam, tam laboriosam, tam incertam peregrinationem adire deberent. Quibus ille exhortatorias mittens litteras, in opus eos uerbi, diuino confisos auxilio, proficisci suadet. Quarum uidelicet litterarum ista est forma:

'Gregorius seruus seruorum dei seruis domini nostri.

Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his, quae coepta sunt, cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi filii, oportet, ut opus bonum, quod auxiliante domino coepistis, impleatis. Nec labor uos ergo itineris nec maledicorum hominum linguae deterreant: sed omni instantia omnique feruore, quae inchoastis, deo auctore peragite: scientes, quod laborem magnum maior aeternae retributionis gloria sequitur. Remeanti autem Augustino praeposito uestro, quem et abbatem uobis constituimus, in omnibus humiliter oboedite: scientes hoc uestris animabus per omnia profuturum, quidquid a uobis fuerit in eius admonitione completum. Omnipotens deus sua uos gratia protegat et uestri laboris fructum in aeterna me patria uidere concedat; quatenus et si uobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inueniar, quia laborare scilicet uolo. Deus uos incolumes custodiat, dilectissimi filii.

Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo quarto, post consulatum eiusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione decima quarta.'

24.

Vt Arelatensi episcopo epistulam pro eorum susceptione miserit.

Misit etiam tunc isdem uenerandus pontifex ad Etherium Arelatensem episcopum, ut Augustinum Brittaniam

pergentem benigne susciperet, litteras, quarum iste est textus:

'Reuerentissimo et sanctissimo fratri Etherio coepiscopo Gregorius seruus seruorum dei.

Licet apud sacerdotes habentes deo placitam caritatem religiosi uiri nullius commendatione indigeant; quia tamen aptum scribendi se tempus ingessit, fraternitati uestrae nostra mittere scripta curauimus: insinuantes, latores praesentium Augustinum seruum dei, de cuius certi sumus studio, cum aliis seruis dei, illic nos pro utilitate animarum auxiliante domino direxisse: quem necesse est, ut sacerdotali studio sanctitas uestra adiuuare et sua ei solacia praebere festinet. Cui etiam, ut promtiores ad suffragandum possitis existere, causam uobis iniunximus subtiliter indicare; scientes quod, ea cognita, tota uos propter deum deuotione ad solaciandum, quia res exigit, commodetis. Candidum praeterea presbyterum, communem filium, quem ad gubernationem patrimonioli ecclesiae nostrae transmisimus, caritati uestrae in omnibus commendamus. Deus te incolumem custodiat, reuerentissime frater.

Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo quarto, post consulatum eiusdem domini nostri anno decimo tertio, indictione decima quarta.'

25.

Vt ueniens Brittaniam Augustinus primo in insula Tanato rege Cantuariorum praedicaret; et sic accepta ab eo licentia Cantiam praedicaturus intrauerit.

Roboratus ergo confirmatione beati patris Gregorii Augustinus cum famulis Christi, qui erant cum eo, rediit in opus uerbi peruenitque Brittaniam. Erat eo tempore rex Aedilberctus in Cantia potentissimus, qui ad confinium usque Humbrae fluminis maximi, quo meridiani et septentrionales Anglorum populi dirimuntur, fines imperii tetenderat. Est autem ad orientalem Cantiae plagam Tanatos insula non modica, id est magnitudinis iuxta consuetudinem aestimationis Anglorum, familiarum sex-

centarum, quam a continenti terra secernit fluuius Vantsumu, qui est latitudinis circiter trium stadiorum et duobus tantum in locis est transmeabilis: utrumque enim caput protendit in mare. In hac ergo adplicuit seruus domini Augustinus et socii eius, uiri, ut ferunt, ferme XL. Acceperunt autem praecipiente beato papa Gregorio de gente Francorum interpretes et mittens ad Aedilberctum mandauit se uenisse de Roma ac nuntium ferre optimum, qui sibi obtemperantibus aeterna in caelis gaudia et regnum sine fine cum deo uiuo et uero futurum sine ulla dubietate promitteret. Qui, haec audiens, manere illos in ea, quam adierant, insula et eis necessaria ministrari, donec uideret, quid eis faceret, iussit. Nam et antea fama ad eum Christianae religionis peruenerat, utpote qui et uxorem habebat Christianam de gente Francorum regia, uocabulo Bercta; quam ea condicione a parentibus acceperat, ut ritum fidei ac religionis suae cum episcopo, quem ei adiutorem fidei dederant, nomine Liudhardo, inuiolatum seruare licentiam haberet.

Post dies ergo uenit ad insulam rex et residens sub diuo iussit Augustinum cum sociis ad suum ibidem aduenire colloquium. Cauerat enim, ne in aliquam domum ad se introirent, uetere usus augurio, ne superuentu suo, siquid maleficae artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non daemonica, sed diuina uirtute praediti ueniebant crucem pro uexillo ferentes argenteam, et imaginem domini saluatoris in tabula depictam, laetaniasque canentes pro sua simul et eorum, propter quos et ad quos uenerant, salute aeterna, domino supplicabant. Cumque ad iussionem regis residentes uerbum ei uitae una cum omnibus, qui aderant, eius comitibus praedicarent, respondit ille dicens: ‘Pulchra sunt quidem uerba et promissa, quae adfertis; sed quia noua sunt et incerta, non his possum adsensum tribuere, relictis eis, quae tanto tempore cum omni Anglorum gente seruaui. Verum quia de longe huc peregrini uenistis, et ut ego mihi uideor perspexisse, ea, quae uos uera et optima credebatis, nobis quoque communicare desiderastis, nolumus molesti esse uobis; quin potius benigno uos hospitio recipere et, quae uictui sunt uestro necessaria, ministrare curamus:

nec prohibemus, quin omnes, quos potestis, fidei uestrae religionis praedicando societis.' Dedit ergo eis mansionem in ciuitate Doruuernensi, quae imperii sui totius erat metropolis, eisque, ut promiserat, cum administratione uictus temporalis licentiam quoque praedicandi non abstulit. Fertur autem, quia adpropinquantes ciuitati, more suo cum cruce sancta et imagine magni regis domini nostri Iesu Christi hanc laetaniam consona uoce modularentur: 'Deprecamur te, domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a ciuitate ista et de domo sancta tua, quoniam peccauimus. Alleluia.'

26.

Vt idem in Cantia primitiuae ecclesiae et doctrinam sit imitatus et uitam atque in urbe regis sedem episcopatus acceperit.

At ubi datam sibi mansionem intrauerant, coeperunt apostolicam primitiuae ecclesiae uitam imitari; orationibus uidelicet assiduis, uigiliis ac ieiuniis seruiendo, uerbum uitae, quibus poterant, praedicando, cuncta huius mundi uelut aliena spernendo, ea tantum, quae uictui necessaria uidebantur, ab eis, quos docebant, accipiendo, secundum ea, quae docebant, ipsi per omnia uiuendo, et paratum ad patiendum aduersa quaeque uel etiam ad moriendum pro ea, quam praedicabant, ueritate animum habendo. Quid mora? Crediderunt nonnulli et baptizabantur, mirantes simplicitatem innocentis uitae ac dulcedinem doctrinae eorum caelestis. Erat autem prope ipsam ciuitatem ad orientem ecclesia in honorem sancti Martini antiquitus facta, dum adhuc Romani Brittaniam incolerent, in qua regina, quam Christianam fuisse praediximus, orare consueuerat. In hac ergo et ipsi primo conuenire, psallere, orare, missas facere, praedicare et baptizare coeperunt; donec rege ad fidem conuerso, maiorem praedicandi per omnia et ecclesias fabricandi uel restaurandi licentiam acciperent.

At ubi ipse etiam inter alios delectatus uita mundissima sanctorum et promissis eorum suauissimis, quae uera esse miraculorum quoque multorum ostensione firmauerant,

credens baptizatus est, coepere plures ad audiendum uerbum confluere ac relicto gentilitatis ritu unitati se sanctae Christi ecclesiae credendo sociare. Quorum fidei et conuersioni ita congratulatus esse rex perhibetur, ut nullum tamen cogeret ad Christianismum; sed tantummodo credentes artiori dilectione, quasi conciues sibi regni caelestis, amplecteretur. Didicerat enim a doctoribus auctoribusque suae salutis seruitium Christi uoluntarium, non coacticium esse debere. Nec distulit, quin etiam ipsis doctoribus suis locum sedis eorum gradui congruum in Doruuerni metropoli sua donaret, simul et necessarias in diuersis speciebus possessiones conferret.

27.

Yt idem episcopus factus Gregorio papae, quae sint Brittaniae gesta, mandarit et simul necessariis eius responsa petens acceperit.

Interea uir domini Augustinus uenit Arelas et ab archiepiscopo eiusdem ciuitatis Aetherio, iuxta quod iussa sancti patris Gregorii acceperant, archiepiscopus genti Anglorum ordinatus est; reuersusque Brittaniam misit continuo Romam Laurentium presbyterum et Petrum monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglorum fidem Christi suscepisse ac se episcopum factum esse referrent: simul et de eis, quae necessariae uidebantur, quaestionibus eius consulta flagitans. Nec mora, congrua quaesitui responsa recepit; quae etiam huic historiae nostrae commodum duximus indere.

I. Interrogatio beati Augustini episcopi Cantuariorum ecclesiae: De episcopis, qualiter cum suis clericis conuersentur, uel de his, quae fidelium oblationibus accedunt altario; quantae debeant fieri portiones et qualiter episcopus agere in ecclesia debeat?

Respondit Gregorius papa urbis Romae: Sacra scriptura testatur, quam te bene nosse dubium non est, et specialiter beati Pauli ad Timotheum epistulae, in quibus eum erudire studuit, qualiter in domo dei conuersari debuisset. Mos autem sedis apostolicae est ordinatis episcopis praecepta tradere, ut in omni stipendio,

quod accedit, quattuor debeant fieri portiones; una uidelicet episcopo et familiae propter hospitalitatem atque susceptionem, alia clero, tertia pauperibus, quarta ecclesiis reparandis. Sed quia tua fraternitas monasterii regulis erudita, seorsum fieri non debet a clericis suis in ecclesia Anglorum, quae auctore deo nuper adhuc ad fidem adducta est, hanc debet conuersationem instituere, quae initio nascentis ecclesiae fuit patribus nostris; in quibus nullus eorum ex his, quae possidebant, aliquid suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia.

Siqui uero sunt clerici extra sacros ordines constituti, qui se continere non possunt, sortiri uxores debent et stipendia sua exterius accipere. Quia et de isdem patribus, de quibus praefati sumus, nouimus scriptum, quod diuidebatur singulis, prout cuique opus erat (*Act.* 4, 35). De eorum quoque stipendio cogitandum atque prouidendum est, et sub ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus uiuant et canendis psalmis inuigilent et ab omnibus inlicitis et cor et linguam et corpus deo auctore conseruent. Communi autem uita uiuentibus iam de faciendis portionibus uel exhibenda hospitalitate et adimplenda misericordia nobis quid erit loquendum? Cum omne, quod superest, in causis piis ac religiosis erogandum est, domino omnium magistro docente: 'Quod superest, date elimosynam, et ecce omnia munda sunt uobis' (*cf. Luc.* 11, 41).

II. Interrogatio Augustini: Cum una sit fides, sunt ecclesiarum diuersae consuetudines, et altera consuetudo missarum in sancta Romana ecclesia atque altera in Galliarum tenetur?

Respondit Gregorius papa: Nouit fraternitas tua Romanae ecclesiae consuetudinem, in qua se meminit nutritam. Sed mihi placet, siue in Romana siue in Galliarum seu in qualibet ecclesia aliquid inuenisti, quod plus omnipotenti deo possit placere, sollicite eligas et in Anglorum ecclesia, quae adhuc ad fidem noua est, institutione praecipua, quae de multis ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque ecclesiis, quae pia, quae religiosa, quae recta sunt, elige; et haec

quasi in fasciculum collecta apud Anglorum mentes in consuetudinem depone.

III. Interrogatio Augustini: Obsecro, quid pati debeat, siquis aliquid de ecclesia furtu abstulerit?

Respondit Gregorius: Hoc tua fraternitas ex persona furis pensare potest, qualiter ualeat corrigi. Sunt enim quidam, qui habentes subsidia furtum perpetrant, et sunt alii, qui hac in re ex inopia delinquunt: unde necesse est, ut quidam damnis, quidam uero uerberibus et quidam districtius, quidam autem leuius corrigantur. Et cum paulo districtius agitur, ex caritate agendum est et non ex furore: quia ipsi hoc praestatur, qui corrigitur, ne gehennae ignibus tradatur. Sic enim nos fidelibus tenere disciplinam debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent, quos et pro culpis uerberibus feriunt et tamen ipsos, quos doloribus adfligunt habere heredes quaerunt; et quae possident, ipsis seruant, quos irati insequi uidentur. Haec ergo caritas in mente tenenda est et ipsa modum correptionis dictat, ita ut mens extra rationis regulam omnino nihil faciat. Addes etiam, quomodo ea, quae furtu de ecclesiis abstulerint, reddere debeant. Sed absit, ut ecclesia cum augmento recipiat, quod de terrenis rebus uidetur amittere et lucra de uanis quaerere.

IIII. Interrogatio Augustini: Si debeant duo germani fratres singulas sorores accipere, quae sunt ab illis longa progenie generatae?

Respondit Gregorius: Hoc fieri modis omnibus licet: nequaquam enim in sacris eloquiis inuenitur, quod huic capitulo contradicere uideatur.

V. Interrogatio Augustini: Vsque ad quotam generationem fideles debeant cum propinquis sibi coniugio copulari? et nouercis et cognatis si liceat copulari coniugio?

Respondit Gregorius: Quaedam terrena lex in Romana republica permittit, ut siue frater et soror seu duorum fratrum germanorum uel duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem reuelare. Vnde necesse est, ut iam tertia uel quarta generatio fidelium licenter sibi

iungi debeat; nam secunda, quam praediximus, a se omni modo debet abstinere. Cum nouerca autem miscere graue est facinus, quia et in lege scriptum est (*Leuit.* 18, 7): 'Turpitudinem patris tui non reuelabis.' Neque enim patris turpitudinem filius reuelare potest. Sed quia scriptum est (*Gen.* 2, 24): 'Erunt duo in carne una', qui turpitudinem nouercae, quae una caro cum patre fuit, reuelare praesumserit, profecto patris turpitudinem reuelauit. Cum cognata quoque miscere prohibitum est, quia per coniunctionem priorem caro fratris fuerat facta. Pro qua re etiam Iohannes Baptista capite truncatus est et sancto martyrio consummatus, cui non est dictum, ut Christum negaret, et pro Christi confessione occisus est; sed quia isdem dominus noster Iesus Christus dixerat (*eu. Ioann.* 14, 6): 'Ego sum ueritas'; quia pro ueritate Iohannes occisus est, uidelicet et pro Christo sanguinem fudit.

Quia uero sunt multi in Anglorum gente, qui, dum adhuc in infidelitate essent, huic nefando coniugio dicuntur admixti, ad fidem uenientes admonendi sunt, ut se abstineant, et graue hoc esse peccatum cognoscant. Tremendum dei iudicium timeant, ne pro carnali dilectione tormenta aeterni cruciatus incurrant. Non tamen pro hac re sacri corporis ac sanguinis domini communione priuandi sunt, ne in eis illa ulcisci uideantur, in quibus se per ignorantiam ante lauacrum baptismatis adstrinxerunt. In hoc enim tempore sancta ecclesia quaedam per feruorem corrigit, quaedam per mansuetudinem tolerat, quaedam per considerationem dissimulat, atque ita portat et dissimulat, ut saepe malum, quod aduersatur, portando et dissimulando compescat. Omnes autem, qui ad fidem ueniunt, admonendi sunt, ne tale aliquid audeant perpetrare. Siqui autem perpetrauerint, corporis et sanguinis domini communione priuandi sunt: quia, sicut in his, qui per ignorantiam fecerunt, culpa aliquatenus toleranda est, ita in his fortiter insequenda, qui non metuunt sciendo peccare.

VI. Interrogatio Augustini: Si longinquitas itineris magna interiacet, ut episcopi non facile ualeant conuenire, an debeat sine aliorum episcoporum praesentia episcopus ordinari?

Respondit Gregorius: Et quidem in Anglorum ecclesia, in qua adhuc solus tu episcopus inueniris, ordinare episcopum non aliter nisi sine episcopis potes. Nam quando de Gallis episcopi ueniunt, qui in ordinatione episcopi testes adsistant? Sed fraternitatem tuam ita uolumus episcopos ordinare, ut ipsi sibi episcopi longo interuallo minime disiungantur; quatenus nulla sit necessitas, ut in ordinatione episcopi pastores quoque alii, quorum praesentia ualde est utilis, facile debeant conuenire. Cum igitur auctore deo ita fuerint episcopi in propinquis sibi locis ordinati, per omnia episcoporum ordinatio sine adgregatis tribus uel quattuor episcopis fieri non debet. Nam in ipsis rebus spiritalibus, ut sapienter et mature disponantur, exemplum trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum coniugia in mundo celebrantur, coniugati quique conuocantur, ut qui in uia iam coniugii praecesserunt, in subsequentis quoque copulae gaudio misceantur. Cur non ergo et in hac spiritali ordinatione, qua per sacrum ministerium homo deo coniungitur, tales conueniant, qui uel in prouectu ordinati episcopi gaudeant, uel pro eius custodia omnipotenti deo preces pariter fundant?

VII. Interrogatio Augustini: Qualiter debemus cum Galliarum Brittaniarumque episcopis agere?

Respondit Gregorius: In Galliarum episcopis nullam tibi auctoritatem tribuimus: quia ab antiquis praedecessorum meorum temporibus pallium Arelatensis episcopus accepit, quem nos priuare auctoritate percepta minime debemus. Si igitur contingat, ut fraternitas tua ad Galliarum prouinciam transeat, cum eodem Arelatense episcopo debet agere, qualiter, siqua sunt in episcopis uitia, corrigantur. Qui si forte in disciplinae uigore tepidus existat, tuae fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistulas fecimus, ut cum tuae sanctitatis praesentia in Galliis, et ipse tota mente subueniat, et quae sunt creatoris nostri iussioni contraria, ab episcoporum moribus compescat. Ipse autem extra auctoritatem propriam episcopos Galliarum iudicare non poteris; sed suadendo, blandiendo, bona quoque opera eorum imitationi monstrando, prauorum mentes ad sanctitatis studia reforma;

quia scriptum est in lege (*Deut.* 23, 25): 'Per alienam messem transiens falcem mittere non debet, sed manu spicas conterere et manducare.' Falcem enim iudicii mittere non potes in ea segete, quae alteri uidetur esse commissa; sed per affectum boni operis frumenta dominica uitiorum suorum paleis exspolia, et in ecclesiae corpore monendo et persuadendo quasi mandendo conuerte. Quidquid uero ex auctoritate agendum est, cum praedicto Arelatense episcopo agatur, ne praetermitti possit hoc, quod antiqua patrum institutio inuenit. Brittaniarum uero omnes episcopos tuae fraternitati committimus, ut indocti doceantur, infirmi persuasione roborentur, peruersi auctoritate corrigantur.

VIII. Interrogatio Augustini: Si praegnans mulier debeat baptizari? aut postquam genuerit, post quantum tempus possit ecclesiam intrare? aut etiam, ne morte praeoccupetur, quod genuerit, post quot dies hoc liceat sacri baptismatis sacramenta percipere? aut post quantum temporis huic uir suus possit in carnis copulatione coniungi? aut, si menstrua consuetudine tenetur, an ecclesiam intrare ei liceat aut sacrae communionis sacramenta percipere? aut uir suae coniugi permixtus, priusquam lauetur aqua, si ecclesiam possit intrare? uel etiam ad mysterium communionis sacrae accedere? Quae omnia rudi Anglorum genti oportet haberi comperta.

Respondit Gregorius: Hoc non ambigo fraternitatem tuam esse requisitam, cui iam et responsum reddidisse me arbitror. Sed hoc, quod ipse dicere et sentire potuisti, credo, quia mea apud te uolueris responsione firmari. Mulier etenim praegnans cur non debeat baptizari, cum non sit ante omnipotentis dei oculos culpa aliqua fecunditas carnis? Nam cum primi parentes nostri in paradiso deliquissent, inmortalitatem, quam acceperant, recto dei iudicio perdiderunt. Quia itaque isdem omnipotens deus humanum genus pro culpa sua funditus exstinguere noluit, et inmortalitatem homini pro peccato suo abstulit; et tamen pro benignitate suae pietatis fecunditatem ei sobolis reseruauit. Quod ergo naturae humanae ex omnipotentis dei dono seruatum est, qua ratione poterit a sacri baptismatis gratia prohibere? In illo quippe mysterio, in

quo omnis culpa funditus exstinguitur, ualde stultum est, si donum gratiae contradicere posse uideatur.

Cum uero enixa fuerit mulier, post quot dies debeat ecclesiam intrare, testamenti ueteris praeceptione (*Leuit.* 12, 4. 5) didicisti, ut pro masculo diebus triginta tribus, pro femina autem diebus sexaginta sex debeat abstinere. Quod tamen sciendum est, quia in mysterio accipitur. Nam si hora eadem, qua genuerit, actura gratias intrat ecclesiam, nullo peccati pondere grauatur: uoluptas etenim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commixtione uoluptas est; nam in prolis prolatione gemitus. Vnde et ipsi primae matri omnium dicitur (*Gen.* 3, 16): 'In doloribus paries.' Si itaque enixam mulierem prohibemus ecclesiam intrare, ipsam ei poenam suam in culpam deputamus. Baptizare autem uel enixam mulierem, uel hoc quod genuerit, si mortis periculo urgetur, uel ipsam hora eadem, qua gignit, uel hoc, quod gignitur, eadem, qua natum est, nullo modo prohibetur: quia sancti mysterii gratia, sicut uiuentibus atque discernentibus, cum magna discretione prouidenda est; ita his, quibus mors inminet, sine ulla dilatione proferenda; ne dum adhuc tempus ad praebendum redemtionis mysterium quaeritur, interueniente paululum mora inueniri non ualeat, qui redimatur.

Ad eius uero concubitum uir suus accedere non debet, quoadusque, qui gignitur, ablactatur. Praua autem in coniugatorum moribus consuetudo surrexit, ut mulieres filios, quos gignunt, nutrire contemnant, eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant, quod uidelicet ex sola causa incontinentiae uidetur inuentum: quia, dum se continere nolunt, despiciunt lactare, quos gignunt. Hae itaque, quae filios suos ex praua consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, uiris suis non debent admisceri: quippe qui et sine partus causa, cum in suetis menstruis detinentur, uiris suis misceri prohibentur; ita ut morte lex sacra (*Leuit.* 15) feriat, siquis uir ad menstruatam mulierem accedat. Quae tamen mulier, dum consuetudinem menstruam patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet, quia ei naturae superfluitas in culpam non ualet reputari; et per hoc, quod inuita

patitur, iustum non est, ut ingressu ecclesiae priuetur. Nouimus namque, quod mulier, quae fluxum patiebatur sanguinis, post tergum domini humiliter ueniens uestimenti eius fimbriam tetigit atque ab ea statim sua infirmitas recessit (*Luc.* 8, 43—48). Si ergo in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit domini uestimentum tangere, cur, quae menstruam sanguinis patitur, ei non liceat domini ecclesiam intrare? Sed dicis: Illam infirmitas compulit; has uero, de quibus loquimur, consuetudo constringit. Perpende autem, frater carissime, quia omne, quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturae, est digno dei iudicio post culpam ordinatum. Esurire namque, sitire, aestuare, algere, lassescere ex infirmitate naturae est. Et quid est aliud contra famem alimenta, contra sitim potum, contra aestum auras, contra frigus uestem, contra lassitudinem requiem quaerere, nisi medicamentum quidem contra aegritudines explorare? Feminae itaque et menstruus sui sanguinis fluxus aegritudo est. Si igitur bene praesumsit, quae uestimentum domini in languore posita tetigit, quod uni personae infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quae naturae suae uitio infirmantur?

Sanctae autem communionis mysterium in eisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex ueneratione magna percipere non praesumit, laudanda est; sed si perceperit, non iudicanda. Bonarum quippe mentium est, et ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est; quia saepe sine culpa agitur, quod uenit ex culpa: unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus, quibus ex culpa primi hominis factum est, ut esuriamus. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, uidelicet quae naturaliter accedit. Sed tamen quod natura ipsa ita uitiata est, ut etiam sine uoluntatis studio uideatur esse polluta, ex culpa uenit uitium, in quo se ipsa, qualis per iudicium facta sit, humana natura cognoscat. Et homo, qui culpam sponte perpetrauit, reatum culpae portet inuitus. Atque ideo feminae cum semet ipsis considerent, et si in menstrua consuetudine ad sacramentum dominici corporis et sanguinis accedere non praesumant, de sua recta consideratione laudandae sunt;

dum uero percipiendo ex religiosae uitae consuetudine, eiusdem mysterii amore rapiuntur, reprimendae, sicut praediximus, non sunt. Sicut enim in testamento ueteri exteriora opera obseruantur, ita in testamento nouo non tam, quod exterius agitur, quam id, quod interius cogitatur, sollicita intentione adtenditur, ut subtili sententia puniatur. Nam cum multa lex uelut immunda manducare prohibeat, in euangelio tamen dominus dicit (*eu. Matth.* 15, 11): 'Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quae exeunt de ore, illa sunt, quae coinquinant hominem.' Atque paulo post subiecit exponens (*eu. Matth.* 15, 19): 'Ex corde exeunt cogitationes malae.' Vbi ubertim indicatum est, quia illud ab omnipotente deo pollutum esse in opere ostenditur, quod ex pollutae cogitationis radice generatur. Vnde Paulus quoque apostolus dicit (*Tit.* 1, 15): 'Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum.' Atque mox eiusdem causam coinquinationis adnuntians subiungit: 'Coinquinata sunt enim et mens eorum et conscientia.' Si ergo ei cibus immundus non est, cui mens immunda non fuerit: cur, quod munda mente mulier ex natura patitur, ei in immunditiam reputetur?

Vir autem cum propria coniuge dormiens, nisi lotus aqua, intrare ecclesiam non debet; sed neque lotus intrare statim debet. Lex autem ueteri populo praecepit, ut mixtus uir mulieri et lauari aqua debeat et ante solis occasum ecclesiam non intrare: quod tamen intellegi spiritaliter potest. Quia mulieri uir miscetur, quando inlicitae concupiscentiae animus in cogitatione per delectationem coniungitur; quia, nisi prius ignis concupiscentiae a mente deferueat, dignum se congregationi fratrum aestimare non debet, qui se grauari per nequitiam prauae uoluntatis uidet. Quamuis de hac re diuersae hominum nationes diuersa sentiant, atque alia custodire uideantur, Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriae coniugis, et lauacri purificationem quaerere et ab ingressu ecclesiae paululum reuerenter abstinere. Nec haec dicentes culpam deputamus esse coniugium; sed quia ipsa licita admixtio coniugis sine uoluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinendum est; quia uoluptas ipsa esse sine culpa nullatenus

potest. Non enim de adulterio siue fornicatione, sed de legitimo coniugio natus fuerat, qui dicebat (*Psalm.* 50, 7): 'Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.' Qui enim in iniquitatibus conceptum se nouerat, a delicto se natum gemebat: quia portat in ramo humorem uitii, quem traxit ex radice. In quibus tamen uerbis non admixtionem coniugum iniquitatem nominat, sed ipsam uidelicet uoluptatem admixtionis. Sunt etenim multa, quae licita probantur esse ac legitima, et tamen in eorum actu aliquatenus foedamur; sicut saepe irascendo culpas insequimur et tranquillitatem in nobis animi perturbamus: et cum rectum sit, quod agitur, non est tamen adprobabile, quod in eo animus perturbatur. Contra uitia quippe delinquentium iratus fuerat, qui dicebat (*Psalm.* 6, 8): 'Turbatus est prae ira oculus meus.' Quia enim non ualet nisi tranquilla mens in contemplationis se lucem suspendere, in ira suum oculum turbatum dolebat: quia, dum male acta deorsum insequitur, confundi atque turbari a summorum contemplatione cogebatur. Et laudabilis ergo est ira contra uitium, et tamen molesta, qua turbatum se aliquem reatum incurrisse aestimabat. Oportet itaque legitimam carnis copulam, ut causa prolis sit, non uoluptatis; et carnis commixtio creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio uitiorum. Siquis uero suam coniugem non cupidine uoluptatis raptus, sed solummodo creandorum liberorum gratia utitur, iste profecto siue de ingressu ecclesiae seu de sumendo dominici corporis sanguinisque mysterio, suo est iudicio relinquendus; quia a nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum uero non amor ortandi sobolis, sed uoluptas dominatur in opere commixtionis, habent coniuges etiam de sua commixtione, quod defleant. Hoc enim eis concedit sancta praedicatio, et tamen de ipsa concessione metu animum concutit. Nam cum Paulus apostolus diceret (*I. Cor.* 7, 9): 'Qui se continere non potest, habeat uxorem suam,' statim subiungere curauit (6): 'Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.' Non enim indulgetur, quod licet, quia iustum est. Quod igitur indulgere dixit, culpam esse demonstrauit.

Vigilanti uero mente pensandum est, quod in Sina monte dominus ad populum locuturus prius eundem populum abstinere a mulieribus praecepit. Et si illuc, ubi dominus per creaturam subditam hominibus loquebatur, tanta prouisione est munditia corporis requisita, ut, qui uerba dei perciperent, mulieribus mixti non essent; quanto magis mulieres, quae corpus domini omnipotentis accipiunt, custodire in se munditiam carnis debent, ne ipsa inaestimabilis mysterii magnitudine grauentur? Hinc etiam ad Dauid de pueris suis per sacerdotem dicitur, ut si a mulieribus mundi essent, panes propositionis acciperent, quos omnino non acciperent, nisi prius mundos eos Dauid a mulieribus fateretur. Tunc autem uir, qui post admixtionem coniugis lotus aqua fuerit, etiam sacrae communionis mysterium ualet accipere, cum ei iuxta praefinitam sententiam etiam ecclesiam licuerit intrare.

VIIII. Interrogatio Augustini: Si post inlusionem, quae per somnium solet accidere, uel corpus domini quilibet accipere ualeat; uel, si sacerdos sit, sacra mysteria celebrare?

Respondit Gregorius: Hunc quidem testamentum ueteris legis, sicut in superiori capitulo iam diximus, pollutum dicit, et nisi lotum aqua usque ad uesperam intrare ecclesiam non concedit. Quod tamen aliter populus spiritalis intellegens sub eodem intellectu accipiet, quo praefati sumus: quia quasi per somnium inluditur, qui tentatus immunditia, ueris imaginibus in cogitatione inquinatur; sed lauandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrimis abluat: et nisi prius ignis tentationis recesserit, reum se quasi usque ad uesperum cognoscat. Sed est in eadem inlusione ualde necessaria discretio, quae subtiliter pensari debet, ex qua re accidat menti dormientis: aliquando enim ex crapula, aliquando ex naturae superfluitate et infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit ita. Et quidem cum ex naturae superfluitate uel infirmitate euenerit, omnimodo haec inlusio non est timenda; quia hanc animum nescientem pertulisse magis dolendum est, quam fecisse. Cum uero ultra modum appetitus gulae in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula grauantur, habet exinde animus aliquem

reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sancti mysterii uel missarum sollemnia celebrandi: cum fortasse aut festus dies exigit aut exhiberi mysterium (pro eo, quod sacerdos alius in loco deest) ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii, qui implere ministerium ualeant, inlusio per crapulam facta a perceptione sacri mysterii prohibere non debet; sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet: si tamen dormientis mentem turpi imaginatione non concusserit. Nam sunt, quibus ita plerumque inlusio nascitur, ut eorum animus, etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non foedetur. Qua in re unum ibi ostenditur ipsa mens rea, non tamen uel suo iudicio libera, cum se, etsi dormienti corpore, nihil meminit uidisse, tamen in uigiliis corporis meminit in ingluuiem cecidisse. Sin uero ex turpi cogitatione uigilantis oritur inlusio dormientis, patet animo reatus suus: uidet enim, a qua radice inquinatio illa processerit, quia, quod cogitauit sciens, hoc pertulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum suggestione an delectatione, uel, quod maius est, peccati consensu acciderit. Tribus enim modis impletur omne peccatum, uidelicet suggestione, delectatione, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum: quia et primam culpam serpens suggessit, Eua uelut caro delectata est, Adam uero uelut spiritus consensit: et necessaria est magna discretio, ut inter suggestionem atque delectationem, inter delectationem et consensum iudex sui animus praesideat. Cum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnimodo perpetratum non est; cum uero delectari caro coeperit, tunc peccatum incipit nasci: si autem etiam ex deliberatione consentit: tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestione igitur peccati initium est, in delectatione fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et saepe contingit, ut hoc, quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem trahat: nec tamen anima eidem delectationi consentiat. Et cum caro delectare sine animo nequeat, ipse tamen animus carnis uoluptatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo

ligatur inuitus, ut ei ex ratione contradicat, ne consentiat; et tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se uehementer ingemiscat. Vnde et ille caelestis exercitus praecipuus miles gemebat dicens (*Rom.* 7, 23): ‘Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae et captiuum me ducentem in lege peccati, quae est in membris meis’. Si autem captiuus erat, minime pugnabat; sed et pugnabat: quapropter et captiuus erat et pugnabat igitur legi mentis, cui lex, quae in membris est, repugnabat. Si autem pugnabat, captiuus non erat. Ecce itaque homo est, ut ita dixerim, captiuus et liber; liber ex iustitia, quam diligit, captiuus ex delectatione, quam portat inuitus.

28.

Vt papa Gregorius epistulam Arelatensi episcopo, pro adiuuando in opere dei Augustino, miserit.

Hucusque responsiones beati papae Gregorii ad consulta reuerentissimi antistitis Augustini. Epistulam uero, quam se Arelatensi episcopo fecisse commemorat, ad Vergilium (Aetherii successorem) dederat; cuius haec forma est:

‘Reuerentissimo et sanctissimo fratri Vergilio coepiscopo Gregorius seruus seruorum dei.

Quantus sit affectus uenientibus sponte fratribus impendendus, ex eo, quod plerumque solent caritatis causa inuitari, cognoscitur. Et ideo, si communem fratrem Augustinum episcopum ad uos uenire contigerit, ita illum dilectio uestra, sicut decet, affectuose dulciterque suscipiat, ut et ipsum consolationis suae bono refoueat et alios, qualiter fraterna caritas colenda sit, doceat. Et quoniam saepius euenit, ut hi, qui longe sunt positi, prius ab aliis, quae sunt emendanda, cognoscant: siquas fortasse fraternitati uestrae sacerdotum uel aliorum culpas intulerit, una cum eo residentes subtili cuncta inuestigatione perquirite, et ita uos in ea, quae deum offendunt, et ad iracundiam prouocant, districtos ac sollicitos exhibete, ut ad aliorum emendationem et uindicta culpabilem feriat, et

innocentem falsa opinio non affligat. Deus te incolumem custodiat, reuerentissime frater.

Data die X. Kalendarum Iuliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum eiusdem domini nostri anno decimo octauo, indictione quarta.'

29.

Vt idem Augustino pallium et epistulam et plures uerbi ministros miserit.

Praeterea idem papa Gregorius Augustino episcopo, quia suggesserat ei multam quidem ibi esse messem, sed operarios paucos, misit cum praefatis legatariis suis plures cooperatores ac uerbi ministros: in quibus primi et praecipui erant Mellitus, Iustus, Paulinus, Rufinianus; et per eos generaliter uniuersa, quae ad cultum erant ac ministerium ecclesiae necessaria, uasa uidelicet sacra et uestimenta altarium, ornamenta quoque ecclesiarum, et sacerdotalia uel clericalia indumenta, sanctorum etiam apostolorum ac martyrum reliquias, nec non et codices plurimos. Misit etiam litteras, in quibus significat se ei pallium direxisse, simul et insinuat, qualiter episcopos in Brittania constituere debuisset; quarum litterarum iste est textus:

'Reuerentissimo et sanctissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius seruus seruorum dei.

Cum certum sit pro omnipotente deo laborantibus ineffabilia aeterni regni praemia reseruari; nobis tamen eis necesse est honorum beneficia tribuere, ut in spiritalis operis studio ex remuneratione ualeant multiplicius insudare. Et quia noua Anglorum ecclesia ad omnipotentis dei gratiam eodem domino largiente et te laborante perducta est, usum tibi pallii in ea ad sola missarum sollemnia agenda concedimus: ita ut per loca singula XII episcopos ordines, qui tuae subiaceant dicioni, quatenus Lundoniensis ciuitatis episcopus semper in posterum a synodo propria debeat consecrari, atque honoris

pallium ab hac sancta et apostolica, cui deo auctore deseruio, sede percipiat. Ad Eburacam uero ciuitatem te uolumus episcopum mittere, quem ipse iudicaueris ordinare; ita duntaxat, ut, si eadem ciuitas cum finitimis locis uerbum dei receperit, ipse quoque XII episcopos ordinet et metropolitani honore perfruatur; quia ei quoque, si uita comes fuerit, pallium tribuere domino fauente disponimus, quem tamen tuae fraternitatis uolumus dispositioni subiacere; post obitum uero tuum ita episcopis, quos ordinauerit, praesit, ut Lundoniensis episcopi nullo modo dicioni subiaceat. Sit uero inter Lundoniae et Eburacae ciuitatis episcopos in posterum honoris ista distinctio, ut ipse prior habeatur, qui prius fuerit ordinatus; communi autem consilio et concordi actione quaeque sunt pro Christi zelo agenda; disponant unanimiter, recte sentiant, et ea, quae senserint, non sibimet discrepando perficiant.

Tua uero fraternitas non solum eos episcopos, quos ordinauerit, neque hos tantummodo, qui per Eburacae episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Brittaniae sacerdotes habeat deo domino nostro Iesu Christo auctore subiectos; quatenus ex lingua et uita tuae sanctitatis et recte credendi et bene uiuendi formam percipiant atque officium suum fide ac moribus exsequentes, ad caelestia, cum dominus uoluerit, regna pertingant. Deus te incolumem custodiat, reuerentissime frater.

Data die X. Kalendarum Iuliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum eiusdem domini anno decimo octauo, indictione quarta.'

30.

Exemplar epistulae, quam Mellito abbati Brittaniam pergenti misit.

Abeuntibus autem praefatis legatariis, misit post eos beatus pater Gregorius litteras memoratu dignas, in quibus aperte, quam studiose erga saluationem nostrae gentis inuigilauerit, ostendit, ita scribens:

'Dilectissimo filio Mellito abbati Gregorius seruus seruorum dei.

Post discessum congregationis nostrae, quae tecum est, ualde sumus suspensi redditi, quia nihil de prosperitate uestri itineris audisse nos contigit. Cum ergo deus omnipotens uos ad reuerentissimum uirum fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei, quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractaui: uidelicet, quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant; sed ipsa, quae in eis sunt, idola destruantur; aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiae ponantur. Quia, si fana eadem bene constructa sunt, necesse est, ut a cultu daemonum in obsequio ueri dei debeant commutari; ut dum gens ipsa eadem fana sua non uidet destrui, de corde errorem deponat, et deum uerum cognoscens ac adorans ad loca, quae consueuit, familiarius concurrat. Et quia boues solent in sacrificio daemonum multos occidere, debet eis etiam hac de re aliqua sollemnitas immutari: ut die dedicationis uel natalicii sanctorum martyrum, quorum illic reliquiae ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quae ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum faciant, et religiosis conuiuiis sollemnitatem celebrent; nec diabolo iam animalia immolent, sed ad laudem dei in esu suo animalia occidant et donatori omnium de satietate sua gratias referant: ut dum eis aliqua exterius gaudia reseruantur, ad interiora gaudia consentire facilius ualeant. Nam duris mentibus simul omnia abscidere impossibile esse non dubium est, quia et is, qui summum locum ascendere nititur, gradibus uel passibus, non autem saltibus eleuatur. Sic Israelitico populo in Aegypto dominus se quidem innotuit; sed tamen eis sacrificiorum usus, quae diabolo solebat exhibere, in culto proprio reseruauit, ut eis in suo sacrificio animalia immolare praeciperet; quatenus cor mutantes, aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent: ut etsi ipsa essent animalia, quae offerre consueuerant, uero tamen deo haec et non idolis immolantes, iam sacrificia ipsa non essent. Haec igitur dilectionem tuam praedicto fratri necesse est dicere, ut ipse in praesenti illic positus perpendat, qualiter omnia

debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili.

Data die XV. Kalendarum . . . . ., imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum eiusdem domini anno decimo octauo, indictione quarta.'

31.

Vt Augustinum per litteras, ne de uirtutibus suis gloriaretur, hortatus sit.

Quo in tempore misit etiam Augustino epistulam super miraculis, quae per eum facta esse cognouerat, in qua eum, ne per illorum copiam periculum elationis incurreret, his uerbis hortatur:

'Scio, frater carissime, quia omnipotens deus per dilectionem tuam in gentem, quam eligi uoluit, magna miracula ostendit: unde necesse est, ut de eodem dono caelesti et timendo gaudeas et gaudendo pertimescas. Gaudeas uidelicet, quia Anglorum animae per exteriora miracula ad interiorem gratiam pertrahuntur: pertimescas uero, ne inter signa, quae fiunt, infirmus animus in sui praesumtione se eleuet, et unde foras in honorem tollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus, quia discipuli cum gaudio a praedicatione redeuntes, dum caelesti magistro dicerent (*eu. Luc.* 10, 17): 'Domine, in nomine tuo etiam daemonia nobis subiecta sunt', protinus audierunt (*eu. Luc.* 10, 20): 'Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete, quia nomina uestra scripta sunt in caelo'. In priuata enim et temporali laetitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant; sed de priuata ad communem, de temporali ad aeternam laetitiam reuocantur, quibus dicitur: 'In hoc gaudete, quia nomina uestra scripta sunt in caelo'. Non enim omnes electi miracula faciunt, sed tamen eorum nomina omnium in caelo tenentur adscripta. Veritatis etenim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono, quod commune cum omnibus habent, et in quo fidem laetitiae non habent.

Restat itaque, frater carissime, ut inter ea, quae operante domino exterius facis, semper te interius subtiliter iudices ac subtiliter intellegas, et temet ipsum quis sis, et quanta sit in eadem gente gratia, pro cuius conuersione etiam faciendorum signorum dona percepisti. Et si quando te creatori nostro seu per linguam siue per opera reminisceris deliquisse, semper haec ad memoriam reuoces, ut surgentem cordis gloriam memoria reatus premat. Et quidquid de faciendis signis acceperis uel accepisti, haec non tibi, sed illis deputes donata, pro quorum tibi salute collata sunt.'

32.

Vt Aedilbercto regi litteras et dona miserit.

Misit idem beatus papa Gregorius eodem tempore etiam regi Aedilbercto epistulam, simul et dona in diuersis speciebus perplura: temporalibus quoque honoribus regem glorificare satagens, cui gloriae caelestis suo labore et industria notitiam prouenisse gaudebat. Exemplar autem praefatae epistulae hoc est:

'Domino gloriosissimo atque praecellentissimo filio Aedilbercto regi Anglorum Gregorius episcopus.

Propter hoc omnipotens deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus, quibus praelati fuerint, dona suae pietatis impendat. Quod in Anglorum gente factum cognouimus, cui uestra gloria idcirco est praeposita, ut per bona, quae uobis concessa sunt, etiam subiectae uobis genti superna beneficia praestarentur. Et ideo, gloriose fili, eam, quam accepisti, diuinitus gratiam sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum rectitudinis tuae in eorum conuersione multiplica, idolorum cultus insequere, fanorum aedificia euerte, subditorum mores ex magna uitae munditia, exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo et boni operis exempla monstrando aedifica: ut illum retributorem inuenias in caelo, cuius nomen atque cognitionem dilataueris in terra. Ipse enim uestrae quoque gloriae nomen etiam posteris

gloriosius reddet, cuius uos honorem quaeritis et seruatis in gentibus.

Sic etenim Constantinus quondam piissimus imperator Romanam rempublicam a peruersis idolorum cultibus reuocans omnipotenti deo domino nostro Iesu Christo secum subdidit seque cum subiectis populis tota ad eum mente conuertit. Vnde factum est, ut antiquorum principum nomen suis uir ille laudibus uinceret et tanto in opinione praecessores suos, quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque uestra gloria cognitionem unius dei, patris et filii et spiritus sancti, regibus ac populis sibimet subiectis festinet infundere, et antiquos gentis suae reges laudibus ac meritis transeat, et quanto in subiectis suis etiam aliena peccata deterserit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis dei terribile examen securior fiat.

Reuerentissimus frater noster Augustinus episcopus in monasterii regula edoctus, sacrae scripturae scientia repletus, bonis auctore deo operibus praeditus, quaeque uos ammonet, audite, deuote peragite, studiose in memoria reseruate: quia, si uos eum in eo, quod pro omnipotente domino loquitur, auditis, isdem omnipotens deus hunc pro uobis exorantem celerius exaudit. Si enim, quod absit, uerba eius postponitis, quando eum omnipotens deus poterit audire pro uobis, quem uos neglegitis audire pro deo? Tota igitur mente cum eo uos in feruore fidei stringite atque adnisum illius uirtute, quam uobis diuinitas tribuit, adiuuate, ut regni sui uos ipse faciat esse participes, cuius uos fidem in regno uestro recipi faciatis et custodiri.

Praeterea scire uestram gloriam uolumus, quia, sicut in scriptura sacra ex uerbis domini omnipotentis agnoscimus, praesentis mundi iam terminus iuxta est et sanctorum regnum uenturum est, quod nullo unquam poterit fine terminari. Adpropinquante autem eodem mundi termino, multa imminent, quae antea non fuerunt: uidelicet immutationes aeris terroresque de caelo et contra ordinationem temporum tempestates, bella, fames, pestilentiae, terrae motus per loca; quae tamen non omnia nostris diebus uentura sunt, sed post nostros dies omnia sub-

sequentur. Vos itaque, siqua ex his euenire in terra uestra cognoscitis, nullo modo uestrum animum perturbetis; quia idcirco haec signa de fine saeculi praemittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti et uenturo iudici in bonis actibus inueniamur esse praeparati. Haec nunc, gloriose fili, paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno uestro excreuerit, nostra quoque apud uos locutio latior excrescat et tanto plus loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis uestrae perfecta conuersione multiplicant.

Parua autem exenia transmisi, quae uobis parua non erunt, cum a uobis ex beati Petri apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque deus in uobis gratiam suam, quam coepit, perficiat atque uitam uestram et hic per multorum annorum curricula extendat et post longa tempora in caelestis uos patriae congregatione recipiat. Incolumem excellentiam uestram gratia superna custodiat, domine fili.

Data die X. Kalendarum Iuliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum eiusdem anno decimo octauo, indictione quarta.'

33.

Vt Augustinus ecclesiam saluatoris instaurauerit et monasterium beati Petri apostoli fecerit; et de primo eius abbate Petro.

At Augustinus, ubi in regia ciuitate sedem episcopalem, ut praediximus, accepit, recuperauit in ea, regio fultus adminiculo, ecclesiam, quam inibi antiquo Romanorum fidelium opere factam fuisse didicerat, et eam in nomine sancti saluatoris dei et domini nostri Iesu Christi sacrauit, atque ibidem sibi habitationem statuit et cunctis successoribus suis. Fecit autem et monasterium non longe ab ipsa ciuitate ad orientem, in quo, eius hortatu, Aedilberct ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli

a fundamentis construxit ac diuersis donis ditauit, in qua et ipsius Augustini et omnium episcoporum Doruuernensium, simul et regum Cantiae poni corpora possent. Quam tamen ecclesiam non ipse Augustinus, sed successor eius Laurentius consecrauit.

Primus autem eiusdem monasterii abbas Petrus presbyter fuit, qui legatus Galliam missus demersus est in sinu maris, qui uocatur Amfleat, et ab incolis loci ignobili traditus sepulturae: sed omnipotens deus ut, qualis meriti uir fuerit, demonstraret, omni nocte supra sepulcrum eius lux caelestis apparuit, donec animaduertentes uicini, qui uidebant, sanctum fuisse uirum, qui ibi esset sepultus, et inuestigantes, unde uel quis esset, abstulerunt corpus et in Bononia ciuitate iuxta honorem tanto uiro congruum in ecclesia posuerunt.

34.

Vt Aedilfrid rex Nordanhymbrorum Scottorum gentis proelio conterens ab Anglorum finibus expulerit.

His temporibus regno Nordanhymbrorum praefuit rex fortissimus et gloriae cupidissimus Aedilfrid, qui plus omnibus Anglorum primatibus gentem uastauit Brettonum; ita ut Sauli quondam regi Israeliticae gentis comparandus uideretur, excepto dumtaxat hoc, quod diuinae erat religionis ignarus. Nemo enim in tribunis, nemo in regibus plures eorum terras, exterminatis uel subiugatis indigenis, aut tributarias genti Anglorum aut habitabiles fecit. Cui merito poterat illud, quod benedicens filium patriarcha in personam Saulis dicebat, aptari (*Gen.* 49, 27): ‘Beniamin lupus rapax, mane comedet praedam et uespere diuidet spolia’.

Vnde motus eius profectibus Aedan rex Scottorum, qui Brittaniam inhabitant, uenit contra eum cum inmenso ac forti exercitu; sed cum paucis aufugit uictus. Siquidem in loco celeberrimo, qui dicitur Degsastan, id est Degsa lapis, omnis pene eius est caesus exercitus. In qua etiam pugna Theodbald frater Aedilfridi cum omni illo, quem ipse ducebat, exercitu peremtus est. Quod

uidelicet bellum Aedilfrid anno ab incarnatione domini sexcentesimo tertio, regni autem sui, quod uiginti et quattuor annis tenuit, anno undecimo, perfecit: porro Focatis anno, qui tum Romani regni apicem tenebat, primo. Neque ex eo tempore quisquam regum Scottorum in Brittania aduersus gentem Anglorum usque ad hanc diem in proelium uenire audebat.

LIBER SECVNDVS.

1.

De obitu beati papae Gregorii.

His temporibus, id est anno dominicae incarnationis sexcentesimo quinto, beatus papa Gregorius, postquam sedem Romanae et apostolicae ecclesiae XIII annos, menses VI et dies X gloriosissime rexit, defunctus est atque ad aeternam regni caelestis sedem translatus. De quo nos conuenit, quia nostram, id est Anglorum, gentem de potestate Satanae ad fidem Christi sua industria conuertit, latiorem in nostra Historia ecclesiastica facere sermonem, quem recte nostrum appellare possumus et debemus apostolum. Quia, cum primum in toto orbe pontificatum gereret, et conuersis iam dudum ad fidem ueritatis esset praelatus ecclesiis, nostram gentem eatenus idolis mancipatam Christi fecit ecclesiam, ita ut apostolicum illum de eo liceat nobis proferre sermonem (*I. Cor.* 9, 2): quia etsi aliis non est apostolus, sed tamen nobis est; nam signaculum apostolatus eius nos sumus in domino.

Erat autem natione Romanus, a patre Gordiano, genus a proauis non solum nobile, sed et religiosum ducens. Denique Felix eiusdem apostolicae sedis quondam episcopus, uir magnae gloriae in Christo et ecclesia, eius fuit atauus. Sed et ipse nobilitatem religionis non minore quam parentes et cognati uirtute deuotionis exercuit. Nobilitatem uero illam, quam ad saeculum uide-

batur habere, totam ad nanciscendam supernae gloriam dignitatis diuina gratia largiente conuertit. Nam mutato repente habitu saeculari monasterium petiit, in quo tanta perfectionis gratia coepit conuersari, ut, sicut ipse postea flendo solebat adtestari, animo illius labentia cuncta subteressent, ut rebus omnibus, quae uoluuntur, emineret, ut nulla nisi caelestia cogitare soleret, ut etiam retentus corpore ipsa iam carnis claustra contemplatione transiret, ut mortem quoque, quae pene cunctis poena est, uidelicet ut ingressum uitae et laboris sui praemium amaret. Hoc autem ipse de se, non profectum iactando uirtutum, sed deflendo potius defectum, quem sibi per curam pastoralem incurrisse uidebatur, referre consueuerat. Denique tempore quodam secreto, cum diacono suo Petro conloquens, enumeratis animi sui uirtutibus priscis, mox dolendo subiunxit (*dial.* I. *prol. tom. II. col. 152. Ben.*): ‘At nunc ex occasione curae pastoralis saecularium hominum negotia patitur et post tam pulcram quietis suae speciem terreni actus puluere foedatur. Cumque se pro descensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cum interiora appetit, ad haec procul dubio minor redit. Perpendo itaque, quid tolero, perpendo, quid amisi: dumque intueor illud, quod perdidi, fit hoc grauius, quod porto’.

Haec quidem sanctus uir ex magnae humilitatis intentione dicebat: sed nos credere decet nihil eum monachicae perfectionis perdidisse occasione curae pastoralis, immo potiorem tunc sumsisse profectum de labore conuersionis multorum, quam de propriae quondam quiete conuersationis habuerat: maxime quia et pontificali functus officio domum suam monasterium facere curauit; et dum primo de monasterio abstractus, ad ministerium altaris ordinatus atque Constantinopolim apocrisiarius ab apostolica sede directus est, non tamen in terreno conuersatus palatio propositum uitae caelestis intermisit. Nam quosdam fratrum ex monasterio suo, qui eum gratia germanae caritatis ad regiam urbem secuti sunt, in tutamentum coepit obseruantiae regularis habere; uidelicet ut eorum semper exemplo, sicut ipse scribit, ad orationis placidum litus, quasi anchorae fune restringeretur, cum incessabili causarum saecularium impulsu fluctuaret, con-

cussamque saeculi actibus mentem inter eos cotidie per studiosae lectionis roboraret alloquium. Horum ergo consortio non solum a terrenis est munitus incursibus, uerum etiam ad caelestis uitae exercitia magis magisque succensus.

Nam hortati sunt eum, ut librum beati Iob magnis inuolutum obscuritatibus mystica interpretatione discuteret: neque negare potuit opus, quod sibi fraternus amor multis utile futurum imponebat. Sed eumdem librum, quomodo iuxta litteram intellegendus, qualiter ad Christi et ecclesiae sacramenta referendus, quo sensu unicuique fidelium sit aptandus, per triginta et quinque libros expositionis miranda ratione perdocuit. Quod uidelicet opus in regia quidem urbe apocrisiarius inchoauit, Romae autem iam pontifex factus expleuit. Qui cum esset regia in urbe positus, nascentem ibi nouam haeresim de statu nostrae resurrectionis cum ipso, ex quo orta est, initio, iuuante se gratia catholicae ueritatis, attriuit. Siquidem Eutycius eiusdem urbis episcopus dogmatizabat corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, uentis aereque subtilius esse futurum: quod ille audiens et ratione ueritatis et exemplo dominicae resurrectionis probauit hoc dogma orthodoxae fidei omnimodis esse contrarium. Catholica etenim fides habet, quod corpus nostrum illa immortalitatis gloria sublimatum subtile quidem sit per effectum spiritalis potentiae, sed palpabile per ueritatem naturae: iuxta exemplum dominici corporis, de quo a mortuis suscitato dicit ipse discipulis (*eu. Luc.* 24, 39): ‘Palpate et uidete, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me uidetis habere’. In cuius adsertione fidei uenerabilis pater Gregorius in tantum contra nascentem haeresim nouam laborare contendit, tanta hanc instantia, iuuante etiam piissimo imperatore Tiberio Constantino, comminuit, ut nullus exinde sit inuentus, qui eius resuscitator existeret.

Alium quoque librum composuit egregium, qui uocatur Pastoralis, in quo manifesta luce patefecit, quales ad ecclesiae regimen adsumi, qualiter ipsi rectores uiuere, qua discretione singulas quasque audientium instruere personas, et quanta consideratione propriam cotidie de-

beant fragilitatem pensare. Sed et Omelias euangelii numero XL composuit, quas in duobus codicibus aequa sorte distinxit. Libros etiam Dialogorum IIII fecit, in quibus, rogatu Petri diaconi sui, uirtutes sanctorum, quos in Italia clariores nosse uel audire poterat, ad exemplum uiuendi posteris collegit: ut, sicut in libris expositionum suarum, quibus sit uirtutibus insudandum, edocuit, ita etiam descriptis sanctorum miraculis, quae uirtutum earumdem sit claritas, ostenderet. Primam quoque et ultimam Ezechielis prophetae partem, quae uidebantur obscuriores, per homilias uiginti et duas, quantum lucis intus habeant, demonstrauit. Excepto libello Responsionum, quem ad interrogationes sancti Augustini primi Anglorum gentis episcopi scripsit, ut et supra docuimus, totum ipsum libellum his inserentes historiis; libello quoque synodico, quem cum episcopis Italiae de necessariis ecclesiae causis utillimum composuit, et familiaribus ad quosdam litteris. Quod eo magis mirum est tot eum ac tanta condere uolumina potuisse, quod omni pene iuuentutis suae tempore, ut uerbis ipsius loquar, crebris uiscerum doloribus cruciabatur, horis momentisque omnibus fracta stomachi uirtute lassescebat, lentis quidem, sed tamen continuis febribus anhelabat. Verum inter haec, dum sollicitus pensaret, quia scriptura teste (*Hebr.* 12, 6): 'Omnis filius, qui recipitur, flagellatur'; quo malis praesentibus durius deprimebatur, eo de aeterna certius praesumtione respirabat.

Haec quidem de immortali eius sint dicta ingenio, quod nec tanto corporis potuit dolore restingui. Nam alii quidem pontifices construendis ornandisque auro uel argento ecclesiis operam dabant, hic autem totus erga animarum lucra uacabat.

Quicquid pecuniae habuerat, sedulus hoc dispergere ac dare pauperibus curabat, ut iustitia eius maneret in saeculum saeculi et cornu eius exaltaretur in gloria; ita ut illud beati Iob ueraciter dicere posset (*Iob* 29, 11—17): 'Auris audiens beatificabat me et oculus uidens testimonium reddebat mihi, quod liberassem pauperem uociferantem et pupillum, cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me ueniebat et cor uiduae consolatus sum.

Iustitia indutus sum et uestiui me, sicut uestimento et diademate, iudicio meo. Oculus fui caeco et pes claudo. Pater eram pauperum et causam, quam nesciebam, diligentissime inuestigabam. Conterebam molas iniqui et de dentibus illius auferebam praedam'. Et paulo post (*Iob* 31, 16—18): 'Si negaui,' inquit 'quod uolebant, pauperibus, et oculos uiduae expectare feci. Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia mea creuit mecum miseratio, et de utero matris meae egressa est mecum'.

Ad cuius pietatis et iustitiae opus pertinet etiam hoc, quod nostram gentem per praedicatores, quos huc direxit, de dentibus antiqui hostis eripiens aeternae libertatis fecit esse participem: cuius fidei et saluti congaudens, quamque digna laude commendans, ipse dixit in Expositione beati Iob (XXVII 11, 21 *t. I col. 862. Ben.*): 'Ecce lingua Brittaniae, quae nil aliud nouerat quam barbarum frendere, iam dudum in diuinis laudibus Hebraeum coepit alleluia sonare. Ecce quondam tumidus, iam substratus sanctorum pedibus seruit Oceanus, eiusque barbaros motus, quos terreni principes edomare ferro nequiuerant, hos pro diuina formidine sacerdotum ora simplicibus uerbis ligant, et qui cateruas pugnantium infidelis nequaquam metueret, iam nunc fidelis humilium linguas timet. Quia enim perceptis caelestibus uerbis, clarescentibus quoque miraculis, uirtus ei diuinae cognitionis infunditur, eiusdem diuinitatis terrore refraenatur, ut praue agere metuat, ac totis desideriis ad aeternitatis gratiam uenire concupiscat.' Quibus uerbis beatus Gregorius hoc quoque declarat, quia sanctus Augustinus et socii eius non sola praedicatione uerborum, sed etiam caelestium ostensione signorum gentem Anglorum ad agnitionem ueritatis perducebant.

Fecit inter alia beatus papa Gregorius, ut in ecclesiis sanctorum apostolorum Petri et Pauli super corpora eorum missae celebrarentur. Sed et in ipsa missarum celebratione tria uerba maximae perfectionis plena superadiecit: 'Diesque nostros in tua pace disponas atque ab aeterna damnatione nos eripi, et in electorum tuorum iubeas grege numerari'.

Rexit autem ecclesiam temporibus imperatorum Mauricii et Focatis. Secundo autem eiusdem Focatis anno transiens ex hac uita migrauit ad ueram, quae in caelis est, uitam. Sepultus uero est corpore in ecclesia beati Petri apostoli, ante secretarium, die quarto Iduum Martiarum, quandoque in ipso cum ceteris sanctae ecclesiae pastoribus resurrecturus in gloria, scriptumque in tumba ipsius epitaphium huiusmodi:

Suscipe, terra, tuo corpus de corpore sumtum,
Reddere quod ualeas uiuificante deo.
Spiritus astra petit, leti nil iura nocebunt,
Cui uitae alterius mors magis ipsa uia est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulcro,
Qui innumeris semper uiuit ubique bonis.
Esuriem dapibus superauit, frigora ueste,
Atque animas monitis texit ab hoste sacris.
Implebatque actu, quidquid sermone docebat,
Esset ut exemplum, mystica uerba loquens.
Ad Christum Anglos conuertit pietate magistra,
Adquirens fidei agmina gente noua.
Hic labor, hoc studium, haec tibi cura, hoc pastor agebas,
Ut domino offerres plurima lucra gregis.
Hisque dei consul factus laetare triumphis:
Nam mercedem operum iam sine fine tenes.

Nec silentio praetereunda opinio, quae de beato Gregorio traditione maiorum ad nos usque perlata est: qua uidelicet ex causa admonitus tam sedulam erga salutem nostrae gentis curam gesserit. Dicunt, quia die quadam cum aduenientibus nuper mercatoribus multa uenalia in forum fuissent conlata, multique ad emendum confluxissent, et ipsum Gregorium inter alios aduenisse ac uidisse inter alia pueros uenales positos candidi corporis ac uenusti uultus, capillorum quoque forma egregia. Quos cum aspiceret, interrogauit, ut aiunt, de qua regione uel terra essent adlati. Dictumque est, quod de Brittania insula, cuius incolae talis essent aspectus. Rursus interrogauit, utrum iidem insulani Christiani an paganis adhuc erroribus essent implicati. Dictumque est, quod essent pagani. At ille, intimo ex corde longa trahens suspiria: 'Heu, pro dolor!' inquit 'quod tam lucidi

uultus homines tenebrarum auctor possidet, tantaque gratia frontispicii mentem ab interna gratia uacuam gestat!' Rursus ergo interrogauit, quod esset uocabulum gentis illius. Responsum est, quod Angli uocarentur. At ille: 'Bene' inquit; 'nam et angelicam habent faciem, et tales angelorum in caelis decet esse coheredes. Quod habet nomen ipsa prouincia, de qua isti sunt adlati?' Responsum est, quod Deiri uocarentur iidem prouinciales. At ille: 'Bene' inquit 'Deiri, de ira eruti et ad misericordiam Christi uocati. Rex prouinciae illius quomodo appellatur?' Responsum est, quod Aelli diceretur. At ille adludens ad nomen ait: 'Alleluia, laudem dei creatoris illis in partibus oportet cantari.'

Accedensque ad pontificem Romanae et apostolicae sedis, nondum enim erat ipse pontifex factus, rogauit, ut genti Anglorum in Brittaniam aliquos uerbi ministros, per quos ad Christum conuerteretur, mitteret; se ipsum paratum esse in hoc opus domino cooperante perficiendum, si tamen apostolico papae, hoc ut fieret, placeret. Quod dum perficere non posset, quia, etsi pontifex concedere illi, quod petierat, uoluit, non tamen ciues Romani, ut tam longe ab Vrbe recederet, potuere permittere; mox ut ipse pontificatus officio functus est, perfecit opus diu desideratum: alios quidem praedicatores mittens, sed ipse praedicationem ut fructificaret, suis exhortationibus ac precibus adiuuans. Haec iuxta opinionem, quam ab antiquis accepimus, historiae nostrae ecclesiasticae inserere oportunum duximus.

2.

Vt Augustinus Brettonum episcopos pro pace catholica, etiam miraculo caelesti coram eis facto, monuerit; quaeue illos spernentes ultio secuta sit.

Interea Augustinus adiutorio usus Aedilbercti regis conuocauit ad suum colloquium episcopos siue doctores proximae Brettonum prouinciae in loco, qui usque hodie lingua Anglorum Augustinaes Ac, id est robur Augustini, in confinio Huicciorum et Occidentalium Saxonum

appellatur: coepitque eis fraterna admonitione suadere, ut pace catholica secum habita communem euangelizandi gentibus pro domino laborem susciperent. Non enim paschae dominicum diem suo tempore, sed a quarta decima usque ad uicesimam lunam obseruabant: quae computatio LXXXIIII annorum circulo continetur. Sed et alia plurima unitati ecclesiasticae contraria faciebant. Qui cum longa disputatione habita, neque precibus neque hortamentis neque increpationibus Augustini ac sociorum eius assensum praebere uoluissent, sed suas potius traditiones uniuersis, quae per orbem sibi in Christo concordant, ecclesiis praeferrent, sanctus pater Augustinus hunc laboriosi atque longi certaminis finem fecit, ut diceret: 'Obsecremus deum, qui habitare facit unanimes in domo patris sui, ut ipse nobis insinuare caelestibus signis dignetur, quae sequenda traditio, quibus sit uiis ad ingressum regni illius properandum. Adducatur aliquis aeger, et per cuius preces fuerit curatus, huius fides et operatio deo deuota atque omnibus sequenda credatur.' Quod cum aduersarii inuiti licet concederent, allatus est quidam de genere Anglorum, oculorum luce priuatus: qui cum oblatus Brettonum sacerdotibus nil curationis uel sanationis horum ministerio perciperet, tandem Augustinus iusta necessitate compulsus flectit genua sua ad patrem domini nostri Iesu Christi deprecans, ut uisum caeco, quem amiserat, restitueret, et per illuminationem unius hominis corporalem, in plurimorum corde fidelium spiritalis gratiam lucis accenderet. Nec mora, illuminatur caecus ac uerus summae lucis praeco ab omnibus praedicatur Augustinus. Tum Brettones confitentur quidem intellexisse se ueram esse uiam iustitiae, quam praedicaret Augustinus: sed non se posse absque suorum consensu ac licentia priscis abdicare moribus. Vnde postulabant, ut secundo synodus pluribus aduenientibus fieret.

Quod cum esset statutum, uenerunt, ut perhibent, septem Brettonum episcopi et plures uiri doctissimi, maxime de nobilissimo eorum monasterio, quod uocatur lingua Anglorum Bancornaburg, cui tempore illo Dinoot abbas praefuisse narratur, qui ad praefatum ituri concilium uenerunt primo ad quendam uirum sanctum ac

prudentem, qui apud eos anachoreticam ducere uitam solebat, consulentes, an ad praedicationem Augustini suas deserere traditiones deberent. Qui respondebat: 'Si homo dei est, sequimini illum.' Dixerunt: 'Et unde hoc possumus probare?' At ille: 'Dominus' inquit 'ait (*eu. Matth.* 11, 29): „Tollite iugum meum super uos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde." Si ergo Augustinus ille mitis est et humilis corde, credibile est, quia iugum Christi et ipse portet et uobis portandum offerat; sin autem inmitis ac superbus est, constat, quia non est de deo, neque nobis eius sermo curandus.' Qui rursus aiebant: 'Et unde uel hoc dinoscere ualemus?' 'Procurate,' inquit 'ut ipse prior cum suis ad locum synodi adueniat, et si uobis adpropinquantibus adsurrexerit, scientes, quia famulus Christi est, obtemperanter illum audite; sin autem uos spreuerit nec coram uobis adsurgere uoluerit, cum sitis numero plures, et ipse spernatur a uobis.'

Fecerunt, ut dixerat. Factumque est, ut uenientibus illis sederet Augustinus in sella. Quod illi uidentes mox in iram conuersi sunt eumque notantes superbiae cunctis, quae dicebat, contradicere laborabant. Dicebat autem eis: 'Quia in multis quidem nostrae consuetudini, immo uniuersalis ecclesiae contraria geritis: et tamen si in tribus his mihi obtemperare uultis, ut pascha suo tempore celebretis; ut ministerium baptizandi, quo deo renascimur, iuxta morem sanctae Romanae et apostolicae ecclesiae compleatis; ut genti Anglorum una nobiscum uerbum domini praedicetis: cetera, quae agitis, quamuis moribus nostris contraria aequanimiter cuncta tolerabimus.' At illi nil horum se facturos neque illum pro archiepiscopo habituros esse respondebant: conferentes ad inuicem, quia 'si modo nobis adsurgere noluit, quanto magis, si ei subdi coeperimus, iam nos pro nihilo contemnet.'

Quibus uir domini Augustinus fertur minitans praedixisse, quia, si pacem cum fratribus accipere nollent, bellum ab hostibus forent accepturi; et si nationi Anglorum noluissent uiam uitae praedicare, per horum manus ultionem essent mortis passuri. Quod ita per omnia, ut praedixerat, diuino agente iudicio patratum est.

Siquidem post haec ipse, de quo diximus, rex An-

glorum fortissimus Aedilfrid collecto grandi exercitu ad ciuitatem Legionum, quae a gente Anglorum Legacaestir, a Brettonibus autem rectius Carlegion appellatur, maximam gentis perfidae stragem dedit. Cumque bellum acturus uideret sacerdotes eorum, qui ad exorandum deum pro milite bellum agente conuenerant, seorsum in tutiore loco consistere, sciscitabatur, qui essent hi, quidue acturi illo conuenissent. Erant autem plurimi eorum de monasterio Bancor, in quo tantus fertur fuisse numerus monachorum, ut, cum in VII portiones esset cum praepositis sibi rectoribus monasterium diuisum, nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum suarum uiuere solebant. Horum ergo plurimi ad memoratam aciem peracto ieiunio triduano cum aliis orandi causa conuenerant habentes defensorem nomine Brocmailum, qui eos intentos precibus a barbarorum gladiis protegeret. Quorum causam aduentus cum intellexisset rex Aedilfrid, ait: 'Ergo si aduersum nos ad deum suum clamant, profecto et ipsi, quamuis arma non ferant, contra nos pugnant, qui aduersis nos inprecationibus persecuntur.' Itaque in hos primum arma uerti iubet et sic ceteras nefandae militiae copias non sine magno exercitus sui damno deleuit. Exstinctos in ea pugna ferunt de his, qui ad orandum uenerant, uiros circiter mille ducentos, et solum L fuga esse lapsos. Brocmail ad primum hostium aduentum cum suis terga uertens eos, quos defendere debuerat, inermes ac nudos ferientibus gladiis reliquit. Sicque completum est praesagium sancti pontificis Augustini, quamuis ipso iam multo ante tempore ad caelestia regna sublato, ut etiam temporalis interitus ultione sentirent perfidi, quod oblata sibi perpetuae salutis consilia spreuerant.

3.

Vt idem Mellitum ac Iustum episcopos fecerit; et de obitu eius.

Anno dominicae incarnationis DC°IIII° Augustinus Brittaniarum archiepiscopus ordinauit duos episcopos,

Mellitum uidelicet et Iustum. Mellitum quidem ad praedicandum prouinciae Orientalium Saxonum, qui Tamense fluuio dirimuntur a Cantia, et ipsi Orientali mari contigui, quorum metropolis Lundonia ciuitas est, super ripam praefati fluminis posita, et ipsa multorum emporium populorum terra marique uenientium: in qua uidelicet gente tunc temporis Saberct nepos Aedilbercti ex sorore Ricula regnabat, quamuis sub potestate positus eiusdem Aedilbercti, qui omnibus, ut supra dictum est, usque ad terminum Humbrae fluminis Anglorum gentibus imperabat. Vbi uero et haec prouincia uerbum ueritatis praedicante Mellito accepit, fecit rex Aedilberct in ciuitate Lundonia ecclesiam sancti Pauli apostoli, in qua locum sedis episcopalis et ipse et successores eius haberent. Iustum uero in ipsa Cantia Augustinus episcopum ordinauit in ciuitate Dorubreui, quam gens Anglorum a primario quondam illius, qui dicebatur Hrof, Hrofaescaestrae cognominat. Distat autem a Doruuerni milibus passuum ferme XXIIII ad occidentem, in qua rex Aedilberct ecclesiam beati Andreae apostoli fecit, qui etiam episcopis utriusque huius ecclesiae dona multa, sicut et Doruuernensis, obtulit; sed et territoria ac possessiones in usum eorum, qui erant cum episcopis, adiecit.

Defunctus est autem deo dilectus pater Augustinus et positum corpus eius foras iuxta ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli, cuius supra meminimus, quia ea necdum fuerat perfecta nec dedicata. Mox uero ut dedicata est, intro inlatum et in porticu illius Aquilonali decenter sepultum est: in qua etiam sequentium archiepiscoporum omnium sunt corpora tumulata praeter duorum tantummodo, id est Theodori et Berctualdi, quorum corpora in ipsa ecclesia posita sunt, eo quod praedicta porticus plura capere nequiuit. Habet haec in medio pene sui altare in honore beati papae Gregorii dedicatum, in quo per omne sabbatum a presbytero loci illius agendae eorum sollemniter celebrantur. Scriptum uero est in tumba eiusdem Augustini epitaphium huiusmodi: 'Hic requiescit domnus Augustinus Doruuernensis archiepiscopus primus, qui olim huc a beato Gregorio Romanae urbis pontifice directus et a deo operatione miraculorum

suffultus Aedilberctum regem ac gentem illius ab idolorum cultu ad Christi fidem perduxit et completis in pace diebus officii sui defunctus est septimo Kalendas Iunias eodem rege regnante.'

4.

Vt Laurentius cum coepiscopis suis Scottos unitatem sanctae ecclesiae et maxime in pascha obseruando sequi monuerit, et ut Mellitus Romam uenerit.

Successit Augustino in episcopatum Laurentius, quem ipse idcirco adhuc uiuens ordinauerat, ne se defuncto status ecclesiae tam rudis uel ad horam pastore destitutus uacillare inciperet. In quo et exemplum sequebatur primi pastoris ecclesiae, hoc est beatissimi apostolorum principis Petri, qui fundata Romae ecclesia Christi Clementem sibi adiutorem euangelizandi, simul et successorem consecrasse perhibetur. Laurentius archiepiscopi gradu potitus strenuissime fundamenta ecclesiae, quae nobiliter iacta uidit, augmentare atque ad profectum debiti culminis, et crebra uoce sanctae exhortationis et continuis piae operationis exemplis prouehere curauit. Denique non solum nouae, quae de Anglis erat collecta, ecclesiae curam gerebat, sed et ueterum Brittaniae incolarum, nec non et Scottorum, qui Hiberniam insulam Brittaniae proximam incolunt, populis pastoralem impendere sollicitudinem curabat. Siquidem ubi Scottorum in praefata ipsorum patria, quomodo et Brettonum in ipsa Brittania uitam ac professionem minus ecclesiasticam in multis esse cognouit, maxime quod paschae sollemnitatem non suo tempore celebrarent, sed, ut supra docuimus, a decima quarta luna usque ad uicesimam dominicae resurrectionis diem obseruandum esse putarent; scripsit cum coepiscopis suis exhortatoriam ad eos epistulam: obsecrans eos et contestans unitatem pacis et catholicae obseruationis cum ea, quae toto orbe diffusa est, ecclesia Christi tenere; cuius uidelicet epistulae principium hoc est:

'Dominis carissimis fratribus episcopis uel abbatibus per uniuersam Scottiam Laurentius, Mellitus et Iustus episcopi, serui seruorum dei.

Dum nos sedes apostolica more suo, sicut in uniuerso orbe terrarum, in his occiduis partibus ad praedicandum gentibus paganis dirigeret atque in hanc insulam, quae Brittania nuncupatur, contigit introisse antequam cognosceremus: credentes, quod iuxta morem uniuersalis ecclesiae ingrederentur, in magna reuerentia sanctitatis tam Brettones quam Scottos uenerati sumus; sed cognoscentes Brettones, Scottos meliores putauimus. Scottos uero per Daganum episcopum in hanc, quam superius memorauimus, insulam et Columbanum abbatem in Gallis uenientem nihil discrepare a Brettonibus in eorum conuersatione didicimus. Nam Daganus episcopus ad nos ueniens non solum cibum nobiscum, sed nec in eodem hospitio, quo uescebamur, sumere uoluit.'

Misit idem Laurentius cum coepiscopis suis etiam Brettonum sacerdotibus litteras suo gradui condignas, quibus eos in unitate catholica confirmare satagit. Sed quantum haec agendo profecerit, adhuc praesentia tempora declarant.

His temporibus uenit Mellitus Lundoniae episcopus Romam de necessariis ecclesiae Anglorum cum apostolico papa Bonifatio tractaturus. Et cum idem papa reuerentissimus cogeret synodum episcoporum Italiae, de uita monachorum et quiete ordinaturus, et ipse Mellitus inter eos adsedit anno octauo imperii Focatis principis, indictione decima tertia, tertia die Kalendarum Martiarum: ut quaeque erant regulariter decreta, sua quoque auctoritate subscribens confirmaret ac Brittaniam rediens secum Anglorum ecclesiis mandanda atque seruanda deferret, una cum epistulis, quas idem pontifex deo dilecto archiepiscopo Laurentio et clero uniuerso, similiter et Aedilbercto regi atque genti Anglorum direxit. Hic est Bonifatius, quartus a beato Gregorio Romanae urbis episcopo, qui impetrauit a Focate principe donari ecclesiae Christi templum Romae, quod Pantheon uocabatur ab antiquis, quasi simulacrum esset omnium deorum: in quo ipse eliminata omni spurcitia fecit ecclesiam sanctae dei genetricis atque omnium martyrum Christi; ut exclusa multitudine daemonum, multitudo ibi sanctorum memoriam haberet.

5.

Vt defunctis Aedilbercto et Sabercto regibus successores eorum idolatriam resuscitarint, ob quod et Mellitus ac Iustus a Brittania discesserint.

Anno ab incarnatione dominica DC°XVI°, qui est annus uicesimus primus, ex quo Augustinus cum sociis ad praedicandum genti Anglorum missus est, Aedilberct rex Cantuariorum post regnum temporale, quod quinquaginta et sex annis gloriosissime tenuerat, aeterna caelestis regni gaudia subiit: qui tertius quidem in regibus gentis Anglorum, cunctis Australibus eorum prouinciis, quae Humbrae fluuio et contiguis ei terminis sequestrantur a Borealibus, imperauit; sed primus omnium caeli regna conscendit. Nam primus imperium huiusmodi Aelli rex Australium Saxonum; secundus Caelin rex Occidentalium Saxonum, qui lingua eorum Ceaulin uocabatur; tertius, ut dixi, Aedilberct rex Cantuariorum; quartus Reduald rex Orientalium Anglorum, qui etiam uiuente Aedilbercto eidem suae genti ducatum praebebat, obtinuit; quintus Aeduini rex Nordanhymbrorum gentis, id est eius, quae ad Borealem Humbrae fluminis plagam inhabitat, maiore potentia cunctis, qui Brittaniam incolunt, Anglorum pariter et Brettonum populis praefuit, praeter Cantuariis tantum; nec non et Meuanias Brettonum insulas, quae inter Hiberniam et Brittaniam sitae sunt, Anglorum subiecit imperio; sextus Osuald et ipse Nordanhymbrorum rex Christianissimus, hisdem finibus regnum tenuit; septimus Osuiu frater eius, aequalibus pene terminis regnum nonnullo tempore coercens, Pictorum quoque atque Scottorum gentes, quae septentrionales Brittaniae fines tenent, maxima ex parte perdomuit ac tributarias fecit. Sed haec postmodum.

Defunctus uero est rex Aedilberct die uigesima quarta mensis Februarii post uiginti et unum annos acceptae fidei atque in porticu sancti Martini intra ecclesiam beatorum apostolorum Petri et Pauli sepultus, ubi et Berctae condita est.

Qui inter cetera bona, quae genti suae consulendo conferebat, etiam decreta illi iudiciorum, iuxta exempla Romanorum, cum consilio sapientium constituit; quae con-

scripta Anglorum sermone hactenus habentur et obseruantur ab ea. In quibus primitus posuit, qualiter id emendare deberet, qui aliquid rerum uel ecclesiae uel episcopi uel reliquorum ordinum furto auferret: uolens scilicet tuitionem eis, quos et quorum doctrinam susceperat, praestare.

Erat autem idem Aedilberct filius Irminrici, cuius pater Octa, cuius pater Oeric cognomento Oisc, a quo reges Cantuariorum solent Oiscingas cognominare. Cuius pater Hengist, qui cum filio suo Oisc inuitatus a Vurtigerno Brittaniam primus intrauit, ut supra retulimus.

At uero post mortem Aedilbercti, cum filius eius Eadbald regni gubernacula suscepisset, magno tenellis ibi adhuc ecclesiae crementis detrimento fuit. Siquidem non solum fidem Christi recipere noluerat, sed et fornicatione pollutus est tali, qualem nec inter gentes auditam apostolus testatur (*I. Cor.* 5, 1), ita ut uxorem patris haberet. Quo utroque scelere occasionem dedit ad priorem uomitum reuertendi his, qui sub imperio sui parentis uel fauore uel timore regio fidei et castimoniae iura susceperant. Nec supernae flagella districtionis perfido regi castigando et corrigendo defuere: nam crebra mentis uesania et spiritus immundi inuasione premebatur.

Auxit autem procellam huiusce perturbationis etiam mors Sabercti regis Orientalium Saxonum, qui ubi regna perennia petens tres suos filios, qui pagani perdurauerant, regni temporalis heredes reliquit, coeperunt illi mox idolatriae, quam uiuente eo aliquantulum intermisisse uidebantur, palam seruire, subiectisque populis idola colendi liberam dare licentiam. Cumque uiderent pontificem celebratis in ecclesia missarum sollemniis eucharistiam populo dare, dicebant, ut uulgo fertur, ad eum barbara inflati stultitia: 'Quare non et nobis porrigis panem nitidum, quem et patri nostro Saba (sic namque eum appellare consuerant) dabas, et populo adhuc dare in ecclesia non desistis?' Quibus ille respondebat: 'Si uultis ablui fonte illo salutari, quo pater uester ablutus est, potestis etiam panis sancti, cui ille participabat, esse participes; sin autem lauacrum uitae contemnitis, nullatenus ualetis panem uitae percipere.' At illi: 'Nolumus' inquiunt 'fontem illum intrare, quia nec opus illo nos

habere nouimus, sed tamen pane illo refici uolumus.' Cumque diligenter ac saepe ab illo essent admoniti nequaquam fieri posse, ut absque purgatione sacrosancta quis oblationi sacrosanctae communicaret, ad ultimum furore commoti aiebant: 'Si non uis adsentire nobis in tam facili causa, quam petimus, non poteris iam in nostra prouincia demorari.' Et expulerunt eum ac de suo regno cum suis abire iusserunt.

Qui expulsus inde uenit Cantiam tractaturus cum Laurentio et Iusto coepiscopis, quid in his esset agendum. Decretumque est communi consilio, quia satius esset, ut omnes patriam redeuntes libera ibi mente domino deseruirent, quam inter rebelles fidei barbaros sine fructu residerent. Discessere itaque primo Mellitus ac Iustus atque ad partes Galliae successere, ibi rerum finem exspectare disponentes. Sed non multo tempore, qui praeconem a se ueritatis expulerant, daemonicis cultibus impune seruiebant. Nam egressi contra gentem Geuissorum in proelium, omnes pariter cum sua militia corruerunt nec, licet auctoribus perditis, excitatum ad scelera uulgus potuit recorrigi atque ad simplicitatem fidei et caritatis, quae est in Christo, reuocari.

6.

Vt correptus ab apostolo Petro Laurentius Aeodbaldum regem ad Christum conuerterit, qui mox Mellitum et Iustum ad praedicandum reuocauerit.

Cum uero et Laurentius Mellitum Iustumque secuturus ac Brittaniam esset relicturus, iussit ipsa sibi nocte in ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli, de qua frequenter iam diximus, stratum parari; in quo, cum post multas preces ac lacrimas ad dominum pro statu ecclesiae fusas ad quiescendum membra posuisset atque obdormisset, apparuit ei beatissimus apostolorum princeps et multo illum tempore secretae noctis flagellis artioribus afficiens sciscitabatur apostolica districtione, quare gregem, quem sibi ipse crediderat, relinqueret, uel cui pastorum oues Christi in medio luporum positas fugiens ipse di-

mitteret. ‘An mei’ inquit ‘oblitus es exempli, qui pro paruulis Christi, quos mihi in indicium suae dilectionis commendauerat, uincula, uerbera, carceres, adflictiones, ipsam postremo mortem, mortem autem crucis, ab infidelibus et inimicis Christi ipse cum Christo coronandus pertuli?’ His beati Petri flagellis simul et exhortationibus animatus famulus Christi Laurentius, mox mane facto uenit ad regem, et retecto uestimento, quantis esset uerberibus laceratus, ostendit. Qui multum miratus et inquirens, quis tanto uiro tales ausus esset plagas infligere: ut audiuit, quia suae causa salutis episcopus ab apostolo Christi tanta esset tormenta plagasque perpessus, extimuit multum; atque anathematizato omni idolatriae cultu, abdicato conubio non legitimo, suscepit fidem Christi et baptizatus ecclesiae rebus, quantum ualuit, in omnibus consulere ac fauere curauit.

Misit etiam Galliam et reuocauit Mellitum ac Iustum eosque ad suas ecclesias libere instituendas redire praecepit: qui post annum, ex quo abierunt, reuersi sunt; et Iustus quidem ad ciuitatem Hrofi, cui praefuerat, rediit; Mellitum uero Lundonienses episcopum recipere noluerunt, idolatris magis pontificibus seruire gaudentes. Non enim tanta erat ei, quanta patri ipsius regni potestas, ut etiam nolentibus ac contradicentibus paganis antistitem suae posset ecclesiae reddere. Verumtamen ipse cum sua gente, ex quo ad dominum conuersus est, diuinis se studuit mancipare praeceptis. Denique et in monasterio beatissimi apostolorum principis ecclesiam sanctae dei genetricis fecit, quam consecrauit archiepiscopus Mellitus.

7.

Vt Mellitus episcopus flammas ardentis suae ciuitatis orando restinxerit.

Hoc enim regnante rege beatus archiepiscopus Laurentius regnum caeleste conscendit atque in ecclesia et monasterio sancti apostoli Petri iuxta praedecessorem suum Augustinum sepultus est die quarto Nonarum Februariarum: post quem Mellitus, qui erat Lundoniae epi-

scopus, sedem Doruuernensis ecclesiae tertius ab Augustino suscepit. Iustus autem adhuc superstes Hrofensem regebat ecclesiam. Qui, cum magna ecclesiam Anglorum cura ac labore gubernarent, susceperunt scripta exhortatoria a pontifice Romanae et apostolicae sedis Bonifatio, qui post Deusdedit ecclesiae praefuit, anno incarnationis dominicae DC°XVIIII°. Erat autem Mellitus corporis quidem infirmitate, id est podagra, grauatus, sed mentis gressibus sanis, alacriter terrena quaeque transiliens atque ad caelestia semper amanda, petenda et quaerenda peruolans. Erat carnis origine nobilis, sed culmine mentis nobilior.

Denique, ut unum uirtutis eius, unde cetera intellegi possint, testimonium referam, tempore quodam ciuitas Doruuernensis per culpam incuriae igni correpta crebrescentibus coepit flammis consumi: quibus cum nullo aquarum iniectu posset aliquis obsistere iamque ciuitatis esset pars uastata non minima atque ad episcopium furens se flamma dilataret, confidens episcopus in diuinum, ubi humanum deerat, auxilium iussit se obuiam saeuientibus et huc illucque uolantibus ignium globis efferri. Erat autem eo loci, ubi flammarum impetus maxime incumbebat, martyrium beatorum IIII Coronatorum. Ibi perlatus obsequentum manibus episcopus coepit orando periculum infirmus abigere, quod firma fortium manus multum laborando nequiuerat. Nec mora, uentus, qui a meridie flans urbi incendia sparserat, contra meridiem reflexus, primo uim sui furoris a laesione locorum, quae contra erant, abstraxit, ac mox funditus quiescendo flammis pariter sopitis atque exstinctis compescuit. Et quia uir dei igne diuinae caritatis fortiter ardebat, quia tempestates potestatum aeriarum a sua suorumque laesione crebris orationibus uel exhortationibus repellere consueuerat, merito uentis flammisque mundialibus praeualere et, ne sibi suisque nocerent, obtinere poterat.

Et hic ergo postquam annis quinque rexit ecclesiam Aeodbaldo regnante migrauit ad caelos sepultusque est cum patribus suis in saepe dicto monasterio et ecclesia beatissimi apostolorum principis, anno ab incarnatione domini DC°XXIIII°, die octauo Kalendarum Maiarum.

8.

Vt Bonifatius papa Iusto successori eius pallium et epistulam miserit.

Cui statim successit in pontificatum Iustus, qui erat Hrofensis ecclesiae episcopus. Illi autem ecclesiae Romanum pro se consecrauit episcopum, data sibi ordinandi episcopos auctoritate a pontifice Bonifatio, quem successorem fuisse Deusdedit supra meminimus; cuius auctoritatis ista est forma:

'Dilectissimo fratri Iusto Bonifatius.

Quam deuote quamque etiam uigilanter pro Christi euangelio elaborauerit uestra fraternitas, non solum epistulae a uobis directae tenor, immo indulta desuper operi uestro perfectio indicauit. Nec enim omnipotens deus aut sui nominis sacramentum aut uestri fructum laboris deseruit, dum ipse praedicatoribus euangelii fideliter repromisit (*eu. Matth.* 28, 20): „Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi." Quod specialiter iniuncto uobis ministerio, eius clementia demonstrauit, aperiens corda gentium ad suscipiendum praedicationis uestrae singulare mysterium. Magno enim praemio fastigiorum uestrorum delectabilem cursum bonitatis suae suffragiis illustrauit, dum creditorum uobis talentorum fidelissimae negotiationis officiis uberem fructum impendens ei, quod signare possetis multiplicatis generationibus, praeparauit. Hocque etiam illa uobis repensatione collatum est, qua iniuncto ministerio iugiter persistentes laudabili patientia redemtionem gentis illius exspectastis, et uestris ut proficerent meritis, eorum est saluatio propinata, dicente domino (*eu. Matth.* 10, 22. 24, 13): „Qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit." Saluati ergo estis spe patientiae et tolerantiae uirtute, ut infidelium corda naturali ac superstitioso morbo purgata, sui consequerentur misericordiam saluatoris. Susceptis namque apicibus filii nostri Adulualdi regis, reperimus, quanta sacri eloquii eruditione eius animum ad uerae conuersionis et indubitatae fidei credulitatem fraternitas uestra perduxerit. Qua ex re de longanimitate

clementiae caelestis certam adsumentes fiduciam, non solum suppositarum ei gentium plenissimam salutem, immo quoque uicinarum, uestrae praedicationis ministerio credimus subsequendam; quatenus, sicut scriptum est, consummati operis uobis merces a retributore omnium bonorum domino tribuatur, et uere (*Psalm.* 18, 5) „per omnem terram exisse sonum eorum et in fines orbis terrae uerba ipsorum", uniuersalis gentium confessio, suscepto Christianae sacramento fidei, protestetur.

Pallium praeterea per latorem praesentium fraternitati tuae, benignitatis studiis inuitati direximus, quod uidelicet tantum in sacrosanctis celebrandis mysteriis utendi licentiam impertiuimus: concedentes etiam tibi ordinationes episcoporum, exigente oportunitate, domini praeueniente misericordia celebrare: ita ut Christi euangelium plurimorum adnuntiatione in omnibus gentibus, quae necdum conuersae sunt, dilatetur. Studeat ergo tua fraternitas hoc, quod sedis apostolicae humanitate percepit, intemerata mentis sinceritate seruare. Intendens cuius rei similitudine tam praecipuum indumentum humeris tuis baiulandum susceperis. Talemque te domini implorata clementia exhibendum stude, ut indulti muneris praemia non cum reatitudine, sed cum commodis animarum ante tribunal summi et uenturi iudicis repraesentes.

Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater.'

9.

De imperio regis Aeduini, et ut ueniens ad euangelizandum ei Paulinus primo filiam eius cum aliis fidei Christianae sacramentis imbuerit.

Quo tempore etiam gens Nordanhymbrorum, hoc est ea natio Anglorum, quae ad Aquilonalem Humbrae fluminis plagam habitabat, cum rege suo Aeduino uerbum fidei praedicante Paulino, cuius supra meminimus, suscepit. Cui uidelicet regi, in auspicium suscipiendae fidei et regni caelestis, potestas etiam terreni creuerat imperii: ita ut, quod nemo Anglorum ante eum, omnes Brittaniae fines, qua uel ipsorum uel Brettonum prouinciae habitant,

sub dicione acceperit. Quin et Meuanias insulas, sicut et supra docuimus, imperio subiugauit Anglorum: quarum prior, quae ad Austrum est et situ amplior et frugum prouentu atque ubertate felicior, nongentarum sexaginta familiarum mensuram iuxta aestimationem Anglorum, secunda trecentarum et ultra spatium tenet.

Huic autem genti occasio fuit percipiendae fidei, quod praefatus rex eius cognatione iunctus est regibus Cantuariorum, accepta in coniugem Aedilbergae filia Aedilbercti regis, quae alio nomine Tatae uocabatur. Huius consortium cum primo ipse missis procis a fratre eius Aeodbaldo, qui tunc regno Cantuariorum praeerat, peteret: responsum est non esse licitum Christianam uirginem pagano in coniugem dari, ne fides et sacramenta caelestis regis consortio profanarentur regis, qui ueri dei cultus esset prorsus ignarus. Quae cum Aeduino uerba nuntii referrent, promisit se nil omnimodis contrarium Christianae fidei, quam uirgo colebat, esse facturum: quin potius permissurum, ut fidem cultumque suae religionis cum omnibus, qui secum uenissent, uiris siue feminis, sacerdotibus seu ministris, more Christiano seruaret. Neque abnegauit se etiam eandem subiturum esse religionem; si tamen examinata a prudentibus sanctior ac deo dignior posset inueniri.

Itaque promittitur uirgo atque Aeduino mittitur, et iuxta quod dispositum fuerat, ordinatur episcopus uir deo dilectus Paulinus, qui cum illa ueniret, eamque et comites eius, ne paganorum possent societate pollui, cotidiana exhortatione et sacramentorum caelestium celebratione confirmaret.

Ordinatus est autem Paulinus episcopus a Iusto archiepiscopo, sub die duodecima Kalendarum Augustarum, anno ab incarnatione domini DC°XXV°: et sic cum praefata uirgine ad regem Aeduinum quasi comes copulae carnalis aduenit. Sed ipse potius toto animo intendens, ut gentem, quam adibat, ad agnitionem ueritatis aduocans, iuxta uocem apostoli (*II. Cor.* 11, 2), uni uiro sponso uirginem castam exhiberet Christo. Cumque in prouinciam uenisset, laborauit multum, ut et eos, qui secum uenerant, ne a fide deficerent, domino adiuuante

contineret, et aliquos, si forte posset, de paganis ad fidei gratiam praedicando conuerteret. Sed sicut apostolus ait (*II. Cor.* 4, 4), quamuis multo tempore illo laborante in uerbo: 'Deus saeculi huius excaecauit mentes infidelium, ne eis fulgeret illuminatio euangelii gloriae Christi.'

Anno autem sequente uenit in prouinciam quidam sicarius uocabulo Eumer, missus a rege Occidentalium Saxonum nomine Cuichelmo, sperans se regem Aeduinum regno simul et uita priuaturum: qui habebat sicam bicipitem toxicatam; ut si ferri uulnus minus ad mortem regis sufficeret, peste iuuaretur ueneni. Peruenit autem ad regem primo die paschae iuxta amnem Deruuentionem, ubi tunc erat uilla regalis, intrauitque quasi nuntium domini sui referens: et cum simulatam legationem ore astuto uolueret, exsurrexit repente, et euaginata sub ueste sica impetum fecit in regem. Quod cum uideret Lilla minister regi amicissimus, non habens scutum ad manum, quo regem a nece defenderet, mox interposuit corpus suum ante ictum pungentis: sed tanta ui hostis ferrum infixit, ut per corpus militis occisi etiam regem uulneraret. Qui cum mox undique gladiis impeteretur, in ipso tumultu etiam alium de militibus, cui nomen erat Frodheri, sica nefanda peremit.

Eadem autem nocte sacrosancta dominici paschae pepererat regina filiam regi, cui nomen Aeanfled. Cumque idem rex praesente Paulino episcopo gratias ageret diis suis pro nata sibi filia, e contra episcopus gratias coepit agere domino Christo, regique adstruere, quod ipse precibus suis apud illum obtinuerit, ut regina sospes et absque dolore graui sobolem procrearet. Cuius uerbis delectatus rex promisit se abrenuntiatis idolis Christo seruiturum, si uitam sibi et uictoriam donaret pugnanti aduersus regem, a quo homicida ille, qui eum uulnerauerat, missus est: et in pignus promissionis implendae eandem filiam suam Christo consecrandam Paulino episcopo adsignauit; quae baptizata est die sancto pentecostes prima de gente Nordanhymbrorum, cum undecim aliis de familia eius.

Quo tempore curatus a uulnere sibi pridem inflicto rex collecto exercitu uenit aduersus gentem Occidentalium

Saxonum ac bello inito uniuersos, quos in necem suam conspirasse didicerat, aut occidit aut in deditionem recepit. Sicque uictor in patriam reuersus non statim et inconsulte sacramenta fidei Christianae percipere uoluit: quamuis nec idolis ultra seruiuit, ex quo se Christo seruiturum esse promiserat. Verum primo diligentius ex tempore et ab ipso uenerabili uiro Paulino rationem fidei ediscere et cum suis primatibus, quos sapientiores nouerat, curauit conferre, quid de his agendum arbitrarentur. Sed et ipse, cum esset uir natura sagacissimus, saepe diu solus residens ore quidem tacito, sed in intimis cordis multa secum conloquens, quid sibi esset faciendum, quae religio seruanda tractabat.

10.

Vt papa Bonifatius eumdem regem missis litteris sit hortatus ad fidem.

Quo tempore exhortatorias ad fidem litteras a pontifice sedis apostolicae Bonifatio accepit, quarum ista est forma:

Exemplar epistulae beatissimi et apostolici papae urbis Romanae ecclesiae Bonifatii, directae uiro glorioso Aeduino regi Anglorum.

'Viro glorioso Aeduino regi Anglorum Bonifatius episcopus seruus seruorum dei.

Licet summae diuinitatis potentia humanae locutionis officiis explanari non ualeat, quippe quae sui magnitudine ita inuisibili atque inuestigabili aeternitate consistit, ut haec nulla ingenii sagacitas, quanta sit, comprehendere dissererequé sufficiat: quia tamen eius humanitas ad insinuationem sui reseratis cordis ianuis, quae de semet ipsa proferetur, secreta humanis mentibus inspiratione clementer infundit; ad adnuntiandum uobis plenitudinem fidei Christianae sacerdotalem curauimus sollicitudinem prorogare, ut perinde Christi euangelium, quod saluator noster omnibus praecepit gentibus praedicari, uestris quoque sensibus inserentes, salutis uestrae remedia propinentur. Supernae igitur maiestatis clementia, quae

cuncta solo uerbo praeceptionis suae condidit et creauit, caelum uidelicet et terram, mare et omnia, quae in eis sunt, dispositis ordinibus, quibus subsisteret, coaeterni uerbi sui consilio et sancti spiritus unitate dispensans, hominem ad imaginem et similitudinem suam ex limo terrae plasmatum constituit eique tantam praemii praerogatiuam indulsit, ut eum cunctis praeponeret atque seruato termino praeceptionis, aeternitatis subsistentia praemuniret. Hunc ergo deum patrem et filium et spiritum sanctum, quod est indiuidua trinitas, ab ortu solis usque ad occasum, humanum genus, quippe ut creatorem omnium atque factorem suum, salutifera confessione fide ueneratur et colit: cui etiam summitates imperii rerumque potestates submissae sunt, quia eius dispositione omnium praelatio regnorum conceditur. Eius ergo bonitatis misericordia totius creaturae suae dilatandi subdi etiam in extremitate terrae positarum gentium corda frigida, sancti spiritus feruore in sui quoque agnitione mirabiliter est dignata succendere.

Quae enim in gloriosi filii nostri Audubaldi regis gentibusque ei subpositis illustratione, clementia redemtoris fuerit operata, plenius ex uicinitate locorum uestram gloriam conicimus cognouisse. Eius ergo mirabile donum et in uobis certa spe, caelesti longanimitate conferri confidimus. Cum profecto gloriosam coniugem uestram, quae uestri corporis pars esse dignoscitur, aeternitatis praemio per sacri baptismatis regenerationem illuminatam agnouimus. Vnde praesenti stilo gloriosos uos adhortandos cum omni affectu intimae caritatis curauimus; quatenus abominatis idolis eorumque cultu spretisque fanorum fatuitatibus et auguriorum deceptabilibus blandimentis, credatis in deum patrem omnipotentem eiusque filium Iesum Christum et spiritum sanctum, ut credentes, a diabolicae captiuitatis nexibus, sanctae et indiuiduae trinitatis cooperante potentia absoluti aeternae uitae possitis esse participes.

Quanta autem reatitudinis culpa teneantur obstricti hi, qui idolatriarum perniciosissimam superstitionem colentes amplectuntur, eorum, quos colunt, exempla perditionis insinuant; unde de eis per psalmistam dicitur

(95, 5): „Omnes dii gentium daemonia, dominus autem caelos fecit.“ Et iterum (113, 5—8): „Oculos habent, et non uident; aures habent, et non audiunt; nares habent, et non odorabunt; manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt: similes ergo efficiuntur his, qui spem suae confidentiae ponunt in eis.“ Quomodo enim iuuandi quemlibet possunt habere uirtutem hi, qui ex corruptibili materia inferiorum etiam subpositorumque tibi manibus construuntur? quibus uidelicet artificium humanum adcommodans eis inanimatam membrorum similitudinem contulisti? qui, nisi a te moti fuerint, ambulare non poterunt; sed tanquam lapis in uno loco positus, ita constructi nihilque intellegentiae habentes, ipsaque insensibilitate obruti, nullam neque laedendi neque iuuandi facultatem adepti sunt? Qua ergo mentis deceptione eos deos, quibus uos ipsi imaginem corporis tradidistis, colentes sequimini, iudicio discreto reperire non possumus.

Vnde oportet uos suscepto signo sanctae crucis, per quod humanum genus redemtum est, execrandam diabolicae uersutiae subplantationem, qui diuinae bonitatis operibus inuidus aemulusque consistit, a cordibus uestris abicere iniectisque manibus hos, quos eatenus materiae compage uobis deos fabricastis, confringendos diminuendosque summopere procurate. Ipsa enim eorum dissolutio corruptioque, quae nunquam uiuentem spiritum habuit, nec sensibilitatem a suis factoribus potuit quolibet modo suscipere, uobis patenter insinuet, quam nihil erat, quod eatenus colebatis: dum profecto meliores uos, qui spiritum uiuentem a domino percepistis, eorum constructioni nihilominus existatis: quippe quos deus omnipotens ex primi hominis, quem plasmauit, cognatione, deductis per saecula innumerabilibus propaginibus, pullulare constituit. Accedite ergo ad agnitionem eius, qui uos creauit, qui in uobis uitae insufflauit spiritum, qui pro uestra redemtione filium suum unigenitum misit, ut uos ab originali peccato eriperet et ereptos de potestate nequitiae diabolicae [prauitatis] caelestibus praemiis muneraret.

Suscipite uerba praedicatorum et euangelium dei, quod uobis adnuntiant; quatenus credentes, sicut saepius

dictum est, in deum patrem omnipotentem et in Iesum Christum eius filium et spiritum sanctum et inseparabilem trinitatem; fugatis daemoniorum sensibus expulsaque a uobis sollicitatione uenenosi et deceptibilis hostis, per aquam et spiritum sanctum renati ei, cui credideritis, in splendore gloriae sempiternae cohabitare, eius opitulante munificentia ualeatis.

Praeterea benedictionem protectoris uestri beati Petri apostolorum principis uobis direximus, id est camisiam cum ornatura in auro una et lena Anciriana una: quod petimus, ut eo benignitatis animo gloria uestra suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum.'

11.

Vt coniugem ipsius, per epistulam, salutis illius sedulam agere curam monuerit.

Ad coniugem quoque illius Aedilbergam huiusmodi litteras idem pontifex misit:

Exemplar epistulae beatissimi et apostolici Bonifatii papae urbis Romae directae Aedilbergae reginae Aeduini regis.

'Dominae gloriosae filiae Aedilbergae reginae Bonifatius episcopus seruus seruorum dei.

Redemtoris nostri benignitas humano generi, quod pretiosi sanguinis sui effusione a uinculis diabolicae captiuitatis eripuit, multae prouidentiae, quibus saluaretur, propinauit remedia; quatenus sui nominis agnitionem diuerso modo gentibus innotescens creatorem suum suscepto Christianae fidei agnoscerent sacramento. Quod equidem in uestrae gloriae sensibus caelesti conlatum munere mystica regenerationis uestrae purgatio patenter innuit. Magno ergo largitatis dominicae beneficio mens nostra gaudio exultauit, quod scintillam orthodoxae religionis in uestri dignatus est confessione succendere. Ex qua re non solum gloriosi coniugis uestri, immo totius gentis subpositae uobis intellegentiam in amore sui facile inflammaret.

Didicimus namque referentibus his, qui ad nos gloriosi filii nostri Audubaldi regis laudabilem conuersionem nuntiantes peruenerunt, quod etiam uestra gloria Christianae fidei suscepto mirabili sacramento piis et deo placitis iugiter operibus enitescat, ab idolorum etiam cultu seu fanorum auguriorumque inlecebris se diligenter abstineat, et ita in amore redemtoris sui immutilata deuotione persistens inuigilet, ut ad dilatandam Christianam fidem incessabiliter non desistat operam commodare: cumque de glorioso coniuge uestro paterna caritas sollicite perquisisset, cognouimus, quod eatenus abominandis idolis seruiens ad suscipiendam uocem praedicatorum suam distulerit oboedientiam exhibere. Qua ex re non modica nobis amaritudo congesta est, ab eo, quod pars corporis uestri ab agnitione summae et indiuiduae trinitatis remansit extranea. Vnde paternis officiis uestrae gloriosae Christianitati nostram commonitionem nec distulimus conferendam; adhortantes, quatenus diuinae inspirationis imbuta subsidiis importune et oportune agendum non differas, ut et ipse saluatoris nostri domini Iesu Christi cooperante potentia Christianorum numero copuletur; et perinde intemerato societatis foedere iura teneas maritalis consortii. Scriptum namque est (*Gen.* 2, 24): „Erunt duo in carne una.“ Quomodo ergo unitas uobis coniunctionis inesse dici poterit, si a uestrae fidei splendore interpositis detestabilis erroris tenebris ille remanserit alienus?

Vnde orationi continuae insistens a longanimitate caelestis clementiae illuminationis ipsius beneficia impetrare non desinas: ut uidelicet, quos copulatio carnalis affectus unum quodam modo corpus exhibuisse monstratur, hos quoque unitas fidei etiam post huius uitae transitum in perpetua societate conseruet. Insiste ergo, gloriosa filia, et summis conatibus duritiam cordis ipsius religiosa diuinorum praeceptorum insinuatione mollire summopere dematura: infundens sensibus eius, quantum sit praeclarum, quod credendo suscepisti, mysterium, quantumue sit admirabile, quod renata praemium consequi meruisti. Frigiditatem cordis ipsius sancti spiritus adnuntiatione succende; quatenus amoto torpore perniciosissimi cultus, diuinae fidei calor eius intellegentiam tuarum adhortationum

frequentatione succendat, ut profecto sacrae scripturae testimonium per te expletum indubitanter perclareat (*I Cor.* 7, 14): „Saluabitur uir infidelis per mulierem fidelem.“ Ad hoc enim misericordiam dominicae pietatis consecuta es, ut fructum fidei creditorumque tibi beneficiorum redemtori tuo multiplicem resignares. Quod equidem suffragante praesidio benignitatis ipsius, ut explere ualeas, assiduis non desistimus precibus postulare.

His ergo praemissis, paternae uobis dilectionis exhibentes officia, hortamur, ut nos reperta portitoris occasione de his, quae per uos superna potentia mirabiliter in conuersatione coniugis uestri summissaeque uobis gentis dignatus fuerit operari, prosperis quantocius nuntiis releuetis, quatenus sollicitudo nostra, quae de uestri uestrorumque omnium animae salute optabilia desideranter exspectat, uobis nuntiantibus releuetur, illustrationemque diuinae propitiationis in uobis diffusam opulentius agnoscentes, hilari confessione largitori omnium bonorum deo et beato Petro apostolorum principi uberes merito gratias exsoluamus.

Praeterea benedictionem protectoris uestri beati Petri apostolorum principis uobis direximus, id est speculum argenteum et pectinem eboreum inauratum: quod petimus, ut eo benignitatis animo gloria uestra suscipiat, quo a nobis noscitur destinatum.’

12.

Vt Aeduini per uisionem quondam sibi exuli ostensam sit ad credendum prouocatus.

Haec quidem memoratus papa Bonifatius de salute regis Aeduini ac gentis ipsius litteris agebat. Sed et oraculum caeleste, quod illi quondam exulanti apud Redualdum regem Anglorum pietas diuina reuelare dignata est, non minimum ad suscipienda uel intellegenda doctrinae monita salutaris sensum iuuit illius. Cum ergo uideret Paulinus difficulter posse sublimitatem animi regalis ad humilitatem uiae salutaris et suscipiendum mysterium uiuificae crucis inclinari, ac pro salute illius simul et

gentis, cui praeerat, et uerbo exhortationis apud homines et apud diuinam pietatem uerbo deprecationis ageret; tandem, ut uerisimile uidetur, didicit in spiritu, ut quod uel quale esset oraculum regi quondam caelitus ostensum. Nec exinde distulit, quin continuo regem ammoneret explere uotum, quod in oraculo sibi exhibito se facturum promiserat, si temporis illius aerumnis exemtus ad regni fastigia perueniret.

Erat autem oraculum huiusmodi: Cum persequente illum Aedilfrido, qui ante eum regnauit, per diuersa occultus loca uel regna multo annorum tempore profugus uagaretur, tandem uenit ad Redualdum obsecrans, ut uitam suam a tanti persecutoris insidiis tutando seruaret; qui libenter eum excipiens promisit se, quae petebatur, esse facturum. At postquam Aedilfrid in hac eum prouincia apparuisse et apud regem illius familiariter cum sociis habitare cognouit, misit nuntios, qui Redualdo pecuniam multam pro nece eius offerrent: neque aliquid profecit. Misit secundo, misit tertio, et copiosiora argenti dona offerens et bellum insuper illi, si contemneretur, indicens. Qui uel minis fractus uel corruptus muneribus, cessit deprecanti, et siue occidere se Aeduinum seu legatariis tradere promisit. Quod ubi fidissimus quidam amicus illius animaduertit, intrauit cubiculum, quo dormire disponebat (erat enim prima hora noctis), et euocatum foras, quid erga eum agere rex promisisset, edocuit et insuper adiecit: ‘Si ergo uis, hac ipsa hora educam te de hac prouincia et ea in loca introducam, ubi nunquam te uel Reduald uel Aedilfrid inuenire ualeant.’ Qui ait: ‘Gratias quidem ago beneuolentiae tuae; non tamen hoc facere possum, quod suggeris, ut pactum, quod cum tanto rege inii, ipse primus irritum faciam, cum ille mihi nil mali fecerit, nil adhuc inimicitiarum intulerit. Quin potius, si moriturus sum, ille me magis quam ignobilior quisquam me morti tradat. Quo enim nunc fugiam, qui per omnes Brittaniae prouincias tot annorum temporumque curriculis uagabundus hostium uitabam insidias?’ Abeunte igitur amico remansit Aeduini solus foris, residensque maestus ante palatium multis coepit cogitationum aestibus affici, quid ageret, quoue pedem uerteret, nescius.

Cumque diu tacitis mentis angoribus et caeco carperetur igni, uidit subito intempestae noctis silentio adpropinquantem sibi hominem uultus habitusque incogniti: quem uidens, ut ignotum et inopinatum, non parum expauit. At ille accedens salutauit eum et interrogauit, quare illa hora, ceteris quiescentibus et alto sopore pressis, solus ipse maestus in lapide peruigil sederet. At ille uicissim sciscitabatur, quid ad eum pertineret, utrum ipse intus an foris noctem transigeret. Qui respondens ait: 'Ne me aestimes tuae maestitiae et insomniorum et forinsecae et solitariae sessionis causam nescire; scio enim certissime, qui es et quare maeres et quae uentura tibi in proximo mala formidas. Sed dicito mihi, quid mercis dare uelis ei, siqui sit, qui his te maeroribus absoluat et Redualdo suadeat, ut nec ipse tibi aliquid mali faciat nec tuis te hostibus perimendum tradat.' Qui cum se omnia, quae posset, huic tali pro mercede beneficii daturum esse responderet, adiecit ille: 'Quid si etiam regem te futurum exstinctis hostibus in ueritate promittat, ita ut non solum omnes tuos progenitores, sed et omnes, qui ante te reges in gente Anglorum fuerant, potestate transcendas?' At Aeduini constantior interrogando factus non dubitauit promittere, quin ei, qui tanta sibi beneficia donaret, dignis ipse gratiarum actionibus responderet. Tum ille tertio: 'Si autem' inquit 'is, qui tibi tanta taliaque dona ueraciter aduentura praedixerit, etiam consilium tibi tuae salutis ac uitae melius atque utilius, quam aliquis de tuis parentibus aut cognatis unquam audiuit, ostendere potuerit, num ei obtemperare et monita eius salutaria suscipere consentis?' Nec distulit Aeduini, quin continuo polliceretur in omnibus se secuturum doctrinam illius, qui se tot ac tantis calamitatibus ereptum ad regni apicem proueheret. Quo accepto responso, confestim is, qui loquebatur cum eo, imposuit dexteram suam capiti eius dicens: 'Cum hoc ergo tibi signum aduenerit, memento huius temporis ac loquelae nostrae et ea, quae nunc promittis, adimplere ne differas?' Et his dictis, ut ferunt, repente disparuit, ut intellegeret non hominem esse, qui sibi apparuisset, sed spiritum.

Et cum regius iuuenis solus adhuc ibidem sederet,

gauisus quidem de collata sibi consolatione, sed multum sollicitus ac mente sedula cogitans, quis esset ille uel unde ueniret, qui haec sibi loqueretur, uenit ad eum praefatus amicus illius laetoque uultu salutans eum: 'Surge' inquit 'intra et sopitis ac relictis curarum anxietatibus quieti membra simul et animum compone, quia mutatum est cor regis nec tibi aliquid mali facere, sed fidem potius pollicitam seruare disponit: postquam enim cogitationem suam, de qua tibi ante dixi, reginae in secreto reuelauit, reuocauit eum illa ab intentione, ammonens, quia nulla ratione conueniat tanto regi amicum suum optimum in necessitate positum auro uendere, immo fidem suam, quae omnibus ornamentis pretiosior est, amore pecuniae perdere.' Quid plura? Fecit rex, ut dictum est: nec solum exulem nuntiis hostilibus non tradidit, sed etiam eum, ut in regnum perueniret, adiuuit. Nam mox redeuntibus domum nuntiis, exercitum ad debellandum Aedilfridum collegit copiosum, eumque sibi occurrentem cum exercitu multum impari, (non enim dederat illi spatium, quo totum suum congregaret atque adunaret exercitum) occidit in finibus gentis Merciorum ad orientalem plagam amnis, qui uocatur Idlae: in quo certamine et filius Redualdi uocabulo Raegenheri occisus est. Ac sic Aeduini iuxta oraculum, quod acceperat, non tantum regis sibi infesti insidias uitauit, uerum etiam eidem peremto in regni gloriam successit.

Cum ergo praedicante uerbum dei Paulino rex credere differret et per aliquod tempus, ut diximus, horis competentibus solitarius sederet, quid agendum sibi esset, quae religio sequenda, sedulus secum ipse scrutari consuesset, ingrediens ad eum quadam die uir dei, imposuit dexteram capiti eius et, an hoc signum agnosceret, requisiuit. Qui cum tremens ad pedes eius procidere uellet, leuauit eum et quasi familiari uoce affatus: 'Ecce' inquit 'hostium manus, quos timuisti, domino donante euasisti; ecce regnum, quod desiderasti, ipso largiente percepisti. Memento, ut tertium, quod promisisti, facere ne differas, suscipiendo fidem eius et praecepta seruando, qui te et a temporalibus aduersis eripiens temporalis regni honore sublimauit; et si deinceps uoluntati eius, quam per me

tibi praedicat, obsecundare uolueris, etiam a perpetuis malorum tormentis te liberans aeterni secum regni in caelis faciet esse participem.'

13.

Quale consilium idem cum primatibus suis de percipienda fide Christi habuerit; et ut pontifex eius suas aras profanauerit.

Quibus auditis rex suscipere quidem se fidem, quam docebat, et uelle et debere respondebat. Verum adhuc cum amicis principibus et consiliariis suis sese de hoc collaturum esse dicebat, ut, si et illi eadem cum illo sentire uellent, omnes pariter in fonte uitae Christo consecrarentur. Et annuente Paulino, fecit, ut dixerat. Habito enim cum sapientibus consilio sciscitabatur singillatim ab omnibus, qualis sibi doctrina haec eatenus inaudita et nouus diuinitatis, qui praedicabatur, cultus uideretur.

Cui primus pontificum ipsius Coifi continuo respondit: 'Tu uide, rex, quale sit hoc, quod nobis modo praedicatur; ego autem tibi uerissime, quod certum didici, profiteor, quia nihil omnino uirtutis habet, nihil utilitatis religio illa, quam hucusque tenuimus. Nullus enim tuorum studiosius quam ego culturae deorum nostrorum se subdidit; et nihilominus multi sunt, qui ampliora a te beneficia quam ego, et maiores accipiunt dignitates, magisque prosperantur in omnibus, quae agenda uel adquirenda disponunt. Si autem dii aliquid ualerent, me potius iuuare uellent, qui illis impensius seruire curaui. Vnde restat, ut si ea, quae nunc nobis noua praedicantur, meliora esse et fortiora habita examinatione perspexeris, absque ullo cunctamine suscipere illa festinemus.'

Cuius suasioni uerbisque prudentibus alius optimatum regis tribuens assensum continuo subdidit: 'Talis' inquiens 'mihi uidetur, rex, uita hominum praesens in terris ad comparationem eius, quod nobis incertum est, temporis, quale cum te residente ad cenam cum ducibus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco in medio

et calido effecto cenaculo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hiemalium pluuiarum uel niuium, adueniensque unus passerum domum citissime peruolauerit; qui cum per unum ostium ingrediens mox per aliud exierit. Ipso quidem tempore, quo intus est, hiemis tempestate non tangitur, sed tamen paruissimo spatio serenitatis ad momentum excurso, mox de hieme in hiemem regrediens tuis oculis elabitur. Ita haec uita hominum ad modicum apparet; quid autem sequatur quidue praecesserit, prorsus ignoramus. Vnde si haec noua doctrina certius aliquid attulit, merito esse sequenda uidetur.' His similia et ceteri maiores natu ac regis consiliarii diuinitus admoniti prosequebantur.

Adiecit autem Coifi, quia uellet ipsum Paulinum diligentius audire de deo, quem praedicabat, uerbum facientem. Quod cum iubente rege faceret, exclamauit auditis eius sermonibus dicens: 'Iam olim intellexeram nihil esse, quod colebamus: quia uidelicet, quanto studiosius in eo cultu ueritatem quaerebam, tanto minus inueniebam. Nunc autem aperte profiteor, quia in hac praedicatione ueritas claret illa, quae nobis uitae, salutis et beatitudinis aeternae dona ualet tribuere. Vnde suggero, rex, ut templa et altaria, quae sine fructu utilitatis sacrauimus, ocius anathemati et igni contradamus.' Quid plura? praebuit palam adsensum euangelizanti beato Paulino rex et abrenuntiata idolatria fidem se Christi suscipere confessus est. Cumque a praefato pontifice sacrorum suorum quaereret, quis aras et fana idolorum cum septis, quibus erant circumdata, primus profanare deberet; ille respondit: 'Ego. Quis enim ea, quae per stultitiam colui, nunc ad exemplum omnium aptius quam ipse per sapientiam mihi a deo uero donatam destruam?' Statimque abiecta superstitione uanitatis rogauit sibi regem arma dare et equum emissarium, quem ascendens ad idola destruenda ueniret. Non enim licuerat pontificem sacrorum uel arma ferre, uel praeter in equa equitare. Accinctus ergo gladio accepit lanceam in manu et ascendens emissarium regis, pergebat ad idola. Quod aspiciens uulgus aestimabat eum insanire. Nec distulit ille, mox ut propiabat ad fanum, profanare illud, iniecta in eo lancea, quam tene-

bat: multumque gauisus de agnitione ueri dei cultus iussit sociis destruere ac succendere fanum cum omnibus septis suis. Ostenditur autem locus ille quondam idolorum non longe ab Eburaco ad orientem, ultra amnem Doruuentionem, et uocatur hodie Godmunddingaham, ubi pontifex ipse inspirante deo uero polluit ac destruxit eas, quas ipse sacrauerat, aras.

14.

Vt idem Aeduini cum sua gente fidelis sit factus; et ubi Paulinus baptizauerit.

Igitur accepit rex Aeduini cum cunctis gentis suae nobilibus ac plebe perplurima fidem et lauacrum sanctae regenerationis anno regni sui undecimo, qui est annus dominicae incarnationis DCXXVII., ab aduentu uero Anglorum in Brittaniam annus circiter CLXXX. Baptizatus est autem Eburaci die sancto paschae pridie Iduum Aprilium in ecclesia sancti Petri apostoli, quam ibidem ipse de ligno, cum catechizaretur atque ad percipiendum baptisma imbueretur, citato opere construxit. In qua etiam ciuitate ipse doctori atque antistiti suo Paulino sedem episcopatus donauit. Mox autem ut baptisma consecutus est, curauit, docente eodem Paulino, maiorem ipso in loco et augustiorem de lapide fabricare basilicam, in cuius medio ipsum, quod prius fecerat, oratorium includeretur. Praeparatis ergo fundamentis in gyro prioris oratorii per quadrum coepit aedificare basilicam. Sed priusquam altitudo parietis esset consummata, rex ipse impia nece occisus opus idem successori suo Osualdo perficiendum reliquit. Paulinus autem ex eo tempore VI annis continuis, id est ad finem usque imperii regis illius, uerbum dei adnuente ac fauente ipso in ea prouincia praedicabat; credebantque et baptizabantur quotquot erant praeordinati ad uitam aeternam, in quibus erant Osfrid et Eadfrid filii regis Aeduini, qui ambo ei exuli nati sunt de Quoenburga filia Cearli regis Merciorum.

Baptizati sunt tempore sequente et alii liberi eius de Aedilberga regina progeniti, Aedilhun et Aedilthryd

filia et alter filius Vuscfrea, quorum primi albati adhuc rapti sunt de hac uita et Eburaci in ecclesia sepulti. Baptizatus est et Yffi filius Osfridi, sed et alii nobiles ac regii uiri non pauci. Tantus autem fertur tunc fuisse feruor fidei ac desiderium lauacri salutaris gente Nordanhymbrorum, ut quodam tempore Paulinus ueniens cum rege et regina in uillam regiam, quae uocatur Adgefrin XXXVI diebus ibidem cum eis catechizandi et baptizandi officio deditus moraretur: quibus diebus cunctis a mane usque ad uesperam nil aliud ageret, quam confluentem eo de cunctis uiculis ac locis plebem Christi uerbo salutis instruere atque instructam in fluuio Gleni, qui proximus erat, lauacro remissionis abluere. Haec uilla tempore sequentium regum deserta, et alia pro illa est facta in loco, qui uocatur Maelmin. Haec quidem in prouincia Berniciorum; sed et in prouincia Deirorum, ubi saepius manere cum rege solebat, baptizabat in fluuio Sualua, qui uicum Cataractam praeterfluit. Nondum enim oratoria uel baptisteria in ipso exordio nascentis ibi ecclesiae poterant aedificari. Attamen in Campodono, ubi tunc etiam uilla regia erat, fecit basilicam, quam postmodum pagani, a quibus Aeduini rex occisus, cum tota eadem uilla succenderunt: pro qua reges posteriores fecere sibi uillam in regione, quae uocatur Loidis. Euasit autem ignem altare, quia lapideum erat: et seruatur adhuc in monasterio reuerentissimi abbatis et presbyteri Thryduulfi, quod est in silua Elmete.

15.

Vt prouincia Orientalium Anglorum fidem Christi susceperit.

Tantum autem deuotionis Aeduini erga cultum ueritatis habuit, ut etiam regi Orientalium Anglorum Earpualdo filio Redualdi persuaderet, relictis idolorum superstitionibus, fidem et sacramenta Christi cum sua prouincia suscipere. Et quidem pater eius Reduald iamdudum in Cantia sacramentis Christianae fidei imbutus est, sed frustra: nam rediens domum ab uxore sua et quibusdam peruersis doctoribus seductus est atque a sinceritate fidei

deprauatus habuit posteriora peiora prioribus; ita ut in morem antiquorum Samaritanorum et Christo seruire uideretur et diis, quibus antea seruiebat, atque in eodem fano et altare haberet ad sacrificium Christi et arulam ad uictimas daemoniorum. Quod uidelicet fanum rex eiusdem prouinciae Alduulf, qui nostra aetate fuit, usque ad suum tempus perdurasse et se in pueritia uidisse testabatur.

Erat autem praefatus rex Reduald natu nobilis quamlibet actu ignobilis, filius Tytili, cuius pater fuit Vuffa, a quo reges Orientalium Anglorum Vuffingas appellant.

Verum Eorpuald non multo, postquam fidem accepit, tempore occisus est a uiro gentili nomine Ricbercto; et exinde tribus annis prouincia in errore uersata est, donec accepit regnum frater eiusdem Eorpualdi Sigberct uir per omnia Christianissimus atque doctissimus, qui uiuente adhuc fratre cum exularet in Gallia, fidei sacramentis imbutus est, quorum participem, mox ubi regnare coepit, totam suam prouinciam facere curauit. Cuius studiis gloriosissime fauit Felix episcopus, qui de Burgundiorum partibus, ubi ortus et ordinatus est, cum uenisset ad Honorium archiepiscopum eique indicasset desiderium suum, misit eum ad praedicandum uerbum uitae praefatae nationi Anglorum. Nec uota ipsius in cassum cecidere; quin potius fructum in ea multiplicem credentium populorum pius agri spiritalis cultor inuenit. Siquidem totam illam prouinciam iuxta sui nominis sacramentum a longa iniquitate atque infelicitate liberatam ad fidem et opera iustitiae ac perpetuae felicitatis dona perduxit, accepitque sedem episcopatus in ciuitate Domnoc: et cum decem ac septem annos eidem prouinciae pontificali regimine praeesset, ibidem in pace uitam finiuit.

16.

Vt Paulinus in prouincia Lindissi praedicauerit, et de qualitate regni Aeduini.

Praedicabat autem Paulinus uerbum etiam prouinciae Lindissi, quae est prima ad meridianam Humbrae fluminis ripam, pertingens usque ad mare, praefectumque Lindo-

colinae ciuitatis, cui nomen erat Blaecca, primum cum domo sua conuertit ad dominum. In qua uidelicet ciuitate et ecclesiam operis egregii de lapide fecit: cuius tecto uel longa incuria uel hostili manu deiecto, parietes hactenus stare uidentur et omnibus annis aliqua sanitatum miracula in eodem loco solent ad utilitatem eorum, qui fideliter quaerunt, ostendi. In qua ecclesia Paulinus transeunte ad Christum Iusto Honorium pro eo consecrauit episcopum, ut in sequentibus suo loco dicemus.

De huius fide prouinciae narrauit mihi presbyter et abbas quidam uir ueracissimus de monasterio Peartaneu, uocabulo Deda, retulisse sibi quendam seniorem, baptizatum se fuisse die media a Paulino episcopo, praesente rege Aeduino, et multam populi turbam in fluuio Treenta iuxta ciuitatem, quae lingua Anglorum Tiouulfingacaestir uocatur: qui etiam effigiem eiusdem Paulini referre esset solitus, quod esset uir longae staturae, paululum incuruus, nigro capillo, facie macilenta, naso adunco pertenui, uenerabilis simul et terribilis aspectu. Habuit autem secum in ministerio et Iacobum diaconum, uirum utique industrium ac nobilem in Christo et ecclesia, qui ad nostra usque tempora permansit.

Tanta autem eo tempore pax in Brittania, quaquauersum imperium regis Aeduini peruenerat, fuisse perhibetur: ut, sicut usque hodie in prouerbio dicitur, etiam si mulier una cum recens nato paruulo uellet totam perambulare insulam a mari ad mare, nullo se laedente ualeret. Tantum rex idem utilitati suae gentis consuluit, ut plerisque in locis, ubi fontes lucidos iuxta publicos uiarum transitus construxit, ibi ob refrigerium uiantium, erectis stipitibus, aereos caucos suspendi iuberet, neque hos quisquam nisi ad usum necessarium contingere prae magnitudine uel timoris eius auderet uel amoris uellet. Tantum uero in regno excellentiae habuit, ut non solum in pugna ante illum uexilla gestarentur, sed et tempore pacis equitantem inter ciuitates siue uillas aut prouincias suas cum ministris semper antecedere signifer consuesset: nec non et incedente illo ubilibet per plateas, illud genus uexilli, quod Romani tufam, Angli uero appellant tuuf, ante eum ferri solebat.

17.

Vt idem ab Honorio papa exhortatorias litteras acceperit, qui etiam Paulino pallium miserit.

Quo tempore praesulatum sedis apostolicae Honorius Bonifatii successor habebat, qui, ubi gentem Nordanhymbrorum cum suo rege ad fidem confessionemque Christi Paulino euangelizante conuersam esse didicit, misit eidem Paulino pallium; misit et regi Aeduino litteras exhortatorias, paterna illum caritate accendens, ut in fide ueritatis, quam acceperant, persistere semper ac proficere curarent. Quarum uidelicet litterarum iste est ordo:

'Domino excellentissimo atque praecellentissimo filio Aeduino regi Anglorum Honorius episcopus seruus seruorum dei salutem.

Ita Christianitatis uestrae integritas circa sui conditoris cultum fidei est ardore succensa, ut longe lateque resplendeat et in omni mundo adnuntiata uestri operis multipliciter referat fructum. Sic enim uos reges esse cognoscitis, dum regem et creatorem uestrum orthodoxa praedicatione edocti deum uenerando creditis eique, quod humana ualet condicio, mentis uestrae sinceram deuotionem exsoluitis. Quid enim deo nostro aliud offerre ualebimus, nisi ut in bonis actibus persistentes ipsumque auctorem humani generis confitentes eum colere eique uota nostra reddere festinemus? Et ideo, excellentissime fili, paterna uos caritate, qua conuenit, exhortamur, ut hoc, quod uos diuina misericordia ad suam gratiam uocare dignata est, sollicita intentione et adsiduis orationibus seruare omnimodo festinetis; ut, qui uos in praesenti saeculo ex omni errore absolutos ad agnitionem sui nominis est dignatus perducere, et caelestis patriae uobis praeparet mansionem. Praedicatoris igitur uestri domini mei apostolicae memoriae Gregorii frequenter lectione occupati, prae oculis affectum doctrinae ipsius, quem pro uestris animabus libenter exercuit, habetote; quatenus eius oratio et regnum uestrum populumque augeat et uos omnipotenti deo inreprehensibiles repraesentet. Ea uero,

quae a nobis pro uestris sacerdotibus ordinanda sperastis, haec pro fidei uestrae sinceritate, quae nobis multimoda relatione per praesentium portitores laudabiliter insinuata est, gratuito animo adtribuere ulla sine dilatione praeuidemus; et duo pallia utrorumque metropolitanorum, id est Honorio et Paulino, direximus, ut, dum quis eorum de hoc saeculo ad auctorem suum fuerit arcessitus, in loco ipsius alter episcopum ex hac nostra auctoritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro uestrae caritatis affectu quam pro tantarum prouinciarum spatiis, quae inter nos et uos esse noscuntur, sumus inuitati concedere, ut in omnibus deuotioni uestrae nostrum concursum et iuxta uestra desideria praeberemus.

Incolumem excellentiam uestram gratia superna custodiat.'

18.

Vt Honorius, qui Iusto in episcopatum Dorouernensis ecclesiae successit, ab eodem papa Honorio pallium et litteras acceperit.

Haec inter Iustus archiepiscopus ad caelestia regna subleuatus quarto Iduum Nouembrium die, et Honorius pro illo est in praesulatum effectus: qui ordinandus uenit ad Paulinum, et occurrente sibi illo in Lindocolino, quintus ab Augustino Doruuernensis ecclesiae consecratus est antistes. Cui etiam praefatus papa Honorius misit pallium et litteras, in quibus decernit hoc ipsum, quod in epistula ad Aeduinum regem missa decreuerat: scilicet ut cum Doruuernensis uel Eburacensis antistes de hac uita transierit, is, qui superest, consors eiusdem gradus habeat potestatem alterum ordinandi in loco eius, qui transierat, sacerdotem; ne sit necesse ad Romanam usque ciuitatem per tam prolixa terrarum et maris spatia pro ordinando archiepiscopo semper fatigari. Quarum etiam textum litterarum in nostra hac historia ponere commodum duximus.

'Dilectissimo fratri Honorio Honorius.

Inter plurima, quae redemtoris nostri misericordia

suis famulis dignatur bonorum munera praerogare, illud etiam clementer collata suae pietatis munificentia tribuit, quoties per fraternos affatus unianimam dilectionem quadam contemplatione alternis aspectibus repraesentat. Pro quibus maiestati eius gratias indesinenter exsoluimus eumque uotis supplicibus exoramus, ut uestram dilectionem in praedicatione euangelii laborantem et fructificantem, sectantemque magistri et capitis sui sancti Gregorii regulam, perpeti stabilitate confirmet et ad augmentum ecclesiae suae potiora per uos suscitet incrementa; ut fide et opere, in timore dei et caritate, uestra adquisitio decessorumque uestrorum, quae per domini Gregorii exordia pullulat, conualescendo amplius extendatur; ut ipsa uos dominici eloquii promissa in futuro respiciant, uosque uox ista ad aeternam festiuitatem euocet (*eu. Matth.* 11, 28): „Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam uos.“ Et iterum (*eu. Matth.* 25, 21): „Euge, serue bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium domini tui.“ Et nos equidem, fratres carissimi, haec uobis pro aeterna caritate exhortationis uerba praemittentes, quae rursus pro ecclesiarum uestrarum priuilegiis congruere posse conspicimus, non desistimus impertire.

Et tam iuxta uestram petitionem quam filiorum nostrorum regum uobis per praesentem nostram praeceptionem, uice beati Petri apostolorum principis, auctoritatem tribuimus, ut quando unum ex uobis diuina ad se iusserit gratia uocari, is, qui superstes fuerit, alterum in loco defuncti debeat episcopum ordinare. Pro qua etiam re singula uestrae dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus, ut per nostrae praeceptionis auctoritatem possitis deo placitam ordinationem efficere; quia, ut haec uobis concederemus, longa terrarum marisque interualla, quae inter nos ac uos obsistunt, ad haec nos condescendere coegerunt, ut nulla possit ecclesiarum uestrarum iactura per cuiuslibet occasionis obtentum quoquo modo prouenire; sed potius commissi uobis populi deuotionem plenius propagare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime frater.

Data die tertio Iduum Iunii, imperantibus dominis

nostris Augustis, Heraclio anno uicesimo quarto, post consulatum eiusdem anno uicesimo tertio; atque Constantino filio ipsius anno uicesimo tertio et consulatus eius anno tertio; sed et Heraclio felicissimo Caesare item filio eius anno tertio, indictione septima, id est anno dominicae incarnationis DC°XXXIIII°.'

19.

Vt primo idem Honorius et post Iohannes litteras genti Scottorum pro pascha simul et pro Pelagiana haeresi miserit.

Misit idem papa Honorius litteras etiam genti Scottorum, quos in obseruatione sancti paschae errare compererat, iuxta quod supra docuimus: sollerter exhortans, ne paucitatem suam in extremis terrae finibus constitutam, sapientiorem antiquis siue modernis, quae per orbem erant, Christi ecclesiis aestimarent; neue contra paschales computos et decreta synodalium totius orbis pontificum aliud pascha celebrarent.

Sed et Iohannes, qui successori eiusdem Honorii Seuerino successit, cum adhuc esset electus in pontificatum, pro eodem errore corrigendo litteras eis magna auctoritate atque eruditione plenas direxit; euidenter adstruens, quia dominicum paschae diem a quinta decima luna usque ad uicesimam primam, quod in Nicaena synodo probatum est, oportet inquiri. Nec non et pro Pelagiana haeresi, quam apud eos reuiuiscere didicerat, cauenda ac repellenda in eadem illos epistula admonere curauit; cuius epistulae principium hoc est:

'Dilectissimis et sanctissimis Tomiano, Columbano, Cromano, Dinnao et Baithano episcopis; Cromano, Ernianoque, Laistrano, Scellano et Segeno presbyteris; Sarano ceterisque doctoribus seu abbatibus Scottis Hilarus archipresbyter et seruans locum sanctae sedis apostolicae, Iohannes diaconus et in dei nomine electus: item Iohannes primicerius et seruans locum sanctae sedis apostolicae, et Iohannes seruus dei, consiliarius eiusdem apostolicae sedis.

Scripta, quae perlatores ad sanctae memoriae Seuerinum papam adduxerunt, et eo de hac luce migrante,

reciproca responsa ad ea, quae postulata fuerant, siluerunt. Quibus reseratis, ne diu tantae quaestionis caligo indiscussa remaneret, reperimus quosdam prouinciae uestrae contra orthodoxam fidem, nouam ex ueteri haeresim renouare conantes, pascha nostrum, in quo immolatus est Christus, nebulosa caligine refutantes et quarta decima luna cum Hebraeis celebrare nitentes.'

Quo epistulae principio manifeste declaratur, et nuperrime temporibus illis hanc apud eos haeresim coortam, et non totam eorum gentem, sed quosdam in eis hac fuisse implicitos.

Exposita autem ratione paschalis obseruantiae, ita de Pelagianis in eadem epistula subdunt:

'Et hoc quoque cognouimus, quod uirus Pelagianae haereseos apud uos denuo reuiuiscit: quod omnino hortamur, ut a uestris mentibus huiusmodi uenenatum superstitionis facinus auferatur. Nam qualiter ipsa quoque execranda haeresis damnata est, latere uos non debet; quia non solum per istos ducentos annos abolita est, sed et cotidie a nobis perpetuo anathemate sepulta damnatur: et hortamur, ne, quorum arma combusta sunt, apud uos eorum cineres suscitentur. Nam quis non execretur superbum eorum conamen et impium, dicentium posse sine peccato hominem existere ex propria uoluntate et non ex gratia dei? Et primum quidem blasphemiae stultiloquium est dicere esse hominem sine peccato; quod omnino non potest, nisi unus mediator dei et hominum homo Christus Iesus, qui sine peccato est conceptus et partus. Nam ceteri homines cum peccato originali nascentes testimonium praeuaricationis Adae, etiam sine actuali peccato existentes, portare noscuntur, secundum prophetam dicentem (*Psalm.* 50, 7): 'Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.'

20.

Vt occiso Aeduino Paulinus Cantiam rediens Hrofensis ecclesiae praesulatum susceperit.

At uero Aeduini cum decem et septem annis genti Anglorum simul et Brettonum gloriosissime praeesset, e

quibus VI etiam ipse, ut diximus, Christi regno militauit, rebellauit aduersus eum Caedualla rex Brettonum, auxilium praebente illi Penda uiro strenuissimo de regio genere Merciorum, qui et ipse eo tempore gentis eiusdem regno annis uiginti et duobus uaria sorte praefuit: et conserto graui proelio in campo, qui uocatur Haethfelth, occisus est Aeduini die quarta Iduum Octobris, anno dominicae incarnationis DC°XXXIII°, cum esset annorum quadraginta et octo: eiusque totus uel interemtus uel dispersus est exercitus. In quo etiam bello ante illum unus filius eius Osfrid iuuenis bellicosus cecidit, alter Eadfrid necessitate cogente ad Pendam regem transfugit et ab eo postmodum regnante Osualdo contra fidem iuris iurandi peremtus est.

Quo tempore maxima est facta strages in ecclesia uel gente Nordanhymbrorum, maxime quod unus ex ducibus, a quibus acta est, paganus, alter, quia barbarus erat pagano saeuior. Siquidem Penda cum omni Merciorum gente idolis deditus et Christiani erat nominis ignarus: at uero Caedualla, quamuis nomen et professionem haberet Christiani, adeo tamen erat animo ac moribus barbarus, ut ne sexui quidem muliebri uel innocuae paruulorum parceret aetati, quin uniuersos atrocitate ferina morti per tormenta contraderet, multo tempore totas eorum prouincias debacchando peruagatus ac totum genus Anglorum Brittaniae finibus erasurum se esse deliberans. Sed nec religioni Christianae, quae apud eos exorta erat, aliquid impendebat honoris. Quippe cum usque hodie moris sit Brettonum fidem religionemque Anglorum pro nihilo habere neque in aliquo eis magis communicare quam paganis. Adlatum est autem caput Aeduini regis Eburacum et inlatum postea in ecclesiam beati apostoli Petri, quam ipse coepit, sed successor eius Osualdus perfecit, ut supra docuimus, positum est in porticu sancti papae Gregorii, a cuius ipse discipulis uerbum uitae susceperat.

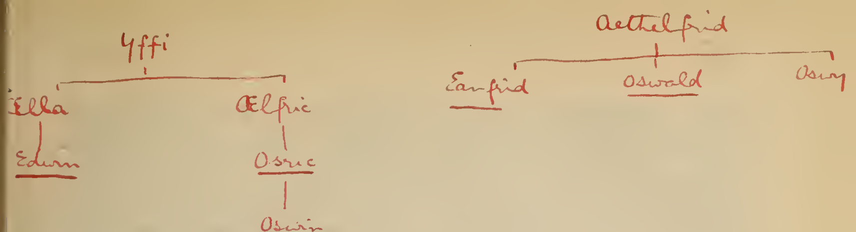
Turbatis itaque rebus Nordanhymbrorum huius articulo cladis, cum nil alicubi praesidii nisi in fuga esse uideretur, Paulinus adsumta secum regina Aedilberge, quam pridem adduxerat, rediit Cantiam nauigio atque ab

Honorio archiepiscopo et rege Eadbaldo multum honorifice susceptus est. Venit autem illuc duce Basso milite regis Aeduini fortissimo, habens secum Eanfledam filiam et Vuscfrean filium Aeduini, nec non et Yffi filium Osfridi filii eius, quos postea mater metu Eadbaldi et Osualdi regum misit in Galliam nutriendos regi Daegberecto, qui erat amicus illius, ibique ambo in infantia defuncti et iuxta honorem uel regiis pueris uel innocentibus Christi congruum in ecclesia sepulti sunt. Attulit quoque secum uasa pretiosa Aeduini regis perplura, in quibus et crucem magnam auream et calicem aureum consecratum ad ministerium altaris, quae hactenus in ecclesia Cantiae conseruata monstrantur.

Quo in tempore Hrofensis ecclesia pastorem minime habebat eo, quod Romanus praesul illius ad Honorium papam a Iusto archiepiscopo legatarius missus absorptus fuerat fluctibus Italici maris: ac per hoc curam illius praefatus Paulinus inuitatione Honorii antistitis et Eadbaldi regis suscepit ac tenuit, usque dum et ipse suo tempore ad caelestia regna cum gloriosi fructu laboris ascendit. In qua ecclesia moriens pallium quoque, quod a Romano papa acceperat, reliquit.

Reliquerat autem in ecclesia sua Eburacensi Iacobum diaconum, uirum utique ecclesiasticum et sanctum, qui multo exhinc tempore in ecclesia manens magnas antiquo hosti praedas docendo et baptizando eripuit: cuius nomine uicus, in quo maxime solebat habitare, iuxta Cataractam, usque hodie cognominatur. Qui, quoniam cantandi in ecclesia erat peritissimus, recuperata postmodum pace in prouincia et crescente numero fidelium, etiam magister ecclesiasticae cantionis iuxta morem Romanorum seu Cantuariorum multis coepit existere: et ipse senex ac plenus dierum, iuxta scripturas (*Iob* 42, 16), patrum uiam secutus est.

LIBER TERTIVS.

1.

Vt primi successores Aeduini regis et fidem suae gentis prodiderunt et regnum porro Osualdus Christianissimus rex utrumque restaurauit.

At interfecto in pugna Aeduino suscepit pro illo regnum Deirorum, de qua prouincia ille generis prosapiam et primordia regni habuerat, filius patrui eius Aelfrici uocabulo Osric, qui ad praedicationem Paulini fidei erat sacramentis inbutus. Porro regnum Berniciorum, nam in has duas prouincias gens Nordanhymbrorum antiquitus diuisa erat, suscepit filius Aedilfridi, qui de illa prouincia generis et regni originem duxerat, nomine Eanfrid. Siquidem tempore toto, quo regnauit Aeduini, filii praefati regis Aedilfridi, qui ante illum regnauerat, cum magna nobilium iuuentute apud Scottos siue Pictos exulabant ibique ad doctrinam Scottorum cathecizati et baptismatis sunt gratia recreati. Qui ut mortuo rege inimico patriam sunt redire permissi, accepit primus eorum, quem diximus, Eanfrid regnum Berniciorum. Qui uterque rex ut terreni regni infulas sortitus est, sacramenta regni caelestis, quibus initiatus erat, anathematizando prodidit, ac se priscis idolatriae sordibus polluendum perdendumque restituit.

Nec mora, utrumque rex Brettonum Ceadualla impia manu, sed iusta ultione peremit. Et primo quidem proxima aestate Osricum, dum se in oppido municipio teme-

rarie obsedisset, erumpens subito cum suis omnibus inparatum cum toto exercitu deleuit. Dein cum anno integro prouincias Nordanhymbrorum non ut rex uictor possideret, sed quasi tyrannus saeuiens disperderet ac tragica caede dilaceraret, tandem Eanfridum inconsulte ad se cum XII lectis militibus postulandae pacis gratia uenientem simili sorte damnauit. Infaustus ille annus et omnibus bonis exosus usque hodie permanet, tam propter apostasiam regum Anglorum, qua se fidei sacramentis exuerant, quam propter uesanam Brettonici regis tyrannidem. Vnde cunctis placuit regum tempora computantibus, ut ablata de medio regum perfidorum memoria, idem annus sequentis regis, id est Osualdi uiri deo dilecti, regno adsignaretur: quo, post occisionem fratris Eanfridi, superueniente cum paruo exercitu, sed fide Christi munito, infandus Brettonum dux, cum inmensis illis copiis, quibus nihil resistere posse iactabat, interemtus est in loco, qui lingua Anglorum Denisesburna, id est riuus Denisi, uocatur.

2.

Vt de ligno crucis, quod idem rex contra barbaros pugnaturus erexerat, inter innumera sanitatum miracula, quidam a dolentis brachii sit languore curatus.

Ostenditur autem usque hodie et in magna ueneratione habetur locus ille, ubi uenturus ad hanc pugnam Osuald signum sanctae crucis erexit ac flexis genibus dominum deprecatus est, ut in tanta rerum necessitate suis cultoribus caelesti succurreret auxilio. Denique fertur, quia facta citato opere cruce ac fouea praeparata, in qua statui deberet, ipse fide feruens hanc arripuerit ac foueae inposuerit atque utraque manu erectam teneret, donec adgesto a militibus puluere terrae figeretur, et hoc facto, elata in altum uoce cuncto exercitui proclamauerit: ‘Flectamus omnes genua et dominum omnipotentem uiuum ac uerum in commune deprecemur, ut nos ab hoste superbo ac feroce sua miseratione defendat: scit enim ipse, quia iusta pro salute gentis nostrae bella

suscepimus.' Fecerunt omnes, ut iusserat, et sic incipiente diluculo in hostem progressi, iuxta meritum suae fidei uictoria potiti sunt. In cuius loco orationis innumerae uirtutes sanitatum noscuntur esse patratae, ad indicium uidelicet ac memoriam fidei regis. Nam et usque hodie multi de ipso ligno sacrosanctae crucis astulas excidere solent, quas cum in aquas miserint eisque languentes homines aut pecudes potauerint siue asperserint, mox sanitati restituuntur.

Vocatur locus ille lingua Anglorum Hefenfelth, quod dici potest Latine caelestis campus, quod certo utique praesagio futurorum antiquitus nomen accepit: significans nimirum, quod ibidem caeleste erigendum tropaeum, caelestis inchoanda uictoria, caelestia usque hodie forent miracula celebranda. Est autem locus iuxta murum illum ad Aquilonem, quo Romani quondam ob arcendos barbarorum impetus totam a mari ad mare praecinxere Brittaniam, ut supra docuimus. In quo uidelicet loco consuetudinem multo iam tempore fecerant fratres Hagustaldensis ecclesiae, quae non longe abest, aduenientes omni anno pridie quam postea idem rex Osuald occisus est, uigilias pro salute animae eius facere, plurimaque psalmorum laude celebrata, uictimam pro eo mane sacrae oblationis offerre. Qui etiam crescente bona consuetudine, nuper ibidem ecclesia constructa, sacratiorem et cunctis honorabiliorem locum omnibus fecere. Nec inmerito, quia nullum, ut comperimus, fidei Christianae signum, nulla ecclesia, nullum altare in tota Berniciorum gente erectum est, priusquam hoc sacrae crucis uexillum nouus militiae ductor, dictante fidei deuotione, contra hostem inmanissimum pugnaturus statueret.

Nec ab re est unum e pluribus, quae ad hanc crucem patrata sunt, uirtutis miraculum enarrare. Quidam de fratribus Hagustaldensis ecclesiae, nomine Bothelm, qui nunc usque superest, ante paucos annos dum incautius forte noctu in glacie incederet, repente corruit, brachium contriuit ac grauissima fracturae ipsius coepit molestia fatigari; ita ut ne ad os quidem adducere ipsum brachium ullatenus dolore arcente ualeret. Qui cum die quadam mane audiret unum de fratribus ad locum eius-

dem sanctae crucis ascendere disposuisse, rogauit, ut aliquam sibi partem de illo ligno uenerabili rediens adferret, credere se dicens, quia per hoc, donante domino, salutem posset consequi. Fecit ille, ut rogatus est, et reuersus ad uesperam, sedentibus iam ad mensam fratribus, obtulit ei aliquid de ueteri musco, quo superficies ligni erat obsita. Qui cum sedens ad mensam non haberet ad manum, ubi oblatum sibi munus reponeret, misit hoc in sinum sibi. Et dum iret cubitum, oblitus hoc alicubi deponere, permisit suo in sinu permanere. At medio noctis tempore, cum euigilaret, sensit nescio quid frigidi suo lateri adiacere, admotaque manu requirere, quid esset, ita sanum brachium manumque repperit, ac si nihil umquam tanti languoris habuisset.

3.

Vt idem rex postulans de gente Scottorum antistitem, acceperit Aidanum, eidemque in insula Lindisfarnensi sedem episcopatus donauerit.

Idem ergo Osuald, mox ubi regnum suscepit, desiderans totam, cui praeesse coepit, gentem fidei Christianae gratia inbui, cuius experimenta permaxima in expugnandis barbaris iam ceperat, misit ad maiores natu Scottorum, inter quos exulans ipse baptismatis sacramenta cum his, qui secum erant, militibus consecutus erat; petens, ut sibi mitteretur antistes, cuius doctrina ac ministerio gens, quam regebat, Anglorum, dominicae fidei et dona disceret, et susciperet sacramenta. Neque aliquanto tardius, quod petiit, inpetrauit: accepit namque pontificem Aedanum summae mansuetudinis et pietatis ac moderaminis uirum, habentemque zelum dei, quamuis non plene secundum scientiam. Namque diem paschae dominicum more suae gentis, cuius saepius mentionem fecimus, a XIIII[a] luna usque ad XX[am] obseruare solebat. Hoc etenim ordine septentrionalis Scottorum prouincia et omnis natio Pictorum illo adhuc tempore pascha dominicum celebrabat, aestimans se in hac obseruatione sancti ac laude digni patris Anatolii scripta secutam. Quod an

uerum sit, peritus quisque facillime cognoscit. Porro gentes Scottorum, quae in australibus Hiberniae insulae partibus morabantur, iamdudum ad admonitionem apostolicae sedis antistitis, pascha canonico ritu obseruare didicerunt.

Venienti igitur ad se episcopo, rex locum sedis episcopalis in insula Lindisfarnensi, ubi ipse petebat, tribuit. Qui uidelicet locus accedente ac recedente reumate bis cotidie instar insulae maris circumluitur undis, bis renudato littore contiguus terrae redditur; atque eius admonitionibus humiliter ac libenter in omnibus auscultans, ecclesiam Christi in regno suo multum diligenter aedificare ac dilatare curauit. Vbi pulcherrimo saepe spectaculo contigit, ut euangelizante antistite, qui Anglorum linguam perfecte non nouerat, ipse rex suis ducibus ac ministris interpres uerbi existeret caelestis; quia nimirum tam longo exilii sui tempore linguam Scottorum iam plene didicerat. Exin coepere plures per dies de Scottorum regione uenire Brittaniam atque illis Anglorum prouinciis, quibus regnauit rex Osuald, magna deuotione uerbum fidei praedicare et credentibus gratiam baptismi, quicumque sacerdotali erant gradu praediti, ministrare. Construebantur ergo ecclesiae per loca, confluebant ad audiendum uerbum populi gaudentes, donabantur munere regio possessiones, et territoria ad instituenda monasteria, inbuebantur praeceptoribus Scottis paruuli Anglorum una cum maioribus studiis et obseruatione disciplinae regularis.

Nam monachi erant maxime, qui ad praedicandum uenerant. Monachus ipse episcopus Aedan, utpote de insula, quae uocatur Hii, destinatus, cuius monasterium in cunctis pene Septentrionalium Scottorum, et omnium Pictorum monasteriis non paruo tempore arcem tenebat, regendisque eorum populis praeerat: quae uidelicet insula ad ius quidem Brittaniae pertinet, non magno ab ea freto discreta, sed donatione Pictorum, qui illas Brittaniae plagas incolunt, iamdudum monachis Scottorum tradita, eo quod illis praedicantibus fidem Christi perceperint.

4.

Quando gens Pictorum fidem Christi perceperit.

Siquidem anno incarnationis dominicae D°LX°V°, quo tempore gubernaculum Romani imperii post Iustinianum Iustinus minor accepit, uenit de Hibernia presbyter et abbas habitu et uita monachi insignis, nomine Columba Brittaniam, praedicaturus uerbum dei prouinciis Septentrionalium Pictorum, hoc est eis, quae arduis atque horrentibus montium iugis ab australibus eorum sunt regionibus sequestratae. Namque ipsi Australes Picti, qui intra eosdem montes habent sedes, multo ante tempore, ut perhibent, relicto errore idolatriae, fidem ueritatis acceperant, praedicante eis uerbum Nynia episcopo reuerentissimo et sanctissimo uiro de natione Brettonum, qui erat Romae regulariter fidem et mysteria ueritatis edoctus; cuius sedem episcopalem, sancti Martini episcopi nomine et ecclesia insignem, ubi ipse etiam corpore una cum pluribus sanctis requiescit, iam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus [ad prouinciam Berniciorum pertinens] uulgo uocatur Ad Candidam Casam, eo quod ibi ecclesiam de lapide, insolito Brettonibus more fecerit.

Venit autem Brittaniam Columba, regnante Pictis Bridio filio Meilochon, rege potentissimo, nono anno regni eius, gentemque illam uerbo et exemplo ad fidem Christi conuertit: unde et praefatam insulam ab eis in possessionem monasterii faciendi accepit. Neque enim magna est, sed quasi familiarum quinque, iuxta aestimationem Anglorum; quam successores eius usque hodie tenent, ubi et ipse sepultus est, cum esset annorum LXXVII, post annos circiter XXX et duos, ex quo ipse Brittaniam praedicaturus adiit. Fecerat autem, priusquam Brittaniam ueniret, monasterium nobile in Hibernia, quod a copia roborum Dearmach lingua Scottorum, hoc est campus roborum, cognominatur. Ex quo utroque monasterio plurima exinde monasteria per discipulos eius et in Brittania et in Hibernia propagata sunt: in quibus omnibus

idem monasterium insulanum, in quo ipse requiescit corpore, principatum teneret.

Habere autem solet ipsa insula rectorem semper abbatem presbyterum, cuius iuri et omnis prouincia, et ipsi etiam episcopi, ordine inusitato, debeant esse subiecti, iuxta exemplum primi doctoris illius, qui non episcopus, sed presbyter extitit et monachus; de cuius uita et uerbis nonnulla a discipulis eius feruntur scripta haberi. Verum qualiscumque fuerit ipse, nos hoc de illo certum tenemus, quia reliquit successores magna continentia ac diuino amore regularique institutione insignes; in tempore quidem summae festiuitatis dubios circulos sequentes, utpote quibus longe ultra orbem positis nemo synodalia paschalis obseruantiae decreta porrexerat; tantum ea, quae in propheticis, euangelicis et apostolicis litteris discere poterant, pietatis et castitatis opera diligenter obseruantes. Permansit autem huiusmodi obseruantia paschalis apud eos tempore non pauco, hoc est usque ad annum dominicae incarnationis DCCXV. per annos CL.

At tunc ueniente ad eos reuerentissimo et sanctissimo patre et sacerdote Ecgbercto de natione Anglorum, qui in Hibernia diutius exulauerat pro Christo, eratque et doctissimus in scripturis et longae uitae perfectione eximius, correcti sunt per eum et ad uerum canonicumque paschae diem translati; quem tamen et antea non semper in luna XIIII. cum Iudaeis, ut quidam rebantur, sed in die quidem dominica, alia tamen, quam decebat, ebdomada celebrabant. Sciebant enim, ut Christiani, resurrectionem dominicam, quae prima sabbati facta est, prima sabbati semper esse celebrandam; sed ut barbari et rustici, quando eadem prima sabbati, ea, quae nunc dominica dies cognominatur, ueniret, minime didicerant. Verum quia gratia caritatis feruere non omiserunt, et huius quoque rei notitiam ad perfectum percipere meruerunt, iuxta promissum apostoli dicentis (*Philipp.* 3, 15): 'Et siquid aliter sapitis, et hoc quoque uobis deus reuelabit.' De quo plenius in sequentibus suo loco dicendum est.

5.

De uita Aidani episcopi.

Ab hac ergo insula, ab horum collegio monachorum, ad prouinciam Anglorum instituendam in Christo, missus est Aedan, accepto gradu episcopatus. Quo tempore eidem monasterio Segeni abbas et presbiter praefuit. Vnde inter alia uiuendi documenta saluberrimum abstinentiae uel continentiae clericis exemplum reliquit; cuius doctrinam id maxime commendabat omnibus, quod non aliter, quam uiuebat cum suis, ipse docebat. Nil enim huius mundi quaerere, nil amare curabat. Cuncta, quae sibi a regibus uel diuitibus saeculi donabantur, mox pauperibus, qui occurrerent, erogare gaudebat. Discurrere per cuncta et urbana et rustica loca, non equorum dorso, sed pedum incessu uectus, nisi si maior forte necessitas compulisset, solebat; quatinus ubicumque aliquos uel diuites uel pauperes incedens aspexisset, confestim ad hos diuertens, uel ad fidei suscipiendae sacramentum, si infideles essent, inuitaret; uel si fideles, in ipsa eos fide confortaret atque ad elimosynas operumque bonorum exsecutionem et uerbis excitaret et factis.

In tantum autem uita illius a nostri temporis segnitia distabat, ut omnes, qui cum eo incedebant, siue adtonsi seu laici, meditari deberent, id est aut legendis scripturis aut psalmis discendis operam dare. Hoc erat cotidianum opus illius et omnium, qui cum eo erant, ubicumque locorum deuenissent. Et si forte euenisset, quod tamen raro euenit, ut ad regis conuiuium uocaretur, intrabat cum uno clerico aut duobus; et, ubi paululum reficiebatur, adcelerauit ocius ad legendum cum suis, siue ad orandum egredi. Cuius exemplis informati tempore illo religiosi quique uiri ac feminae consuetudinem fecerunt per totum annum, excepta remissione quinquagesimae paschalis, IIII[a] et VI[a] sabbati ieiunium ad nonam usque horam protelare. Numquam diuitibus honoris siue

timoris gratia, siqua delinquissent, reticebat; sed aspera illos inuectione corrigebat. Nullam potentibus saeculi pecuniam, excepta solum esca, siquos hospitio suscepisset, umquam dare solebat, sed ea potius, quae sibi a diuitibus donaria pecuniarum largiebantur, uel in usus pauperum, ut diximus, dispergebat, uel ad redemtionem eorum, qui iniuste fuerant uenditi, dispensabat. Denique multos, quos pretio dato redemerat, redemtos postmodum suos discipulos fecit atque ad sacerdotalem usque gradum erudiendo atque instituendo prouexit.

Ferunt autem, quia, cum de prouincia Scottorum rex Osuald postulasset antistitem, qui sibi suaeque genti uerbum fidei ministraret, missus fuerit primo alius austerioris animi uir, qui, cum aliquandiu genti Anglorum praedicans nihil proficeret, nec libenter a populo audiretur, redierit patriam, atque in conuentu seniorum rettulerit, quia nil prodesse docendo genti, ad quam missus erat, potuisset, eo quod essent homines indomabiles et durae ac barbarae mentis. At illi, ut perhibent, tractatum magnum in concilio, quid esset agendum, habere coeperunt; desiderantes quidem genti, quam petebantur, saluti esse, sed de non recepto, quem misserant, praedicatore dolentes. Tum ait Aedan, nam et ipse concilio intererat, ad eum, de quo agebatur, sacerdotem: 'Videtur mihi, frater, quia durior iusto indoctis auditoribus fuisti et non eis iuxta apostolicam disciplinam primo lac doctrinae mollioris porrexisti, donec paulatim enutriti uerbo dei, ad capienda perfectoria et ad facienda sublimiora dei praecepta sufficerent.' Quo audito omnium, qui considebant, ad ipsum ora et oculi conuersi, diligenter, quid diceret, discutiebant, et ipsum esse dignum episcopatu, ipsum ad erudiendos incredulos et indoctos mitti debere decernunt, qui gratia discretionis, quae uirtutum mater est, ante omnia probatur inbutus; sicque illum ordinantes ad praedicandum miserunt. Qui ubi tempus accepit, sicut prius moderamine discretionis, ita postmodum et ceteris uirtutibus ornatus apparuit.

6.

De religione ac pietate miranda Osualdi regis.

Huius igitur antistitis doctrina rex Osuald cum ea, cui praeerat, gente Anglorum institutus, non solum incognita progenitoribus suis regna caelorum sperare didicit; sed et regna terrarum plus quam ulli maiorum suorum, ab eodem uno domino, qui fecit caelum et terram, consecutus est. Denique omnes nationes et prouincias Brittaniae, quae in IIII linguas, id est Brettonum, Pictorum, Scottorum et Anglorum, diuisa est, in dicione accepit.

Quo regni culmine sublimatus, nihilominus, quod mirum dictu est, pauperibus et peregrinis semper humilis, benignus et largus fuit. Denique fertur, quia tempore quodam, cum die sancto paschae cum praefato episcopo consedisset ad prandium, positusque esset in mensa coram eo discus argenteus regalibus epulis refertus, et iamiamque essent manus ad panem benedicendum missuri, intrasse subito ministrum ipsius, cui suscipiendorum inopum erat cura delegata, et indicasse regi, quia multitudo pauperum undecumque adueniens maxima per plateas sederet, postulans aliquid elimosynae a rege. Qui mox dapes sibimet adpositas deferri pauperibus, sed et discum confringi, atque eisdem minutatim diuidi praecepit. Quo uiso pontifex, qui adsidebat, delectatus tali facto pietatis, adprehendit dextram eius et ait: 'Nunquam inueterascat haec manus.' Quod et ita iuxta uotum benedictionis eius prouenit. Nam cum interfecto illo in pugna, manus cum brachio a cetero essent corpore resectae, contigit, ut hactenus incorruptae perdurent. Denique in urbe regia, quae a regina quondam uocabulo Bebba cognominatur, loculo inclusae argenteo in ecclesia sancti Petri seruantur ac digno a cunctis honore uenerantur.

Huius industria regis, Derorum et Berniciorum prouinciae, quae eatenus ab inuicem discordabant, in unam sunt pacem et uelut unum compaginatae in populum. Erat autem nepos Aeduini regis ex sorore Acha, dignumque fuit, ut tantus praecessor talem haberet de sua consanguinitate et religionis heredem et regni.

7.

Vt prouincia Occidentalium Saxonum uerbum dei, praedicante Birino, susceperit; et de successoribus eius Agilbercto et Leutherio.

Eo tempore gens Occidentalium Saxonum, qui antiquitus Geuissae uocantur, regnante Cynigilso fidem Christi suscepit, praedicante illis uerbum Birino episcopo, qui cum consilio papae Honorii uenerat Brittaniam; promittens quidem se illo praesente in intimis ultra Anglorum partibus, quo nullus doctor praecessisset, sanctae fidei semina esse sparsurum. Vnde et iussu eiusdem pontificis per Asterium Genuensem episcopum in episcopatus consecratus est gradum. Sed Brittaniam perueniens ac primum Geuissorum gentem ingrediens, cum omnes ibidem paganissimos inueniret, utilius esse ratus est ibi potius uerbum praedicare, quam ultra progrediens eos, quibus praedicare deberet, inquirere.

Itaque euangelizante illo in praefata prouincia, cum rex ipse cathecizatus, fonte baptismi cum sua gente ablueretur, contigit tunc temporis sanctissimum ac uictoriosissimum regem Nordanhymbrorum Osualdum adfuisse, eumque de lauacro exeuntem suscepisse, ac pulcherrimo prorsus et deo digno consortio, cuius erat filiam accepturus in coniugem, ipsum prius secunda generatione deo dedicatum sibi accepit in filium. Donauerunt autem ambo reges eidem episcopo ciuitatem, quae uocatur Dorcic, ad faciendum inibi sedem episcopalem; ubi factis dedicatisque ecclesiis, multisque ad dominum pio eius labore populis aduocatis, migrauit ad dominum, sepultusque est in eadem ciuitate, et post annos multos, Haedde episcopatum agente, translatus inde in Ventam ciuitatem atque in ecclesia beatorum apostolorum Petri et Pauli positus est.

Defuncto autem et rege, successit in regnum filius eius Coinualch, qui et fidem ac sacramenta regni caelestis suscipere rennuit, et non multo post etiam regni terrestris potentiam perdidit. Repudiata enim sorore Pendan regis Merciorum, quam duxerat, aliam accepit uxorem; ideo-

que bello petitus ac regno priuatus ab illo secessit ad regem Orientalium Anglorum, cui nomen erat Anna; apud quem triennio exulans fidem cognouit ac suscepit ueritatis. Nam et ipse, apud quem exulabat, rex erat uir bonus, et bona ac sancta sobole felix, ut in sequentibus docebimus.

Cum uero restitutus esset in regnum Coinualch, uenit in prouinciam de Hibernia pontifex quidam nomine Agilberctus, natione quidem Gallus, sed tunc legendarum gratia scripturarum in Hibernia non paruo tempore demoratus, coniunxitque se regi, sponte ministerium praedicandi assumens. Cuius eruditionem atque industriam uidens rex rogauit eum, accepta ibi sede episcopali, suae genti manere pontificem. Qui precibus eius adnuens, multis annis eidem genti sacerdotali iure praefuit. Tandem rex, qui Saxonum ta tum linguam nouerat, pertaesus barbarae loquellae, subintroduxit in prouinciam alium suae linguae episcopum uocabulo Vini, et ipsum in Gallia ordinatum; diuidensque in duas parrochias prouinciam, huic in ciuitate Venta, quae a gente Saxonum Vintancaestir appellatur, sedem episcopalem tribuit: unde offensus grauiter Agilberctus, quod hoc ipso inconsulto ageret rex, rediit Galliam, et accepto episcopatu Parisiacae ciuitatis, ibidem senex ac plenus dierum obiit. Non multis autem annis post abscessum eius a Brittania transactis, pulsus est Vini ab eodem rege de episcopatu; qui secedens ad regem Merciorum uocabulo Vulfheri, emit pretio ab eo sedem Lundoniae ciuitatis, eiusque episcopus usque ad uitae suae terminum mansit. Sicque prouincia Occidentalium Saxonum tempore non pauco absque praesule fuit.

Quo etiam tempore rex praefatus ipsius gentis, grauissimis regni sui damnis saepissime ab hostibus afflictus, tandem ad memoriam reduxit, quod eum pridem perfidia regno pulerit, fides agnita Christi in regnum reuocauerit; intellexitque, quod etiam tunc destituta pontifice prouincia, recte pariter diuino fuerit destituta praesidio. Misit ergo legatarios in Galliam ad Agilberctum, summissa illum satisfactione deprecans ad episcopatum suae gentis redire. At ille se excusans et uenire non posse contestans, quia episcopatu propriae ciuitatis ac parrochiae teneretur

adstrictus, ne tamen obnixe petenti nil ferret auxilii, misit pro se illo presbyterum Leutherium nepotem suum, qui ei, si uellet, ordinaretur episcopus; dicens, quod ipse eum dignum esse episcopatu iudicaret. Quo honorifice a populo et a rege suscepto, rogauerunt Theodorum, tunc archiepiscopum Doruuernensis ecclesiae, ipsum sibi antistitem consecrari; qui consecratus in ipsa ciuitate, multis annis episcopatum Geuissorum ex synodica sanctione solus sedulo moderamine gessit.

8.

Vt rex Cantuariorum Earconberct idola destrui praeceperit; et de filia eius Earcongota et propinqua Aedilbergae, sacratis deo uirginibus.

Anno dominicae incarnationis DCXL Eadbald rex Cantuariorum transiens ex hac uita Earconbercto filio regni gubernacula reliquit; quae ille suscepta XXIIII annis et aliquot mensibus nobilissime tenuit. Hic primus regum Anglorum in toto regno suo idola relinqui ac destrui, simul et ieiunium XL dierum obseruari principali auctoritate praecepit. Quae ne facile a quopiam posset contemni, in transgressores dignas et competentes punitiones proposuit. Cuius filia Earcongotae, ut condigna parenti suboles, magnarum fuit uirgo uirtutum, seruiens domino in monasterio, quod in regione Francorum constructum est ab abbatissa nobilissima uocabulo Fara in loco, qui dicitur in Brige. Nam eo tempore necdum multis in regione Anglorum monasteriis constructis, multi de Brittania monachicae conuersationis gratia Francorum uel Galliarum monasteria adire solebant; sed et filias suas eisdem erudiendas ac sponso caelesti copulandas mittebant; maxime in Brige et in Cale et in Andilegum monasterio; inter quas erat Saethryd, filia uxoris Annae regis Orientalium Anglorum, cuius supra meminimus, et filia naturalis eiusdem regis Aedilberg; quae utraque cum esset peregrina, prae merito uirtutum eiusdem monasterii Brigensis est abbatissa constituta. Cuius regis filia maior

Sexburg uxor Earconbercti regis Cantuariorum habuit filiam Earcongotam, de qua sumus dicturi.

Huius autem uirginis deo dicatae multa quidem ab incolis loci illius solent opera uirtutum et signa miraculorum usque hodie narrari. Verum nos de transitu tantum illius, quo caelestia regna petiit, aliquid breuiter dicere sufficiat. Inminente ergo die suae uocationis, coepit circuire in monasterio casulas infirmarum Christi famularum, earumque uel maxime, quae uel aetate prouectae uel probitate erant morum insigniores. Quarum se omnium precibus humiliter commendans, obitum proxime suum, quem reuelatione didicerat, non celauit esse futurum. Quam uidelicet reuelationem huiusmodi esse perhibebat: uidisse se albatorum cateruam hominum idem monasterium intrare; hosque a se interrogatos, quid quaererent aut quid ibi uellent, respondisse, quod ob hoc illo fuerint destinati, ut aureum illud nomisma, quod eo de Cantia uenerat, secum assumerent. Ipsa autem nocte, in cuius ultima parte, id est incipiente aurora, praesentis mundi tenebras transiens supernam migrauit ad lucem, multi de fratribus eiusdem monasterii, qui aliis erant in aedibus, iam manifeste se concentus angelorum psallentium audisse referebant, sed et sonitum quasi plurimae multitudinis monasterium ingredientis; unde mox egressi dignoscere, quid esset, uiderunt lucem caelitus emissam fuisse permaximam, quae sanctam illam animam carnis uinculis absolutam ad aeterna patriae caelestis gaudia ducebat. Addunt et alia, quae ipsa nocte in monasterio eodem diuinitus fuerint ostensa miracula; sed haec nos ad alia tendentes suis narrare permittimus. Sepultum est autem corpus uenerabile uirginis et sponsae Christi in ecclesia beati protomartyris Stephani; placuitque post diem tertium, ut lapis, quo monumentum tegebatur, amoueretur et altius ipso in loco reponeretur; quod dum fieret, tantae flagrantia suauitatis ab imis ebulliuit, ut cunctis, qui adstabant, fratribus ac sororibus quasi opobalsami cellaria esse uiderentur aperta.

Sed et martertera eius, de qua diximus, Aedilberg et ipsa deo dilectam perpetuae uirginitatis gloriam in magna corporis continentia conseruauit: quae cuius esset

uirtutis, magis post mortem claruit. Cum enim esset abbatissa, coepit facere in monasterio suo ecclesiam in honorem omnium apostolorum, in qua suum corpus sepelliri cupiebat. Sed cum opus idem ad medium ferme esset perductum, illa ne hoc perficeret, morte praerepta est et in ipso ecclesiae loco, ubi desiderabat, condita. Post cuius mortem fratribus alia magis curantibus, intermissum est hoc aedificium annis VII, quibus completis statuerunt ob nimietatem laboris huius structuram ecclesiae funditus relinquere, ossa uero abbatissae illo de loco eleuata in aliam ecclesiam, quae esset perfecta ac dedicata, transferre. Et aperientes sepulchrum eius, ita intemeratum corpus inuenere, ut a corruptione concupiscentiae carnalis erat inmune; et ita denuo lotum atque aliis uestibus indutum transtulerunt illud in ecclesiam beati Stephani martyris; cuius uidelicet natalis ibi solet in magna gloria celebrari die Nonarum Iuliarum.

9.

Vt in loco, in quo occisus est rex Osuald, crebra sanitatum miracula facta; utque ibi primo iumentum cuiusdam uiantis ac deinde puella sit paralitica curata.

Regnauit autem Osuald Christianissimus rex Nordanhymbrorum VIIII annis, adnumerato etiam illo, quem et feralis impietas regis Brettonum et apostasia demens regum Anglorum detestabilem fecerat. Siquidem, ut supra docuimus, unanimo omnium consensu firmatum est, ut nomen et memoria apostatarum de catalogo regum Christianorum prorsus aboleri deberet neque aliquis regno eorum annus adnotari. Quo completo annorum curriculo occisus est commisso graui praelio ab eadem pagana gente paganoque rege Merciorum, a quo et praedecessor eius Aeduini peremtus fuerat, in loco, qui lingua Anglorum nuncupatur Maserfelth, anno aetatis suae XXXVIII., die quinto mensis Augusti.

Cuius quanta uis in deum, quae deuotio mentis fuerit, etiam post mortem uirtutum miraculis claruit.

Namque in loco, ubi pro patria dimicans a paganis interfectus est, usque hodie sanitates infirmorum et hominum et pecorum celebrari non desinunt. Vnde contigit, ut puluerem ipsum, ubi corpus eius in terram conruit, multi auferentes et in aquam mittentes suis per haec infirmis multum commodi adferrent. Qui uidelicet mos adeo increbruit, ut paulatim ablata exinde terra fossam ad mensuram staturae uirilis altam reddiderit. Nec mirandum in loco mortis illius infirmos sanari, qui semper, dum uiueret, infirmis et pauperibus consulere, elimosynas dare, opem ferre non cessabat. Et multa quidem in loco illo uel de puluere loci illius facta uirtutum miracula narrantur; sed nos duo tantum, quae a maioribus audiuimus, referre satis duximus.

Non multo post interfectionem eius exacto tempore, contigit, ut quidam equo sedens iter iuxta locum ageret illum; cuius equus subito lassescere, consistere, caput in terram declinare, spumas ex ore demittere et augescente dolore nimio in terram coepit ruere. Desiluit eques et stramine substrato coepit expectare horam, qua aut melioratum reciperet iumentum aut relinqueret mortuum. At ipsum diu graui dolore uexatum, cum diuersas in partes se torqueret, repente uolutando deuenit in illud loci, ubi rex memorabilis occubuit. Nec mora, quiescente dolore cessabat ab insanis membrorum motibus, et consueto equorum more, quasi post lassitudinem in diuersum latus uicissim sese uoluere, statimque exsurgens quasi sanum per omnia, uirecta herbarum auidius carpere coepit.

Quo ille uiso, ut uir sagacis ingenii, intellexit aliquid mirae sanctitatis huic loco, quo equus est curatus, inesse; et posito ibi signo, non multo post ascendit equum atque ad hospitium, quo proposuerat, accessit: quo dum adueniret, inuenit puellam ibi neptem patris familias longo paralysis morbo grauatam; et cum familiares domus illius de acerba puellae infirmitate ipso praesente quererentur, coepit dicere ille de loco, ubi caballus suus esset curatus. Quid multa? imponentes eam carro duxerunt ad locum ibidemque deposuerunt. At illa posita in loco, obdormiuit parumper; et ubi euigilauit, sanatam se ab

illa corporis dissolutione sentiens, postulata aqua, ipsa lauit faciem, crines composuit, caput linteo cooperuit et cum his, qui se adduxerant, sana pedibus incedendo reuersa est.

10.

Vt puluis loci illius contra ignem ualuerit.

Eodem tempore uenit alius quidam de natione Brettonum, ut ferunt, iter faciens iuxta ipsum locum, in quo praefata erat pugna completa; et uidit unius loci spatium cetero campo uiridius ac uenustius; coepitque sagaci animo conicere, quod nulla esset alia causa insolitae illo in loco uiriditatis, nisi quia ibidem sanctior cetero exercitu uir aliquis fuisset interfectus. Tulit itaque de puluere terrae illius secum inligans in linteo, cogitans, quod futurum erat, quia ad medellam infirmantium idem puluis proficeret; et pergens itinere suo peruenit ad uicum quendam uespere intrauitque in domum, in qua uicani caenantes epulabantur; et susceptus a dominis domus, resedit et ipse cum eis ad conuiuium, adpendens linteolum cum puluere, quem adtulerat, in una posta parietis. Cumque diutius epulis atque ebrietati uacarent, accenso grandi igne in medio, contigit uolantibus in altum scintillis culmen domus, quod erat uirgis contextum ac foeno tectum, subitaneis flammis impleri. Quod cum repente conuiuae terrore confusi conspicerent, fugerunt foras nil ardenti domui et iamiamque periturae prodesse ualentes. Consumta ergo domu flammis, posta solummodo, in qua puluis ille inclusus pendebat, tuta ab ignibus et intacta remansit. Qua uisa uirtute mirati sunt ualde; et perquirentes subtilius, inuenerunt, quia de illo loco adsumtus erat puluis, ubi regis Osualdi sanguis fuerat effusus. Quibus patefactis ac diffamatis longe lateque miraculis, multi per dies locum frequentare illum et sanitatum ibi gratiam capere sibi suisque coeperunt.

11.

Vt super reliquias eius lux caelestis tota nocte steterit, et ut per eas sint demoniaci curati.

Inter quae nequaquam silentio praetereundum reor, quid uirtutis ac miraculi caelestis fuerit ostensum, cum ossa eius inuenta atque ad ecclesiam, in qua nunc seruantur, translata sunt. Factum est autem hoc per industriam reginae Merciorum Osthrydae, quae erat filia fratris eius, id est Osuiu, qui post illum regni apicem tenebat, ut in sequentibus dicemus.

Est monasterium nobile in prouincia Lindissi, nomine Beardaneu, quod eadem regina cum uiro suo Aedilredo multum diligebat, uenerabatur, excolebat, in quo desiderabat honoranda patrui sui ossa recondere; cumque uenisset carrum, in quo eadem ossa ducebantur, incumbente uespera, in monasterium praefatum, noluerunt ea, qui erant in monasterio, libenter excipere; quia etsi sanctum eum nouerant, tamen, quia de alia prouincia ortus fuerat, et super eos regnum acceperat, ueteranis eum odiis etiam mortuum insequebantur. Vnde factum est, ut ipsa nocte reliquiae adlatae foris permanerent, tentorio tantum maiore supra carrum, in quo inerant, extenso. Sed miraculi caelestis ostensio, quam reuerenter eae suscipiendae a cunctis fidelibus essent, patefecit. Nam tota ea nocte columna lucis a carro illo ad caelum usque porrecta, omnibus pene eiusdem Lindissae prouinciae locis conspicua stabat. Vnde mane facto fratres monasterii illius, qui pridie abnuerant, diligenter ipsi petere coeperunt, ut apud se eaedem sanctae ac deo dilectae reliquiae conderentur. Lota igitur ossa intulerunt in thecam, quam in hoc praeparauerant, atque in ecclesia iuxta honorem congruum posuerunt; et ut regia uiri sancti persona memoriam haberet aeternam, uexillum eius super tumbam auro et purpura compositum adposuerunt ipsamque aquam, in qua lauerunt ossa, in angulo sacrarii fuderunt. Ex quo tempore factum est, ut ipsa terra, quae lauacrum

uenerabile suscepit, ad abigendos ex obsessis corporibus daemones gratiae salutaris haberet effectum.

Denique tempore sequente, cum praefata regina in eodem monasterio moraretur, uenit ad salutandam eam abbatissa quaedam uenerabilis, quae usque hodie superest, uocabulo Aedilhild, soror uirorum sanctorum Aediluini et Alduini, quorum prior episcopus in Lindissi prouincia, secundus erat abbas in monasterio, quod uocatur Peartaneu, a quo non longe et illa monasterium habebat. Cum ergo ueniens illo loqueretur cum regina atque inter alia, sermone de Osualdo exorto, diceret, quod et ipsa lucem nocte illa supra reliquias eius ad caelum usque altam uidisset, adiecit regina, quia de puluere pauimenti, in quo aqua lauacri illius effusa est, multi iam sanati essent infirmi. At illa petiit sibi portionem pulueris salutiferi dari; et accipiens inligatam panno condidit in capsella et rediit. Transacto autem tempore aliquanto, cum esset in suo monasterio, uenit illic quidam hospes, qui solebat nocturnis saepius horis repente ab immundo spiritu grauissime uexari; qui cum benigne susceptus post caenam in lecto membra posuisset, subito a diabolo arreptus clamare, dentibus frendere, spumare et diuersis motibus coepit membra torquere. Cumque a nullo uel teneri uel ligari potuisset, cucurrit minister et pulsans ad ostium nuntiauit abbatissae. At illa aperiens ianuam monasterii exiuit ipsa cum una sanctimonialium feminarum ad locum uirorum, et euocans presbyterum rogauit secum uenire ad patientem. Vbi cum uenientes uiderent multos adfuisse, qui uexatum tenere et motus eius insanos comprimere conati nequaquam ualebant, dicebat presbyter exorcismos et, quaeque poterat, pro sedando miseri furore agebat. Sed nec ipse, quamuis multum laborans, proficere aliquid ualebat. Cumque nil salutis furenti superesse uideretur, repente uenit in mentem abbatissae puluis ille praefatus, statimque iusit ire ministram et capsellam, in qua erat, adducere. Et cum illa adferens, quae iussa est, intraret atrium domus, in cuius interioribus daemoniosus torquebatur, conticuit ille subito, et quasi in somnum laxatus deposuit caput, membra in quietem omnia composuit.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant, (*Verg. Aen. II 1*) quem res exitum haberet, solliciti expectantes. Et post aliquantum horae spatium resedit qui uexabatur, et grauiter suspirans: 'Modo' inquit 'sanum sapio, recepi enim sensum animi mei.' At illi sedulo sciscitabantur, quomodo hoc contigisset. Qui ait: 'Mox ut uirgo haec cum capsella, quam portabat, adpropinquauit atrio domus huius, discessere omnes, qui me premebant, spiritus maligni et me relicto nusquam comparuerunt.' Tunc dedit ei abbatissa portiunculam de puluere illo, et sic data oratione a presbytero, noctem illam quietissimam duxit; neque aliquid ex eo tempore nocturni timoris aut uexationis ab antiquo hoste pertulit.

12.

Vt ad tumbam eius sit puerulus e febre curatus.

Sequente dehinc tempore fuit in eodem monasterio puerulus quidam longo febrium incommodo grauiter uexatus. Qui cum die quodam sollicitus horam accessionis expectaret, ingressus ad eum quidam de fratribus: 'Vis' inquit 'mi nate, doceam te, quomodo cureris ab huius molestia languoris? Surge, ingredire ecclesiam, et accedens ad sepulchrum Osualdi, ibi reside, et quietus manens adhaere tumbae. Vide, ne exeas inde nec de loco mouearis, donec hora recessionis febrium transierit. Tunc ipse intrabo et educam te inde.' Fecit, ut ille suasserat, sedentemque ad tumbam sancti, infirmitas tangere nequaquam praesumsit; quin in tantum timens aufugit, ut nec secunda die nec tertia neque umquam exinde eum auderet contigere. Quod ita esse gestum, qui referebat mihi, frater inde adueniens adiecit, quod eo adhuc tempore, quo mecum loquebatur, superesset in eodem monasterio iam iuuenis ille, in quo tunc puero factum erat hoc miraculum sanitatis. Nec mirandum preces regis illius iam cum domino regnantis multum ualere apud eum, qui temporalis regni gubernacula tenens, magis pro aeterno regno semper laborare ac deprecari solebat.

Denique ferunt, quia a tempore matutinae laudis saepius ad diem usque in orationibus perstiterit, atque ob crebrum morem orandi, siue gratias agendi domino semper ubicumque sedens, supinas super genua sua manus habere solitus sit. Vulgatum est autem et in consuetudinem prouerbii uersum, quod etiam inter uerba orationis uitam finierit. Nam cum armis et hostibus circumseptus iamiamque uideret se esse perimendum, orauit pro animabus exercitus sui. Vnde dicunt in prouerbio: 'Deus miserere animabus, dixit Osuald cadens in terram.'

Ossa igitur illius translata et condita sunt in monasterio, quo diximus: porro caput et manus cum brachiis a corpore praecisas iussit rex, qui occiderat, in stipitibus suspendi. Quo post annum ueniens cum exercitu successor regni eius Osuiu abstulit ea et caput quidem in cymeterio Lindisfarnensis ecclesiae, in regia uero ciuitate manus cum brachiis condidit.

13.

Vt in Hibernia sit quidam per reliquias eius a mortis articulo reuocatus.

Nec solum inclyti fama uiri Brittaniae fines lustrauit uniuersos, sed etiam trans Oceanum longe radios salutiferae lucis spargens, Germaniae simul et Hiberniae partes attigit. Denique reuerentissimus antistes Acca solet referre, quia, cum Romam uadens apud sanctissimum Fresonum gentis archiepiscopum Vilbrordum cum suo antistite Vilfrido moraretur, crebro eum audierit de mirandis, quae ad reliquias eiusdem reuerentissimi regis in illa prouincia gesta fuerint, narrare. Sed et in Hibernia cum presbyter adhuc peregrinam pro aeterna patria duceret uitam, rumorem sanctitatis illius in ea quoque insula longe lateque iam percrebruisse ferebat; e quibus unum, quod inter alia rettulit, miraculum praesenti nostrae historiae inserendum credidimus.

'Tempore' inquit 'mortalitatis, quae Brittaniam Hiberniamque lata strage uastauit, percussus est eiusdem clade pestis inter alios scolasticus quidam de genere

Scottorum, doctus quidem uir studio litterarum, sed erga curam perpetuae suae saluationis nihil omnino studii et industriae gerens; qui cum se morti proximum uideret, timere coepit et pauere, ne mox mortuus ob merita scelerum ad inferni claustra raperetur, clamauitque me, cum essem in uicinia positus, et inter aegra tremens suspiria flebili uoce talia mecum querebatur: „Vides," inquit „quia iamiamque crescente corporis molestia ad articulum subeundae mortis compellor; nec dubito me post mortem corporis statim ad perpetuam animae mortem rapiendum ac infernalibus subdendum esse tormentis: qui tempore non pauco inter studia diuinae lectionis uitiorum potius inplicamentis, quam diuinis solebam seruire mandatis. Inest autem animo, si mihi pietas superna aliqua uiuendi spatia donauerit, uitiosos mores corrigere atque ad imperium diuinae uoluntatis totam ex integro mentem uitamque transferre. Verum noui non hoc esse meriti mei, ut inducias uiuendi uel accipiam uel me accepturum esse confidam, nisi forte misero mihi et indigno uenia per auxilium eorum, qui illi fideliter seruierunt, propitiari dignatus fuerit. Audiuimus autem, et fama creberrima, quia fuerit in gente uestra rex mirandae sanctitatis uocabulo Osuald, cuius excellentia fidei et uirtutis, etiam post mortem, uirtutum frequentium operatione claruerit; precorque, si aliquid reliquiarum illius penes te habes, adferas mihi, si forte mihi dominus per eius meritum misereri uoluerit." At ego respondi: „Habeo quidem de ligno, in quo caput eius occisi a paganis infixum est; et, si firmo corde credideris, potest diuina pietas per tanti meritum uiri et huius uitae spatia longiora concedere et ingressu te uitae perennis dignum reddere." Nec moratus ille integram se in hoc habere fidem respondebat.

Tunc benedixi aquam, et astulam roboris praefati inmittens obtuli aegro potandum. Nec mora, melius habere coepit, et conualescens ab infirmitate, multo deinceps tempore uixit; totoque ad deum corde et opere conuersus omnibus, ubicumque perueniebat, clementiam pii conditoris et fidelis eius famuli gloriam praedicabat.'

14.

Vt, defuncto Paulino, Ithamar pro eo Hrofensis ecclesiae praesulatum susceperit; et de humilitate mirabili regis Osuini, qui ab Osuiu crudeli caede peremtus est.

Translato ergo ad caelestia regna Osualdo, suscepit regni terrestris sedem pro eo frater eius Osuiu iuuenis XXX circiter annorum et per annos XXVIII laboriosissime tenuit, inpugnatus uidelicet et ab ea, quae fratrem eius occiderat, pagana gente Merciorum et a filio quoque suo Alchfrido, nec non et a fratruo, id est fratris sui, qui ante eum regnauit filio Oidilualdo.

Cuius anno secundo, hoc est ab incarnatione dominica anno DCXLIIII., reuerentissimus pater Paulinus, quondam quidem Eburacensis, sed tunc Hrofensis episcopus ciuitatis, transiuit ad dominum sexto Iduum Octobrium die: qui X et VIIII annos, menses duos, dies XXI episcopatum tenuit; sepultusque est in secretario beati apostoli Andreae, quod rex Aedilberct a fundamentis in eadem Hrofi ciuitate construxit. In cuius locum Honorius archiepiscopus ordinauit Ithamar oriundum quidem de gente Cantuariorum, sed uita et eruditione antecessoribus suis aequandum.

Habuit autem Osuiu primis regni sui temporibus consortem regiae dignitatis uocabulo Osuini, de stirpe regis Aeduini, hoc est filium Osrici, de quo supra rettulimus, uirum eximiae pietatis et religionis: qui prouinciae Derorum septem annis in maxima omnium rerum affluentia, et ipse amabilis omnibus praefuit. Sed nec cum eo ille, qui ceteram Transhumbranae gentis partem ab Aquilone, id est Berniciorum prouinciam, regebat, habere pacem potuit; quin potius, ingrauiscentibus causis dissensionum, miserrima hunc caede peremit. Siquidem congregato contra inuicem exercitu, cum uideret se Osuini cum illo, qui plures habebat auxiliarios, non posse bello confligere, ratus est utilius tunc demissa intentione bellandi, seruare se ad tempora meliora. Remisit ergo exercitum, quem congregauerat, ac singulos domum redire

praecepit a loco, qui uocatur Vilfaraesdun, id est mons Vilfari, et est a uico Cataractone X ferme milibus passuum contra solistitialem occasum secretus: diuertitque ipse cum uno tantum milite sibi fidissimo, nomine Tondheri, celandus in domum comitis Hunualdi, quem etiam ipsum sibi amicissimum autumabat. Sed heu, pro dolor! longe aliter erat: nam ab eodem comite proditum eum Osuiu cum praefato ipsius milite per praefectum suum Ediluinum detestanda omnibus morte interfecit. Quod factum est die XIII. Kalendarum Septembrium, anno regni eius nono, in loco, qui dicitur Ingetlingum; ubi postmodum, castigandi huius facinoris gratia, monasterium constructum est: in quo pro utriusque regis, et occisi uidelicet et eius, qui occidere iussit, animae redemtione cotidie domino preces offerri deberent.

Erat autem rex Osuini et aspectu uenustus, et statura sublimis, et affatu iucundus, et moribus ciuilis, et manu omnibus, id est nobilibus simul atque ignobilibus, largus: unde contigit, ut ob regiam eius et animi et uultus et meritorum dignitatem ab omnibus diligeretur, et undique ad eius ministerium de cunctis prope prouincis uiri etiam nobilissimi concurrerent. Cuius inter ceteras uirtutis et modestiae, et, ut ita dicam, specialis benedictionis glorias etiam maxima fuisse fertur humilitas, ut uno probare sat erit exemplo.

Donauerat equum optimum antistiti Aidano, in quo ille, quamuis ambulare solitus, uel amnium fluenta transire, uel si alia quaelibet necessitas insisteret, uiam peragrare posset. Cui cum paruo interiecto tempore pauper quidam occurreret elimosynam petens, desiliens ille praecepit equum, ita ut erat stratus regaliter, pauperi dari: erat enim multum misericors et cultor pauperum, ac uelut pater miserorum. Hoc cum regi esset relatum, dicebat episcopo, cum forte ingressuri essent ad prandium: ‘Quid uoluisti, domine antistes, equum regium, quem te conueniebat proprium habere, pauperi dare? Numquid non habuimus equos uiliores plurimos, uel alias species, quae ad pauperum dona sufficerent, quamuis illum eis equum non dares, quem tibi specialiter possidendum elegi?’ Cui statim episcopus: ‘Quid loqueris’ inquit ‘rex?

Numquid tibi carior est ille filius equae, quam ille filius dei?' Quibus dictis intrabant ad prandendum. Et episcopus quidem residebat in suo loco. Porro rex, uenerat enim de uenatu, coepit consistens ad focum calefieri cum ministris: et repente inter calefaciendum recordans uerbum, quod dixerat illi antistes, discinxit se gladio suo et dedit illum ministro, festinusque accedens ante pedes episcopi conruit postulans, ut sibi placatus esset, 'quia numquam' inquit 'deinceps aliquid loquar de hoc aut iudicabo, quid uel quantum de pecunia nostra filiis dei tribuas.' Quod uidens episcopus, multum pertimuit, ac statim exsurgens leuauit eum, promittens se multum illi esse placatum, dum modo ille residens ad epulas tristitiam deponeret. Dumque rex, iubente ac postulante episcopo, laetitiam reciperet, coepit e contra episcopus tristis usque ad lacrimarum profusionem effici. Quem dum presbyter suus lingua patria, quam rex et domestici eius non nouerant, quare lacrimaretur, interrogasset: 'Scio,' inquit 'quia non multo tempore uicturus est rex: numquam enim ante haec uidi humilem regem. Vnde animaduerto illum citius ex hac uita rapiendum: non enim digna est haec gens talem habere rectorem.' Nec multo post dira antistitis praesagia tristi regis funere, de quo supra diximus, impleta sunt.

Sed et ipse antistes Aidan non plus quam XII° post occisionem regis, quem amabat, die, id est pridie Kalendas Septembres, de saeculo ablatus, perpetua laborum suorum a domino praemia recepit.

15.

Vt episcopus Aidan nautis et tempestatem futuram praedixerit et oleum sanctum, quo hanc sedarent, dederit.

Qui cuius meriti fuerit, etiam miraculorum signis internus arbiter edocuit, e quibus tria memoriae causa ponere satis sit. Presbyter quidam nomine Vtta, multae grauitatis ac ueritatis uir et ob id omnibus, etiam ipsis principibus saeculi honorabilis, cum mitteretur Cantiam ob adducendam inde coniugem regi Osuio, filiam uide-

licet Aeduini regis Eanfledam, quae occisso patre illuc fuerat adducta: qui terrestri quidem itinere illo uenire, sed nauigio cum uirgine redire disponebat, accessit ad episcopum Aidanum, obsecrans eum pro se suisque, qui tantum iter erant adgressuri, domino supplicare. Qui benedicens illos ac domino commendans, dedit etiam oleum sanctificatum: 'Scio,' inquiens 'quia, ubi nauem ascenderitis, tempestas uobis et uentus contrarius superueniet: sed tu memento, ut hoc oleum, quod tibi do, mittas in mare; et statim quiescentibus uentis, serenitas maris uos laeta prosequetur, ac cupito itinere domum remittet.' Quae cuncta, ut praedixerat antistes, ex ordine completa sunt: et quidem inprimis furentibus undis pelagi, temtabant nautae anchoris in mare missis nauem retinere, neque hoc agentes aliquid proficiebant. Cumque uerrentibus undique et implere incipientibus nauem fluctibus, mortem sibi omnes inminere et iamiamque adesse uiderent, tandem presbyter reminiscens uerba antistitis, adsumta ampulla misit de oleo in pontum, et statim, ut praedictum erat, suo quieuit a feruore. Sicque factum est, ut uir dei et per prophetiae spiritum tempestatem praedixerit futuram, et per uirtutem eiusdem spiritus hanc exortam, quamuis corporaliter absens, sopiuerit. Cuius ordinem miraculi non quilibet dubius relator, sed fidelissimus mihi nostrae ecclesiae presbyter, Cynimund uocabulo, narrauit, qui se hoc ab ipso Vtta prebytero, in quo et per quem completum est, audisse perhibebat.

16.

Vt idem admotum ab hostibus urbi regiae ignem orando amouerit.

Aliud eiusdem patris memorabile miraculum ferunt multi, qui nosse potuerunt. Nam tempore episcopatus eius, hostilis Merciorum exercitus, Penda duce, Nordanhymbrorum regiones impia clade longe lateque deuastans peruenit ad urbem usque regiam, quae ex Bebbae quondam reginae uocabulo cognominatur, eamque, quia neque armis neque obsidione capere poterat, flammis absumere

conatus est: discissisque uiculis, quos in uicinia urbis inuenit, aduexit illo plurimam congeriem trabium, tignorum, parietum uirgeorum et tecti fenei, et his urbem in magna altitudine circumdedit a parte, quae terrae est contigua: et dum uentum oportunum cerneret, inlato igne comburere urbem nisus est. Quo tempore reuerentissimus antistes Aidan in insula Farne, quae duobus ferme milibus passuum ab urbe procul abest, morabatur. Illo enim saepius secretae orationis et silentii causa secedere consuerat; denique usque hodie locum sedis illius solitariae in eadem insula solent ostendere. Qui cum uentis ferentibus globos ignis ac fumum supra muros urbis exaltari conspiceret, fertur eleuatis ad caelum oculis manibusque cum lacrimis dixisse: 'Vide, domine, quanta mala facit Penda.' Quo dicto statim mutati ab urbe uenti in eos, qui accenderant, flammarum incendia retorserunt, ita ut aliquot laesi, omnes territi inpugnare ultra urbem cessarent, quam diuinitus iuuari cognouerant.

17.

Vt apposta ecclesiae, cui idem adcumbens obierat, ardente cetera domo, flammis absumi nequiuerit; et de interna uita eius.

Hunc cum dies mortis egredi e corpore cogeret, completis annis episcopatus sui XVI, < erat > in uilla regia non longe ab urbe, de qua praefati sumus. In hac enim habens ecclesiam et cubiculum saepius ibidem diuerti ac manere atque inde ad praedicandum circumquaque exire consueuerat; quod ipsum et in aliis uillis regis facere solebat, utpote nil propriae possessionis, excepta ecclesia sua et adiacentibus agellis habens. Tetenderunt ergo ei aegrotanti tentorium ad occidentalem ecclesiae partem, ita ut ipsum tentorium parieti haereret ecclesiae. Vnde factum est, ut adclinis destinae, quae extrinsecus ecclesiae pro munimine erat adposita, spiritum uitae exhalaret ultimum. Obiit autem septimo decimo episcopatus sui anno, pridie Kalendarum Septembrium. Cuius corpus mox inde translatum ad insulam Lindisfar-

nensium, atque in cymiterio fratrum sepultum est. At interiecto tempore aliquanto, cum fabricata esset ibi basilica maior atque in honorem beatissimi apostolorum principis dedicata, illo ossa eius translata atque ad dexteram altaris iuxta uenerationem tanto pontifice dignam condita sunt.

Successit uero ei in episcopatum Finan, et ipse illo ab Hii Scottorum insula ac monasterio distinatus, ac tempore non pauco in episcopatu permansit. Contigit autem post aliquot annos, ut Penda Merciorum rex cum hostili exercitu haec in loca perueniens, cum cuncta, quae poterat, ferro flammaque perderet, uicus quoque, in quo antistes obiit, una cum ecclesia memorata flammis absumeretur. Sed mirum in modum sola illa destina, cui incumbens obiit, ab ignibus circum cuncta uorantibus absumi non potuit. Quo clarescente miraculo, mox ibidem ecclesia restaurata, et haec eadem destina in munimentum est parietis, ut ante fuerat, forinsecus adposita. Rursumque peracto tempore aliquanto euenit per culpam incuriae uicum eundem et ipsam pariter ecclesiam ignibus consumi. Sed ne tunc quidem eandem tangere flamma destinam ualebat; et cum magno utique miraculo ipsa eius foramina ingrediens, quibus aedificio erat adfixa, perederet, ipsam tamen laedere nullatenus sinebatur. Vnde tertio aedificata ibi ecclesia, destinam illam non, ut antea, deforis in fulcimentum domus adposuerunt; sed intro ipsam ecclesiam in memoriam miraculi posuerunt, ubi intrantes genu flectere ac misericordiae caelesti supplicare deberent. Constatque multos ex eo tempore gratiam sanitatis in eodem loco consecutos; quin etiam astulis ex ipsa destina excisis et in aquam missis, plures sibi suisque languorum remedia conquisiere.

Scripsi autem haec de persona et operibus uiri praefati; nequaquam in eo laudans uel eligens hoc, quod de obseruatione paschae minus perfecte sapiebat: immo hoc multum detestans, sicut in libro, quem de temporibus composui, manifestissime probaui; sed quasi uerax historicus simpliciter ea, quae de illo siue per illum sunt gesta, describens et, quae laude sunt digna in eius actibus, laudans atque ad utilitatem legentium memoriae com-

mendans: studium uidelicet pacis et caritatis, continentiae et humilitatis; animum irae et auaritiae uictorem, superbiae simul et uanae gloriae contemtorem; industriam faciendi simul et docendi mandata caelestia, solertiam lectionis et uigiliarum, auctoritatem sacerdote dignam, redarguendi superbos ac potentes, pariter et infirmos consolandi ac pauperes recreandi uel defendendi clementiam. Qui, ut breuiter multa comprehendam, quantum ab eis, qui illum nouere, didicimus, nil ex omnibus, quae in euangelicis uel apostolicis siue propheticis litteris facienda cognouerat, praetermittere, sed cuncta pro suis uiribus operibus explere curabat. Haec in praefato antistite multum complector et amo, quia nimirum haec deo placuisse non ambigo. Quod autem pascha non suo tempore obseruabat, uel canonicum eius tempus ignorans uel suae gentis auctoritate ne agnitum sequeretur deuictus, non adprobo nec laudo. In quo tamen hoc adprobo, quia in celebratione sui paschae non aliud corde tenebat, uenerabatur et praedicabat, quam quod nos, id est redemtionem generis humani per passionem, resurrectionem, ascensionem in caelos mediatoris dei et hominum hominis Iesu Christi. Vnde et hanc non, ut quidam falso opinantur, XIIII[a] luna in qualibet feria cum Iudaeis, sed die dominica semper agebat, a luna XIIII[a] usque ad XX[am]; propter fidem uidelicet dominicae resurrectionis, quam una sabbati factam, propterque spem nostrae resurrectionis, quam eadem una sabbati, quae nunc dominica dies dicitur, ueraciter futuram cum sancta ecclesia credebat.

18.

De uita uel morte religiosi regis Sigbercti.

His temporibus regno Orientalium Anglorum, post Earpualdum Redualdi successorem, Sigberct frater eius praefuit, homo bonus ac religiosus; qui dudum in Gallia, dum inimicitias Redualdi fugiens exularet, lauacrum baptismi percepit, et patriam reuersus, ubi regno potitus est, mox ea, quae in Gallis bene disposita uidit, imitari

cupiens, instituit scholam, in qua pueri litteris erudirentur: iuuante se episcopo Felice, quem de Cantia acceperat, eisque pedagogos ac magistros iuxta morem Cantuariorum praebente.

Tantumque rex ille caelestis regni amator factus est, ut ad ultimum relictis regni negotiis et cognato suo Ecgrice commendatis, qui et antea partem eiusdem regni tenebat, intrauit monasterium, quod sibi fecerat, atque accepta tonsura pro aeterno magis regno militare curaret. Quod dum multo tempore faceret, contigit gentem Merciorum duce rege Penda aduersus Orientales Anglos in bellum procedere, qui, dum se inferiores in bello hostibus conspicerent, rogauerunt Sigberctum ad confirmandum militem secum uenire in praelium. Illo nolente ac contradicente, inuitum monasterio eruentes duxerunt in certamen, sperantes minus animos militum trepidare, minus praesente duce quondam strenuissimo et eximio posse fugam meditari. Sed ipse professionis suae non inmemor, dum optimo esset uallatus exercitu, nonnisi uirgam tantum habere in manu uoluit; occisusque est una cum rege Ecgrice, et cunctus eorum, insistentibus paganis, caesus siue dispersus exercitus.

Successor autem regni eorum factus est Anna filius Eni de regio genere, uir optimus atque optimae genitor sobolis, de quibus in sequentibus suo tempore dicendum est; qui et ipse postea ab eodem pagano Merciorum duce, a quo et praedecessor eius, occisus est.

19.

Vt Furseus apud Orientales Anglos monasterium fecerit; et de uisionibus uel sanctitate eius, cui etiam caro post mortem incorrupta testimonium perhibuerit.

Verum dum adhuc Sigberct regni infolas teneret, superuenit de Hibernia uir sanctus nomine Furseus, uerbo et actibus clarus, sed et egregiis insignis uirtutibus, cupiens pro domino, ubicumque sibi oportunum inueniret, peregrinam ducere uitam. Qui cum ad prouinciam Orientalium peruenisset Anglorum, susceptus est honorifice a

rege praefato, et solitum sibi opus euangelizandi exsequens, multos et exemplo uirtutis et incitamento sermonis uel incredulos ad Christum conuertit uel iam credentes amplius in fide atque amore Christi confirmauit.

Vbi quadam infirmitate corporis arreptus, angelica meruit uisione perfrui, in qua admonitus est coepto uerbi ministerio sedulus insistere uigiliisque consuetis et orationibus indefessus incumbere; eo quod certus sibi exitus, sed incerta eiusdem exitus esset hora futura, dicente domino (*eu. Matth.* 25, 13): 'Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam'. Qua uisione confirmatus curauit locum monasterii, quem a praefato rege Sigbercto acceperat, uelocissime construere ac regularibus instituere disciplinis. Erat autem monasterium siluarum et maris uicinitate amoenum, constructum in castro quodam, quod lingua Anglorum Cnobheresburg, id est urbs Cnobheri, uocatur; quod deinde rex prouinciae illius Anna ac nobiles quique augustioribus aedificiis ac donaris adornarunt. Erat autem uir iste de nobilissimo genere Scottorum, sed longe animo quam carne nobilior. Ab ipso tempore pueritiae suae curam non modicam lectionibus sacris simul et monasticis exhibebat disciplinis et, quod maxime sanctos decet, cuncta, quae agenda didicerat, sollicitus agere curabat.

Quid multa? Procedente tempore et ipse sibi monasterium, in quo liberius caelestibus studiis uacaret, construxit; ubi correptus infirmitate, sicut libellus de uita eius conscriptus sufficienter edocet, raptus est e corpore: et a uespera usque ad galli cantum corpore exutus, angelicorum agminum et aspectus intueri et laudes beatas meruit audire. Referre autem erat solitus, quod aperte eos inter alia resonare audiret: 'Ibunt sancti de uirtute in uirtutem'. Et iterum: 'Videbitur deus deorum in Sion'. Qui reductus in corpore, et die tertia rursum eductus uidit non solum maiora beatorum gaudia, sed et maxima malignorum spirituum certamina, qui crebris accusationibus inprobi iter illi caeleste intercludere contendebant; nec tamen, protegentibus eum angelis, quicquam proficiebant. De quibus omnibus siqui plenius scire uult, (id est, quanta fraudis sollertia daemones et actus eius et

uerba superflua et ipsas etiam cogitationes quasi in libro descriptas replicauerunt; quae ab angelis sanctis, quae a uiris iustis sibi inter angelos apparentibus laeta uel tristia cognouerit,) legat ipsum, de quo dixi, libellum uitae eius, et multum ex illo, ut reor, profectus spiritalis accipiet.

In quibus tamen unum est, quod et nos in hac historia ponere multis commodum duximus. Cum ergo in altum esset elatus, iussus est ab angelis, qui eum ducebant, respicere in mundum. At ille oculos in inferiora deflectens uidit quasi uallem tenebrosam subtus se in imo positam. Vidit et quattuor ignes in aere non multo ab inuicem spatio distantes. Et interrogans angelos, qui essent hi ignes, audiuit hos esse ignes, qui mundum succendentes essent consumturi. Vnum mendacii, cum hoc, quod in baptismo abrenuntiare nos satanae et omnibus operibus eius promisimus, minime implemus: alterum cupiditatis, cum mundi diuitias amori caelestium praeponimus: tertium dissensionis, cum animos proximorum etiam in superuacuis rebus offendere non formidamus: quartum impietatis, cum infirmiores spoliare et eis fraudem facere pro nihilo ducimus. Crescentes uero paulatim ignes usque ad inuicem sese extenderunt atque in inmensam adunati sunt flammam. Cumque adpropinquassent, pertimescens ille dicit angelo: 'Domine, ecce ignis mihi adpropinquat.' At ille: 'Quod non incendisti,' inquit 'non ardebit in te; nam etsi terribilis iste ac grandis esse rogus uidetur, tamen iuxta merita operum singulos examinat; quia uniuscuiusque cupiditas in hoc igni ardebit. Sicut enim quis ardet in corpore per inlicitam uoluptatem, ita solutus corpore ardebit per debitam poenam'. Tunc uidit unum de tribus angelis, qui sibi in tota utraque uisione ductores adfuerunt, praecedentem ignes flammae diuidere, et duos ab utroque latere circumuolantes ab ignium se periculo defendere. Vidit autem et daemones per ignem uolantes incendia bellorum contra iustos struere. Sequuntur aduersus ipsum accusationes malignorum, defensiones spirituum bonorum, copiosior caelestium agminum uisio; sed et uirorum de sua natio<ne> sanctorum, quos olim sacerdotii gradu non ignobiliter potitos, fama iam uulgante, compererat; a quibus non

pauca, quae uel ipsi uel omnibus, qui audire uellent, multum salubria essent, audiuit. Qui cum uerba finissent et cum angelicis spiritibus ipsi quoque ad caelos redirent, remanserunt cum beato Furseo tres angeli, de quibus diximus, qui eum ad corpus referrent. Cumque praefato igni maximo adpropiarent, diuisit quidem angelus, sicut prius, ignem flammae. Sed uir dei ubi ad patefactam usque inter flammas ianuam peruenit, arripientes inmundi spiritus unum de eis, quos in ignibus torrebant, iactauerunt in eum et contingentes humerum maxillamque eius incenderunt: cognouitque hominem et, quia uestimentum eius morientis acceperit, ad memoriam reduxit. Quem angelus sanctus statim adprehendens in ignem reiecit. Dicebatque hostis malignus: 'Nolite repellere, quem ante suscepistis: nam sicut bona eius peccatoris suscepistis, ita et de poenis eius participes esse debeatis'. Contradicens angelus: 'Non' inquit 'propter auaritiam, sed propter saluandam eius animam suscepit': cessauitque ignis. Et conuersus ad eum angelus: 'Quod incendisti,' inquit 'hoc arsit in te. Si enim huius uiri in peccatis suis mortui pecuniam non accepisses, nec poena eius in te arderet'. Et plura locutus, quid erga salutem eorum, qui ad mortem poeniterent, esset agendum, salubri sermone docuit. Qui postmodum in corpore restitutus, omni uitae suae tempore signum incendii, quod in anima pertulit, uisibile cunctis in humero maxillaque portauit: mirumque in modum, quod anima in occulto passa sit, caro palam praemonstrabat. Curabat autem semper, sicut et antea facere consuerat, omnibus opus uirtutum et exemplis ostendere et praedicare sermonibus. Ordinem autem uisionum suarum illis solummodo, qui propter desiderium compunctionis interrogabant, exponere uolebat. Superest adhuc frater quidam senior monasterii nostri, qui narrare solet dixisse sibi quendam multum ueracem ac religiosum hominem, quod ipsum Furseum uiderit in prouincia Orientalium Anglorum illasque uisiones ex ipsius ore audierit; adiciens, quia tempus hiemis fuerit acerrimum et glacie constrictum, cum sedens in tenui ueste uir ita inter dicendum propter magnitudinem memorati timoris uel suauitatis quasi in mediae aestatis caumate sudauerit.

Cum ergo, ut ad superiora redeamus, multis annis in Scottia uerbum dei omnibus adnuntians, tumultus inruentium turbarum non facile ferret, relictis omnibus, quae habere uidebatur, ab ipsa quoque insula patria discessit: et paucis cum fratribus per Brettones in prouinciam Anglorum deuenit ibique praedicans uerbum, ut diximus, monasterium nobile construxit. Quibus rite gestis, cupiens se ab omnibus saeculi huius et ipsius quoque monasterii negotiis alienare, reliquit monasterii et animarum curam fratri suo Fullano et presbyteris Gobbano et Dicullo, et ipse ab omnibus mundi rebus liber in anchoretica conuersatione uitam finire disposuit. Habuit alterum fratrem uocabulo Vltanum, qui de monasterii probatione diuturna ad heremiticam peruenerat uitam. Hunc ergo solus petens, annum totum cum eo in continentia et orationibus, in cotidianis manuum uixit laboribus.

Dein turbatam incursione gentilium prouinciam uidens, et monasteriis quoque periculum inminere praeuidens, dimissis ordinate omnibus nauigauit Galliam ibique a rege Francorum Hloduio uel patricio Ercunualdo honorifice susceptus monasterium construxit in loco Latineaco nominato, ac non multo post infirmitate correptus diem clausit ultimum. Cuius corpus idem Ercunualdus patricius accipiens seruauit in porticu quodam ecclesiae, quam in uilla sua, cui nomen est Perrona, faciebat, donec ipsa ecclesia dedicaretur. Quod dum post dies XXVII esset factum, et corpus ipsum de porticu ablatum prope altare esset recondendum, inuentum est ita inlesum, ac si eadem hora de hac luce fuisset egressus. Sed et post annos IIII, constructa domuncula cultiore receptui corporis eiusdem, ad orientem altaris, adhuc sine macula corruptionis inuentum, ibidem digno cum honore translatum est; ubi merita illius multis saepe constat deo operante claruisse uirtutibus. Haec de corporis eius incorruptione breuiter attingimus, ut, quanta esset uiri sublimitas, legentibus notius existeret. Quae cuncta in libello eius sufficientius, sed et de aliis commilitonibus ipsius, quisque legerit, inueniet.

20.

Vt, defuncto Honorio, pontificatu sit functus Deusdedit; et qui tempore illo Orientalium Anglorum, qui Hrofensis ecclesiae fuerint antistites.

Interea defuncto Felice Orientalium Anglorum episcopo post X et VII annos accepti episcopatus, Honorius loco eius ordinauit Thomam diaconum eius de prouincia Gyruiorum: et hoc post quinque annos sui episcopatus de hac uita subtracto Berctgilsum, cognomine Bonifatium, de prouincia Cantuariorum, loco eius substituit. Et ipse quoque Honorius, postquam metas sui cursus inpleuit, ex hac luce migrauit anno ab incarnatione domini DCLIII, pridie Kalendarum Octobrium: et cessante episcopatu per annum et sex menses electus est archiepiscopus cathedrae Doruuernensis sextus Deusdedit de gente Occidentalium Saxonum: quem ordinaturus uenit illuc Ithamar antistes ecclesiae Hrofensis. Ordinatus est autem die VII^{mo} Kalendarum Aprilium et rexit ecclesiam annos VIIII, menses IIII et duos dies; et ipse, defuncto Ithamar, consecrauit pro eo Damianum, qui de genere Australium Saxonum erat oriundus.

21.

Vt prouincia Mediterraneorum Anglorum sub rege Peada Christiana sit facta.

His temporibus Middilangli, id est Mediterranei Angli, sub principe Peada filio Pendan regis fidem et sacramenta ueritatis perceperunt. Qui cum esset iuuenis optimus ac regis nomine ac persona dignissimus, praelatus est a patre regno gentis illius; uenitque ad regem Nordanhymbrorum Osuiu, postulans filiam eius Alchfledam sibi coniugem dari. Neque aliter, quod petebat, inpetrare potuit, nisi fidem Christi ac baptisma cum gente, cui praeerat, acceperit. At ille audita praedicatione ueritatis et promissione regni caelestis speque resurrectionis ac

futurae inmortalitatis, libenter se Christianum fieri uelle confessus est, etiamsi uirginem non acciperet: persuasus maxime ad percipiendam fidem a filio regis Osuiu nomine Alchfrido, qui erat cognatus et amicus eius, habens sororem ipsius coniugem uocabulo Cyniburgam, filiam Pendan regis.

Baptizatus est ergo a Finano episcopo cum omnibus, qui secum uenerant, comitibus ac militibus eorumque famulis uniuersis in uico regis inlustri, qui uocatur Ad Murum. Et acceptis IIII presbyteris, qui ad docendam baptizandamque gentem illius et eruditione et uita uidebantur idonei, multo cum gaudio reuersus est. Erant autem presbyteri Cedd et Adda et Betti et Diuma, quorum ultimus natione Scottus, ceteri fuere de Anglis. Adda autem erat frater Vttan presbyteri inlustris et abbatis monasterii, quod uocatur Ad Caprae Caput, cuius supra meminimus. Venientes ergo in prouinciam memorati sacerdotes cum principe, praedicabant uerbum et libenter auditi sunt, multique cotidie et nobilium et infirmorum, abrenuntiata sorde idolatriae, fidei sunt fonte abluti.

Nec prohibuit Penda rex, quin etiam in sua, hoc est Merciorum, natione uerbum, siqui uellent audire, praedicaretur. Quin potius odio habebat et dispiciebat eos, quos fide Christi inbutos opera fidei non habere deprehendit, dicens contemnendos esse eos et miseros, qui deo suo, in quem crederent, oboedire contemnerent. Coepta sunt haec biennio ante mortem Pendan regis. Ipso autem occiso, cum Osuiu rex Christianus regnum eius acciperet, ut in sequentibus dicemus, factus est Diuma unus ex praefatis IIII sacerdotibus episcopus Mediterraneorum Anglorum simul et Merciorum, ordinatus a Finano episcopo. Paucitas enim sacerdotum cogebat unum antistitem duobus populis praefici. Qui cum pauco sub tempore non paucam domino plebem adquisisset, defunctus est apud Mediterraneos Anglos in regione, quae uocatur Infeppingum. Suscepit pro illo episcopatum Ceollach et ipse de natione Scottorum, qui non multo post, relicto episcopatu, reuersus est ad insulam Hii, ubi plurimorum caput et arcem Scotti habuere coenobiorum:

succedente illi in episcopatum Trumheri uiro religioso et monachica uita instituto, natione quidem Anglo, sed a Scottis ordinato episcopo. Quod temporibus Vulfheri regis, de quo in sequentibus dicemus, factum est.

22.

Vt Orientales Saxones fidem, quam dudum abiecerant, sub rege Sigbercto, praedicante Ceddo, receperint.

Eo tempore etiam Orientales Saxones fidem, quam olim, expulso Mellito antistite, abiecerant, instantia regis Osuiu receperunt. Erat enim rex eiusdem gentis Sigberct, qui post Sigberctum cognomento Paruum regnauit, amicus eiusdem Osuiu regis, qui, cum frequenter ad eum in prouinciam Nordanhymbrorum ueniret, solebat eum hortari ad intellegendum deos esse non posse, qui hominum manibus facti essent; dei creandi materiam lignum uel lapidem esse non posse, quorum recisurae uel igni absumerentur uel in uasa quaelibet humani usus formarentur uel certe dispectui habita foras proicerentur et pedibus conculcata in terram uerterentur. Deum potius intellegendum maiestate incomprehensibilem, humanis oculis inuisibilem, omnipotentem, aeternum, qui caelum et terram et humanum genus creasset, regeret, et iudicaturus esset orbem in aequitate; cuius sedes aeterna non in uili et caduco metallo, sed in caelis esset credenda: meritoque intellegendum, quia omnes, qui uoluntatem eius, a quo creati sunt, discerent et facerent, aeterna ab illo praemia essent percepturi. Haec et huiusmodi multa cum rex Osuiu regi Sigbercto amicali et quasi fraterno consilio saepe inculcaret, tandem iuuante amicorum consensu credidit et, facto cum suis consilio, cum exortatione, fauentibus cunctis et adnuentibus fidei, baptizatus est cum eis a Finano episcopo in uilla regia, cuius supra meminimus, quae cognominatur Ad Murum. Est enim iuxta murum, quo olim Romani Brittaniam insulam praecinxere, XII milibus passuum a mari orientali secreta.

Igitur rex Sigberct aeterni regni iam ciuis effectus, temporalis sui regni sedem petiit, postulans ab Osuiu

rege, ut aliquos sibi doctores daret, qui gentem suam ad fidem Christi conuerterent ac fonte salutari abluerent. At ille mittens ad prouinciam Mediterraneorum Anglorum clamauit ad se uirum dei Cedd, et dato illi socio altero quodam presbytero, misit praedicare uerbum genti Orientalium Saxonum. Vbi cum omnia perambulantes multam domino ecclesiam congregassent, contigit tempore quodam eundem Cedd redire domum ac peruenire ad ecclesiam Lindisfaronensem propter conloquium Finani episcopi. Qui ubi prosperatum ei opus euangelii comperit, fecit eum episcopum in gentem Orientalium Saxonum, uocatis ad se in ministerium ordinationis aliis duobus episcopis. Qui accepto gradu episcopatus rediit ad prouinciam, et maiore auctoritate coeptum opus explens, fecit per loca ecclesias, presbyteros et diaconos ordinauit, qui se in uerbo fidei et ministerio baptizandi adiuuarent, maxime in ciuitate, quae lingua Saxonum Ythancaestir appellatur, sed et in illa, quae Tilaburg cognominatur: quorum prior locus est in ripa Pentae amnis, secundus in ripa Tamensis. In quibus, collecto examine famulorum Christi, disciplinam uitae regularis, in quantum rudes adhuc capere poterant, custodiri docuit.

Cumque tempore non pauco in praefata prouincia, gaudente rege, congaudente uniuerso populo, uitae caelestis institutio cotidianum sumeret augmentum, contigit ipsum regem instigante omnium bonorum inimico, propinquorum suorum manu interfici. Erant autem duo germani fratres, qui hoc facinus patrarunt; qui cum interrogarentur, quare hoc facerent, nil aliud respondere potuerunt, nisi ob hoc se iratos fuisse et inimicos regi, quod ille nimium suis parcere soleret inimicis, et factas ab eis iniurias mox obsecrantibus placida mente demitteret. Talis erat culpa regis, pro qua occideretur, quod euangelica praecepta deuoto corde seruaret: in qua tamen eius morte innoxia, iuxta praedictum uiri dei, uera est eius culpa punita. Habuerat enim unus ex his, qui eum occiderunt, comitibus inlicitum coniugium, quod cum episcopus prohibere et corrigere non posset, excommunicauit eum atque omnibus, qui se audire uellent, praecepit, ne domum eius intrarent neque de cibis illius ac-

ciperent. Contemsit autem rex praeceptum, et rogatus a comite intrauit epulaturus domum eius. Qui cum abisset, obuiauit ei antistes. At rex intuens eum, mox tremefactus desiluit equo ceciditque ante pedes eius, ueniam reatus postulans. Nam et episcopus pariter desiluit: sederat enim et ipse in equo. Iratus autem tetigit regem iacentem uirga, quam tenebat manu, et pontificali auctoritate protestatus: 'Dico tibi,' inquit 'quia noluisti te continere a domu perditi et damnati illius, tu in ipsa domu mori habes'. Sed credendum est, quia talis mors uiri religiosi non solum talem culpam diluerit, sed etiam meritum eius auxerit: quia nimirum ob causam pietatis, quia propter obseruantiam mandatorum Christi contigit.

Successit autem Sigbercto in regnum Suidhelm filius Sexbaldi, qui baptizatus est ab ipso Cedde in prouincia Orientalium Anglorum, in uico regio, qui dicitur Rendlaesham, id est mansio Rendili; suscepitque eum ascendentem de fonte sancto Aediluald rex ipsius gentis Orientalium Anglorum, frater Anna regis eorundem.

23.

Vt idem episcopus Cedd locum monasterii construendi ab Oidilualdo rege accipiens orationibus ac ieiuniis domino consecrauerit; et de obitu ipsius.

Solebat autem idem uir domini, cum apud Orientales Saxones episcopatus officio fungeretur, saepius etiam suam, id est Nordanhymbrorum, prouinciam exhortandi gratia reuisere: quem cum Oidiluald filius Osualdi regis, qui in Derorum partibus regnum habebat, uirum sanctum et sapientem probumque moribus uideret, postulauit[que] eum possessionem terrae aliquam a se ad construendum monasterium accipere, in quo ipse rex et frequentius ad deprecandum dominum uerbumque audiendum aduenire et defunctus sepeliri deberet. Nam et se ipsum fideliter credidit multum iuuari eorum orationibus cotidianis, qui illo in loco domino seruirent. Habuerat autem idem rex secum fratrem germanum eiusdem episcopi uocabulo Caelin, uirum aeque deo deuotum, qui ipsi ac familiae ipsius

uerbum et sacramenta fidei, erat enim presbyter, ministrare solebat, per cuius notitiam maxime ad diligendum noscendumque episcopum peruenit. Fauens ergo uotis regis antistes elegit sibi locum monasterii construendi in montibus arduis ac remotis, in quibus latronum magis latibula ac lustra ferarum quam habitacula fuisse uidebantur hominum: ut, iuxta prophetiam Isaiae (35, 7), ‘in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, oriretur uiror calami et iunci’, id est fructus bonorum operum ibi nascerentur, ubi prius uel bestiae commorari uel homines bestialiter uiuere consuerant.

Studens autem uir domini acceptum monasterii locum primo precibus ac ieiuniis a pristina flagitiorum sorde purgare et sic in eo monasterii fundamenta iacere, postulauit a rege, ut sibi totum XL^{mae} tempus, quod instabat, facultatem ac licentiam ibidem orationis causa demorandi concederet. Quibus diebus cunctis, excepta dominica, ieiunium ad uesperam usque iuxta morem protelans, ne tunc quidem nisi panis permodicum et unum ouum gallinaceum cum paruo lacte aqua mixto percipiebat. Dicebat enim hanc esse consuetudinem eorum, a quibus normam disciplinae regularis didicerat, ut accepta nuper loca ad faciendum monasterium uel ecclesiam prius orationibus ac ieiuniis domino consecrent. Cumque X dies XL^{mae} restarent, uenit qui clamaret eum ad regem. At ille, ne opus religiosum negotiorum regalium causa intermitteretur, petiit presbyterum suum Cynibillum, qui etiam frater germanus erat ipsius, pia coepta complere. Cui cum ille libenter adquiesceret, expleto studio ieiuniorum et orationis, fecit ibi monasterium, quod nunc Laestingaeu uocatur, et religiosis moribus iuxta ritus Lindisfarnensium, ubi educatus erat, instituit.

Qui cum annis multis et in praefata prouincia episcopatum administraret et huius quoque monasterii statutis propositis curam gereret, casu contigit, ut ad ipsum monasterium tempore mortalitatis adueniens tactus ibidem infirmitate corporis obiret. Qui primo quidem foris sepultus est; tempore autem procedente, in eodem monasterio ecclesia est in honorem beatae dei genetricis de lapide facta et in illa corpus ipsius ad dexteram altaris reconditum.

Dedit autem episcopus regendum post se monasterium fratri suo Ceadda, qui postea episcopus factus est, ut in sequentibus dicemus. IIII siquidem hi, quos diximus, germani fratres, Cedd et Cynibill et Caelin et Ceadda, quod raro inuenitur, omnes sacerdotes domini fuere praeclari, et duo ex eis etiam summi sacerdotii gradu functi sunt. Cum ergo episcopum defunctum ac sepultum in prouincia Nordanhymbrorum audirent fratres, qui in monasterio eius erant in prouincia Orientalium Saxonum, uenerunt illo de suo monasterio homines circiter XXX, cupientes ad corpus sui patris aut uiuere, si sic deo placeret, aut morientes ibi sepeliri. Qui libenter a suis fratribus et commilitionibus suscepti omnes ibidem superueniente praefatae pestilentiae clade defuncti sunt, excepto uno puerulo, quem orationibus patris sui a morte constat esse seruatum. Nam cum multo post haec tempore uiueret et scripturis legendis operam daret, tandem didicit se aqua baptismatis non esse regeneratum, et mox fonte lauacri salutaris ablutus, etiam postmodum ad ordinem presbyterii promotus est multisque in ecclesia utilis fuit: de quo dubitandum non crediderim, quin intercessionibus, ut dixi, sui patris, ad cuius corpus dilectionis ipsius gratia uenerat, sit ab articulo mortis retentus, ut et ipse sic mortem euaderet aeternam et aliis quoque fratribus ministerium uitae ac salutis docendo exhiberet.

24.

Vt prouincia Merciorum, occiso rege Penda, fidem Christi susceperit: et Osuiu, pro adepta uictoria, possessiones et territoria deo ad construenda monasteria dederit.

His temporibus rex Osuiu cum acerbas atque intollerabiles pateretur inruptiones saepe dicti regis Merciorum, qui fratrem eius occiderat, ad ultimum necessitate cogente promisit se ei innumera et maiora, quam credi potest, ornamenta regia uel donaria in pretium pacis largiturum, dummodo ille domum rediret et prouincias regni eius usque ad internicionem uastare desineret.

Cumque rex perfidus nullatinus precibus illius assensum praeberet, qui totam eius gentem a paruo usque ad magnum delere atque exterminare decreuerat, respexit ille ad diuinae auxilium pietatis, quo ab impietate barbarica posset eripi; uotoque se obligans: 'Si paganus' inquit 'nescit accipere nostra donaria, offeramus ei, qui nouit, domino deo nostro.' Vouit ergo, quia, si uictor existeret, filiam suam domino sacra uirginitate dicandam offerret simul et XII possessiones praediorum ad construenda monasteria donaret: et sic cum paucissimo exercitu se certamini dedit. Denique fertur, quia tricies maiorem pagani habuerint exercitum; siquidem ipsi XXX legiones ducibus nobilissimis instructas in bello habuere, quibus Osuiu rex cum Alchfrido filio, perparuum, ut dixi, habens exercitum, sed Christo duce confisus, occurrit. Nam alius filius eius Ecgfrid eo tempore in prouincia Merciorum apud reginam Cynuise obses tenebatur; filius autem Osualdi regis Oidiluald, qui eis auxilio esse debuerat, in parte erat aduersariorum eisdemque contra patriam et patruum suum pugnaturis ductor exstiterat, quamuis ipso tempore pugnandi sese pugnae subtraxerat euentumque discriminis tuto in loco exspectabat. Inito ergo certamine fugati sunt et caesi pagani; duces regii XXX, qui ad auxilium uenerant, pene omnes interfecti: in quibus Aedilheri, frater Anna regis Orientalium Anglorum, qui post eum regnauit, auctor ipse belli, perditis militibus siue auxiliis interemtus. Et quia prope fluuium Vinuaed pugnatum est, qui tunc prae inundantia pluuiarum late alueum suum immo omnes ripas suas transierat, contigit, ut multo plures aqua fugientes quam bellantes perderet ensis.

Tunc rex Osuiu, iuxta quod domino uouerat, pro conlata sibi uictoria gratias deo referens dedit filiam suam Aelffledam, quae uixdum unius anni aetatem inpleuerat, perpetua ei uirginitate consecrandam: donatis insuper XII possessiunculis terrarum, in quibus ablato studio militiae terrestris, ad exercendam militiam caelestem, supplicandumque pro pace gentis eius aeterna, deuotioni sedulae monachorum locus facultasque suppeteret. E quibus uidelicet possessiunculis sex in prouincia De-

rorum, sex in Berniciorum dedit. Singulae uero possessiones X erant familiarum, id est simul omnes CXX. Intrauit autem praefata regis Osuiu filia deo dedicanda monasterium, quod nuncupatur Heruteu, id est insula cerui, cui tunc Hild abbatissa praefuit. Quae post biennium comparata possessione X familiarum in loco, qui dicitur Streanaeshalch, ibi monasterium construxit; in quo memorata regis filia primo discipula uitae regularis, deinde etiam magistra extitit, donec conpleto unde LX annorum numero ad complexum et nuptias sponsi caelestis uirgo beata intraret. In quo monasterio et ipsa et pater eius Osuiu et mater eius Aeanfled et pater matris eius Aeduini et multi alii nobiles in ecclesia sancti apostoli Petri sepulti sunt. Hoc autem bellum rex Osuiu in regione Loidis tertio decimo regni sui anno, XVII[a] die Kalendarum Decembrium cum magna utriusque populi utilitate confecit. Nam et suam gentem ab hostili paganorum depopulatione liberauit, et ipsam gentem Merciorum finitimarumque prouinciarum, desecto capite perfido, ad fidei Christianae gratiam conuertit.

Primus autem in prouincia Merciorum, simul et Lindisfarorum ac Mediterraneorum Anglorum, factus est episcopus Diuma, ut supra diximus, qui apud Mediterraneos Anglos defunctus ac sepultus est: secundus Cellach, qui relicto episcopatus officio uiuens ad Scottiam rediit, uterque de genere Scottorum: tertius Trumheri, de natione quidem Anglorum, sed edoctus et ordinatus a Scottis, qui erat abbas in monasterio, quod dicitur Ingetlingum. Ipse est locus, in quo occisus est rex Osuini, ut supra meminimus. Nam regina Aeanfled propinqua illius, ob castigationem necis eius iniustae, postulauit a rege Osuio, ut donaret ibi locum monasterium construendi praefato dei famulo Trumherae, quia propinquus et ipse erat regis occisi: in quo uidelicet monasterio orationes assiduae pro utriusque regis, id est et occisi et eius, qui occidere iussit, salute aeterna fierent. Idem autem rex Osuiu tribus annis post occisionem Pendan regis, Merciorum genti nec non et ceteris australium prouinciarum populis praefuit: qui etiam gentem Pictorum maxima ex parte regno Anglorum subiecit.

Quo tempore donauit praefato Peada, filio regis Pendan, eo quod esset cognatus suus, regnum Australium Merciorum, qui sunt, ut dicunt, familiarum quinque milium, discreti fluuio Treanta ab Aquilonalibus Mercis, quorum terra est familiarum VII milium. Sed idem Peada proximo uere multum nefarie peremtus est proditione, ut dicunt, coniugis suae in ipso tempore festi paschalis. Conpletis autem tribus annis post interfectionem Pendan regis, rebellarunt aduersus regem Osuiu duces gentis Merciorum Immin et Eafa et Eadberct, leuato in regem Vulfhere filio eiusdem Pendan adulescente, quem occultum seruauerant, et eiectis principibus regis non proprii, fines suos fortiter simul et libertatem receperunt: sicque cum suo rege liberi, Christo uero regi pro sempiterno in caelis regno seruire gaudebant. Praefuit autem rex idem genti Merciorum annis X et VII, habuitque primum episcopum Trumheri, de quo supra diximus, secundum Iaruman, tertium Ceaddan, quartum Vynfridum. Omnes hi per ordinem sibimet succedentes sub rege Vulfhere, gentis Merciorum episcopatu sunt functi.

25

Vt quaestio sit mota de tempore paschae aduersus eos, qui de Scottia uenerant.

Interea Aidano episcopo de hac uita sublato, Finan pro illo gradum episcopatus a Scottis ordinatus ac missus acceperat. Qui in insula Lindisfarnensi fecit ecclesiam episcopali sedi congruam; quam tamen more Scottorum non de lapide, sed de robore secto totam composuit atque harundine texit, quam tempore sequente reuerentissimus archiepiscopus Theodorus in honore beati apostoli Petri dedicauit. Sed et episcopus loci ipsius Eadberct ablata harundine, plumbi lamminis eam totam, hoc est et tectum et ipsos quoque parietes eius, cooperire curauit.

His temporibus quaestio facta est frequens et magna de obseruatione paschae, confirmantibus eis, qui de Cantia uel de Gallis aduenerant, quod Scotti dominicum paschae

diem contra uniuersalis ecclesiae morem celebrarent. Erat in his acerrimus ueri paschae defensor nomine Ronan, natione quidem Scottus, sed in Galliae uel Italiae partibus regulam ecclesiasticae ueritatis edoctus. Qui cum Finano confligens, multos quidem correxit uel ad solertiorem ueritatis inquisitionem accendit: nequaquam tamen Finanum emendare potuit; quin potius, quod esset homo ferocis animi, acerbiorem castigando et apertum ueritatis aduersarium reddidit. Obseruabat autem Iacob diaconus quondam, ut supra docuimus, uenerabilis archiepiscopi Paulini, uerum et catholicum pascha cum omnibus, quos ad correctiorem uiam erudire poterat. Obseruabat et regina Eanfled cum suis, iuxta quod in Cantia fieri uiderat, habens secum de Cantia presbyterum catholicae obseruationis, nomine Romanum: unde nonnumquam contigisse fertur illis temporibus, ut bis in anno uno pascha celebraretur, et cum rex pascha dominicum solutis ieiuniis faceret, tum regina cum suis persistens adhuc in ieiunio diem palmarum celebraret. Haec autem dissonantia paschalis obseruantiae uiuente Aidano patienter ab omnibus tolerabatur, qui patenter intellexerant, quia, etsi pascha contra morem eorum, qui ipsum miserant, facere non potuit, opera tamen fidei, pietatis et dilectionis, iuxta morem omnibus sanctis consuetum, diligenter exsequi curauit. Vnde ab omnibus, etiam his, qui de pascha aliter sentiebant, merito diligebatur: nec solum a mediocribus, uerum ab ipsis quoque episcopis, Honorio Cantuariorum et Felice Orientalium Anglorum, uenerationi habitus est.

Defuncto autem Finano, qui post illum fuit, cum Colmanus in episcopatum succederet, et ipse missus a Scottia, grauior de obseruatione paschae nec non et de aliis ecclesiasticae uitae disciplinis controuersia nata est. Vnde mouit haec quaestio sensus et corda multorum, timentium, ne forte accepto Christianitatis uocabulo, in uacuum currerent aut cucurrissent. Peruenit et ad ipsas principum aures, Osuiu uidelicet regis et filii eius Alchfridi. Qui nimirum Osuiu a Scottis edoctus ac baptizatus, illorum etiam lingua optime inbutus, nil melius, quam quod illi docuissent, autumabat; porro Alchfrid magistrum

habens eruditionis Christianae Vilfridum uirum doctissimum (nam et Romam prius propter doctrinam ecclesiasticam adierat et apud Dalfinum archiepiscopum Galliarum Lugdoni multum temporis egerat, a quo etiam tonsurae ecclesiasticae coronam susceperat), huius doctrinam omnibus Scottorum traditionibus iure praeferendam sciebat: unde ei etiam donauerat monasterium XL familiarum in loco, qui dicitur Inhrypum. Quem uidelicet locum paulo ante eis, qui Scottos sequebantur, in possessionem monasterii dederat. Sed quia illi postmodum data sibi optione magis loco cedere quam suam mutare consuetudinem uolebant, dedit eum illi, qui dignam loco et doctrinam haberet et uitam. Venerat eo tempore Agilberctus Occidentalium Saxonum episcopus, cuius supra meminimus, amicus Alchfridi regis et Vilfridi abbatis, ad prouinciam Nordanhymbrorum et apud eos aliquandiu demorabatur; qui etiam Vilfridum rogatu Alchfridi in praefato suo monasterio presbyterum fecit. Habebat autem secum ipse presbyterum nomine Agathonem. Mota ergo ibi quaestione de pascha uel tonsura uel aliis rebus ecclesiasticis, dispositum est, ut in monasterio, quod dicitur Strenaeshalc, quod interpretatur sinus Fari, cui tunc Hild abbatissa deo deuota femina praefuit, synodus fieri et haec quaestio terminari deberet. Veneruntque illo reges ambo, pater scilicet et filius; episcopi, Colman cum clericis suis de Scottia, Agilberctus cum Agathone et Vilfrido presbyteris. Iacobus et Romanus in horum parte erant: Hild abbatissa cum suis in parte Scottorum, in qua erat etiam uenerabilis episcopus Cedd, iamdudum ordinatus a Scottis, ut supra docuimus, qui et interpres in eo concilio uigilantissimus utriusque partis extitit.

Primusque rex Osuiu praemissa praefatione, quod oporteret eos, qui uni deo seruirent, unam uiuendi regulam tenere nec discrepare in celebratione sacramentorum caelestium, qui unum omnes in caelis regnum expectarent; inquirendum potius, quae esset uerior traditio, et hanc ab omnibus communiter esse sequendam: iussit primo dicere episcopum suum Colmanum, qui esset ritus et unde originem ducens ille, quem ipse sequeretur. Tum Colmanus: 'Pascha,' inquit 'quod agere soleo, a maioribus

meis accepi, qui me huc episcopum miserunt, quod omnes patres nostri, uiri deo dilecti, eodem modo celebrasse noscuntur. Quod necui contemnendum et reprobandum esse uideatur, ipsum est, quod beatus euangelista Iohannes discipulus specialiter domino dilectus cum omnibus, quibus praeerat, ecclesis celebrasse legitur.' Quo haec et his similia dicente, iussit rex et Agilberctum proferre in medium morem suae obseruationis, unde initium haberet, uel qua hunc auctoritate sequeretur. Respondit Agilberctus: 'Loquatur, obsecro, uice mea discipulus meus Vilfrid presbyter, quia unum ambo sapimus cum ceteris, qui hic adsident, ecclesiasticae traditionis cultoribus; et ille melius ac manifestius ipsa lingua Anglorum, quam ego per interpretem, potest explanare, quae sentimus.' Tunc Vilfrid, iubente rege, ut diceret, ita exorsus est: 'Pasca, quod facimus,' inquit 'uidimus Romae, ubi beati apostoli Petrus et Paulus uixere, docuere, passi sunt et sepulti, ab omnibus celebrari: hoc in Italia, hoc in Gallia, quas discendi uel orandi studio pertransiuimus, ab omnibus agi conspeximus: hoc Africam, Asiam, Aegyptum, Graeciam et omnem orbem, quacumque Christi ecclesia diffusa est, per diuersas nationes et linguas, uno ac non diuerso temporis ordine geri comperimus: praeter hos tantum et obstinationis eorum complices, Pictos dico et Brettones, cum quibus de duabus ultimis Oceani insulis, et his non totis, contra totum orbem stulto labore pugnant.' Cui haec dicenti respondit Colmanus: 'Mirum quare stultum appellare uelitis laborem nostrum, in quo tanti apostoli, qui super pectus domini recumbere dignus fuit, exempla sectamur; cum ipsum sapientissime uixisse omnis mundus nouerit.' At Vilfridus: 'Absit,' inquit 'ut Iohannem stultitiae reprehendamus, cum scita legis Mosaicae iuxta litteram seruaret, iudaizante adhuc in multis ecclesia, nec subito ualentibus apostolis omnem legis obseruantiam, quae a deo instituta est, abdicare. Quomodo simulacra, quae a daemonibus inuenta sunt, repudiare omnes, qui ad fidem ueniunt, necesse est: uidelicet ne scandalum facerent eis, qui inter gentes erant Iudaeis. Hinc est enim, quod Paulus Timotheum circumcidit, quod hostias in templo immolauit, quod cum Aquila et Priscilla

caput Chorinti totondit: ad nihil uidelicet utile, nisi ad scandalum uitandum Iudaeorum. Hinc quod eidem Paulo Iacobus ait (*Act.* 21, 20): „Vides, frater, quot milia sunt in Iudaeis, qui crediderunt? et omnes hi aemulatores sunt legis." Nec tamen hodie clariscente per mundum euangelio necesse est, immo nec licitum fidelibus uel circumcidi uel hostias deo uictimarum offerre carnalium. Itaque Iohannes secundum legis consuetudinem XIIII^a die mensis primi ad uesperam incipiebat celebrationem festi paschalis, nil curans, utrum haec sabbato, an alia qualibet feria proueniret. At uero Petrus cum Romae praedicaret, memor, quia dominus prima sabbati resurrexit a mortuis ac mundo spem resurrectionis contulit, ita pascha faciendum intellexit, ut secundum consuetudinem ac praecepta legis XIIII^am lunam primi mensis, aeque sicut Iohannes, orientem ad uesperam semper exspectaret: et hac exorta, si dominica dies, quae tunc prima sabbati uocabatur, erat mane uentura, in ipsa uespera pascha dominicum celebrare incipiebat, quomodo et nos hodie facere solemus. Sin autem dominica non proximo mane post lunam XIIII^am, sed XVI^a aut XVII^a aut alia qualibet luna usque ad XXI^am esset uentura, exspectabat eum et praecedente sabbato, uespere, sacrosancta paschae sollemnia inchoabat; sicque fiebat, ut dominica paschae dies nonnisi a XV^a luna usque ad XXI^am seruaretur. Neque haec euangelica et apostolica traditio legem soluit, sed potius adimplet, in qua obseruandum pascha a XIIII^a luna primi mensis ad uesperam usque ad XXI^am lunam eiusdem mensis ad uesperam praeceptum est: in quam obseruantiam imitandam omnes beati Iohannis successores in Asia post obitum eius et omnis per orbem ecclesia conuersa est. Et hoc esse uerum pascha, hoc solum fidelibus celebrandum, Niceno concilio non statutum nouiter, sed confirmatum est, ut ecclesiastica docet historia. Vnde constat uos, Colmane, neque Iohannis, ut autumatis, exempla sectari neque Petri, cuius traditioni scientes contradicitis, neque legi neque euangelio in obseruatione uestri paschae congruere. Iohannes enim ad legis Mosaicae decreta tempus paschale custodiens nil de prima sabbati curabat; quod uos non facitis, qui nonnisi prima sabbati

pascha celebratis. Petrus a XV^{a} luna usque ad XXI^{am} diem paschae dominicum celebrabat; quod uos non facitis, qui a XIIII^{a} usque ad XX^{am} lunam diem dominicum paschae obseruatis; ita ut XIII^{a} luna ad uesperam saepius pascha incipiatis, cuius neque lex ullam fecit mentionem, neque auctor ac dator euangelii dominus in ea, sed in XIIII^{a} uel uetus pascha manducauit ad uesperam, uel noui testamenti sacramenta in commemorationem suae passionis ecclesiae celebranda tradidit. Item lunam XXI^{am}, quam lex maxime celebrandam commendauit, a celebratione uestri paschae funditus eliminatis: sicque, ut dixi, in celebratione summae festiuitatis neque Iohanni neque Petro neque legi neque euangelio concordatis.'

His contra Colmanus: 'Numquid' ait 'Anatolius uir sanctus et in praefata historia ecclesiastica multum laudatus legi uel euangelio contraria sapuit, qui a XIIII^{a} usque ad XX^{am} pascha celebrandum scripsit? Numquid reuerentissimum patrem nostrum Columbam et successores eius uiros deo dilectos, qui eodem modo pascha fecerunt, diuinis paginis contraria sapuisse uel egisse credendum est? cum plurimi fuerint in eis, quorum sanctitati caelestia signa et uirtutum quae fecerunt miracula testimonium praebuerunt: quos ipse sanctos esse non dubitans, semper eorum uitam, mores et disciplinam sequi non desisto.'

At Vilfridus: 'Constat' inquit 'Anatolium uirum sanctissimum, doctissimum ac laude esse dignissimum; sed quid uobis cum illo, cum nec eius decreta seruetis? Ille enim in pascha suo regulam utique ueritatis sequens, circulum X et VIIII annorum posuit, quem uos aut ignoratis aut agnitum et a tota Christi ecclesia custoditum pro nihilo contemnitis. Ille sic in pascha dominico XIIII^{am} lunam computauit, ut hanc eadem ipsa die more Aegyptiorum XV^{am} lunam ad uesperam esse fateretur. Sic item XX^{am} die dominico paschae adnotauit, ut hanc declinata eadem die esse XXI^{am} crederet. Cuius regulam distinctionis uos ignorasse probat, quod aliquoties pascha manifestissime ante plenilunium, id est in XIII^{a} luna, facitis. De patre autem uestro Columba et sequacibus eius, quorum sanctitatem uos imitari et regulam ac praecepta

caelestibus signis confirmata sequi perhibetis, possem respondere; quia multis in iudicio dicentibus domino, quod in nomine eius prophetauerint et daemonia eiecerint et uirtutes multas fecerint, responsurus sit dominus, quia numquam eos nouerit (*cf. eu. Matth.* 7, 22—23). Sed absit, ut hoc de patribus uestris dicam, quia iustius multo est de incognitis bonum credere quam malum. Vnde et illos dei famulos ac deo dilectos esse non nego, qui simplicitate rustica, sed intentione pia deum dilexerunt. Neque illis multum obesse reor talem paschae obseruantiam, quamdiu nullus aduenerat, qui eis instituti perfectioris decreta, quae sequerentur, ostenderet: quos utique credo, siqui tunc ad eos catholicus calculator aduenirct, sic eius monita fuisse secuturos, quomodo ea, quae nouerant ac didicerant, dei mandata probantur fuisse secuti. Tu autem et socii tui, si audita decreta sedis apostolicae, immo uniuersalis ecclesiae, et haec litteris sacris confirmata sequi contemnitis, absque ulla dubitatione peccatis. Etsi enim patres tui sancti fuerunt, numquid uniuersali, quae per orbem est, ecclesiae Christi eorum est paucitas uno de angulo extrimae insulae praeferenda? Et si sanctus erat ac potens uirtutibus ille Columba uester, immo et noster si Christi erat, numquid praeferri potuit beatissimo apostolorum principi, cui dominus ait (*eu. Matth.* 16, 18—19): „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praeualebunt aduersus eam, et tibi dabo claues regni caelorum“?

Haec perorante Vilfrido, dixit rex: ‘Verene, Colmane, haec illi Petro dicta sunt a domino?’ Qui ait: ‘Vere, rex.’ At ille: ‘Habetis’ inquit ‘uos proferre aliquid tantae potestatis uestro Columbae datum?’ At ait ille: ‘Nihil.’ Rursum rex: ‘Si utrique uestrum’ inquit ‘in hoc sine ulla controuersia consentiunt, quod haec principaliter Petro dicta et ei claues regni caelorum sint datae a domino?’ Responderunt: ‘Etiam’ utrique. At ille ita conclusit: ‘Et ego uobis dico, quia hic est ostiarius ille, cui ego contradicere nolo; sed, in quantum noui uel ualeo, huius cupio in omnibus oboedire statutis; ne forte me adueniente ad fores regni caelorum, non sit qui reserat, auerso illo, qui claues tenere probatur.’

Haec dicente rege fauerunt adsidentes quique siue adstantes maiores una cum mediocribus, et abdicata minus perfecta institutione ad ea, quae meliora cognouerant, sese transferre festinabant.

26.

Vt Colman uictus domum redierit; et Tuda pro illo episcopatu sit functus; qualisque illis doctoribus fuerit habitus ecclesiae.

Finitoque conflictu ac soluta contione Agilberctus domum rediit. Colman uidens spretam suam doctrinam, sectamque esse dispectam, adsumtis his, qui se sequi uoluerunt, id est qui pascha catholicum et tonsuram coronae (nam et de hoc quaestio non minima erat) recipere nolebant, Scottiam regressus est tractaturus cum suis, quid de his facere deberet. Cedd, relictis Scottorum uestigiis, ad suam sedem rediit, utpote agnita obseruatione catholici paschae. Facta est autem haec quaestio anno dominicae incarnationis DCLXIIII°, qui fuit annus Osuiu regis XXII^us^, episcopatus autem Scottorum, quem gesserunt in prouincia Anglorum, annus XXX^us^; siquidem Aidan X et VII annis, Finan decem, Colman tribus episcopatum tenuere.

Reuerso autem patriam Colmano, suscepit pro illo pontificatum Nordanhymbrorum famulus Christi Tuda, qui erat apud Scottos austrinos eruditus atque ordinatus episcopus, habens iuxta morem prouinciae illius coronam tonsurae ecclesiasticae, et catholicam temporis paschalis regulam obseruans: uir quidem bonus ac religiosus, sed permodico tempore ecclesiam regens. Venerat autem de Scottia, tenente adhuc pontificatum Colmano, et diligenter ea, quae ad fidem et ueritatem pertinent, et uerbo cunctos docebat et opere. Porro fratribus, qui in Lindisfarnensi ecclesia, Scottis abeuntibus, remanere maluerunt, praepositus est abbatis iure uir reuerentissimus ac mansuetissimus Eata, qui erat abbas in monasterio, quod dicitur Mailros: quod aiunt Colmanum abiturum petisse

et inpetrasse a rege Osuiu, eo quod esset idem Eata unus de XII pueris Aidani, quos primo episcopatus sui tempore de natione Anglorum erudiendos in Christo accepit. Multum namque eundem episcopum Colmanum rex pro insita illi prudentia diligebat. Ipse est Eata, qui non multo post eidem ecclesiae Lindisfarnensi episcopus factus est. Abiens autem domum Colman adsumsit secum partem ossium reuerentissimi patris Aidani; partem uero in ecclesia, cui praeerat, reliquit et in secretario eius condi praecepit.

Quantae autem parsimoniae, cuius continentiae fuerit ipse cum praedecessoribus suis, testabatur etiam locus ille, quem regebant, ubi abeuntibus eis, excepta ecclesia, paucissimae domus repertae sunt, hoc est illae solummodo, sine quibus conuersatio ciuilis esse nullatinus poterat. Nil pecuniarum absque pecoribus habebant. Siquid enim pecuniae a diuitibus accipiebant, mox pauperibus dabant. Nam neque ad susceptionem potentium saeculi uel pecunias colligi uel domus praeuideri necesse fuit, qui numquam ad ecclesiam nisi orationis tantum et audiendi uerbi dei causa ueniebant. Rex ipse, cum oportunitas exigisset, cum V tantum aut VI ministris ueniebat et expleta in ecclesia oratione discedebat. Quod si forte eos ibi refici contingeret, simplici tantum et cotidiano fratrum cibo contenti nil ultra quaerebant. Tota enim fuit tunc sollicitudo doctoribus illis deo seruiendi, non saeculo; tota cura cordis excolendi, non uentris. Vnde et in magna <erat> ueneratione tempore illo religionis habitus; ita ut, ubicumque clericus aliqui aut monachus adueniret, gaudenter ab omnibus tanquam dei famulus exciperetur. Etiam si in itinere pergens inueniretur, adcurrebant et flexa ceruice uel manu signari uel ore illius se benedici gaudebant; uerbis quoque horum exhortatoris diligenter auditum praebebant. Sed et diebus dominicis ad ecclesiam siue ad monasteria certatim, non reficiendi corporis, sed audiendi sermonis dei gratia confluebant: et siquis sacerdotum in uicum forte deueniret, mox congregati in unum uicani uerbum uitae ab illo expetere curabant. Nam neque alia ipsis sacerdotibus aut clericis uicos adeundi, quam praedicandi, baptizandi, infirmos

uisitandi et, ut breuiter dicam, animas curandi causa fuit: qui in tantum erant ab omni auaritiae peste castigati, ut nemo territoria ac possessiones ad construenda monasteria, nisi a potentibus saeculi coactus, acciperet. Quae consuetudo per omnia aliquanto post haec tempore in ecclesiis Nordanhymbrorum seruata est. Sed de his satis dictum.

27.

Vt Ecgberct, uir sanctus de natione Anglorum, monachicam in Hibernia uitam duxerit.

Eodem autem anno dominicae incarnationis DCLXIIII° facta erat eclipsis solis die tertio mensis Maii, hora circiter X^a^ diei: quo etiam anno subita pestilentia lues, depopulatis prius australibus Brittaniae plagis, Nordanhymbrorum quoque prouinciam corripiens atque acerba clade diutius longe lateque desaeuiens, magnam hominum multitudinem strauit. Qua plaga praefatus domini sacerdos Tuda raptus est de mundo, et in monasterio, quod dicitur Paegnalaech, honorifice sepultus. Haec autem plaga Hiberniam quoque insulam pari clade premebat. Erant ibidem eo tempore multi nobilium simul et mediocrium de gente Anglorum, qui tempore Finani et Colmani episcoporum, relicta insula patria, uel diuinae lectionis uel continentioris uitae gratia illo secesserant. Et quidam quidem mox se monasticae conuersationi fideliter mancipauerunt, ali magis circueundo per cellas magistrorum, lectioni operam dare gaudebant: quos omnes Scotti libentissime suscipientes, uictum eis cotidianum sine pretio, libros quoque ad legendum et magisterium gratuitum praebere curabant.

Erant inter hos duo iuuenes magnae indolis de nobilibus Anglorum Edilhun et Ecgberct, quorum prior frater fuit Ediluini, uiri aeque deo dilecti, qui et ipse aeuo sequente Hiberniam gratia legendi adiit et bene instructus patriam rediit atque episcopus in prouincia Lindissi factus multo ecclesiam tempore nobilissime rexit.

Hi ergo cum essent in monasterio, quod lingua Scottorum Rathmelsigi appellatur, et omnes socii ipsorum uel mortalitate de saeculo rapti uel per alia essent loca dispersi, correpti sunt ambo morbo eiusdem mortalitatis et grauissime adflicti; e quibus Ecgberct, sicut mihi referebat quidam ueracissimus et uenerandae canitiei presbyter, qui se haec ab ipso audisse perhibebat, cum se aestimaret esse moriturum, egressus est tempore matutino de cubiculo, in quo infirmi quiescebant, et residens solus in loco oportuno coepit sedulus cogitare de actibus suis, et conpunctus memoria peccatorum suorum faciem lacrimis abluebat atque intimo ex corde deum precabatur, ne adhuc mori deberet, priusquam uel praeteritas neglegentias, quas in pueritia siue infantia commiserat, perfectius ex tempore castigaret uel in bonis se operibus habundantius exerceret. Vouit etiam uotum, quia adeo peregrinus uiuere uellet, ut numquam in insulam, in qua natus est, id est Brittaniam, rediret; quia praeter sollemnem canonici temporis psalmodiam, si non ualetudo corporis obsisteret, cotidie psalterium totum in memoriam diuinae laudis decantaret; et quia in omni septimana diem cum nocte ieiunus transiret. Cumque finitis lacrimis, precibus et uotis domum rediret, inuenit sodalem dormientem: et ipse quoque lectulum conscendens coepit in quietem membra laxare. Et cum paululum quiesceret, expergefactus sodalis respexit eum et ait: 'O frater Ecgbercte, o quid fecisti? Sperabam, quia pariter ad uitam aeternam intraremus. Verumtamen scito, quia, quae postulasti, accipies.' Didicerat enim per uisionem et, quid ille petisset, et, quia petita inpetrasset. Quid multa? Ipse Edilhun proxima nocte defunctus est: at uero Ecgberect decussa molestia aegritudinis conualuit, ac multo postea tempore uiuens acceptumque sacerdotii gradum condignis ornans actibus, post multa uirtutum bona, ut ipse desiderabat, nuper, id est anno dominicae incarnationis DCCXXVIIII°, cum esset ipse annorum XC, migrauit ad regna caelestia. Duxit autem uitam in magna humilitatis, mansuetudinis, continentiae, simplicitatis et iustitiae perfectione. Vnde et genti suae et illis, in quibus exulabat, nationibus Scottorum siue Pictorum, exemplo uiuendi et instantia do-

cendi et auctoritate corripiendi et pietate largiendi de his, quae a diuitibus acceperat, multum profuit. Addidit autem uotis, quae diximus, ut semper in XL^{ma} non plus quam semel in die reficeret, non aliud quam panem ac lac tenuissimum, et hoc cum mensura gustaret: quod uidelicet lac pridie nouum in fiala ponere solebat, et post noctem ablata superficie crassiore, ipse residuum cum modico, ut diximus, pane bibebat. Cuius modum continentiae etiam XL diebus ante natale domini, totidem quoque post peracta sollemnia pentecostes, hoc est L^{mae}, semper obseruare curabat.

28.

Vt defuncto Tuda, Vilfrid in Gallia, Ceadda apud Occidentales Saxones, in prouincia Nordanhymbrorum sint ordinati episcopi.

Interea rex Alchfrid misit Vilfridum presbyterum ad regem Galliarum, qui eum sibi suisque consecrari faceret episcopum. At ille misit eum ordinandum ad Agilberectum, de quo supra diximus, qui, relicta Brittania, Parisiacae ciuitatis factus erat episcopus; et consecratus est magno cum honore ab ipso, conuenientibus plurimis episcopis in uico regio, qui uocatur In Conpendio. Quo adhuc in transmarinis partibus propter ordinationem demorante, imitatus industriam filii rex Osuio misit Cantiam uirum sanctum, modestum moribus, scripturarum lectione sufficienter instructum et ea, quae in scripturis agenda didicerat, operibus sollerter exsequentem, qui Eburacensis ecclesiae ordinaretur episcopus. Erat autem presbyter uocabulo Ceadda, frater reuerentissimi antistitis Ceddi, cuius saepius meminimus, et abbas monasterii illius, quod uocatur Laestingaeu. Misitque cum eo rex presbyterum suum uocabulo Eadhaedum, qui postea regnante Ecgfrido Hrypensis ecclesiae praesul factus est. Verum illi Cantiam peruenientes inuenerunt archiepiscopum Deusdedit iam migrasse de saeculo et necdum

alium pro eo constitutum fuisse pontificem. Vnde deuerterunt ad prouinciam Occidentalium Saxonum, ubi erat Vini episcopus: et ab illo est uir praefatus consecratus antistes, adsumtis in societatem ordinationis duobus de Brettonum gente episcopis, qui dominicum paschae diem, ut saepius dictum est, secus morem canonicum a XIIII[a] usque ad XX[am] lunam celebrant. Non enim erat tunc ullus excepto illo Vine in tota Brittania canonice ordinatus episcopus. Consecratus ergo in episcopum Ceadda maximam mox coepit ecclesiasticae ueritati et castitati curam inpendere; humilitati, continentiae, lectioni operam dare; oppida, rura, casas, uicos, castella propter euangelizandum, non equitando, sed apostolorum more pedibus incedendo peragrare. Erat enim de discipulis Aidani, eisdemque actibus ac moribus iuxta exemplum eius ac fratris sui Ceddi suos instituere curauit auditores. Veniens quoque Brittaniam Vilfrid iam episcopus factus et ipse perplura catholicae obseruationis moderamina ecclesiis Anglorum sua doctrina contulit. Vnde factum est, ut crescente per dies institutione catholica Scotti omnes, qui inter Anglos morabantur, aut his manus darent aut suam redirent ad patriam.

29.

Vt Vighard presbyter ordinandus in archiepiscopum Romam de Brittania sit missus: quem remissa mox scripta papae apostolici ibidem obisse narrauerint.

His temporibus reges Anglorum nobilissimi, Osuiu prouinciae Nordanhymbrorum et Ecgberct Cantuariorum, habito inter se consilio, quid de statu ecclesiae Anglorum esset agendum, intellexerat enim ueraciter Osuiu, quamuis educatus a Scottis, quia Romana esset catholica et apostolica ecclesia, adsumserunt cum electione et consensu sanctae ecclesiae gentis Anglorum uirum bonum et aptum episcopatu presbyterum nomine Vighardum de clero Deusdedit episcopi, et hunc antistitem ordinandum Romam miserunt: quatinus accepto ipse gradu archiepiscopatus

catholicos per omnem Brittaniam ecclesiis Anglorum ordinare posset antistites.

Verum Vighard Romam perueniens, priusquam consecrari in episcopatum posset, morte praereptus est, et huiusmodi litterae regi Osuio Brittaniam remissae sunt:

'Domino excellenti filio Osuio regi Saxonum Vitalianus episcopus, seruus seruorum dei.

Desiderabiles litteras excellentiae uestrae suscepimus: quas relegentes cognouimus eius piissimam deuotionem feruentissimumque amorem, quem habet propter beatam uitam; et quia dextera domini protegente ad ueram et apostolicam fidem sit conuersus, sperans, sicut in sua gente regnat, ita et cum Christo de futuro conregnare. Benedicta igitur gens, quae talem sapientissimum et dei cultorem promeruit habere regem: quia non solum ipse dei cultor extitit, sed etiam omnes subiectos suos meditatur die ac nocte ad fidem catholicam atque apostolicam pro suae animae redemtione conuerti. Quis enim audiens haec suauia non laetetur? Quis non exultet et gaudeat in his piis operibus? Quia et gens uestra Christo omnipotenti deo credidit secundum diuinorum prophetarum uoces, sicut scriptum est in Isaia (11, 10): „In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur." Et iterum (49, 1): „Audite insulae, adtendite populi de longe." Et post paululum (49, 6): „Parum" inquit „est, ut mihi sis seruus ad suscitandas tribus Iacob et faeces Israel conuertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extrimum terrae." Et rursum (49, 7): „Reges uidebunt et consurgent principes et adorabunt." Et post possillum (49, 8—9): „Dedi te in foedus populi, ut suscitares terram et possideres hereditates dissipatas et diceres his, qui uincti sunt: 'Exite' et his, qui in tenebris: 'Reuelamini.'" Et rursum (42, 6—7): „Ego dominus uocaui te in iustitia et adprehendi manum tuam et seruaui et dedi te in foedus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos caecorum et educeres de conclusione uinctum, de domo carceris sedentes in tenebris." Ecce, excellentissime fili, quam luce clarius est, non solum de uobis, sed etiam de omnibus prophetatum gentibus, quod sint crediturae in

Christo omnium conditore. Quamobrem oportet uestram celsitudinem, utpote membrum existens Christi, in omnibus piam regulam sequi perenniter principis apostolorum, siue in pascha celebrandum siue in omnibus, quae tradiderunt sancti apostoli Petrus et Paulus, qui ut duo luminaria caeli inluminant mundum, sic doctrina eorum corda hominum cotidie inlustrat credentium.'

Et post nonnulla, quibus de celebrando per orbem totum uno uero pascha loquitur.

'Hominem denique' inquit 'docibilem et in omnibus ornatum antistitem, secundum uestrorum scriptorum tenorem, minime ualuimus nunc repperire pro longinquitate itineris. Profecto enim dum huiusmodi apta reppertaque persona fuerit, eum instructum ad uestram dirigemus patriam, ut ipse et uiua uoce et per diuina oracula omnem inimici zizaniam ex omni uestra insula cum diuino nutu eradicet. Munuscula a uestra celsitudine beato principi apostolorum directa pro aeterna eius memoria suscepimus, gratiasque agimus ac pro eius incolumitate iugiter deum deprecamur cum Christi clero. Itaque qui haec obtulit munera, de hac subtractus est luce, situsque ad limina apostolorum, pro quo ualde sumus contristati, cur hic esset defunctus. Verumtamen gerulis harum nostrarum litterarum uestris missis, beneficia sanctorum, hoc est reliquias beatorum apostolorum Petri et Pauli et sanctorum martyrum Laurentii, Iohannis et Pauli et Grigorii atque Pancrati eis fecimus dari, uestrae excellentiae profecto omnes contradendas. Nam et coniugi uestrae, nostrae spiritali filiae, direximus per praefatos gerulos crucem clauem auream habentem de sacratissimis uinculis beatorum Petri et Pauli apostolorum: de cuius pio studio cognoscentes, tantum cuncta sedes apostolica una nobiscum laetatur, quantum eius pia opera coram deo flagrant et uernant. Festinet igitur, quaesumus, uestra celsitudo, ut optamus, totam suam insulam deo Christo dicare. Profecto enim habet protectorem, humani generis redemtorem dominum nostrum Iesum Christum, qui ei cuncta prospera inpertiet, uti nouum Christi populum coaceruet, catholicam ibi et apostolicam constituens fidem. Scriptum est enim (*eu. Matth.* 6, 33):

„Quaerite primum regnum dei et iustitiam eius, et haec omnia adicientur uobis.“ Nimirum enim quaerit et inpetrauit, et ei omnes suae insulae, ut optamus, subdentur. Paterno itaque affectu salutantes uestram excellentiam, diuinam precamur iugiter clementiam, quae uos uestrosque omnes in omnibus bonis operibus auxiliari dignetur, ut cum Christo in futuro regnetis saeculo. Incolumem excellentiam uestram gratia superna custodiat.'

Quis sane pro Vighardo repertus ac dedicatus sit antistes, libro sequente oportunius dicetur.

30.

Vt Orientales Saxones tempore mortalitatis ad idolatriam reuersi, sed per instantiam Iarumanni episcopi mox sint ab errore correcti.

Eodem tempore prouinciae Orientalium Saxonum post Suidhelmum, de quo supra diximus, praefuere reges Sigheri et Sebbi, quamuis ipsi regi Merciorum Vulfherae subiecti. Quae uidelicet prouincia cum praefatae mortalitatis clade premeretur, Sigheri cum sua parte populi, relictis Christianae fidei sacramentis, ad apostasiam conuersus est. Nam et ipse rex et plurimi de plebe siue optimatibus, diligentes hanc uitam et futuram non quaerentes siue etiam non esse credentes, coeperunt fana, quae derelicta erant, restaurare et adorare simulacra: quasi per haec possent a mortalitate defendi. Porro socius eius et coheres regni eiusdem Sebbi magna fidem perceptam cum suis omnibus deuotione seruauit, magna, ut in sequentibus dicemus, uitam fidelem felicitate compleuit. Quod ubi rex Vulfheri comperit, fidem uidelicet prouinciae ex parte profanatam, misit ad corrigendum errorem reuocandamque ad fidem ueritatis prouinciam Iaruman episcopum, qui successor erat Trumheri. Qui multa agens solertia, iuxta quod mihi presbyter, qui comes itineris illi et cooperator uerbi extiterat, referebat, erat enim religiosus et bonus uir, longe lateque omnia

peruagatus, et populum et regem praefatum ad uiam iustitiae reduxit: adeo ut relictis siue destructis fanis arisque, quas fecerant, aperirent ecclesias, ac nomen Christi, cui contradixerant, confiteri gauderent, magis cum fide resurrectionis in illo mori, quam in perfidiae sordibus inter idola uiuere cupientes. Quibus ita gestis, et ipsi sacerdotes doctoresque eorum domum rediere laetantes.

LIBER QVARTVS.

1.

Vt defuncto Deusdedit, Vighard ad suscipiendum episcopatum Romam sit missus: sed illo ibidem defuncto, Theodorus archiepiscopus ordinatus et cum Hadriano abbate sit Brittaniam missus.

Anno memorato praefatae eclypsis et mox subsequentis pestilentiae, quo et Colman episcopus unanima catholicorum intentione superatus ad suos reuersus est, Deusdedit VI[us] ecclesiae Doruuernensis episcopus obiit II. Iduum Iuliarum; sed et Erconberct rex Cantuariorum eodem mense ac die defunctus Ecgbercto filio sedem regni reliquit, quam ille susceptam per VIIII annos tenuit. Tunc cessante non pauco tempore episcopatu, missus est Romam ab ipso simul et a rege Nordanhymbrorum Osuio, ut praecedente libro paucis diximus, Vighard presbyter uir in ecclesiasticis disciplinis doctissimus, de genere Anglorum, petentibus hunc ecclesiae Anglorum archiepiscopum ordinari: missis pariter apostolico papae donariis et aureis atque argenteis uasis non paucis. Qui ubi Romam peruenit, cuius sedi apostolicae tempore illo Vitalianus praeerat, postquam itineris sui causam praefato papae apostolico patefecit, non multo post et ipse et omnes pene, qui cum eo aduenerant socii, pestilentia superueniente deleti sunt.

At apostolicus papa habito de his consilio, quaesiuit sedulus, quem ecclesiis Anglorum archiepiscopum mitteret.

Erat autem in monasterio Nisidano, quod est non longe a Neapoli Campaniae, abbas Hadrianus uir natione Afer, sacris litteris diligenter inbutus, monasterialibus simul et ecclesiasticis disciplinis institutus, Graecae pariter et Latinae linguae peritissimus. Hunc ad se accitum papa iussit episcopatu accepto Brittaniam uenire. Qui indignum se tanto gradui respondens, ostendere posse se dixit alium, cuius magis ad suscipiendum episcopatum et eruditio conueniret et aetas. Cumque monachum quendam de uicino uirginum monasterio, nomine Andream, pontifici offerret, hic ab omnibus, qui nouere, dignus episcopatu iudicatus est. Verum pondus corporeae infirmitatis, ne episcopus fieri posset, obstitit. Et rursum Hadrianus ad suscipiendum episcopatum actus est: qui petens inducias, si forte alium, qui episcopus ordinaretur, ex tempore posset inuenire.

Erat ipso tempore Romae monachus Hadriano notus, nomine Theodorus, natus Tarso Ciliciae, uir et saeculari et diuina litteratura et Graece instructus et Latine, probus moribus et aetate uenerandus, id est annos habens aetatis LX et VI. Hunc offerens Hadrianus pontifici, ut episcopus ordinaretur, obtinuit: his tamen condicionibus interpositis, ut ipse eum perduceret Brittaniam, eo quod iam bis partes Galliarum diuersis ex causis adisset, et ob id maiorem huius itineris peragendi notitiam haberet sufficiensque esset in possessione hominum propriorum: et ut ei doctrinae cooperator existens diligenter adtenderet, nequid ille contrarium ueritati fidei, Graecorum more, in ecclesiam, cui praeesset, introduceret. Qui subdiaconus ordinatus IIII exspectauit menses, donec illi coma cresceret, quo in coronam tondi posset. Habuerat enim tonsuram more orientalium sancti apostoli Pauli. Qui ordinatus est a Vitaliano papa anno dominicae incarnationis DCLXVIII sub die VII. Kalendarum Aprilium, dominica. Et ita una cum Hadriano VI. Kalendas Iunias Brittaniam missus est. Qui cum pariter per mare ad Massiliam et deinde per terram Arhelas peruenissent et tradidissent Iohanni archiepiscopo ciuitatis illius scripta commendaticia Vitaliani pontificis, retenti sunt ab eo, quousque Ebrinus maior domus regiae copiam pergendi,

quoquo uellent, tribuit eis. Qua accepta Theodorus profectus est ad Agilberctum Parisiorum episcopum, de quo superius diximus, et ab eo benigne susceptus et multo tempore habitus est. Hadrianus perrexit primum ad Emme Senonum et postea ad Faronem Meldorum episcopos, et bene sub eis diutius fuit: coegerat enim eos inminens hiems, ut, ubicumque potuissent, quieti manerent. Quod cum nuntii certi narrassent regi Ecgbercto, esse scilicet episcopum, quem petierant a Romano antistite in regno Francorum, misit illo continuo Raedfridum praefectum suum ad adducendum eum: quo cum uenisset, adsumsit Theodorum cum Ebrini licentia, et perduxit eum ad portum, cui nomen est Quentauic; ibi fatigatus infirmitate aliquantisper moratus est et, cum conualescere coepisset, nauigauit Brittaniam. Hadrianum autem Ebrinus retinuit, quoniam suspicabatur eum habere aliquam legationem imperatoris ad Brittaniae reges aduersus regnum, cuius tunc ipse maximam curam gerebat. Sed cum nihil tale illum habere uel habuisse ueraciter comperisset, absoluit eum et post Theodorum ire permisit. Qui statim ut ad illum uenit, dedit monasterium beati Petri apostoli, ubi archiepiscopi Cantiae sepeliri, ut praefatus sum, solent. Praeceperat enim Theodoro abeunti domnus apostolicus, ut in diocesi sua prouideret, et daret ei locum, in quo cum suis apte degere potuisset.

2.

Vt Theodoro cuncta peragrante, Anglorum ecclesiae cum catholica ueritate, litterarum quoque sanctarum coeperint studiis inbui; et ut Putta pro Damiano Hrofensis ecclesiae sit factus antistes.

Peruenit autem Theodorus ad ecclesiam suam secundo postquam consecratus est anno, sub die VI. Kalendarum Iuniarum dominica et fecit in ea annos XX et unum, menses III, dies XXVI. Moxque peragrata insula tota, quaquauersum Anglorum gentes morabantur, nam et libentissime ab omnibus suscipiebatur atque audiebatur, rectum uiuendi ordinem, ritum paschae cele-

brandi canonicum, per omnia comitante et cooperante Hadriano disseminabat. Isque primus erat in archiepiscopis, cui omnis Anglorum ecclesia manus dare consentiret. Et quia litteris sacris simul et saecularibus, ut diximus, abundanter ambo erant instructi, congregata discipulorum caterua, scientiae salutaris cotidie flumina inrigandis eorum cordibus emanabant: ita ut etiam metricae artis, astronomiae et arithimeticae ecclesiasticae disciplinam inter sacrorum apicum uolumina suis auditoribus contraderent. Indicio est, quod usque hodie supersunt de eorum discipulis, qui Latinam Graecamque linguam aeque ut propriam, in qua nati sunt, norunt. Neque umquam prorsus, ex quo Brittaniam petierunt Angli, feliciora fuere tempora; dum et fortissimos Christianosque habentes reges cunctis barbaris nationibus essent terrori, et omnium uota ad nuper audita caelestis regni gaudia penderent, et quicumque lectionibus sacris cuperent erudiri, haberent in promtu magistros, qui docerent.

Sed et sonos cantandi in ecclesia, quos eatenus in Cantia tantum nouerant, ab hoc tempore per omnes Anglorum ecclesias discere coeperunt: primusque, excepto Iacobo, de quo supra diximus, cantandi magister Nordanhymbrorum ecclesiis, Aeddi cognomento Stephanus fuit, inuitatus de Cantia a reuerentissimo uiro Vilfrido, qui primus inter episcopos, qui de Anglorum gente essent, catholicum uiuendi morem ecclesiis Anglorum tradere didicit.

Itaque Theodorus perlustrans uniuersa, ordinabat locis oportunis episcopos et ea, quae minus perfecta repperit, his quoque iuuantibus corrigebat. In quibus et Ceadda episcopum cum argueret non fuisse rite consecratum, respondens ipse uoce humillima: ‘Si me’ inquit ‘nosti episcopatum non rite suscepisse, libenter ab officio discedo: quippe qui neque me umquam hoc esse dignum arbitrabar; sed obedientiae causa iussus subire hoc, quamuis indignus, consensi.’ At ille audiens humilitatem responsionis eius, dixit non eum episcopatum demittere debere; sed ipse ordinationem eius denuo catholica ratione consummauit. Eo autem tempore, quo defuncto Deus-

dedit Doruuernensi ecclesiae episcopus quaerebatur, ordinabatur, mittebatur, Vilfrid quoque de Brittania Galliam ordinandus est missus: et quoniam ante Theodorum rediit, ipse etiam in Cantia presbyteros et diaconos, usquedum archiepiscopus ad sedem suam perueniret, ordinabat. At ipse ueniens mox in ciuitate Hrofi, ubi defuncto Damiano episcopatus iam diu cessauerat, ordinauit uirum magis ecclesiasticis disciplinis institutum et uitae simplicitate contentum, quam in saeculi rebus strenuum, cui nomen erat Putta; maxime autem modulandi in ecclesia more Romanorum, quem a discipulis beati papae Gregorii didicerat, peritum.

3.

Vt Ceadda, de quo supra dictum est, prouinciae Merciorum sit episcopus datus, et de uita et de obitu et sepultura eius.

Eo tempore prouinciae Merciorum rex Vulfheri praefuit, qui, cum mortuo Iarumanno sibi quoque suisque a Theodoro episcopum dari peteret, non eis nouum uoluit ordinare episcopum; sed postulauit a rege Osuio, ut illis episcopus Ceadda daretur, qui tunc in monasterio suo, quod est in Laestingae, quietam uitam agebat, Vilfrido administrante episcopatum Eboracensis ecclesiae, nec non et omnium Nordanhymbrorum, sed et Pictorum, quousque rex Osuiu imperium protendere poterat. Et quia moris erat eidem reuerentissimo antistiti opus euangelii magis ambulando per loca quam equitando perficere, iussit eum Theodorus, ubicumque longius iter instaret, equitare, multumque renitentem, studio et amore pii laboris, ipse eum manu sua leuauit in equum; quia nimirum sanctum esse uirum comperit, atque equo uehi, quo esset necesse, compulit. Susceptum itaque episcopatum gentis Merciorum simul et Lindisfarorum Ceadda, iuxta exempla patrum antiquorum, in magna uitae perfectione administrare curauit: cui etiam rex Vulfheri donauit terram L familiarum ad construendum monasterium in loco, qui dicitur Adbaruae, id est Ad Nemus, in prouincia Lindissi, in

quo usque hodie instituta ab ipso regularis uitae uestigia permanent.

Habuit autem sedem episcopalem in loco, qui uocatur Lyccidfelth, in quo et defunctus ac sepultus est; ubi usque hodie sequentium quoque prouinciae illius episcoporum sedes est. Fecerat uero sibi mansionem non longe ab ecclesia remotiorem; in qua secretius cum paucis, id est VII siue VIII, fratribus, quoties a labore et ministerio uerbi uacabat, orare ac legere solebat. Qui cum in illa prouincia duobus annis ac dimidio ecclesiam gloriosissime rexisset, adfuit superno dispensante iudicio tempus, de quo loquitur Ecclesiastes (3, 5), quia: 'Tempus mittendi lapides et tempus colligendi.' Superuenit namque clades diuinitus missa, quae per mortem carnis uiuos ecclesiae lapides de terrenis sedibus ad aedificium caeleste transferret. Cumque plurimis de ecclesia eiusdem reuerentissimi antistitis de carne subtractis ueniret hora ipsius, ut transiret ex hoc mundo ad dominum, contigit die quadam, ut in praefata mansione forte ipse cum uno tantum fratre, cui uocabulum erat Ouini, commoraretur, ceteris eius sociis pro causa oportuna ad ecclesiam reuersis. Erat autem idem Ouini monachus magni meriti et pura intentione supernae retributionis mundum derelinquens, dignusque per omnia, cui dominus specialiter sua reuelaret arcana, dignus, cui fidem narranti audientes accommodarent. Venerat enim cum regina Aedilthryde de prouincia Orientalium Anglorum, eratque primus ministrorum et princeps domus eius. Qui cum crescente fidei feruore saeculo abrenuntiare disponeret, non hoc segniter fecit; sed adeo se mundi rebus exuit, ut relictis omnibus, quae habebat, simplici tantum habitu indutus et securim atque asciam in manu ferens ueniret ad monasterium eiusdem reuerentissimi patris, quod uocatur Laestingaeu. Non enim ad otium, ut quidam, sed ad laborem se monasterium intrare signabat. Quod ipsum etiam facto monstrauit: nam quo minus sufficiebat meditationi scripturarum, eo amplius operi manuum studium inpendebat. Denique cum episcopo in praefata mansione pro suae reuerentia deuotionis inter fratres habitus, cum illi intus lectioni uacabant, ipse foris, quae opus esse

uidebantur, operabatur. Qui cum die quadam tale aliquid foris ageret, digressis ad ecclesiam sociis, ut dicere coeperam, et episcopus solus in oratorio loci, lectioni uel orationi operam daret, audiuit repente, ut postea referebat, uocem suauissimam cantantium atque laetantium de caelo ad terras usque descendere: quam uidelicet uocem ab Euroaustro, id est ab alto brumalis exortus, primo se audisse dicebat ac deinde paulatim eam sibi adpropiare, donec ad tectum usque oratorii, in quo erat episcopus, perueniret: quod ingressa, totum impleuit atque in gyro circumdedit. At ille dum sollicitus in ea, quae audiebat, animum intenderet, audiuit denuo, transacto quasi dimidiae horae spatio, ascendere de tecto eiusdem oratorii idem laetitiae canticum, et ipsa, qua uenerat, uia ad caelos usque cum ineffabili dulcedine reuerti. Qui cum aliquantulum horae quasi adtonitus maneret et, quid haec essent, sollerti animo scrutaretur, aperuit episcopus fenestram oratorii et sonitum manu faciens, ut saepe consueuerat, siquis foris esset, ad se intrare praecepit. Introiuit ille concitus, cui dixit antistes: 'Vade cito ad ecclesiam, et hos VII fratres huc uenire facito; tu quoque simul adesto.' Qui cum uenissent, primo admonuit eos, ut uirtutem dilectionis et pacis ad inuicem et ad omnes fideles seruarent: instituta quoque disciplinae regularis, quae uel ab ipso didicissent et in ipso uidissent uel in patrum praecedentium factis siue dictis inuenissent, indefessa instantia sequerentur. Deinde subiunxit diem sui obitus iam proxime instare. 'Namque hospes' inquit 'ille amabilis, qui fratres nostros uisitare solebat, ad me quoque hodie uenire meque de saeculo euocare dignatus est. Propter quod reuertentes ad ecclesiam dicite fratribus, ut et meum exitum domino precibus commendent et suum quoque exitum, cuius hora incerta est, uigiliis, orationibus, bonis operibus praeuenire meminerint.' Cumque haec et huiusmodi plura loqueretur atque illi percepta eius benedictione iam multum tristes exissent, rediit ipse solus, qui carmen caeleste audierat, et prosternens se in terram: 'Obsecro' inquit 'pater; licet aliquid interrogare?' 'Interroga,' inquit 'quod uis'. At ille: 'Obsecro,' inquit 'ut dicas, quod erat canticum illud laetantium, quod audiui,

uenientium de caelis super oratorium hoc et post tempus redeuntium ad caelos?' Respondet ille: 'Si uocem carminis audisti et caelestes superuenire coetus cognouisti, praecipio tibi in nomine domini, ne hoc cuiquam ante meum obitum dicas. Re uera autem angelorum fuere spiritus, qui me ad caelestia, quae semper amabam ac desiderabam, praemia uocare uenerunt et post dies VII se redituros ac me secum adducturos esse promiserunt.' Quod quidem ita, ut dictum ei erat, opere completum est. Nam confestim languore corporis tactus est et hoc per dies ingrauescente, septimo, ut promissum ei fuerat, die postquam obitum suum dominici corporis et sanguinis perceptione muniuit, soluta ab ergastulo corporis anima sancta, ducentibus, ut credi fas est, angelis comitibus aeterna gaudia petiuit. Non autem mirum, si diem mortis uel potius diem domini laetus aspexit, quem semper, usquedum ueniret, sollicitus exspectare curauit.

Namque inter plura continentiae, humilitatis, doctrinae, orationum, uoluntariae paupertatis et ceterarum uirtutum merita in tantum erat timori domini subditus, in tantum nouissimorum suorum in omnibus operibus suis memor, ut, sicut mihi frater quidam de his, qui me in scripturis erudiebant, et erat in monasterio ac magisterio illius educatus, uocabulo Trumberct, referre solebat, si forte legente eo uel aliud quid agente, repente flatus uenti maior adsurgeret, continuo misericordiam domini inuocaret et eam generi humano propitiari rogaret. Si autem uiolentior aura insisteret, iam clauso codice procideret in faciem atque obnixius orationi incumberet. At si procella fortior aut nimbus perurgeret, uel etiam corusci ac tonitrua terras et aera terrerent, tunc ueniens ad ecclesiam sollicitus orationibus ac psalmis, donec serenitas aeris rediret, fixa mente uacaret. Cumque interrogaretur a suis, quare hoc faceret, respondebat: 'Non legistis, quia (*Psalm.* 17, 14. 15) „intonuit de caelo dominus, et altissimus dedit uocem suam; misit sagittas suas et dissipauit eos, fulgura multiplicauit et conturbauit eos“? Mouet enim aera dominus, uentos excitat, iaculatur fulgora, de caelo intonat, ut terrigenas ad timendum se suscitet, ut corda eorum in memoriam futuri iudici reuocet, ut superbiam

eorum dissipet, et conturbet audaciam, reducto ad mentem tremendo illo tempore, quando ipse caelis ac terris ardentibus uenturus est in nubibus in potestate magna et maiestate ad iudicandos uiuos et mortuos. Propter quod' inquit 'oportet nos admonitioni eius caelesti, debito cum timore et amore respondere; ut, quoties aere commoto manum quasi ad feriendum minitans exerit nec adhuc tamen percutit, mox inploremus eius misericordiam et discussis penetralibus cordis nostri atque expurgatis uitiorum ruderibus, solliciti, ne umquam percuti mereamur, agamus.'

Conuenit autem reuelationi et relationi praefati fratris de obitu huius antistitis etiam sermo reuerentissimi patris Ecgbercti, de quo supra diximus, qui dudum cum eodem Ceadda adulescente et ipse adulescens in Hibernia monachicam in orationibus et continentia et meditatione diuinarum scripturarum uitam sedulus agebat. Sed illo postmodum patriam reuerso ipse peregrinus pro domino usque ad finem uitae permansit. Cum ergo ueniret ad eum longo post tempore gratia uisitationis de Brittania uir sanctissimus et continentissimus, uocabulo Hygbald, qui erat abbas in prouincia Lindissi, ut et sanctos decebat, de uita priorum patrum sermonem facerent atque hanc aemulari gauderent, interuenit mentio reuerentissimi antistitis Ceadda, dixitque Ecgberct: 'Scio hominem in hac insula adhuc in carne manentem, qui, cum uir ille de mundo transiret, uidit animam Ceddi fratris ipsius cum agmine angelorum descendere de caelo, et adsumta secum anima eius, ad caelestia regna redire'. Quod utrum de se an de alio aliquo diceret, nobis manet incertum, dum tamen hoc, quod tantus uir dixit, quia uerum sit, esse non possit incertum.

Obiit autem Ceadda sexto die Nonarum Martiarum et sepultus est primo quidem iuxta ecclesiam sanctae Mariae; sed postmodum constructa ibidem ecclesia beatissimi apostolorum principis Petri, in eandem sunt eius ossa translata. In quo utroque loco ad indicium uirtutis illius solent crebra sanitatum miracula operari. Denique nuper freneticus quidam, dum per cuncta errando discurreret, deuenit ibi uespere, nescientibus siue non curan-

tibus loci custodibus, et ibi tota nocte requiescens, mane sanato sensu egressus mirantibus et gaudentibus cunctis, quid ibi sanitatis domino largiente consequeretur, ostendit. Est autem locus idem sepulcri tumba lignea in modum domunculi facta coopertus, habente foramen in pariete, per quod solent hi, qui causa deuotionis illo adueniunt, manum suam inmittere ac partem pulueris inde adsumere: quam cum in aquas miserint atque has infirmantibus iumentis siue hominibus gustandas dederint, mox infirmitatis ablata molestia, cupitae sospitatis gaudia redibunt.

In cuius locum ordinauit Theodorus Vynfridum uirum bonum ac modestum, qui, sicut prodecessores eius, prouinciis Merciorum et Mediterraneorum Anglorum et Lindisfarorum episcopatus officio praeesset: in quibus cunctis Vulfheri, qui adhuc supererat, sceptrum regni tenebat. Erat autem Vynfrid de clero eius, cui ipse successerat, antistitis, et diaconatus officio sub eo non pauco tempore fungebatur.

4.

Vt Colman episcopus, relicta Brittania, duo monasteria in Scottia, unum Scottis, alterum Anglis, quos secum adduxerat, fecerit.

Interea Colmanus, qui de Scottia erat episcopus, relinquens Brittaniam tulit secum omnes, quos in Lindisfarnensium insula congregauerat Scottos: sed et de gente Anglorum uiros circiter XXX, qui utrique monachicae conuersationis erant studiis inbuti. Et relictis in ecclesia sua fratribus aliquot primo uenit ad insulam Hii, unde erat ad praedicandum uerbum Anglorum genti distinatus. Deinde secessit ad insulam quandam paruam, quae ad occidentalem plagam ab Hibernia procul secreta sermone Scottico Inisboufinde, id est insula uitulae albae, nuncupatur. In hanc ergo perueniens construxit monasterium et monachos inibi, quos de utraque natione collectos adduxerat, collocauit. Qui cum inuicem concordare non possent, eo quod Scotti tempore aestatis, quo fruges

erant colligendae, relicto monasterio per nota sibi loca dispersi uagarentur, at uero hieme succedente redirent et his, quae Angli praeparauerant, communiter uti desiderarent: quaesiuit Colmanus huic dissensioni remedium, et circuiens omnia prope uel longe inuenit locum in Hibernia insula aptum monasterio construendo, qui lingua Scottorum Mageo nominatur; emitque partem eius non grandem ad construendum ibi monasterium a comite, ad cuius possessionem pertinebat: ea condicione addita, ut pro ipso etiam, qui eis locum commodaret, consistentes ibi monachi domino preces offerrent. Et constructo statim monasterio, iuuante etiam comite ac uicinis omnibus, Anglos ibidem locauit, relictis in praefata insula Scottis. Quod uidelicet monasterium usque hodie ab Anglis tenetur incolis. Ipsum namque est, quod nunc grande de modico effectum Muigeo consuete uocatur, et conuersis iamdudum ad meliora instituta omnibus, egregium examen continet monachorum, qui de prouincia Anglorum ibidem collecti ad exemplum uenerabilium patrum sub regula et abbate canonico in magna continentia et sinceritate proprio labore manuum uiuunt.

5.

De morte Osuiu et Ecgbercti regum, et de synodo facta ad locum Herutforda, cui praesidebat archiepiscopus Theodorus.

Anno dominicae incarnationis DCLXX^{mo}, qui est annus secundus, ex quo Brittaniam uenit Theodorus, Osuiu rex Nordanhymbrorum pressus est infirmitate, qua et mortuus est anno aetatis suae LVIII. Qui in tantum eo tempore tenebatur amore Romanae et apostolicae institutionis, ut, si ab infirmitate saluaretur, etiam Romam uenire ibique ad loca sancta uitam finire disponeret, Vilfridumque episcopum ducem sibi itineris fieri, promissa non parua pecuniarum donatione, rogaret. Qui defunctus die XV. Kalendarum Martiarum Ecgfridum filium regni heredem reliquit: cuius anno regni III° Theodorus cogit

concilium episcoporum, una cum eis, qui canonica patrum statuta et diligerent et nossent, magistris ecclesiae pluribus. Quibus pariter congregatis, diligenter ea, quae unitati pacis ecclesiasticae congruerent, eo, quo pontificem decebat, animo coepit obseruanda docere. Cuius synodicae actionis huiusmodi textus est:

'In nomine domini dei et saluatoris nostri Iesu Christi, regnante in perpetuum ac gubernante suam ecclesiam eodem domino nostro Iesu Christo, placuit conuenire nos iuxta morem canonum uenerabilium, tractaturos de necessariis ecclesiae negotiis. Conuenimus autem die XX°IIII° mensis Septembris indictione prima, in loco, qui dicitur Herutford. Ego quidem Theodorus, quamuis indignus, ab apostolica sede destinatus Doruuernensis ecclesiae episcopus, et consacerdos ac frater noster reuerentissimus Bisi Orientalium Anglorum episcopus: quibus etiam frater et consacerdos noster Vilfrid Nordanhymbrorum gentis episcopus per proprios legatarios adfuit. Adfuerunt et fratres ac consacerdotes nostri, Putta episcopus castelli Cantuariorum, quod dicitur Hrofescaestir, Leutherius episcopus Occidentalium Saxonum, Vynfrid episcopus prouinciae Merciorum. Cumque in unum conuenientes iuxta ordinem quique suum resedissemus: „Rogo," inquam „dilectissimi fratres, propter timorem et amorem redemtoris nostri, ut in commune omnes pro nostra fide tractemus; ut, quaeque decreta ac definita sunt a sanctis et probabilibus patribus, incorrupte ab omnibus nobis seruentur". Haec et alia quamplura, quae ad caritatem pertinebant unitatemque ecclesiae conseruandam, prosecutus sum. Cumque explessem praelocutionem, interrogaui unumquemque eorum per ordinem, si consentirent ea, quae a patribus canonice sunt antiquitus decreta, custodire. Ad quod omnes consacerdotes nostri respondentes dixerunt: „Optime omnibus placet, quaeque definierunt sanctorum canones patrum, nos quoque omnes alacri animo libentissime seruare." Quibus statim protuli eundem librum canonum et ex eodem libro X capitula, quae per loca notaueram, quia maxime nobis necessaria sciebam, illis coram ostendi et, ut haec diligentius ab omnibus susciperentur, rogaui.

Primum capitulum: „Vt sanctum diem paschae in commune omnes seruemus dominica post XIIII^am lunam mensis primi.“

Secundum: „Vt nullus episcoporum parrochiam alterius inuadat, sed contentus sit gubernatione creditae sibi plebis.“

Tertium: „Vt, quaeque monasteria deo consecrata sunt, nulli episcoporum liceat ea in aliquo inquietare nec quicquam de eorum rebus uiolenter abstrahere.“

Quartum: „Vt ipsi monachi non migrent de loco ad locum, hoc est de monasterio ad monasterium, nisi per dimissionem proprii abbatis; sed in ea permaneant oboedientia, quam tempore suae conuersionis promiserunt.“

Quintum: „Vt nullus clericorum relinquens proprium episcopum, passim quolibet discurrat, neque alicubi ueniens absque commendaticiis litteris sui praesulis suscipiatur. Quod si semel susceptus noluerit inuitatus redire, et susceptor et is, qui susceptus est, excommunicationi subiacebit.“

Sextum: „Vt episcopi atque clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere oblato; nullique eorum liceat ullum officium sacerdotale absque permissu episcopi, in cuius parrochia esse cognoscitur, agere.“

Septimum: „Vt bis in anno synodus congregetur. Sed quia diuersae causae inpediunt, placuit omnibus in commune, ut Kalendis Augustis in loco, qui appellatur Clofeshoch, semel in anno congregemur.“

Octauum: „Vt nullus episcoporum se praeferat alteri per ambitionem; sed omnes agnoscant tempus et ordinem congregationis suae.“

Nonum capitulum in commune tractatum est: „Vt plures episcopi crescente numero fidelium augerentur;“ sed de hac re ad praesens siluimus.

Decimum capitulum pro coniugiis: „Vt nulli liceat nisi legitimum habere conubium. Nullus incestum faciat, nullus coniugem propriam, nisi, ut sanctum euangelium docet, fornicationis causa, relinquat. Quod si quisquam propriam expulerit coniugem legitimo sibi matrimonio coniunctam, si Christianus esse recte uoluerit, nulli alteri copuletur; sed ita permaneat aut propriae reconcilietur coniugi.“

His itaque capitulis in commune tractatis ac definitis, ut nullum deinceps ab aliquo nostrum oriatur contentionis scandalum aut alia pro aliis diuulgarentur, placuit, ut, quaeque definita sunt, unusquisque nostrum manus propriae subscriptione confirmaret. Quam sententiam definitionis nostrae Titillo notario scribendam dictaui. Actum in mense et indictione supra scripta. Quisquis igitur contra hanc sententiam, iuxta decreta canonum, nostra etiam consensione ac subscriptione manus nostrae confirmatam, quoquo modo uenire eamque infringere temtauerit, nouerit se ab omni officio sacerdotali et nostra societate separatum. Diuina nos gratia in unitate sanctae suae ecclesiae uiuentes custodiat incolumes.'

Facta est autem haec synodus anno ab incarnatione domini DCLXX tertio, quo anno rex Cantuariorum Ecgberct mense Iulio obierat, succedente in regnum fratre Hlothere, quod ipse annos XI et menses VII tenuit. Bisi autem episcopus Orientalium Anglorum, qui in praefato synodo fuisse perhibetur, ipse erat successor Bonifatii, cuius supra meminimus, uir multae sanctitatis et religionis. Nam Bonifatio post X et VII episcopatus sui annos defuncto, episcopus ipse pro eo, Theodoro ordinante, factus est. Quo adhuc superstite, sed grauissima infirmitate ab administrando episcopatu prohibito, duo sunt pro illo, Aecci et Baduuini, electi et consecrati episcopi: ex quo usque hodie prouincia illa duos habere solet episcopos.

6.

Vt deposito Vynfrido, Saexuulf episcopatum eius acceperit, et Earconuald Orientalibus Saxonibus episcopus sit datus.

Non multo post haec elapso tempore, offensus a Vynfrido Merciorum episcopo per meritum cuiusdam inoboedientiae Theodorus archiepiscopus deposuit eum de episcopatu post annos accepti episcopatus non multos; et in loco eius ordinauit episcopum Sexuulfum, qui erat constructor et abbas monasterii, quod dicitur Medeshamstedi,

in regione Gyruiorum. Depositus uero Vynfrid rediit ad monasterium suum, quod dicitur Adbaruae, ibique in optima uitam conuersatione finiuit.

Tunc etiam Orientalibus Saxonibus, quibus eo tempore praefuerunt Sebbi et Sigheri, quorum supra meminimus, Earconualdum constituit episcopum in ciuitate Lundonia: cuius uidelicet uiri in episcopatu et ante episcopatum uita et conuersatio fertur fuisse sanctissima, sicut etiam nunc caelestium signa uirtutum indicio sunt. Etenim usque hodie feretrum eius caballarium, quo infirmus uehi solebat, seruatum a discipulis eius, multos febricitantes uel alio quolibet incommodo fessos sanare non desistit. Non solum autem subpositi eidem feretro uel adpositi curantur aegroti, sed et astulae de illo abscissae atque ad infirmos adlatae citam illis solent adferre medellam.

Hic sane priusquam episcopus factus esset, duo praeclara monasteria, unum sibi, alterum sorori suae Aedilburgae construxerat, quod utrumque regularibus disciplinis optime instituerat. Sibi quidem in regione Sudergeona iuxta fluuium Tamensem in loco, qui uocatur Cerotaesei, id est Ceroti insula; sorori autem in Orientali Saxonum prouincia in loco, qui nuncupatur In Berecingum, in quo ipsa deo deuotarum mater ac nutrix posset existere feminarum. Quae suscepto monasterii regimine, condignam se in omnibus episcopo fratre, et ipsa recte uiuendo et subiectis regulariter et pie consulendo praebuit; ut etiam caelestia indicio fuere miracula.

7.

Vt in monasterio Bericinensi, ubi corpora sanctimonialium feminarum poni deberent, caelesti sit luce monstratum.

In hoc etenim monasterio plura uirtutum sunt signa patrata, quae et ad memoriam aedificationemque sequentium ab his, qui nouere, descripta habentur a multis: e quibus et nos aliqua historiae nostrae ecclesiasticae inserere curauimus. Cum tempestas saepe dictae cladis late cuncta depopulans, etiam partem monasterii huius

illam, qua uiri tenebantur, inuasisset, et passim cotidie raperentur ad dominum; sollicita mater congregationis, qua hora etiam eam monasterii partem, qua ancillarum dei caterua a uirorum erat secreta contubernio, eadem plaga tangeret, crebrius in conuentu sororum perquirere coepit, quo loci in monasterio corpora sua poni et cymiterium fieri uellent, cum eas eodem, quo ceteros exterminio raptari e mundo contingeret. Cumque nihil certi responsi, tametsi saepius inquirens, a sororibus accepisset, accepit ipsa cum omnibus certissimum supernae prouisionis responsum. Cum enim nocte quadam expletis matutinae laudis psalmodiis, egressae de oratorio famulae Christi, ad sepulcra fratrum, qui eas ex hac luce praecesserant, solitas domino laudes decantarent, ecce subito lux emissa caelitus ueluti linteum magnum uenit super omnes, tantoque eas stupore perculit, ut etiam canticum, quod canebant, tremefactae intermitterent. Ipse autem splendor emissae lucis, in cuius comparatione sol meridianus uideri posset obscurus, non multo post illo eleuatus de loco, in meridianam monasterii partem, hoc est ad occidentem oratorii, secessit, ibique aliquandiu remoratus et ea loca operiens, sic uidentibus cunctis ad caeli se alta subduxit; ut nulli esset dubium, quin ipsa lux, quae animas famularum Christi esset ductura uel susceptura in caelis, etiam corporibus earum locum, in quo requietura et diem resurrectionis essent exspectatura, monstraret. Cuius radius lucis tantus extitit, ut quidam de fratribus senior, qui ipsa hora in oratorio eorum cum alio iuniore positus fuerat, referret mane, quod ingressi per rimas ostiorum uel fenestrarum radii lucis, omnem diurni luminis uiderentur superare fulgorem.

8.

Vt in eodem monasterio puerulus moriens uirginem, quae se erat secutura, clamauerit; utque alia de corpore egressura, iam particulam futurae lucis aspexerit.

Erat in eodem monasterio puer trium circiter non amplius annorum, Aesica nomine, qui propter infantilem

adhuc aetatem in uirginum deo dedicatarum solebat cella nutriri ibique meditari. Hic praefata pestilentia tactus, ubi ad extrema peruenit, clamauit tertio unam de consecratis Christo uirginibus, proprio eam nomine quasi praesentem alloquens, Eadgyd, Eadgyd, Eadgyd; et sic terminans temporalem uitam, intrauit aeternam. At uirgo illa, quam moriens uocabat, mox in loco, quo erat, eadem adtacta infirmitate, ipso, quo uocata est, die de hac luce subtracta et illum, qui se uocauit, ad regnum caeleste secuta est.

Item quaedam ex eisdem ancillis dei, cum praefato tacta morbo atque ad extrema esset perducta, coepit subito circa mediam noctem clamare his, quae sibi ministrabant, petens, ut lucernam, quae inibi accensa erat, extinguerent. Quod cum frequenti uoce repeteret, nec tamen ei aliquis obtemperaret, ad extremum intulit: ‚Scio, quod me haec insana mente loqui arbitramini; sed iam nunc non ita esse cognoscite: nam uere dico uobis, quod domum hanc tanta luce impletam esse perspicio, ut uestra illa lucerna mihi omnimodis esse uideatur obscura.' Et cum ne adhuc quidem talia loquenti quisquam responderet uel adsensum praeberet, iterum dixit: ‘Accendite ergo lucernam illam, quam diu uultis; attamen scitote, quia non est mea: nam mea lux, incipiente aurora, mihi aduentura est.' Coepitque narrare, quia apparuerit sibi quidam uir dei, qui eodem anno fuerat defunctus, dicens, quod adueniente diluculo perennem esset exitura ad lucem. Cuius ueritas uisionis cita circa exortum diei puellae morte probata est.

9.

Quae sint ostensa caelitus signa, cum et ipsa mater congregationis illius e mundo transiret.

Cum autem et ipsa mater pia deo deuotae congregationis Aedilburga esset rapienda de mundo, apparuit uisio miranda cuidam de sororibus, cui nomen erat Torctgyd, quae multis iam annis in eodem monasterio commorata, et ipsa semper in omni humilitate ac sin-

ceritate deo seruire satagebat, et adiutrix disciplinae regularis eidem matri existere, minores docendo uel castigando curabat. Cuius ut uirtus iuxta apostolum in infirmitate perficeretur, tacta est repente grauissimo corporis morbo, et per annos VIIII pia redemtoris nostri prouisione multum fatigata: uidelicet ut, quicquid in ea uitii sordidantis inter uirtutes per ignorantiam uel incuriam resedisset, totum hoc caminus diutinae tribulationis excoqueret. Haec ergo quadam nocte incipiente crepusculo, egressa de cubiculo, quo manebat, uidit manifeste quasi corpus hominis, quod esset sole clarius, sindone inuolutum in sublime ferri, elatum uidelicet de domo, in qua sorores pausare solebant. Cumque diligentius intueretur, quo trahente leuaretur sursum haec, quam contemplabatur species corporis gloriosi, uidit, quod quasi funibus auro clarioribus in superna tolleretur, donec caelis patentibus introducta amplius ab illa uideri non potuit. Nec dubium remansit cogitanti de uisione, quin aliquis de illa congregatione citius esset moriturus, cuius anima per bona, quae fecisset, opera quasi per funes aureos leuanda esset ad caelos: quod re uera ita contigit. Nam non multis interpositis diebus, deo dilecta mater congregationis ipsius, ergastulo carnis educta est; cuius talem fuisse constat uitam, ut nemo, qui eam nouerit, dubitare debeat, quin ei exeunti de hac uita caelestis patriae patuerit ingressus.

In eodem quoque monasterio quaedam erat femina sanctimonialis et ad saeculi huius dignitatem nobilis et in amore futuri saeculi nobilior: quae ita multis iam annis omni corporis fuerat officio destituta, ut ne unum quidem mouere ipsa membrum ualeret. Haec ubi corpus abbatissae uenerabilis in ecclesiam delatum, donec sepulturae daretur, cognouit, postulauit se illo adferri et in modum orantium ad illud adclinari. Quod dum fieret, quasi uiuentem adlocuta, rogauit, ut apud misericordiam pii conditoris impetraret se a tantis tamque diutinis cruciatibus absolui. Nec multo tardius exaudita est: nam post dies duodecim et ipsa educta ex carne temporales adflictiones aeterna mercide mutauit.

Cum uero praefata Christi famula Torctgyd tres adhuc annos post obitum dominae in hac uita teneretur,

in tantum ea, quam praediximus, infirmitate decocta est, ut uix ossibus haereret; et ad ultimum, cum tempus iam resolutionis eius instaret, non solum membrorum ceterorum, sed et linguae motu caruit. Quod dum tribus diebus et totidem noctibus ageretur, subito uisione spiritali recreata, os et oculos aperuit; aspectansque in caelum, sic ad eam, quam intuebatur, uisionem coepit loqui: 'Gratus mihi est multum aduentus tuus et bene uenisti'. Et hoc dicto parumper reticuit, quasi responsum eius, quem uidebat et cui loquebatur, exspectans. Rursumque quasi leuiter indignata subiunxit: 'Nequaquam hoc laeta ferre queo'. Rursumque modicum silens tertio dixit: 'Si nullatenus hodie fieri potest, obsecro, ne sit longum spatium in medio'. Dixit, et, sicut antea, parum silens, ita sermonem conclusit: 'Si omnimodis ita definitum est neque hanc sententiam licet inmutari, obsecro, ne amplius quam haec solummodo proxima nox intersit'. Quibus dictis, interrogata a circumsedentibus, cum quo loqueretur: 'Cum carissima' inquit 'mea matre Aedilburge'. Ex quo intellexere, quod ipsa ei tempus suae transmigrationis in proximum nuntiare uenisset. Nam et, ita ut rogabat, transacta una die ac nocte, soluta carnis simul et infirmitatis uinculis ad aeternae gaudia salutis intrauit.

10.

Vt ad cymiterium eiusdem monasterii orans caeca lumen receperit.

Successit autem Aedilburgi in officio abbatissae deuota deo famula nomine Hildilid, multisque annis, id est usque ad ultimam senectutem, eidem monasterio strenuissime, in obseruantia disciplinae regularis, et in earum, quae ad communes usus pertinent, rerum prouidentia praefuit. Cui cum propter angustiam loci, in quo monasterium constructum est, placuisset, ut ossa famulorum famularumque Christi, quae ibidem fuerant tumulata, tollerentur et transferrentur omnia in ecclesiam beatae dei genetricis, unoque conderentur in loco: quoties ibi claritas luminis caelestis, quanta saepe flagrantia mirandi

apparuerit odoris, quae alia sint signa ostensa, in ipso libro, de quo haec excerpsimus, quisque legerit, inueniet.

Sane nullatenus praetereundum arbitror miraculum sanitatis, quod ad ipsum cymiterium deo dicatae congregationis factum idem libellus refert. Erat quippe in proximo comes quidam, cuius uxor ingruente oculis caligine subita, tantum per dies eadem molestia crebrescente grauata est, ut ne minimam quidem lucis alicuius posset particulam uidere. Cui, dum aliquandiu caecitatis huius nocte clausa maneret, repente uenit in mentem, quia, si ad monasterium delata uirginum sanctimonalium ad reliquias sanctorum peteret, perditam posset recipere lucem. Nec distulit, quin continuo, quod mente conceperat, expleret. Perducta namque a puellis suis ad monasterium, quia in proximo erat, ubi fidem suae sanationis integram se habere professa est, introducta est ad cymiterium: et, cum ibidem diutius flexis genibus oraret, nihilo tardius meruit exaudiri. Nam exsurgens ab oratione, priusquam exiret de loco, petitae lucis gratiam recepit: et quae famularum manibus adducta fuerat, ipsa libero pedum incessu domum laeta reuersa est; quasi ad hoc solummodo lucem amitteret temporalem, ut, quanta sanctos Christi lux in caelis, quae gratia uirtutis possideret, sua sanatione demonstraret.

11.

Vt rex eiusdem prouinciae Sebbi in monachica uitam conuersatione finierit.

Eo tempore praeerat regno Orientalium Saxonum, ut idem etiam libellus docet, uir multum deo deuotus nomine Sebbi, cuius supra meminimus. Erat enim religiosis actibus, crebris precibus, piis elimosynarum fructibus plurimum intentus; uitam priuatam et monachicam cunctis regni diuitiis et honoribus praeferens, quam et olim iam, si non obstinatus coniugis animus diuortium negaret, relicto regno subisset. Vnde multum uisum et saepe dictum est, quia talis animi uirum episcopum magis quam regem ordinari deceret. Cumque annos XXX

in regno miles regni caelestis exegisset, correptus est corporis infirmitate permaxima, qua et mortuus est: ammonuitque coniugem, ut uel tunc diuino se seruitio pariter manciparent, cum amplius pariter mundum amplecti uel potius mundo seruire non possent. Quod dum aegre inpetraret ab ea, uenit ad antistitem Lundoniae ciuitatis, uocabulo Valdheri, qui Erconualdo successerat; et per eius benedictionem habitum religionis, quem diu desiderabat, accepit. Attulit autem eidem et summam pecuniae non paruam pauperibus erogandam, nil omnimodis sibi reseruans; sed pauper spiritu magis propter regnum caelorum manere desiderans.

Qui cum ingrauescente praefata aegritudine diem sibi mortis inminere sensisset, timere coepit homo animi regalis, ne ad mortem ueniens tanto adfectus dolore aliquid indignum suae personae uel ore proferret uel aliorum motu gereret membrorum. Vnde accito ad se praefato urbis Lundoniae, in qua tunc ipse manebat, episcopo, rogauit, ne plures eo moriente quam ipse episcopus et duo sui ministri adessent. Quod dum episcopus libentissime se facturum promitteret, non multo post idem uir dei, dum membra sopori dedisset, uidit uisionem consolatoriam, quae omnem ei anxietatem memoratae sollicitudinis auferret, insuper et, qua die esset hanc uitam terminaturus, ostenderet. Vidit enim, ut post ipse referebat, tres ad se uenisse uiros claro indutos habitu: quorum unus residens ante lectulum eius, stantibus his, qui secum aduenerant, comitibus et interrogantibus de statu eius, quem languentem uisitare uenerant, dixit, quod anima eius et sine ullo dolore et cum magno lucis splendore esset egressura de corpore: sed et tertium exinde diem, quo esset moriturus, insinuauit. Quod ita utrumque, ut ex uisione didicit, completum est. Nam die dehinc tertio completa hora nona, subito quasi leuiter obdormiens, sine ullo sensu doloris emisit spiritum.

Cuius corpori tumulando praeparauerant sarcofagum lapideum: sed cum huic corpus inponere coepissent, inuenerunt hoc mensura palmi longius esse sarcofago. Dolantes ergo lapidem in quantum ualebant, addiderunt longitudini sarcofagi quasi duorum mensuram digitorum.

Sed nec sic quidem corpus capiebat. Vnde facta difficultate tumulandi, cogitabant aut aliud quaerere loculum, aut ipsum corpus, si possent, in genibus inflectendo breuiare, donec ipso loculo caperetur. Sed mira res et non nisi caelitus facta, ne aliquid horum fieri deberet, prohibuit. Nam subito adstante episcopo et filio regis eiusdem ac monachi Sighardo, qui post illum cum fratre Suefredo regnauit, et turba hominum non modica, inuentum est sarcofagum illud congruae longitudinis ad mensuram corporis, adeo ut a parte capitis etiam ceruical posset interponi; a parte uero pedum mensura IIII digitorum in sarcofago corpus excederet. Conditus est autem in ecclesia beati doctoris gentium, cuius edoctus monitis caelestia sperare didicerat.

12.

Vt episcopatum Occidentalium Saxonum pro Leutherio Haeddi, episcopatum Hrofensis ecclesiae pro Putta Cuichelm et pro ipso Gefmund acceperit: et qui tunc Nordanhymbrorum fuerint episcopi.

Quartus Occidentalium Saxonum antistes Leutherius fuit. Siquidem primus Birinus, secundus Agilberctus, tertius exstitit Vini. Cumque mortuus esset Coinualch, quo regnante idem Leutherius episcopus factus est, acceperunt subreguli regnum gentis et diuisum inter se tenuerunt annis circiter X: ipsisque regnantibus defunctus est ille, et episcopatu functus est Haeddi pro eo: consecratus a Theodóro in ciuitate Lundonia. Cuius episcopatus tempore deuictis atque amotis subregulis, Caedualla suscepit imperium: et, cum duobus annis hoc tenuisset, tandem superni regni amore compunctus reliquit, eodem adhuc praesule ecclesiam gubernante; ac Romam abiens ibi uitam finiuit, ut in sequentibus latius dicendum est.

Anno autem dominicae incarnationis D^{mo}CLXX^{mo}VI^{to}, cum Aedilred rex Merciorum, adducto maligno exercitu, Cantiam uastaret et ecclesias ac monasteria sine respectu pietatis uel diuini timoris fedaret, ciuitatem quoque

Hrofi, in qua erat Putta episcopus, quamuis eo tempore absens, communi clade absumsit. Quod ille ubi comperit, ecclesiam uidelicet suam rebus ablatis omnibus depopulatam, diuertit ad Sexuulfum Merciorum antistitem, et accepta ab eo possessione ecclesiae cuiusdam et agelli non grandis, ibidem in pace uitam finiuit, nil omnino de restaurando episcopatu suo agens: quia, sicut supra diximus, magis in ecclesiasticis quam in mundanis rebus erat industrius; sed in illa solum ecclesia deo seruiens, ubicumque rogabatur, ad docenda ecclesiae carmina diuertens. Pro quo Theodorus in ciuitate Hrofi Cuichelmum consecrauit episcopum. Sed illo post non multum temporis, prae inopia rerum, ab episcopatu decedente atque ad alia loca secedente, Gebmundum pro eo substituit antistitem.

Anno dominicae incarnationis D°CLXX°VIII°, qui est annus imperii regis Ecgfridi VIII., apparuit mense Augusto stella, quae dicitur cometa; et tribus mensibus permanens, matutinis horis oriebatur, excelsam radiantis flammae quasi columnam praeferens. Quo etiam anno orta inter ipsum regem Ecgfridum et reuerentissimum antistitem Vilfridum dissensione, pulsus est idem antistes a sede sui episcopatus, et duo in locum eius substituti episcopi, qui Nordanhymbrorum genti praeessent: Bosa uidelicet, qui Derorum, et Eata, qui Berniciorum prouinciam gubernaret: hic in ciuitate Eburaci, ille in Hagustaldensi siue in Lindisfarnensi ecclesia cathedram habens episcopalem, ambo de monachorum collegio in episcopatus gradum adsciti. Cum quibus et Eadhaed in prouincia Lindisfarorum, quam nuperrime rex Ecgfrid, superato in bello et fugato Vulfhere, obtinuerat, ordinatur episcopus. Et hunc primum eadem prouincia proprium accepit praesulem, secundum Ediluini, tertium Eadgarum, quartum Cyniberctum, quem in praesenti habet. Habebat enim ante Eadhaedum, antistitem Sexuulfum, qui etiam Merciorum et Mediterraneorum Anglorum simul episcopus fuit: unde et expulsus de Lindissi, in illarum prouinciarum regimine permansit. Ordinati sunt autem Eadhaed, Bosa et Eata Eboraci ab archiepiscopo Theodoro: qui etiam post tres abscessionis Vilfridi annos,

horum numero duos addidit antistites, Tunberctum ad ecclesiam Hagustaldensem, remanente Eata ad Lindisfarnensem, et Trumuini ad prouinciam Pictorum, quae tunc temporis Anglorum erat imperio subiecta. Eadhaedum de Lindissi reuersum, eo quod Aedilred prouinciam recepisset, Hrypensi ecclesiae praefecit.

13.

Vt Vilfrid episcopus prouinciam Australium Saxonum ad Christum conuerterit.

Pulsus est autem ab episcopatu suo Vilfrid et multa diu loca peruagatus Romam adiit, Brittaniam rediit; et si propter inimicitias memorati regis in patria siue parrochia sua recipi non potuit, non tamen ab euangelizandi potuit ministerio cohiberi: siquidem diuertens ad prouinciam Australium Saxonum, quae post Cantuarios ad austrum et ad occidentem usque ad Occidentales Saxones pertingit, habens terram familiarum VII milium, et eo adhuc tempore paganis cultibus seruiebat; huic uerbum fidei et lauacrum salutis ministrabat. Erat autem rex gentis ipsius Aedilualch, non multo ante baptizatus in prouincia Merciorum, praesente ac suggerente rege Vulfhere, a quo etiam egressus de fonte, loco filii susceptus est: in cuius signum adoptionis duas illi prouincias donauit, Vectam uidelicet insulam et Meanuarorum prouinciam in gente Occidentalium Saxonum. Itaque episcopus, concedente, immo multum gaudente rege, primos prouinciae duces ac milites sacrosancto fonte abluebat; uerum presbyteri Eappa et Padda et Burghelm et Oiddi ceteram plebem uel tunc uel tempore sequente baptizabant. Porro regina nomine Eabae in sua, id est Huicciorum prouincia fuerat baptizata. Erat autem filia Eanfridi fratris Aenheri, qui ambo cum suo populo Christiani fuere. Ceterum tota prouincia Australium Saxonum diuini nominis et fidei erat ignara.

Erat autem ibi monachus quidam de natione Scottorum, uocabulo Dicul, habens monasteriolum permodicum in loco, qui uocatur Bosanhamm, siluis et mari circum-

datum, et in eo fratres V siue VI, in humili et paupere uita domino famulantes. Sed prouincialium nullus eorum uel uitam aemulari uel praedicationem curabat audire.

Euangelizans autem genti episcopus Vilfrid, non solum eam ab erumna perpetuae damnationis, uerum et a clade infanda temporalis interitus eripuit. Siquidem tribus annis ante aduentum eius in prouinciam, nulla illis in locis pluuia ceciderat, unde et fames acerbissima plebem inuadens impia nece prostrauit. Denique ferunt, quia saepe XL simul aut L homines inedia macerati procederent ad praecipitium aliquod siue ripam maris, et iunctis misere manibus, pariter omnes aut ruina perituri aut fluctibus obsorbendi deciderent. Verum ipso die, quo baptisma fidei gens suscepit illa, descendit pluuia serena, sed copiosa, refloruit terra, rediit uiridantibus aruis annus laetus et frugifer. Sicque abiecta prisca superstitione, exsufflata idolatria, cor omnium et caro omnium exultauerunt in deum uiuum: intellegentes eum, qui uerus est deus, et interioribus se bonis et exterioribus caelesti gratia ditasse. Nam et antistes cum uenisset in prouinciam tantamque ibi famis poenam uideret, docuit eos piscando uictum quaerere. Namque mare et flumina eorum piscibus abundabant; sed piscandi peritia genti nulla nisi ad anguilas tantum inerat. Collectis ergo undecumque retibus anguilaribus, homines antistitis miserunt in mare, et diuina se iuuante gratia mox cepere pisces diuersi generis CCC. Quibus trifariam diuisis, C pauperibus dederunt, centum his, a quibus retia acceperunt, centum in suos usus habebant. Quo beneficio multum antistes cor omnium in suum conuertit amorem, et libentius eo praedicante caelestia sperare coeperunt, cuius ministerio temporalia bona sumserunt.

Quo tempore rex Aediluualch donauit reuerentissimo antistiti Vilfrido terram LXXXVII familiarum, ubi suos homines, qui exules uagabantur, recipere posset, uocabulo Selaeseu, quod dicitur Latine insula uituli marini. Est enim locus ille undique mari circumdatus praeter ab occidente, unde habet ingressum amplitudinis quasi iactus fundae: qualis locus a Latinis paeninsula, a Graecis solet cherronesos uocari. Hunc ergo locum cum accepisset

episcopus Vilfrid, fundauit ibi monasterium ac regulari uita instituit, maxime ex his, quos secum adduxerat, fratribus: quod usque hodie successores eius tenere noscuntur. Nam ipse illis in partibus annos V, id est usque ad mortem Ecgfridi regis, merito omnibus honorabilis, officium episcopatus et uerbo exercebat et opere. Et quoniam illi rex cum praefata loci possessione omnes, qui ibidem erant, facultates cum agris et hominibus donauit, omnes fide Christi institutos, unda baptismatis abluit; inter quos, seruos et ancillas ducentos quinquaginta: quos omnes ut baptizando a seruitute daemonica saluauit, etiam libertate donando humanae iugo seruitutis absoluit.

14.

Vt intercessione Osualdi regis pestifera mortalitas sit sublata.

In quo tunc monasterio nonnulla caelestis gratiae dona specialiter ostensa fuisse perhibentur; utpote ubi nuper expulsa diaboli tyrannide Christus iam regnare coeperat: e quibus unum, quod mihi reuerentissimus antistes Acca saepius referre et a fidelissimis eiusdem monasterii fratribus sibi relatum asserere solebat, memoriae mandare commodum duximus. Eodem ferme tempore, quo ipsa prouincia nomen Christi susceperat, multas Brittaniae prouincias mortalitas saeua corripiebat. Quae cum praefatum quoque monasterium, cui tunc regendo religiosissimus Christi sacerdos uocabulo Eappa praefuit, nutu diuinae dispensationis attingeret; multique siue de his, qui cum antistite illo uenerant, siue de illis, qui de eadem prouincia Saxonum nuper ad fidem fuerant uocati, passim de hac uita raperentur; uisum est fratribus triduanum ieiunium agere et diuinam suppliciter obsecrare clementiam, ut misericordiam sibi dignaretur inpendere, et siue periclitantes hoc morbo a praesenti morte liberaret seu raptos e mundo a perpetua animae damnatione seruaret.

Erat tunc temporis in eodem monasterio puerulus quidam de natione Saxonum, nuper uocatus ad fidem,

qui eadem tactus infirmitate, non pauco tempore recubans in lectulo iacebat. Cum ergo secunda memorati ieiunii ac supplicationum dies ageretur, contigit forte ipsum puerum hora ferme secunda diei in loco, in quo aeger iacebat, solum inueniri: cui diuina dispositione subito beatissimi apostolorum principes dignati sunt apparere. Erat enim puer multum simplicis ac mansueti animi, sinceraque deuotione sacramenta fidei, quae susceperat, seruans. Salutantes ergo illum uerbis piissimis apostoli dicebant: 'Noli timere, fili, mortem, pro qua sollicitus es: nos enim te hodierna die ad caelestia sumus regna perducturi. Sed primum exspectare habes, donec missae celebrentur, ac uiatico dominici corporis ac sanguinis accepto, sic infirmitate simul et morte absolutus ad aeterna in caelis gaudia subleueris. Clama ergo ad te presbyterum Eappan, et dicito illi, quia dominus exaudiuit preces uestras et deuotionem ac ieiunia propitius aspexit: neque aliquis de hoc monasterio siue adiacentibus ei possessiunculis hac clade ultra moriturus est; sed omnes, qui alicubi de uestris hac aegritudine laborant, resurrecturi a languore, pristina sunt sospitate recuperandi, praeter te solum, qui hodierna es die liberandus a morte, et ad uisionem domini Christi, cui fideliter seruisti, perducendus in caelum: quod diuina uobis misericordia per intercessionem religiosi ac deo dilecti regis Osualdi, qui quondam genti Nordanhymbrorum et regni temporalis auctoritate et Christianae pietatis, quae ad regnum perenne ducit, deuotione sublimiter praefuit, conferre dignata est. Hac etenim die idem rex ab infidelibus in bello corporaliter extinctus, mox ad sempiterna animarum gaudia adsumtus in caelum et electorum est sociatus agminibus. Quaerant in suis codicibus, in quibus defunctorum est adnotata depositio, et inuenient illum hac, ut diximus, die raptum esse de saeculo. Celebrent ergo missas per cuncta monasterii oratoria huius, siue pro gratiarum actione exauditae suae deprecationis, siue etiam in memoriam praefati regis Osualdi, qui quondam ipsorum genti praeerat. Ideoque pro eis quasi pro suae gentis aduenis supplex orabat ad dominum: et cunctis conuenientibus ad ecclesiam fratribus, communicent omnes sacri-

ficiis caelestibus, et ita soluto ieiunio corpus quoque suis reficiant alimentis.'

Quae cum omnia uocato ad se presbytero puer uerba narrasset, interrogauit eum sollicitus, quales essent habitu uel specie uiri, qui sibi apparuissent. Respondit: 'Praeclari omnino habitus et uultus erant, laetissimi ac pulcherrimi, quales numquam ante uideram, neque aliquos hominum tanti decoris ac uenustatis esse posse credebam. Vnus quidem attonsus erat, ut clericus, alius barbam habebat prolixam: dicebantque, quod unus eorum Petrus, alius uocaretur Paulus: et ipsi essent ministri domini et saluatoris nostri Iesu Christi, ad tuitionem nostri monasterii missi ab ipso de caelis.' Credidit ergo uerbis pueri presbyter, ac statim egressus requisiuit in annale suo, et inuenit eadem ipsa die Osualdum regem fuisse peremtum: uocatisque fratribus, parari prandium, missas fieri atque omnes communicare more solito praecepit: simul et infirmanti puero de eodem sacrificio dominicae oblationis particulam deferri mandauit.

Quibus ita gestis, non multo post eadem ipsa die puer defunctus est suaque morte probauit uera fuisse uerba, quae ab apostolis Christi audierat. Sed et hoc eius uerbis testimonium perhibuit, quod nemo praeter ipsum tempore illo ex eodem est monasterio raptus de mundo. Ex qua nimirum uisione multi, qui haec audire potuerunt, et ad exorandam in aduersis diuinam clementiam et ad salutaria ieiuniorum remedia subeunda sunt mirabiliter accensi: et ex eo tempore non solum in eodem monasterio, sed et in plerisque locis aliis coepit annuatim eiusdem regis ac militis Christi natalicius dies missarum celebratione uenerari.

15.

Vt Caedualla rex Geuissorum, interfecto rege Aedilualch, prouinciam illam saeua caede ac depopulatione attriuerit.

Interea superueniens cum exercitu Caedualla, iuuenis strenuissimus de regio genere Geuissorum, cum exularet

a patria sua, interfecit regem Aedilualch ac prouinciam illam saeua caede ac depopulatione attriuit; sed mox expulsus est a ducibus regis, Bercthuno et Andhuno, qui deinceps regnum prouinciae tenuerunt: quorum prior postea ab eodem Caedualla, cum esset rex Geuissorum, occisus est et prouincia grauiore seruitio subacta. Sed et Ini, qui post Caeduallan regnauit, simili prouinciam illam adflictione plurimo annorum tempore mancipauit. Quare factum est, ut toto illo tempore episcopum proprium habere nequiret; sed reuocato domum Vilfrido primo suo antistite, ipsi episcopo Geuissorum, id est Occidentalium Saxonum, qui essent in Venta ciuitate, subiacerent.

16 [14].

Vt Vecta insula Christianos incolas susceperit, cuius regi duo pueri statim post acceptum baptisma sint interemti.

Postquam ergo Caedualla regno potitus est Geuissorum, cepit et insulam Vectam, quae erat tota idolatriae dedita, ac tragica caede omnes indigenas exterminare ac suae prouinciae homines pro his substituere contendit, uoto se obligans, quamuis necdum regeneratus, ut ferunt, in Christo, quia, si cepisset insulam, quartam partem eius simul et praedae domino daret. Quod ita soluit, ut hanc Vilfrido episcopo, qui tunc forte de gente sua superueniens aderat, utendam pro domino offerret. Est autem mensura eiusdem insulae, iuxta aestimationem Anglorum, mille ducentarum familiarum. Vnde data est episcopo possessio terrae trecentarum familiarum. At ipse partem, quam accepit, commendauit cuidam de clericis suis, cui nomen Bernuini, et erat filius sororis eius, dans illi presbyterum nomine Hiddila, qui omnibus, qui saluari uellent, uerbum ac lauacrum uitae ministraret.

Vbi silentio praetereundum non esse reor, quod in primitias eorum, qui de eadem insula credendo saluati sunt, duo regii pueri, fratres uidelicet Arualdi regis insulae, speciali sunt dei gratia coronati: siquidem inminentibus insulae hostibus, fuga lapsi sunt de insula et in

proximam Iutorum prouinciam translati: ubi, cum delati in locum, qui uocatur Ad Lapidem, occulendos se a facie regis uictoris credidissent, proditi sunt atque occidi iussi. Quod cum audisset abbas quidam et presbyter uocabulo Cyniberct, habens non longe ab inde monasterium in loco, qui uocatur Hreutford, id est uadum harundinis, uenit ad regem, qui tunc eisdem in partibus occultus curabatur a uulneribus, quae ei inflicta fuerant proelianti in insula Vecta: postulauitque ab eo, ut, si necesse esset pueros interfici, prius eos liceret fidei Christianae sacramentis inbui. Concessit rex, et ipse instructos uerbo ueritatis ac fonte saluatoris ablutos, de ingressu regni aeterni certos reddidit. Moxque illi instante carnifice mortem laeti subiere temporalem, per quam se ad uitam animae perpetuam non dubitabant esse transituros. Hoc ergo ordine, postquam omnes Brittaniarum prouinciae fidem Christi susceperant, suscepit et insula Vecta, in qua tamen ob erumnam externae subiectionis nemo gradum ministerii ac sedis episcopalis ante Danihelem, qui nunc Occidentalium Saxonum est episcopus, accepit.

Sita est autem haec insula contra medium Australium Saxonum et Geuissorum, interposito pelago latitudinis trium milium, quod uocatur Soluente: in quo uidelicet pelago bini aestus Oceani, qui circum Brittaniam ex infinito Oceano septentrionali erumpunt, sibimet inuicem cotidie compugnantes occurrunt ultra ostium fluminis Homelea, quod per terras Iutorum, quae ad regionem Geuissorum pertinent, praefatum pelagus intrat; finitoque conflictu in Oceanum refusi, unde uenerant, redeunt.

17 [15].

De synodo facta in campo Haethfelda, praesidente archiepiscopo Theodoro.

His temporibus audiens Theodorus fidem ecclesiae Constantinopoli per haeresim Eutychetis multum esse turbatam, et ecclesias Anglorum, quibus praeerat, ab

huiusmodi labe inmunes perdurare desiderans, collecto uenerabilium sacerdotum doctorumque plurimorum coetu, cuius essent fidei singuli, sedulus inquirebat, omniumque unianimem in fide catholica repperit consensum: et hunc synodalibus litteris ad instructionem memoriamque sequentium commendare curauit, quarum uidelicet litterarum istud exordium est:

'In nomine domini nostri Iesu Christi saluatoris, imperantibus dominis piissimis nostris Ecgfrido rege Hymbronensium, anno Xmo regni eius, sub die XV. Kalendas Octobres, indictione VIII.; et Aedilredo rege Mercinensium, anno sexto regni eius; et Alduulfo rege Estranglorum, anno XVIIo regni eius; et Hlothario rege Cantuariorum, regni eius anno VIIo: praesidente Theodoro, gratia dei archiepiscopo Brittaniae insulae et ciuitatis Doruuernis; una cum eo sedentibus ceteris episcopis Brittaniae insulae uiris uenerabilibus, praepositis sacrosanctis euangeliis, in loco, qui Saxonico uocabulo Haethfelth nominatur, pariter tractantes, fidem rectam et orthodoxam exposuimus; sicut dominus noster Iesus Christus incarnatus tradidit discipulis suis, qui praesentialiter uiderunt et audierunt sermones eius, atque sanctorum patrum tradidit symbolum, et generaliter omnes sancti et uniuersales synodi, et omnis probabilium catholicae ecclesiae doctorum chorus. Hos itaque sequentes nos pie atque orthodoxe, iuxta diuinitus inspiratam doctrinam eorum professi credimus consonanter, et confitemur secundum sanctos patres, proprie et ueraciter patrem et filium et spiritum sanctum trinitatem in unitate consubstantialem et unitatem in trinitate, hoc est unum deum in tribus subsistentis uel personis consubstantialibus, aequalis gloriae et honoris.' Et post multa huiusmodi, quae ad rectae fidei confessionem pertinebant, haec quoque sancta synodus suis litteris addit: 'Suscepimus sanctas et uniuersales quinque synodos beatorum et deo acceptabilium patrum; id est, qui in Nicaea congregati fuerunt CCCX et VIII contra Arrium impiissimum et eiusdem dogmata; et in Constantinopoli CL contra uesaniam Macedoni et Eudoxii et eorum dogmata; et in Efeso primo ducentorum contra nequissimum Nestorium et eius-

dem dogmata; et in Calcedone DC[rum] et XXX contra Eutychen et Nestorium et eorum dogmata; et iterum in Constantinopoli quinto congregati sunt concilio in tempore Iustiniani minoris contra Theodorum et Theodoreti et Ibae epistulas et eorum dogmata contra Cyrillum'. Et paulo post: 'Et synodum, quae facta est in urbe Roma in tempore Martini papae beatissimi, indictione VIII[a], imperante Constantino piissimo anno nono, suscepimus. Et glorificamus dominum nostrum Iesum, sicut isti glorificauerunt; nihil addentes uel subtrahentes: et anathematizamus corde et ore, quos anathematizarunt; et quos susceperunt, suscepimus: glorificantes deum patrem sine initio, et filium eius unigenitum ex patre generatum ante saecula, et spiritum sanctum procedentem ex patre et filio inenarrabiliter, sicut praedicauerunt hi, quos memorauimus supra, sancti apostoli et prophetae et doctores. Et nos omnes subscripsimus, qui cum Theodoro archiepiscopo fidem catholicam exposuimus'.

18 [16].

De Iohanne cantatore sedis apostolicae, qui propter docendum Brittaniam uenerit.

Intererat huic synodo, pariterque catholicae fidei decreta firmabat uir uenerabilis Iohannes archicantator ecclesiae sancti apostoli Petri, et abbas monasterii beati Martini, qui nuper uenerat a Roma per iussionem papae Agathonis, duce reuerentissimo abbate Biscopo cognomine Benedicto, cuius supra meminimus. Cum enim idem Benedictus construxisset monasterium Brittaniae in honorem beatissimi apostolorum principis iuxta ostium fluminis Viuri, uenit Romam cum cooperatore ac socio eiusdem operis Ceolfrido, qui post ipsum eiusdem monasterii abbas fuit, quod et ante saepius facere consueuerat, atque honorifice a beatae memoriae papa Agathone susceptus est: petiitque et accepit ab eo, in munimentum libertatis monasterii, quod fecerat, epistulam priuilegii ex auctoritate apostolica firmatam; iuxta quod Ecgfridum regem

uoluisse ac licentiam dedisse nouerat, quo concedente et possessionem terrae largiente ipsum monasterium fecerat.

Accepit et praefatum Iohannem abbatem Brittaniam perducendum; quatenus in monasterio suo cursum canendi annuum, sicut ad sanctum Petrum Romae agebatur, edoceret: egitque abba Iohannes, ut iussionem acceperat pontificis, et ordinem uidelicet ritumque canendi ac legendi uiua uoce praefati monasterii cantores edocendo, et ea, quae totius anni circulus in celebratione dierum festorum poscebat, etiam litteris mandando: quae hactenus in eodem monasterio seruata et a multis iam sunt circumquaque transscripta. Non solum autem idem Iohannes ipsius monasterii fratres docebat, uerum de omnibus pene eiusdem prouinciae monasteriis ad audiendum eum, qui cantandi erant periti, confluebant. Sed et ipsum per loca, in quibus doceret, multi inuitare curabant.

Ipse autem excepto cantandi uel legendi munere, et aliud in mandatis ab apostolico papa acceperat, ut, cuius esset fidei Anglorum ecclesia, diligenter edisceret Romamque rediens referret. Nam et synodum beati papae Martini, centum quinque episcoporum consensu non multo ante Romae celebratam, contra eos maxime, qui unam in Christo operationem et uoluntatem praedicabant, secum ueniens adtulit; atque in praefato religiosissimi abbatis Benedicti monasterio transscribendam commodauit. Tales namque eo tempore fidem Constantinopolitanae ecclesiae multum conturbauerunt; sed domino donante proditi iam tunc et uicti sunt. Vnde uolens Agatho papa, sicut in aliis prouinciis, ita etiam in Brittania qualis esset status ecclesiae, quam ab haereticorum contagiis castus, ediscere; hoc negotium reuerentissimo abbati Iohanni Brittaniam destinato iniunxit. Quamobrem collecta pro hoc in Brittania synodo, quam diximus, inuenta est in omnibus fides inuiolata catholica: datumque illi exemplar eius Romam perferendum.

Verum ille patriam reuertens, non multo postquam Oceanum transiit, arreptus infirmitate ac defunctus est: corpusque eius ab amicis propter amorem sancti Martini, cuius monasterio praeerat, Turonis delatum atque honorifice sepultum est. Nam et benigno ecclesiae illius ho-

spitio, cum Brittaniam iret, exceptus est rogatusque multum a fratribus, ut Romam reuertens illo itinere ueniret atque ad eam diuerteret ecclesiam. Denique ibidem adiutores itineris et iniuncti operis accepit: qui etsi in itinere defunctus est, nihilominus exemplum catholicae fidei Anglorum Romam perlatum est, atque ab apostolico papa omnibusque, qui audiere uel legere, gratantissime susceptum.

19 [17].

Vt Edilthryd regina uirgo perpetua permanserit, cuius nec corpus in monumento corrumpi potuerit.

Accepit autem rex Ecgfrid coniugem nomine Aedilthrydam, filiam Anna regis Orientalium Anglorum, cuius saepius mentionem fecimus, uiri bene religiosi ac per omnia mente et opere egregii: quam et alter ante illum uir habuerat uxorem, princeps uidelicet Australium Gyruiorum uocabulo Tondberct. Sed illo post modicum temporis, ex quo eam accepit, defuncto, data est regi praefato: cuius consortio cum XII annis uteretur, perpetua tamen mansit uirginitatis integritate gloriosa; sicut mihimet sciscitanti, cum hoc, an ita esset, quibusdam uenisset in dubium, beatae memoriae Vilfrid episcopus referebat, dicens se testem integritatis eius esse certissimum: adeo ut Ecgfridus promiserit se ei terras ac pecunias multas esse donaturum, si reginae posset persuadere eius uti conubio, quia sciebat illam nullum uirorum plus illo diligere. Nec diffidendum est nostra etiam aetate fieri potuisse, quod aeuo praecedente aliquoties factum fideles historiae narrant: donante uno eodemque domino, qui se nobiscum usque in finem saeculi manere pollicetur. Nam etiam signum diuini miraculi, quo eiusdem feminae sepulta caro corrumpi non potuit, indicio est, quia a uiri contactu incorrupta durauerit.

Quae multum diu regem postulans, ut saeculi curas relinquere atque in monasterio, tantum uero regi Christo seruire permitteretur; ubi uix aliquando inpetrauit, intrauit monasterium Aebbae abbatissae, quae erat amita

regis Ecgfridi, positum in loco, quem Coludi urbem nominant, accepto uelamine sanctimonialis habitus a praefato antistite Vilfrido. Post annum uero ipsa facta est abbatissa in regione, quae uocatur Elge; ubi constructo monasterio uirginum deo deuotarum perplurium mater uirgo, et exemplis uitae caelestis esse coepit et monitis. De qua ferunt, quia, ex quo monasterium petiit, numquam lineis, sed solum laneis uestimentis uti uoluerit: raroque in calidis balneis, praeter inminentibus sollemnis maioribus, uerbi gratia paschae, pentecostes, epiphaniae, lauari uoluerit; et tunc nouissima omnium, lotis prius suo suarumque ministrarum obsequio ceteris, quae ibi essent, famulis Christi; raro praeter maiora sollemnia uel artiorem necessitatem plus quam semel per diem manducauerit: semper, si non infirmitas grauior prohibuisset, ex tempore matutinae synaxeos, usque ad ortum diei, in ecclesia precibus intenta perstiterit. Sunt etiam, qui dicant, quia per prophetiae spiritum et pestilentiam, qua ipsa esset moritura, praedixerit, et numerum quoque eorum, qui de suo monasterio hac essent de mundo rapiendi, palam cunctis praesentibus intimauerit. Rapta est autem ad dominum in medio suorum post annos VII, ex quo abbatissae gradum susceperat: et aeque, ut ipsa iusserat, non alibi quam in medio eorum, iuxta ordinem, quo transierat, ligneo in locello sepulta.

Cui successit in ministerium abbatissae soror eius Sexburg, quam habuerat in coniugem Earconberct rex Cantuariorum. Et cum sedecim annis esset sepulta, placuit eidem abbatissae leuari ossa eius, et in locello nouo posita in ecclesiam transferri; iussitque quosdam e fratribus quaerere lapidem, de quo locellum in hoc facere possent: qui ascensa naui, ipsa enim regio Elge undique est aquis ac paludibus circumdata neque lapides maiores habet, uenerunt ad ciuitatulam quandam desolatam, non procul inde sitam, quae lingua Anglorum Grantacaestir uocatur: et mox inuenerunt iuxta muros ciuitatis locellum de marmore albo pulcherrime factum, operculo quoque similis lapidis aptissime tectum. Vnde intellegentes a domino suum iter esse prosperatum, gratias agentes retulerunt ad monasterium.

Cumque corpus sacrae uirginis ac sponsae Christi aperto sepulchro esset prolatum in lucem, ita incorruptum inuentum est, ac si eodem die fuisset defuncta siue humo condita; sicut et praefatus antistes Vilfrid et multi alii, qui nouere, testantur. Sed certiori notitia medicus Cynifrid, qui et morienti illi et eleuatae de tumolo adfuit: qui referre erat solitus, quod illa infirmata habuerit tumorem maximum sub maxilla. 'Iusseruntque me' inquit 'incidere tumorem illum, ut efflueret noxius umor, qui inerat: quod dum facerem, uidebatur illa per biduum aliquanto leuius habere; ita ut multi putarent, quia sanari posset a languore. Tertia autem die prioribus adgrauata doloribus, et rapta confestim de mundo, dolorem omnem ac mortem perpetua salute ac uita mutauit. Cumque post tot annos eleuanda essent ossa de sepulchro, et extento desuper papilione, omnis congregatio, hinc fratrum inde sororum, psallens circumstaret; ipsa autem abbatissa intus cum paucis ossa elatura et dilutura intrasset, repente audiuimus abbatissam intus uoce clara proclamare: „Sit gloria nomini domini“. Nec multo post clamauerunt me, intus reserato ostio papilionis: uidique eleuatum de tumulo et positum in lectulo corpus sacrae deo uirginis quasi dormientis simile. Sed est discooperto uultus indumento, monstrauerunt mihi etiam uulnus incisurae, quod feceram, curatum; ita ut mirum in modum pro aperto et hiante uulnere, cum quo sepulta erat, tenuissima tunc cicatricis uestigia parerent. Sed et linteamina omnia, quibus inuolutum erat corpus, integra apparuerunt, et ita noua, ut ipso die uiderentur castis eius membris esse circumdata.' Ferunt autem, quia, cum praefato tumore ac dolore maxillae siue colli premeretur, multum delectata sit hoc genere infirmitatis ac solita dicere: 'Scio certissime, quia merito in collo pondus languoris porto, in quo iuuenculam me memini superuacua monilium pondera portare: et credo, quod ideo me superna pietas dolore colli uoluit grauari, ut sic absoluar reatu superuacuae leuitatis; dum mihi nunc pro auro et margaritis de collo rubor tumoris ardorque promineat'. Contigit autem tactu indumentorum eorundem et daemonia ab obsessis effugata corporibus et infirmitates alias aliquoties esse curatas. Sed

et loculum, in quo primo sepulta est, nonnullis oculos dolentibus saluti fuisse perhibent; qui cum suum caput eidem loculo adponentes orassent, mox doloris siue caliginis incommodum ab oculis amouerent. Lauerunt igitur uirgines corpus et nouis indutum uestibus intulerunt in ecclesiam, atque in eo, quod adlatum erat, sarcofago posuerunt, ubi usque hodie in magna ueneratione habetur. Mirum uero in modum ita aptum corpori uirginis sarcofagum inuentum est, ac si ei specialiter praeparatum fuisset: et locus quoque capitis seorsum fabrefactus ad mensuram capitis illius aptissime figuratus apparuit.

Est autem Elge in prouincia Orientalium Anglorum regio familiarum circiter sexcentarum, in similitudinem insulae uel paludibus, ut diximus, circumdata uel aquis: unde et a copia anguilarum, quae in eisdem paludibus capiuntur, nomen accepit; ubi monasterium habere desiderauit memorata Christi famula, quoniam de prouincia eorundem Orientalium Anglorum ipsa, ut praefati sumus, carnis originem duxerat.

20 [18].

Hymnus de illa.

Videtur oportunum huic historiae etiam hymnum uirginitatis inserere, quem ante annos plurimos in laudem ac praeconium eiusdem reginae ac sponsae Christi et ideo ueraciter reginae, quia sponsae Christi, elegiaco metro composuimus, et imitari morem sacrae scripturae, cuius historiae carmina plurima indita: et haec metro ac uersibus constat esse conposita.

Alma deus trinitas, quae saecula cuncta gubernas,
  Adnue iam coeptis, alma deus trinitas.
Bella Maro resonet, nos pacis dona canamus:
  Munera nos Christi, bella Maro resonet.
Carmina casta mihi, foedae non raptus Helenae.
  Luxus erit lubricis, carmina casta mihi.
Dona superna loquar, miserae non proelia Troiae,
  Terra quibus gaudet: dona superna loquar.

En deus altus adit uenerandae uirginis aluum:
  Liberet ut homines, en deus altus adit.
Femina uirgo parit mundi deuota parentem,
  Porta Maria dei, femina uirgo parit.
Gaudet amica cohors de uirgine matre tonantis:
  Virginitate micans gaudet amica cohors.
Huius honor genuit casto de germine plures,
  Virgineos flores huius honor genuit.
Ignibus usta feris uirgo non cessat Agathe,
  Eulalia et perfert ignibus usta feris.
Kasta feras superat mentis pro culmine Tecla,
  Eufemia sacra kasta feras superat.
Laeta ridet gladios ferro robustior Agnes,
  Caecilia infestos laeta ridet gladios.
Multus in orbe uiget per sobria corda triumphus,
  Sobrietatis amor multus in orbe uiget.
Nostra quoque egregia iam tempora uirgo beauit:
  Aedilthryda nitet nostra quoque egregia.
Orta patre eximio, regali et stemmate clara:
  Nobilior domino est, orta patre eximio.
Percipit inde decus reginae, et sceptra sub astris,
  Plus super astra manens, percipit inde decus.
Quid petis, alma, uirum, sponso iam dedita summo?
  Sponsus adest Christus, quid petis, alma, uirum?
Regis ut aetherei matrem iam credo sequaris,
  Tu quoque sis mater regis ut aetherei.
Sponsa dicata deo bis sex regnauerat annis,
  Inque monasterio est sponsa dicata deo.
Tota sacrata polo celsis ubi floruit actis,
  Reddidit atque animam tota sacrata polo.
Virginis alma caro est tumulata bis octo Nouembres,
  Nec putet in tumulo uirginis alma caro.
Xriste, tui est operis, quia uestis et ipsa sepulchro
  Inuiolata nitet: Christe, tui est operis.
Ydros et ater abit sacrae pro uestis honore,
  Morbi diffugiunt, ydros et ater abit.
Zelus in hoste furit, quondam qui uicerat Euam:
  Virgo triumphat ouans, zelus in hoste furit.
Aspice, nupta deo, quae sit tibi gloria terris:
  Quae maneat caelis, aspice, nupta deo.

Munera laeta capis festiuis fulgida taedis,
Ecce uenit sponsus, munera laeta capis.
Et noua dulcisono modularis carmina plectro,
Sponsa hymno exultas et noua dulcisono.
Nullus ab altithroni comitatu segregat agni,
Quam affectu tulerat nullus ab altithroni.

21 [19].

Vt Theodorus episcopus inter Ecgfridum et Aedilredum reges pacem fecerit.

Anno regni Ecgfridi nono, conserto gravi proelio inter ipsum et Aedilredum regem Merciorum iuxta fluuium Treanta, occisus est Aelfuini frater regis Ecgfridi, iuuenis circiter X et VIII annorum, utrique prouinciae multum amabilis. Nam et sororem eius, quae dicebatur Osthryd, rex Aedilred habebat uxorem. Cumque materies belli acrioris et inimicitiae longioris inter reges populosque feroces uideretur exorta, Theodorus deo dilectus antistes, diuino functus auxilio, salutifera exortatione coeptum tanti periculi funditus extinguit incendium: adeo ut, pacatis alterutrum regibus ac populis, nullius anima hominis pro interfecto regis fratre, sed debita solummodo multa pecuniae regi ultori daretur. Cuis foedera pacis multo exinde tempore inter eosdem reges eorumque regna durarunt.

22 [20].

Vt uincula cuiusdam captiui, cum pro eo missae cantarentur, soluta sint.

In praefato autem proelio, quo occisus est rex Aelfuini, memorabile quiddam factum esse constat, quod nequaquam silentio praetereundum arbitror, sed multorum saluti, si referatur, fore proficuum. Occisus est ibi inter alios de militia eius iuuenis uocabulo Imma, qui cum

die illo et nocte sequenti inter cadauera occisorum similis mortuo iaceret, tandem recepto spiritu reuixit, ac residens sua uulnera, prout potuit, ipse alligauit: dein modicum requietus leuauit se et coepit abire, sicubi amicos, qui sui curam agerent, posset inuenire. Quod dum faceret, inuentus est et captus a uiris hostilis exercitus, et ad dominum ipsorum, comitem uidelicet Aedilredi regis, adductus: a quo interrogatus, quis esset, timuit se militem fuisse confiteri; rusticum se potius et pauperem, atque uxoreo uinculo conligatum fuisse respondit; et propter uictum militibus adferendum in expeditionem se cum suis similibus uenisse testatus est. At ille suscipiens eum, curam uulneribus egit; et ubi sanescere coepit, noctu eum, ne aufugeret, uinciri praecepit. Nec tamen uinciri potuit; nam mox, ut abiere, qui uinxerant, eadem eius sunt uincula soluta.

Habebat enim germanum fratrem, cui nomen erat Tunna, presbyterum et abbatem monasterii in ciuitate, quae hactenus ab eius nomine Tunnacaestir cognominatur: qui cum eum in pugna peremtum audiret, uenit quaerere, si forte corpus eius inuenire posset, inuentumque alium illi per omnia simillimum, putauit ipsum esse: quem ad monasterium suum deferens, honorifice sepeliuit et pro absolutione animae eius saepius missas facere curauit. Quarum celebratione factum est, quod dixi, ut nullus eum posset uincire, quin continuo solueretur. Interea comes, qui eum tenebat, mirari et interrogare coepit, quare ligari non posset, an forte litteras solutorias, de qualibus fabulae ferunt, apud se haberet, propter quas ligari non posset. At ille respondit nil se talium artium nosse; 'Sed habeo fratrem' inquit 'presbyterum in mea prouincia, et scio, quia ille me interfectum putans pro me missas crebras facit: et si nunc in alia uita essem, ibi anima mea per intercessiones eius solueretur a poenis.' Dumque aliquanto tempore apud comitem teneretur, animaduerterunt, qui eum diligentius considerabant, ex uultu et habitu et sermonibus eius, quia non erat de paupere uulgo, ut dixerat, sed de nobilibus. Tunc secreto aduocans eum comes, interrogauit eum intentius, unde esset, promittens se nihil ei mali facturum pro eo, si simpliciter sibi, quis

fuisset, proderet. Quod dum ille faceret, ministrum se regis fuisse manifestans, respondit: 'Et ego per singula tua responsa cognoueram, quia rusticus non eras, et nunc dignus quidem es morte, quia omnes fratres et cognati mei in illa sunt pugna interemti; nec te tamen occidam, ne fidem mei promissi praeuaricer.'

Vt ergo conualuit, uendidit eum Lundoniam Freso cuidam; sed nec ab illo, cum illuc duceretur, ullatenus potuit alligari. Verum cum alia atque alia uinculorum ei genera hostes inponerent; cumque uidisset, qui emerat, uinculis eum non potuisse cohiberi, donauit ei facultatem sese redimendi, si posset. A tertia autem hora, quando missae fieri solebant, saepissime uincula soluebantur. At ille dato iure iurando, ut rediret uel pecuniam illi pro se mitteret, uenit Cantiam ad regem Hlotheri, qui erat filius sororis Aedilthrydae reginae, de qua supra dictum est, quia et ipse quondam eiusdem reginae minister fuerat: petiitque et accepit ab eo pretium suae redemtionis, ac suo domino pro se, ut promiserat, misit.

Qui post haec patriam reuersus atque ad suum fratrem perueniens replicauit ex ordine cuncta, quae sibi aduersa, quaeue in aduersis solacia prouenissent: cognouitque, referente illo, illis maxime temporibus sua fuisse uincula soluta, quibus pro se missarum fuerant celebrata sollemnia. Sed et alia, quae periclitanti ei commoda contigissent et prospera, per intercessionem fraternam et oblationem hostiae salutaris caelitus sibi fuisse donata intellexit. Multique haec a praefato uiro audientes accensi sunt in fide ac deuotione pietatis ad orandum, uel ad elimosynas faciendas uel ad offerendas deo uictimas sacrae oblationis, pro ereptione suorum, qui de saeculo migrauerant: intellexerunt enim, quia sacrificium salutare ad redemtionem ualeret et animae et corporis sempiternam.

Hanc mihi historiam etiam quidam eorum, qui ab ipso uiro, in quo facta est, audiere, narrarunt: unde eam, quia liquido comperi, indubitanter historiae nostrae ecclesiasticae inserendam credidi.

23 [21].

De uita et obitu Hildae abbatissae.

Anno post hunc sequente, hoc est anno dominicae incarnationis DC^mo^ LXXX^mo^, religiosissima Christi famula Hild, abbatissa monasterii, quod dicitur Strenaeshalc, ut supra rettulimus, post multa, quae fecit in terris, opera caelestia, ad percipienda praemia uitae caelestis de terris ablata transiuit die XV. Kalendarum Decembrium, cum esset annorum LXVI: quibus aequa portione diuisis, XXXIII primos in saeculari habitu nobilissime conuersata compleuit et totidem sequentes nobilius in monachica uita domino consecrauit. Nam et nobilis natu erat, hoc est filia nepotis Eduini regis uocabulo Hererici: cum quo etiam rege, ad praedicationem beatae memoriae Paulini primi Nordamhymbrorum episcopi, fidem et sacramenta Christi suscepit atque haec, usquedum ad eius uisionem peruenire meruit, intemerata seruauit.

Quae cum, relicto habitu saeculari, illi soli seruire decreuisset, secessit ad prouinciam Orientalium Anglorum: erat namque propinqua regis illius, desiderans exinde, siquo modo posset, derelicta patria et omnibus, quaecumque habuerat, Galliam peruenire atque in monasterio Cale peregrinam pro domino uitam ducere, quo facilius perpetuam in caelis patriam posset mereri. Nam et in eodem monasterio soror ipsius Heresuid, mater Alduulfi regis Orientalium Anglorum, regularibus subdita disciplinis, ipso tempore coronam expectabat aeternam: cuius aemulata exemplum et ipsa proposito peregrinandi annum totum in praefata prouincia retenta est: deinde ab Aidano episcopo in patriam reuocata accepit locum unius familiae ad septentrionalem plagam Viuri fluminis, ubi aeque anno uno monachicam cum perpaucis sociis uitam agebat.

Post haec facta est abbatissa in monasterio, quod uocatur Heruteu; quod uidelicet monasterium factum erat non multo ante a religiosa Christi famula Heiu, quae prima feminarum fertur in prouincia Nordanhymbrorum propositum uestemque sanctimonialis habitus, consecrante Aidano episcopo, suscepisse. Sed illa post non multum tempus facti monasterii secessit ad ciuitatem Calcariam,

quae a gente Anglorum Kælcacaestir appellatur, ibique sibi mansionem instituit. Praelata autem regimini monasterii illius famula Christi Hild, mox hoc regulari uita per omnia, prout a doctis uiris discere poterat, ordinare curabat: nam et episcopus Adian et quique nouerant eam religiosi, pro insita ei sapientia et amore diuini famulatus, sedulo eam uisitare, obnixe amare, diligenter erudire solebant.

Cum ergo aliquot annos huic monasterio regularis uitae institutioni multum intenta praeesset, contigit eam suscipere etiam construendum siue ordinandum monasterium in loco, qui uocatur Streaneshalch, quod opus sibi iniunctum non segniter impleuit. Nam eisdem, quibus prius monasterium, etiam hoc disciplinis uitae regularis instituit: et quidem multam ibi quoque iustitiae, pietatis et castimoniae ceterarumque uirtutum, sed maxime pacis et caritatis custodiam docuit: ita ut in exemplum primitiuae ecclesiae nullus ibi diues, nullus esset egens, omnibus essent omnia communia, cum nihil cuiusquam esse uideretur proprium. Tantae autem erat ipsa prudentiae, ut non solum mediocres quique in necessitatibus suis, sed etiam reges ac principes nonnumquam ab ea quaererent consilium et inuenirent. Tantum lectioni diuinarum scripturarum suos uacare subditos, tantum operibus iustitiae se exercere faciebat, ut facillime uiderentur ibidem, qui ecclesiasticum gradum, hoc est altaris officium, apte subirent, plurimi posse reperiri.

Denique V ex eodem monasterio postea episcopos uidimus, et hos omnes singularis meriti ac sanctitatis uiros, quorum haec sunt nomina, Bosa, Aetla, Oftfor, Iohannes et Vilfrid. De primo supra diximus, quod Eboraci fuerit consecratus antistes: de secundo breuiter intimandum, quod in episcopatum Dorciccaestrae fuerit ordinatus: de ultimis infra dicendum est, quod eorum primus Hagustaldensis, secundus Eboracensis ecclesiae sit ordinatus episcopus. De medio nunc dicamus, quia, cum in utroque Hildae abbatissae monasterio lectioni et obseruationi scripturarum operam dedisset, tandem perfectiora desiderans uenit Cantiam ad archiepiscopum beatae recordationis Theodorum: ubi postquam aliquandiu

lectionibus sacris uacauit, etiam Romam adire curauit, quod eo tempore magnae uirtutis aestimabatur: et inde cum rediens Brittaniam adisset, diuertit ad prouinciam Huicciorum, cui tunc rex Osric praefuit; ibique uerbum fidei praedicans, simul et exemplum uiuendi sese uidentibus atque audientibus exhibens, multo tempore mansit. Quo tempore antistes prouinciae illius, uocabulo Bosel, tanta erat corporis infirmitate depressus, ut officium episcopatus per se implere non posset: propter quod omnium iudicio praefatus uir in episcopatum pro eo electus ac iubente Aedilredo rege per Vilfridum beatae memoriae antistitem, qui tunc temporis Mediterraneorum Anglorum episcopatum gerebat, ordinatus est: pro eo, quod archiepiscopus Theodorus iam defunctus erat et necdum alius pro eo ordinatus episcopus. In quam uidelicet prouinciam paulo ante, hoc est ante praefatum uirum dei Boselum, uir strenuissimus et doctissimus atque excellentis ingenii uocabulo Tatfrid, de eiusdem abbatissae monasterio electus est antistes: sed, priusquam ordinari posset, morte inmatura praereptus est.

Non solum ergo praefata Christi ancilla et abbatissa Hild, quam omnes, qui nouerant, ob insigne pietatis et gratiae matrem uocare consuerant, in suo monasterio uitae exemplo praesentibus extitit: sed etiam plurimis longe manentibus, ad quos felix industriae ac uirtutis eius rumor peruenit, occasionem salutis et correctionis ministrauit. Oportebat namque impleri somnium, quod mater eius Bregusuid in infantia eius uidit. Quae cum uir eius Hereric exularet sub rege Brettonum Cerdice, ubi et ueneno periit, uidit per somnium, quasi subito sublatum eum quaesierit cum omni diligentia, nullumque eius uspiam uestigium apparuerit. Verum cum sollertissime illum quaesierit, extimplo se repperire sub ueste sua monile pretiosissimum: quod, dum attentius consideraret, tanti fulgore luminis refulgere uidebatur, ut omnes Brittaniae fines illius gratia splendoris impleret. Quod nimirum somnium ueraciter in filia eius, de qua loquimur, expletum est: cuius uita non sibi solummodo, sed multis bene uiuere uolentibus exempla operum lucis praebuit.

Verum illa cum multis annis huic monasterio praeesset, placuit pio prouisori salutis nostrae sanctam eius animam longa etiam infirmitate carnis examinari, ut iuxta exemplum apostoli uirtus eius in infirmitate perficeretur. Percussa etenim febribus acri coepit ardore fatigari, et per sex continuos annos eadem molestia laborare non cessabat: in quo toto tempore numquam ipsa uel conditori suo gratias agere uel commissum sibi gregem et publice et priuatim docere praetermittebat. Nam suo praedocta exemplo, monebat omnes et in salute accepta corporis domino obtemperanter seruiendum et in aduersis rerum siue infirmitatibus membrorum fideliter domino esse gratias semper agendas. Septimo ergo suae infirmitatis anno, conuerso ad interanea dolore, ad diem peruenit ultimum, et circa galli cantum, percepto uiatico sacrosanctae communionis, cum arcessitis ancillis Christi, quae erant in eodem monasterio, de seruanda eas inuicem, immo cum omnibus pace euangelica ammoneret; inter uerba exhortationis laeta mortem uidit, immo, ut uerbis domini loquar, de morte transiuit ad uitam.

Qua uidelicet nocte dominus omnipotens obitum ipsius in alio longius posito monasterio, quod ipsa eodem anno construxerat et appellatur Hacanos, manifesta uisione reuelare dignatus est. Erat in ipso monasterio quaedam sanctimonialis femina nomine Begu, quae XXX et amplius annos dedicata domino uirginitate, in monachica conuersatione seruiebat. Haec tunc in dormitorio sororum pausans audiuit subito in aere notum campanae sonum, quo ad orationes excitari uel conuocari solebant, cum quis eorum de saeculo fuisset euocatus: apertisque, ut sibi uidebatur, oculis aspexit, detecto domus culmine, fusam desuper lucem omnia repleuisse: cui uidelicet luci dum sollicita intenderet, uidit animam praefatae dei famulae in ipsa luce comitantibus ac ducentibus angelis ad caelum ferri. Cumque somno excussa uideret ceteras pausantes circa se sorores, intellexit uel in somnio uel in uisione mentis ostensum sibi esse, quod uiderat. Statimque exsurgens nimio timore perterrita cucurrit ad uirginem, quae tunc monasterio abbatissae uice praefuit, cui nomen erat Frigyd, fletuque ac lacrimis multum perfusa

ac suspiria longa trahens nuntiauit matrem illarum omnium Hild abbatissam iam migrasse de saeculo, et se aspectante cum luce inmensa ducibus angelis ad aeternae limina lucis et supernorum consortia ciuium ascendisse. Quod cum illa audisset, suscitauit cunctas sorores et in ecclesiam conuocatas orationibus ac psalmis pro anima matris operam dare monuit. Quod cum residuo noctis tempore diligenter agerent, uenerunt primo deluculo fratres, qui eius obitum nuntiarent, a loco, ubi defuncta est. At illae respondentes dixerunt se prius eadem cognouisse: et, cum exponerent per ordinem, quomodo haec uel quando didicissent, inuentum est, eadem hora transitum eius illis ostensum esse per uisionem, qua illam referebant exisse de mundo. Pulchraque rerum concordia procuratum est diuinitus, ut, cum illi exitum eius de hac uita uiderent, tunc isti introitum eius in perpetuam animarum uitam cognoscerent. Distant autem inter se monasteria haec XIII ferme milibus passuum.

Ferunt autem, quod eadem nocte, in ipso quoque monasterio, ubi praefata dei famula obiit, cuidam uirginum deo deuotarum, quae illam inmenso amore diligebat, obitus illius in uisione apparuerit, quae animam eius cum angelis ad caelum ire conspexerit atque hoc ipsa, qua factum est, hora his, quae secum erant, famulis Christi manifeste narrauerit easque ad orandum pro anima eius, etiam priusquam cetera congregatio eius obitum cognouisset, excitauerit. Quod ita fuisse factum mox congregationi mane facto innotuit. Erat enim haec ipsa hora cum aliis nonnullis Christi ancillis in extremis monasterii locis seorsum posita, ubi nuper uenientes ad conuersationem feminae solebant probari, donec regulariter institutae in societatem congregationis susciperentur.

24 [22].

Quod in monasterio eius fuerit frater, cui donum canendi sit diuinitus concessum.

In huius monasterio abbatissae fuit frater quidam diuina gratia specialiter insignis, quia carmina religioni

et pietati apta facere solebat; ita ut, quicquid ex diuinis litteris per interpretes disceret, hoc ipse post pussillum uerbis poeticis maxima suauitate et compunctione compositis in sua, id est Anglorum, lingua proferret. Cuius carminibus multorum saepe animi ad contemtum saeculi et appetitum sunt uitae caelestis accensi. Et quidem et alii post illum in gente Anglorum religiosa poemata facere temtabant; sed nullus eum aequiparare potuit. Namque ipse non ab hominibus neque per hominem institutus canendi artem didicit, sed diuinitus adiutus gratis canendi donum accepit. Vnde nil umquam friuoli et superuacui poematis facere potuit, sed ea tantummodo, quae ad religionem pertinent, religiosam eius linguam decebant. Siquidem in habitu saeculari usque ad tempora prouectioris aetatis constitutus nil carminum aliquando didicerat. Vnde nonnumquam in conuiuio, cum esset laetitiae causa decretum, ut omnes per ordinem cantare deberent, ille, ubi adpropinquare sibi citharam cernebat, surgebat a media caena et egressus ad suam domum repedabat.

Quod dum tempore quodam faceret et relicta domo conuiui egressus esset ad stabula iumentorum, quorum ei custodia nocte illa erat delegata, ibique hora competenti membra dedisset sopori, adstitit ei quidam per somnium eumque salutans ac suo appellans nomine: 'Caedmon,' inquit 'canta mihi aliquid'. At ille respondens: 'Nescio' inquit 'cantare; nam et ideo de conuiuio egressus huc secessi, quia cantare non poteram'. Rursum ille, qui cum eo loquebatur, 'Attamen' ait 'mihi cantare habes'. 'Quid' inquit 'debeo cantare?' At ille 'Canta' inquit 'principium creaturarum'. Quo accepto responso statim ipse coepit cantare in laudem dei conditoris uersus, quos numquam audierat, quorum iste est sensus: 'Nunc laudare debemus auctorem regni caelestis, potentiam creatoris et consilium illius, facta patris gloriae. Quomodo ille, cum sit aeternus deus, omnium miraculorum auctor extitit, qui primo filiis hominum caelum pro culmine tecti, dehinc terram custos humani generis omnipotens creauit'. Hic est sensus, non autem ordo ipse uerborum, quae dormiens ille canebat; neque enim possunt carmina, quamuis optime

composita, ex alia in aliam linguam ad uerbum sine detrimento sui decoris ac dignitatis transferri. Exsurgens autem a somno, cuncta, quae dormiens cantauerat, memoriter retinuit et eis mox plura in eundem modum uerba deo digni carminis adiunxit.

Veniensque mane ad uilicum, qui sibi praeerat, quid doni percepisset, indicauit atque ad abbatissam perductus iussus est, multis doctioribus uiris praesentibus, indicare somnium et dicere carmen, ut uniuersorum iudicio, quid uel unde esset, quod referebat, probaretur. Visumque est omnibus caelestem ei a domino concessam esse gratiam. Exponebantque illi quendam sacrae historiae siue doctrinae sermonem, praecipientes eum, si posset, hunc in modulationem carminis transferre. At ille suscepto negotio abiit, et mane rediens, optimo carmine, quod iubebatur, compositum reddidit. Vnde mox abbatissa amplexata gratiam dei in uiro, saecularem illum habitum relinquere et monachicum suscipere propositum docuit, susceptumque in monasterium cum omnibus suis fratrum cohorti adsociauit iussitque illum seriem sacrae historiae doceri. At ipse cuncta, quae audiendo discere poterat, rememorando secum et quasi mundum animal ruminando in carmen dulcissimum conuertebat; suauiusque resonando doctores suos uicissim auditores sui faciebat. Canebat autem de creatione mundi et origine humani generis et tota genesis historia, de egressu Israel ex Aegypto et ingressu in terram repromissionis, de aliis plurimis sacrae scripturae historiis, de incarnatione dominica, passione, resurrectione et ascensione in caelum, de spiritus sancti aduentu et apostolorum doctrina. Item de terrore futuri iudicii et horrore poenae gehennalis ac dulcedine regni caelestis multa carmina faciebat; sed et alia perplura de beneficiis et iudiciis diuinis, in quibus cunctis homines ab amore scelerum abstrahere, ad dilectionem uero et solertiam bonae actionis excitare curabat. Erat enim uir multum religiosus et regularibus disciplinis humiliter subditus; aduersum uero illos, qui aliter facere uolebant, zelo magni feruoris accensus: unde et pulchro uitam suam fine conclusit.

Nam propinquante hora sui decessus, XIIII diebus

praeueniente corporea infirmitate presus est, adeo tamen moderate, ut et loqui toto eo tempore posset et ingredi. Erat autem in proximo casa, in qua infirmiores et qui prope morituri esse uidebantur, induci solebant. Rogauit ergo ministrum suum uespere incumbente, nocte qua de saeculo erat exiturus, ut in ea sibi locum quiescendi praepararet: qui miratus, cur hoc rogaret, qui nequaquam adhuc moriturus esse uidebatur, fecit tamen, quod dixerat. Cumque ibidem positi uicissim aliqua gaudente animo, una cum eis, qui ibidem ante inerant, loquerentur ac iocarentur et iam mediae noctis tempus esset transcensum, interrogauit, si eucharistiam intus haberent. Respondebant: 'Quid opus est eucharistia? neque enim mori adhuc habes, qui tam hilariter nobiscum uelut sospes loqueris'. Rursus ille: 'Et tamen' ait 'afferte mihi eucharistiam'. Qua accepta in manu, interrogauit, si omnes placidum erga se animum et sine querela controuersiae ac rancoris haberent. Respondebant omnes placidissimam se mentem ad illum et ab omni ira remotam habere, eumque uicissim rogabant placidam erga ipsos mentem habere. Qui confestim respondit: 'Placidam ego mentem, filioli, erga omnes dei famulos gero'. Sicque se caelesti muniens uiatico uitae alterius ingressui parauit; et interrogauit, quam prope esset hora, qua fratres ad dicendas domino laudes nocturnas excitari deberent. Respondebant: 'Non longe est'. At ille: 'Bene, ergo expectemus horam illam'. Et signans se signo sanctae crucis reclinauit caput ad ceruical, modicumque obdormiens ita cum silentio uitam finiuit. Sicque factum est, ut, quomodo simplici ac pura mente tranquillaque deuotione domino seruierat, ita etiam tranquilla morte mundum relinquens ad eius uisionem ueniret illaque lingua, quae tot salutaria uerba in laudem conditoris composuerat, ultima quoque uerba in laudem ipsius, signando sese et spiritum suum in manus eius commendando clauderet: qui etiam praescius sui obitus extitisse ex his, quae narrauimus, uidetur.

25 [23].

Qualis uisio cuidam uiro dei apparuerit, priusquam monasterium Coludane urbis esset incendio consumtum.

His temporibus monasterium uirginum, quod Coludi Vrbem cognominant, cuius et supra meminimus, per culpam incuriae flammis absumtum est. Quod tamen a malitia inhabitantium in eo et praecipue illorum, qui maiores esse uidebantur, contigisse, omnes, qui nouere, facillime potuerunt aduertere. Sed non defuit puniendis admonitio diuinae pietatis, qua correcti per ieiunia, fletus et preces iram a se, instar Nineuitarum, iusti iudicis auerterent.

Erat namque in eodem monasterio uir de genere Scottorum Adamnanus uocabulo, ducens uitam in continentia et orationibus multum deo deuotam, ita ut nil umquam cibi uel potus excepta die dominica et quinta sabbati perciperet, saepe autem noctes integras peruigil in oratione transigeret. Quae quidem illi districtio uitae artioris primo ex necessitate emendandae suae prauitatis obuenerat, sed procedente tempore necessitatem in consuetudinem uerterat.

Siquidem in adulescentia sua sceleris aliquid commiserat, quod commissum, ubi ad cor suum rediit, grauissime exhorruit, et se pro illo puniendum a districto iudice timebat. Accedens ergo ad sacerdotem, a quo sibi sperabat iter salutis posse demonstrari, confessus est reatum suum petiitque, ut consilium sibi daret, quo posset fugere a uentura ira. Qui audito eius commisso dixit: 'Grande uulnus grandioris curam medellae desiderat; et ideo ieiunis, psalmis et orationibus, quantum uales, insiste, quo praeoccupando faciem domini in confessione propitium eum inuenire merearis.' At ille, quem nimius reae conscientiae tenebat dolor, et internis peccatorum uinculis, quibus grauabatur, ocius desiderabat absolui: 'Aduliscentior' inquit 'sum aetate et uegetus corpore: quicquid mihi inposueris agendum, dummodo saluus fiam in die domini, totum facile feram, etiam si totam noctem

stando in precibus peragere, si integram septimanam iubeas abstinendo transigere.' Qui dixit: 'Multum est, ut tota septimana absque alimento corporis perdures; sed biduanum uel triduanum sat est obseruare ieiunium. Hoc facito, donec post modicum tempus rediens ad te, quid facere debeas et quamdiu paenitentiae insistere tibi plenius ostendam.' Quibus dictis et descripta illi mensura paenitendi, abiit sacerdos, et ingruente causa subita secessit Hiberniam, unde originem duxerat, neque ultra ad eum iuxta suum condictum rediit. At ipse memor praecepti eius simul et promissi sui totum se lacrimis paenitentiae, uigiliis sanctis et continentiae mancipauit; ita ut quinta solum sabbati et dominica, sicut praedixi, reficeret, ceteris septimanae diebus ieiunus permaneret. Cumque sacerdotem suum Hiberniam secessisse ibique defunctum esse audisset, semper ex eo tempore iuxta condictum eius memoratum, continentiae modum obseruabat; et, quod causa diuini timoris semel ob reatum compunctus coeperat, iam causa diuini amoris delectatus praemiis indefessus agebat.

Quod dum multo tempore sedulus exsequeretur, contigit eum die quadam de monasterio illo longius egressum, comitante secum uno de fratribus, peracto itinere redire: qui cum monasterio propinquarent et aedificia illius sublimiter erecta aspicerent, solutus est in lacrimas uir dei et tristitiam cordis uultu indice prodebat. Quod intuens comes, quare faceret, inquisiuit. At ille: 'Cuncta' inquit 'haec, quae cernis, aedificia puplica uel priuata, in proximo est, ut ignis absumens in cinerem conuertat.' Quod ille audiens, mox ut intrauerunt monasterium, matri congregationis uocabulo Aebbae, curauit indicare. At illa merito turbata de tali praesagio uocauit ad se uirum, et diligentius ab eo rem, uel unde hoc ipse nosset, inquirebat. Qui ait: 'Nuper occupatus noctu uigiliis et psalmis uidi adstantem mihi subito quendam incogniti uultus: cuius praesentia cum essem exterritus, dixit mihi, ne timerem; et quasi familiari me uoce alloquens 'Bene facis,' inquit 'qui tempore isto nocturnae quietis non somno indulgere, sed uigiliis et orationibus insistere maluisti.' At ego 'Noui' inquit 'multum mihi esse

necesse uigiliis salutaribus insistere et pro meis erratibus sedulo dominum deprecari.' Qui adiciens 'Verum' inquit 'dicis, quia et tibi et multis opus est peccata sua bonis operibus redimere et, cum cessant a laboribus rerum temporalium, tunc pro appetitu aeternorum bonorum liberius laborare; sed hoc tamen paucissimi faciunt. Siquidem modo totum hoc monasterium ex ordine perlustrans singulorum casas ac lectos inspexi et neminem ex omnibus praeter te erga sanitatem animae suae occupatum repperi: sed omnes prorsus et uiri et feminae aut somno torpent inerti aut ad peccata uigilant. Nam et domunculae, quae ad orandum uel legendum factae erant, nunc in comesationum, potationum, fabulationum et ceterarum sunt inlecebrarum cubilia conuersae, uirgines quoque deo dicatae, contemta reuerentia suae professionis, quotiescumque uacant, texendis subtilioribus indumentis operam dant, quibus aut se ipsas ad uicem sponsarum in periculum sui status adornent aut externorum sibi uirorum amicitiam comparent. Vnde merito loco huic et habitatoribus eius grauis de caelo uindicta flammis saeuientibus praeparata est.' Dixit autem abbatissa: 'Et quare non citius hoc conpertum mihi reuelare uoluisti?' Qui respondit: 'Timui propter reuerentiam tuam, ne forte nimium conturbareris; et tamen hanc consolationem habeas, quod in diebus tuis haec plaga non superueniet.' Qua deuulgata uisione aliquantulum loci accolae paucis diebus timere et se ipsos intermissis facinoribus castigare coeperunt. Verum post obitum ipsius abbatissae redierunt ad pristinas sordes, immo sceleratiora fecerunt. Et cum dicerent 'Pax et securitas', extimplo praefatae ultionis sunt poena multati.

Quae mihi cuncta sic esse facta reuerentissimus meus compresbyter Aedgils referebat, qui tunc in illo monasterio degebat. Postea autem, discedentibus inde ob desolationem plurimis incolarum, in nostro monasterio plurimo tempore conuersatus ibidemque defunctus est. Haec ideo nostrae historiae inserenda credidimus, ut admoneremus lectorem operum domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum; ne forte nos tempore aliquo carnis inlecebris seruientes minusque dei iudicium formidantes,

repentina eius ira corripiat et uel temporalibus damnis iuste saeuiens affligat uel ad perpetuam perditionem destrictius examinans tollat.

26 [24].

De morte Ecgfridi et Hlotheri regum.

Anno dominicae incarnationis DCLXXXIIII. Ecgfrid rex Nordanhymbrorum, misso Hiberniam cum exercitu duce Bercto, uastauit misere gentem innoxiam et nationi Anglorum semper amicissimam, ita ut ne ecclesiis quidem aut monasteriis manus parceret hostilis. At insulani et, quantum ualuere, armis arma repellebant et inuocantes diuinae auxilium pietatis caelitus se uindicari continuis diu inprecationibus postulabant. Et quamuis maledici regnum dei possidere non possint, creditum est tamen, quod hi, qui merito impietatis suae maledicebantur, ocius domino uindice poenas sui reatus luerent. Siquidem anno post hunc proximo idem rex, cum temere exercitum ad uastandam Pictorum prouinciam duxisset, multum prohibentibus amicis et maxime beatae memoriae Cudbercto, qui nuper fuerat ordinatus episcopus, introductus est, simulantibus fugam hostibus, in angustias inaccessorum montium, et cum maxima parte copiarum, quas secum adduxerat, extinctus anno aetatis suae XL., regni autem XV., die XIII. Kalendarum Iuniarum. Et quidem, ut dixi, prohibuerunt amici, ne hoc bellum iniret; sed, quoniam anno praecedente noluerat audire reuerentissimum patrem Ecgberctum, ne Scottiam nil se laedentem inpugnaret, datum est illi ex poena peccati illius, ne nunc eos, qui ipsum ab interitu reuocare cupiebant, audiret.

Ex quo tempore spes coepit et uirtus regni Anglorum 'fluere ac retro sublapsa referri' (*cf. Verg. Aen.* II 169). Nam et Picti terram possessionis suae, quam tenuerunt Angli et Scotti, qui erant in Brittania, Brettonum quoque pars nonnulla libertatem receperunt, quam et hactenus habent per annos circiter XLVI; ubi inter plurimos gentis Anglorum uel interemtos gladio uel seruitio addictos uel de terra Pictorum fuga lapsos etiam reuerentissimus uir domini Tr[i]um-

uini, qui in eos episcopatum acceperat, recessit cum suis, qui erant in monasterio Aebbercurnig, posito quidem in regione Anglorum, sed in uicinia freti, quod Anglorum terras Pictorumque disterminat; eosque, ubicumque poterat, amicis per monasteria commendans ipse in saepedicto famulorum famularumque dei monasterio, quod uocatur Streanaeshalch, locum mansionis elegit; ibique cum paucis suorum in monachica districtione uitam non sibi solummodo, sed et multis utilem plurimo annorum tempore duxit: ubi etiam defunctus, in ecclesia beati Petri apostoli iuxta honorem et uita et gradu eius condignum conditus est. Praeerat quidem tunc eidem monasterio regia uirgo Aelbfled una cum matre Eanflede, quarum supra fecimus mentionem. Sed, adueniente illuc episcopo, maximum regendi auxilium simul et suae uitae solacium deuota deo doctrix inuenit. Successit autem Ecgfrido in regnum Aldfrid uir in scripturis doctissimus, qui frater eius et filius Osuiu regis esse dicebatur: destructumque regni statum, quamuis intra fines angustiores, nobiliter recuperauit.

Quo uidelicet anno, qui est ab incarnatione dominica DCLXXXV., Hlotheri Cantuariorum rex, cum post Ecgberctum fratrem suum, qui VIIII annis regnauerat, ipse XII annis regnasset, mortuus erat VIII. Idus Februarias. Vulneratus namque est in pugna Australium Saxonum, quos contra eum Edric filius Ecgbercti adgregarat, et inter medendum defunctus. Ac post eum idem Edric anno uno ac dimidio regnauit: quo defuncto regnum illud per aliquod temporis spatium reges dubii uel externi disperdiderunt; donec legitimus rex Victred, id est filius Ecgbercti, confortatus in regno, religione simul et industria gentem suam ab extranea inuasione liberaret.

27 [25].

Vt uir domini Cudberct sit episcopus factus: utque in monachica adhuc uita positus uixerit uel docuerit.

Ipso etiam anno, quo finem uitae accepit rex Ecgfrid, episcopum, ut diximus, fecerat ordinari Lindisfar-

nensium ecclesiae uirum sanctum et uenerabilem Cudberctum, qui in insula permodica, quae appellatur Farne et ab eadem ecclesia nouem ferme milibus passuum in Oceano procul abest, uitam solitariam per annos plures in magna corporis et mentis continentia duxerat. Qui quidem a prima aetate pueritiae studio religiosae uitae semper ardebat, sed ab ineunte adulescentia monachicum et nomen adsumsit et habitum. Intrauit autem primo monasterium Mailros, quod in ripa Tuidi fluminis positum tunc abbas Eata uir omnium mansuetissimus ac simplicissimus regebat: qui postea episcopus Hagustaldensis siue Lindisfarnensis ecclesiae factus est, ut supra memorauimus, cui tempore illo praepositus Boisil magnarum uirtutum et prophetici spiritus sacerdos fuit. Huius discipulatui Cudberct humiliter subditus, et scientiam ab eo scripturarum et bonorum operum sumsit exempla.

Qui postquam migrauit ad dominum, Cudberct eidem monasterio factus propositus plures et auctoritate magistri et exemplo suae actionis regularem instituebat ad uitam. Nec solum ipsi monasterio regularis uitae monita simul et exempla praebebat, sed et uulgus circumpositum longe lateque a uita stultae consuetudinis ad caelestium gaudiorum conuertere curabat amorem. Nam et multi fidem, quam habebant, iniquis profanabant operibus: et aliqui etiam tempore mortalitatis, neglectis fidei sacramentis, quibus erant inbuti, ad erratica idolatriae medicamina concurrebant; quasi missam a deo conditore plagam per incantationes uel fylacteria uel alia quaelibet daemonicae artis arcana cohibere ualerent. Ad utrorumque ergo corrigendum errorem crebro ipse de monasterio egressus, aliquoties equo sedens, sed saepius pedes incedens, circumpositas ueniebat ad uillas et uiam ueritatis praedicabat errantibus; quod ipsum etiam Boisil suo tempore facere consueuerat. Erat quippe moris eo tempore populis Anglorum, ut ueniente in uillam clerico uel presbytero cuncti ad eius imperium uerbum audituri confluerent; libenter ea, quae dicerentur, audirent; libentius, quae audire et intellegere poterant, operando sequerentur. Porro Cudbercto tanta erat dicendi peritia, tantus amor persuadendi, quae coeperat, tale uultus angelici lumen,

ut nullus praesentium latebras ei sui cordis celare praesumeret; omnes palam, quae gesserant, confitendo proferrent, quia nimirum haec eadem illum latere nullo modo putabant; et confessa dignis, ut imperabat, paenitentiae fructibus abstergerent. Solebat autem ea maxime loca peragrare, illis praedicare in uiculis, qui in arduis asperisque montibus procul positi aliis horrori erant ad uisendum, et paupertate pariter ac rusticitate sua doctorum arcebant accessum. Quos tamen ille pio libenter mancipatus labori tanta doctrinae sollertis excolebat industria, ut de monasterio egressus saepe ebdomade integra, aliquando duabus uel tribus, nonnumquam etiam mense pleno domum non rediret; sed demoratus in montanis, plebem rusticam uerbo praedicationis simul et opere uirtutis ad caelestia uocaret.

Cum ergo uenerabilis domini famulus multos in Mailronensi monasterio degens annos magnis uirtutum signis efulgeret, transtulit eum reuerentissimus abbas ipsius Eata ad insulam Lindisfarnensium, ut ibi quoque fratribus custodiam disciplinae regularis et auctoritate propositi intimaret et propria actione praemonstraret. Nam et ipsum locum tunc idem reuerentissimus pater abbatis iure regebat. Siquidem a temporibus ibidem antiquis et episcopus cum clero et abbas solebat manere cum monachis; qui tamen et ipsi ad curam episcopi familiariter pertinerent. Quia nimirum Aidan, qui primus eius loci episcopus fuit, cum monachis illuc et ipse monachus adueniens monachicam in eo conuersationem instituit: quomodo et prius beatus pater Augustinus in Cantia fecisse noscitur, scribente ei reuerentissimo papa Gregorio, quod et supra posuimus. 'Sed quia tua fraternitas' inquit 'monasterii regulis erudita seorsum fieri non debet a clericis suis, in ecclesia Anglorum, quae nuper auctore deo ad fidem perducta est, hanc debet conuersationem instituere, quae initio nascentis ecclesiae fuit patribus nostris; in quibus nullus eorum ex his, quae possidebant, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.'

28 [26].

Vt idem in uita anchoretica et fontem de arente terra orando produxerit et segetem de labore manuum ultra tempus serendi acceperit.

Exin Cudberct crescentibus meritis religiosae intentionis, ad anchoriticae quoque contemplationis, quae diximus, silentia secreta peruenit. Verum quia de uita illius et uirtutibus ante annos plures sufficienter et uersibus heroicis et simplici oratione conscripsimus, hoc tantum in praesenti commemorare satis sit, quod aditurus insulam protestatus est fratribus, dicens: 'Si mihi diuina gratia in loco illo donauerit, ut de opere manuum mearum uiuere queam, libens ibi morabor; sin alias, ad uos citissime deo uolente reuertar'. Erat autem locus et aquae prorsus et frugis et arboris inops, sed et spirituum malignorum frequentia humanae habitationi minus accommodus: sed ad uotum uiri dei habitabilis per omnia factus est, siquidem ad aduentum eius spiritus recessere maligni. Cum autem ipse sibi ibidem expulsis hostibus mansionem angustam circumuallante aggere et domos in ea necessarias, iuuante fratrum manu, id est oratorium et habitaculum commune, construxisset, iussit fratres in eiusdem habitaculi pauimento foueam facere: erat autem tellus durissima et saxossa, cui nulla omnino spes uenae fontanae uideretur inesse. Quod dum facerent, ad fidem et preces famuli dei, alio die aqua plena inuenta est, quae usque ad hanc diem sufficientem cunctis illo aduenientibus gratiae suae caelestis copiam ministrat. Sed et ferramenta sibi ruralia cum frumento adferri rogauit, quod dum praeparata terra tempore congruo seminaret, nil omnino, non dico spicarum, sed ne herbae quidem ex eo germinare usque ad aestatis tempora contigit. Vnde uisitantibus se ex more fratribus ordeum iussit adferri, si forte uel natura soli illius uel uoluntas esset superni largitoris, ut illius frugis ibi potius seges oriretur. Quod dum sibi adlatum ultra omne tempus serendi, ultra omnem spem fructificandi eodem in agro sereret, mox co-

piosa seges exorta desideratam proprii laboris uiro dei refectionem praebebat.

Cum ergo multis ibidem annis deo solitarius seruiret (tanta autem erat altitudo aggeris, quo mansio eius erat uallata, ut caelum tantum ex ea, cuius introitum sitiebat, aspicere posset), contigit, ut congregata synodo non paruo sub praesentia regis Ecgfridi iuxta fluuium Alne in loco, qui dicitur Adtuifyrdi, quod significat 'ad duplex uadum', cui beatae memoriae Theodorus archiepiscopus praesidebat, uno animo omniumque consensu ad episcopatum ecclesiae Lindisfarnensis eligeretur. Qui cum multis legataris ac litteris ad se praemissis nequaquam suo monasterio posset erui, tandem rex ipse praefatus, una cum sanctissimo antistite Trumuine nec non et aliis religiosis ac potentibus uiris insulam nauigauit. Conueniunt et de ipsa insula Lindisfarnensi in hoc ipsum multi de fratribus, genuflectunt omnes, adiurant per dominum, lacrimas fundunt, obsecrant; donec ipsum quoque lacrimis plenum dulcibus extrahunt latebris atque ad synodum pertrahunt. Quo dum perueniret, quamuis multum renitens, unanima cunctorum uoluntate superatur atque ad suscipiendum episcopatus officium collum submittere compellitur: eo maxime uictus sermone, quod famulus domini Boisil, cum ei mente prophetica cuncta, quae eum essent superuentura, patefaceret, antistitem quoque eum futurum esse praedixerat. Nec tamen statim ordinatio decreta, sed peracta hieme, quae inminebat, in ipsa sollemnitate paschali completa est Eboraci sub praesentia praefati regis Ecgfridi, conuenientibus ad consecrationem eius VII episcopis, in quibus beatae memoriae Theodorus primatum tenebat. Electus est autem primo in episcopatum Hagustaldensis ecclesiae pro Tunbercto, qui ab episcopatu fuerat depositus: sed quoniam ipse plus Lindisfarnensi ecclesiae, in qua conuersatus fuerat, dilexit praefici, placuit, ut Eata reuerso ad sedem ecclesiae Hagustaldensis, cui regendae primo fuerat ordinatus, Cudberct ecclesiae Lindisfarnensis gubernacula susciperet.

Qui susceptum episcopatus gradum ad imitationem beatorum apostolorum uirtutum ornabat operibus. Commissam namque sibi plebem et orationibus protegebat

adsiduis et admonitionibus saluberrimis ad caelestia uocabat. Et, quod maxime doctores iuuare solet, ea, quae agenda docebat, ipse prius agendo praemonstrabat. Erat quippe ante omnia diuinae caritatis igne feruidus, patientiae uirtute modestus, orationum deuotioni solertissime intentus, affabilis omnibus, qui ad se consolationis gratia ueniebant; hoc ipsum quoque orationis loco ducens, si infirmis fratribus opem suae exhortationis tribueret; sciens, quia, qui dixit (*Deuteron.* 6, 5, *eu. Marc.* 12, 30): 'Diliges dominum deum tuum', dixit et (*eu. Matth.* 19, 19. 22, 39): 'Diliges proximum'. Erat abstinentiae castigatione insignis, erat gratia compunctionis semper ad caelestia suspensus. Denique cum sacrificium deo uictimae salutaris offerret, non eleuata in altum uoce, sed profusis ex imo pectore lacrimis, domino sua uota commendabat.

[27].

Duobus autem annis in episcopatu peractis repetiit insulam ac monasterium suum, diuino admonitus oraculo, quia dies sibi mortis uel uitae magis illius, quae sola uita dicenda est, iam adpropiaret introitus: sicut ipse quoque tempore eodem nonnullis, sed uerbis obscurioribus, quae tamen postmodum manifeste intellegerentur, solita sibi simplicitate pandebat; quibusdam autem hoc idem etiam manifeste reuelabat.

29.

Vt idem iam episcopus obitum suum proxime futurum Heriberecto anchoretae praedixerit.

Erat enim presbyter uitae uenerabilis nomine Hereberct, iamdudum uiro dei spiritalis amicitiae foedere copulatus; qui, in insula stagni illius pergrandis, de quo Deruuentionis fluui primordia erumpunt, uitam ducens solitariam, annis singulis eum uisitare et monita ab eo perpetuae salutis audire solebat. Hic cum audiret eum ad ciuitatem Lugubaliam deuenisse, uenit ex more, cupiens salutaribus eius exhortationibus ad superna desideria magis magisque accendi. Qui dum sese alterutrum caelestis uitae poculis debriarent, dixit inter alia antistes: 'Memento, frater Heriberct, ut modo, quicquid opus ha-

bes, me interroges mecumque loquaris: postquam enim ab inuicem digressi fuerimus, non ultra nos in hoc saeculo carnis obtutibus inuicem aspiciemus. Certus sum namque, quod tempus meae resolutionis instat, et uelox est depositio tabernaculi mei'. Qui haec audiens prouolutus est eius uestigiis, et fusis cum gemitu lacrimis: 'Obsecro' inquit 'per dominum, ne me deseras, sed tui memor sis fidissimi sodalis rogesque supernam pietatem, ut, cui simul in terris seruiuimus, ad eius uidendam gratiam simul transeamus ad caelos. Nosti enim, quia ad tui oris imperium semper uiuere studui et, quicquid ignorantia uel fragilitate deliqui, aeque ad tuae uoluntatis examen mox emendare curaui'. Incubuit precibus antistes statimque edoctus in spiritu inpetrasse se, quod petebat a domino: 'Surge' inquit 'frater mi, et noli plorare, sed gaudio gaude, quia, quod rogauimus, superna nobis clementia donauit'.

Cuius promissi et prophetiae ueritatem sequens rerum astruxit euentus; quia et digredientes ab inuicem non se ultra corporaliter uiderunt, sed uno eodemque die, hoc est XIII° Kalendarum Aprilium, egredientes e corpore spiritus eorum mox beata inuicem uisione coniuncti sunt atque angelico ministerio pariter ad regnum caeleste translati. Sed Heriberct diutina prius infirmitate decoquitur; illa, ut credibile est, dispensatione dominicae pietatis, ut, siquid minus haberet meriti a beato Cudbercto, suppleret hoc castigans longae aegritudinis dolor: quatinus aequatus gratia suo intercessori, sicut uno eodemque tempore cum eo de corpore egredi, ita etiam una atque indissimili sede perpetuae beatitudinis meruisset recipi.

Obiit autem pater reuerentissimus in insula Farne, multum deprecatus fratres, ut ibi quoque sepeliretur, ubi non paruo tempore pro domino militaret. Attamen tandem eorum precibus uictus assensum dedit, ut ad insulam Lindisfarnensium relatus in ecclesia deponeretur. Quod dum factum esset, episcopatum ecclesiae illius anno uno seruabat uenerabilis antistes Vilfrid, donec eligeretur, qui pro Cudbercto antistes ordinari deberet.

Ordinatus est autem post haec Eadberct uir scientia diuinarum scripturarum simul et praeceptorum caelestium

obseruantia ac maxime elimosynarum operatione insignis; ita ut iuxta legem omnibus annis decimam non solum quadrupedum, uerum etiam frugum omnium atque pomorum nec non et uestimentorum partem pauperibus daret.

30 [28].

Vt corpus illius post XI annos sepulturae sit corruptionis inmune repertum; nec multo post successor episcopatus eius de mundo transierit.

Volens autem latius demonstrare diuina dispensatio, quanta in gloria uir domini Cudberct post mortem uiueret, cuius ante mortem uita sublimis crebris etiam miraculorum patebat indiciis, transactis sepulturae eius annis XI, inmisit in animo fratrum, ut tollerent ossa illius, quae more mortuorum consumto iam et in puluerem redacto reliquo corpore sicca inuenienda putabant: atque in nouo recondita loculo in eodem quidem loco, sed supra pauimentum dignae uenerationis gratia locarent. Quod dum sibi placuisse Eadbercto antistiti suo referrent, adnuit consilio eorum iussitque, ut die depositionis eius hoc facere meminissent. Fecerunt autem ita et aperientes sepulchrum inuenerunt corpus totum, quasi adhuc uiueret, integrum et flexilibus artuum compagibus multo dormienti quam mortuo similius; sed et uestimenta omnia, quibus indutum erat, non solum intemerata, uerum etiam prisca nouitate et claritudine miranda parebant. Quod ubi uidere fratres, nimio mox timore perculsi festinarunt referre antistiti, quae inuenerant. Qui tum forte in remotiore ab ecclesia loco refluis undique pelagi fluctibus cincto solitarius manebat. In hoc etenim semper quadragesimae tempus agere, in hoc XL ante dominicum natale dies in magna continentiae, orationis et lacrimarum deuotione transigere solebat: in quo etiam uenerabilis praedecessor eius Cudberct, priusquam insulam Farne peteret, aliquandiu secretus domino militabat.

Adtulerunt autem ei et partem indumentorum, quae corpus sanctum ambierant, quae cum ille et munera gratanter acciperet et miracula libenter audiret, nam et ipsa

indumenta quasi patris adhuc corpori circumdata miro deosculabatur affectu, 'Noua' inquit 'indumenta corpori pro his, quae tulistis, circumdate, et sic reponite in arca, quam parastis. Scio autem certissime, quia non diu uacuus remanebit locus ille, qui tanta miraculi caelestis gratia sacratus est; et quam beatus est, cui in eo facultatem quiescendi dominus totius beatitudinis auctor atque largitor praestare dignabitur.' Haec et huiusmodi plura ubi multis cum lacrimis et magna compunctione antistes lingua etiam tremente compleuit, fecerunt fratres, ut iusserat, et inuolutum nouo amictu corpus nouaque in theca reconditum supra pauimentum sanctuarii posuerunt. Nec mora, deo dilectus antistes Eadberct morbo correptus est acerbo, ac per dies crescente multumque ingrauescente ardore languoris, non multo post, id est pridie Nonas Maias, etiam ipse migrauit ad dominum: cuius corpus in sepulchro benedicti patris Cudbercti ponentes adposuerunt desuper arcam, in qua incorrupta eiusdem patris membra locauerant. In quo etiam loco signa sanitatum aliquoties facta meritis amborum testimonium ferunt, e quibus aliqua in libro uitae illius olim memoriae mandauimus. Sed et in hac historia quaedam, quae nos nuper audisse contigit, superadiecere commodum duximus.

31 [29].

Vt quidam ad tumbam eius sit a paralysi sanatus.

Erat in eodem monasterio frater quidam nomine Badudegn, tempore non pauco hospitum ministerio deseruiens, qui nunc usque superest, testimonium habens ab uniuersis fratribus cunctisque superuenientibus hospitibus, quod uir esset multae pietatis ac religionis iniunctoque sibi officio supernae tantum mercedis gratia subditus. Hic cum quadam die lenas siue saga, quibus in hospitale utebatur, in mari lauasset, rediens domum repentina medio itinere molestia tactus est, ita ut corruens in terram et aliquandiu pronus iacens uix tandem resurgeret. Resurgens autem sensit dimidiam corporis sui partem a capite usque ad pedes paralysis languore depressam, et

maximo cum labore baculo innitens domum peruenit. Crescebat morbus paulatim et nocte superueniente grauior effectus est, ita ut die redeunte uix ipse per se exsurgere aut incedere ualeret. Quo affectus incommodo concepit utillimum mente consilium, ut ad ecclesiam, quoquo modo posset, perueniens intraret ad tumbam reuerentissimi patris Cudbercti ibique genibus flexis supplex supernam pietatem rogaret, ut uel ab huiuscemodi languore, si hoc sibi utile esset, liberaretur; uel, si se tali molestia diutius castigari diuina prouidente gratia oporteret, patienter dolorem ac placida mente sustineret inlatum. Fecit igitur, ut animo disposuerat, et inbeciles artus baculo sustentans intrauit ecclesiam; ac prosternens se ad corpus uiri dei, pia intentione per eius auxilium dominum sibi propitium fieri precabatur: atque inter preces uelut in soporem solutus sentit, ut ipse postea referre erat solitus, quasi magnam latamque manum caput sibi in parte, qua dolebat, tetigisse, eodemque tactu totam illam, quae languore pressa fuerat, corporis sui partem, paulatim fugiente dolore ac sanitate subsequente, ad pedes usque pertransisse. Quo facto mox euigilans sanissimus surrexit ac pro sua sanitate domino gratias denuo referens, quid erga se actum esset, fratribus indicauit: cunctisque congaudentibus ad ministerium, quod sollicitus exhibere solebat, quasi flagillo probante castigatior, rediit.

Sed et indumenta, quibus deo dicatum corpus Cudbercti uel uiuum antea uel postea defunctum uestierant, etiam ipsa a gratia curandi non uacarunt, sicut in uolumine uitae et uirtutum eius quisque legerit, inueniet.

32 [30].

Vt alter ad reliquias eius nuper fuerit ab oculi langore curatus.

Nec silentio praetereundum, quod ante triennium per reliquias eius factum, nuper mihi per ipsum, in quo factum est, fratrem innotuit. Est autem factum in monasterio, quod iuxta amnem Dacore constructum ab eo cognomen accepit, cui tunc uir religiosus Suidberct ab-

batis iure praefuit. Erat in eo quidam adulescens, cui tumor deformis palpebram oculi fedauerat: qui cum per dies crescens oculo interitum minaretur, curabant medici hunc adpositis pigmentorum fomentis emollire nec ualebant. Quidam abscidendum esse docebant, alii hoc fieri metu maioris periculi uetabant. Cumque tempore non pauco frater praefatus tali incommodo laboraret neque inminens oculo exitium humana manus curare ualeret, quin per dies augesceret, contigit eum subito diuinae pietatis gratia per sanctissimi patris Cudbercti reliquias sanari. Nam quando fratres sui corpus ipsius post multos sepulturae annos incorruptum reperierunt, tulerunt partem de capillis, quam more reliquiarum rogantibus amicis dare uel ostendere in signum miraculi possent.

Harum particulam reliquiarum eo tempore habebat penes se quidam de presbyteris eiusdem monasterii nomine Thruidred, qui nunc ipsius monasterii abbas est. Qui cum die quadam ingressus ecclesiam, aperuisset thecam reliquiarum, ut portionem earum roganti amico praestaret, contigit et ipsum adulescentem, cui oculus languebat, in eadem ecclesia tunc adesse. Cumque presbyter portionem, quantam uoluit, amico dedisset, residuum dedit adulescenti, ut suo in loco reponeret. At ille salubri instinctu admonitus, cum accepisset capillos sancti capitis, adposuit palpebrae languenti et aliquandiu tumorem illum infestum horum adpositione comprimere ac mollire curabat. Quo facto reliquias, ut iussus erat, sua in theca recondidit, credens suum oculum capillis uiri dei, quibus adtactus erat, ocius esse sanandum. Neque eum sua fides fefellit. Erat enim, ut referre erat solitus, tunc hora circiter secunda diei. Sed cum alia, quaeque dies illa exigebat, cogitaret et faceret, inminente hora ipsius diei sexta, repente contingens oculum ita sanum cum palpebra inuenit, ac si nil umquam in eo deformitatis ac tumoris apparuisset.

LIBER QVINTVS.

1.

Vt Oidiluald successor Cudbercti in anchoretica uita, laborantibus in mari fratribus, tempestatem orando sedauerit.

Successit autem uiro domini Cudbercto in exercenda uita solitaria, quam in insula Farne ante episcopatus sui tempora gerebat, uir uenerabilis Oidiluald, qui multis annis in monasterio, quod dicitur Inhrypum, acceptum presbyteratus officium condignis gradu ipse consecrabat actibus. Cuius ut meritum uel uita qualis fuerit, certius clarescat, unum eius narro miraculum, quod mihi unus e fratribus, propter quos et in quibus patratum est, ipse narrauit: uidelicet Gudfrid uenerabilis Christi famulus et presbyter, qui etiam postea fratribus eiusdem ecclesiae Lindisfarnensis, in qua educatus est, abbatis iure praefuit.

'Veni' inquit 'cum duobus fratribus aliis ad insulam Farne, loqui desiderans cum reuerentissimo patre Oidilualdo: cumque allocutione eius refecti et benedictione petita domum rediremus, ecce subito, positis nobis in medio mari, interrupta est serenitas, qua uehebamur, et tanta ingruit tamque fera tempestatis hiems, ut neque uelo neque remigio quicquam proficere neque aliud quam mortem sperare ualeremus. Cumque diu multum cum uento pelagoque frustra certantes tandem post terga respiceremus, si forte uel ipsam, de qua egressi eramus, insulam aliquo conamine repetere possemus, inuenimus nos undiqueuersum pari tempestate praeclusos nullamque spem

nobis in nobis restare salutis. Vbi autem longius uisum leuauimus, uidimus in ipsa insula Farne egressum de latibulis suis amantissimum deo patrem Oidilualdum iter nostrum inspicere. Audito etenim fragore procellarum ac feruentis Oceani exierat uidere, quid nobis accideret: cumque nos in labore ac desperatione positos cerneret, flectebat genua sua ad patrem domini nostri Iesu Christi pro nostra uita et salute precaturus. Et cum orationem compleret, simul tumida aequora placauit; adeo ut, cessante per omnia saeuitia tempestatis, secundi nos uenti ad terram usque per plana maris terga comitarentur. Cumque euadentes ad terram, nauiculam quoque nostram ab undis exportaremus, mox eadem, quae nostri gratia modicum siluerat, tempestas rediit et toto illo die multum furere non cessauit; ut palam daretur intellegi, quia modica illa, quae prouenerat, intercapedo quietis ad uiri dei preces nostrae euasionis gratia caelitus donata est'.

Mansit autem idem uir dei in insula Farne XII annis ibidemque defunctus; sed in insula Lindisfarnensi iuxta praefatorum corpora episcoporum in ecclesia beati apostoli Petri sepultus est. Gesta uero sunt haec temporibus Aldfridi regis, qui post fratrem suum Ecgfridum genti Nordanhymbrorum decem et nouem annis praefuit.

2.

Vt episcopus Iohannes mutum et scabiosum benedicendo curauerit.

Cuius regni principio defuncto Eata episcopo Iohannes uir sanctus Hagustaldensis ecclesiae praesulatum suscepit: de quo plura uirtutum miracula, qui eum familiariter nouerunt, dicere solent, et maxime uir reuerentissimus ac ueracissimus Bercthun diaconus quondam eius, nunc autem abbas monasterii, quod uocatur Inderauuda, id est In silua Derorum: e quibus aliqua memoriae tradere commodum duximus. Est mansio quaedam secretior, nemore raro et uallo circumdata, non longe ab Hagustaldensi ecclesia, id est unius ferme miliarii et dimidii spatio interfluente Tino amne separata, habens coemeterium sancti Michaelis

archangeli, in qua uir dei saepius, ubi oportunitas adridebat temporis, et maxime in quadragesima, manere cum paucis, atque orationibus ac lectioni quietus operam dare consueuerat. Cumque tempore quodam, incipiente quadragesima, ibidem mansurus adueniret, iussit suis quaerere pauperem aliquem maiore infirmitate uel inopia grauatum, quem secum habere illis diebus ad faciendam elimosynam possent: sic enim semper facere solebat.

Erat autem in uilla non longe posita quidam adulescens mutus, episcopo notus, nam saepius ante illum percipiendae elimosynae gratia uenire consueuerat, qui ne unum quidem sermonem unquam profari poterat; sed et scabiem tantam ac furfures habebat in capite, ut nil unquam capillorum ei in superiore parte capitis nasci ualeret, tantum in circuitu horridi crines stare uidebantur. Hunc ergo adduci praecipit episcopus et ei in conseptis eiusdem mansionis paruum tugurium fieri, in quo manens cotidianam ab eis stipem acciperet. Cumque una quadragesimae esset impleta septimana, sequente dominica iussit ad se intrare pauperem, ingresso eo linguam proferre ex ore ac sibi ostendere iussit; et adprehendens eum de mento, signum sanctae crucis linguae eius impressit, quam signatam reuocare in os et loqui illum praecepit: ‘Dicito’ inquiens ‘aliquod uerbum, dicito gae’, quod est lingua Anglorum uerbum adfirmandi et consentiendi, id est etiam. Dixit ille statim, soluto uinculo linguae, quod iussus erat. Addidit episcopus nomina litterarum: ‘Dicito A’; dixit ille A. ‘Dicito B’; dixit ille et hoc. Cumque singula litterarum nomina dicente episcopo responderet, addidit et syllabas ac uerba dicenda illi proponere. Et cum in omnibus consequenter responderet, praecepit eum sententias longiores dicere, et fecit; neque ultra cessauit tota die illa et nocte sequente, quantum uigilare potuit, ut ferunt, qui praesentes fuere, loqui aliquid, et arcana suae cogitationis ac uoluntatis, quod nunquam antea potuit, aliis ostendere; in similitudinem illius diu claudi, qui curatus ab apostolis Petro et Iohanne, exsiliens stetit et ambulabat; et intrauit cum illis in templum ambulans et exsiliens et laudans dominum; gaudens nimirum uti officio pedum, quo tanto erat tempore de-

stitutus. Cuius sanitati congaudens episcopus praecepit medico etiam sanandae scabredini capitis eius curam adhibere.

Fecit, ut iusserat, et iuuante benedictione ac precibus antistitis nata est cum sanitate cutis uenusta species capillorum factusque est iuuenis limpidus uultu et loquela promtus, capillis pulcherrime crispis, qui ante fuerat deformis, pauper et mutus. Sicque de percepta laetatus sospitate, offerente etiam ei episcopo, ut in sua familia manendi locum acciperet, magis domum reuersus est.

3.

Vt puellam languentem orando sanauerit.

Narrauit idem Bercthun et aliud de praefato antistite miraculum. Quia cum reuerentissimus uir Vilfrid post longum exilium in episcopatum esset Hagustaldensis ecclesiae receptus, et idem Iohannes, defuncto Bosa uiro multae sanctitatis et humilitatis, episcopus pro eo Eboraci substitutus, uenerit ipse tempore quodam ad monasterium uirginum in loco, qui uocatur Vetadun, cui tunc Heriburg abbatissa praefuit. ‘Vbi cum uenissemus’ inquit ‘et magno uniuersorum gaudio suscepti essemus, indicauit nobis abbatissa, quod quaedam de numero uirginum, quae erat filia ipsius carnalis, grauissimo languore teneretur: quia phlebotomata est nuper in brachio, et cum esset in studio, tacta est infirmitate repentini doloris, quo mox increscente, magis grauatum est brachium illud uulneratum, ac uersum in tumorem adeo, ut uix duabus manibus circumplecti posset, ipsaque iacens in lecto prae nimietate doloris iam moritura uideretur. Rogauit ergo episcopum abbatissa, ut intraret ad eam ac benedicere illam dignaretur, quia crederet eam ad benedictionem uel tactum illius mox melius habituram. Interrogans autem ille, quando phlebotomata esset puella, et ut cognouit, quia in luna quarta, dixit: „Multum insipienter et indocte fecistis in luna quarta phlebotomando. Memini enim beatae memoriae Theodorum archiepiscopum dicere, quia periculosa sit satis illius temporis phlebotomia,

quando et lumen lunae et rheuma Oceani in cremento est. Et quid ego possum puellae, si moritura est, facere?" At illa instantius obsecrans pro filia, quam oppido diligebat, nam et abbatissam eam pro se facere disposuerat, tandem obtinuit, ut ad languentem intraret. Intrauit ergo me secum adsumto ad uirginem, quae iacebat multo, ut dixi, dolore constricta, et brachio in tantum grossescente, ut nihil prorsus in cubito flexionis haberet: et adstans dixit orationem super illam ac benedicens egressus est. Cumque post haec hora competente consederemus ad mensam, adueniens quidam clamauit me foras et ait: „Postulat Quoenburg" (hoc enim erat nomen uirginis), „ut ocius regrediaris ad eam." Quod dum facerem, reperi illam ingrediens uultu hilariorem et uelut sospiti similem. Et dum adsiderem illi, dixit: „Vis petamus bibere?" At ego: „Volo" inquam „et multum delector, si potes." Cumque oblato poculo biberemus ambo, coepit mihi dicere, quia „ex quo episcopus oratione pro me, et benedictione completa egressus est, statim melius habere incipio; etsi necdum uires pristinas recepi, dolor tamen omnis et de brachio, ubi ardentior inerat, et de toto meo corpore, uelut ipso episcopo foras eum exportante, funditus ablatus est, tametsi tumor adhuc brachii manere uideretur." Abeuntibus autem nobis inde, continuo fugatum dolorem membrorum fuga quoque tumoris horrendi secuta est; et erepta morti ac doloribus uirgo laudes domino saluatori una cum ceteris, qui ibi erant, seruis illius referebat.'

4.

Vt coniugem comitis infirmam aqua benedicta curauerit.

Aliud quoque non multum huic dissimile miraculum de praefato antistite narrauit idem abbas dicens: 'Villa erat comitis cuiusdam, qui uocabatur Puch, non longe a monasterio nostro, id est duum ferme milium spatio separata: cuius coniux XL ferme diebus erat acerbissimo languore detenta, ita ut tribus septimanis non posset de cubiculo, in quo iacebat, foras efferri. Contigit autem eo

tempore uirum dei illo ad dedicandam ecclesiam ab eodem comite uocari. Cumque dedicata esset ecclesia, rogauit comes eum ad prandendum in domum suam ingredi. Renuit episcopus dicens se ad monasterium, quod proxime erat, debere reuerti. At ille obnixius precibus instans uouit etiam se elimosynas pauperibus daturum, dummodo ille dignaretur eo die domum suam ingrediens ieiunium soluere. Rogaui et ego una cum illo, promittens etiam me elimosynas in alimoniam inopum dare, dum ille domum comitis pransurus ac benedictionem daturus intraret. Cumque hoc tarde ac difficulter impetraremus, intrauimus ad reficiendum. Miserat autem episcopus mulieri, quae infirma iacebat, de aqua benedicta, quam in dedicationem ecclesiae consecrauerat, per unum de his, qui mecum uenerant, fratribus; praecipiens, ut gustandam illi daret et, ubicunque maximum ei dolorem inesse didicisset, de ipsa eam aqua lauaret. Quod ut factum est, surrexit statim mulier sana et non solum se infirmitate longa carere, sed et perditas dudum uires recepisse sentiens obtulit poculum episcopo ac nobis: coeptumque ministerium nobis omnibus propinandi usque ad prandium completum non omisit; imitata socrum beati Petri, quae cum febrium fuisset ardoribus fatigata, ad tactum manus dominicae surrexit et sanitate simul ac uirtute recepta ministrabat eis.'

5.

Vt item puerum comitis orando a morte reuocauerit.

Alio item tempore uocatus ad dedicandam ecclesiam comitis uocabulo Addi, cum postulatum complesset ministerium, rogatus est ab eodem comite intrare ad unum de pueris eius, qui acerrima aegritudine premebatur, ita ut, deficiente penitus omni membrorum officio, iamiamque moriturus esse uideretur; cui etiam loculus iam tunc erat praeparatus, in quo defunctus condi deberet. Addidit autem uir etiam lacrimas precibus, diligenter obsecrans, ut intraret oraturus pro illo, quia multum necessaria sibi esset uita ipsius; crederet uero, quia, si ille

ei manum imponere atque eum benedicere uoluisset, statim melius haberet. Intrauit ergo illo episcopus et uidit eum maestis omnibus iam morti proximum, positumque loculum iuxta eum, in quo sepeliendus poni deberet; dixitque orationem ac benedixit eum et egrediens dixit solito consolantium sermone: 'Bene conualescas et cito'. Cumque post haec sederent ad mensam, misit puer ad dominum suum rogans sibi poculum uini mittere, quia sitiret. Gauisus ille multum, quia bibere posset, misit ei calicem uini benedictum ab episcopo; quem ut bibit, surrexit continuo, et ueterno infirmitatis discusso induit se ipse uestimentis suis; et egressus inde intrauit ac salutauit episcopum et conuiuas dicens, quia ipse quoque delectaretur manducare et bibere cum eis. Iusserunt eum sedere secum ad epulas, multum gaudentes de sospitate illius. Residebat, uescebatur, bibebat, laetabatur, quasi unus e conuiuis agebat; et multis post haec annis uiuens, in eadem, quam acceperat, salute permansit. Hoc autem miraculum memoratus abbas non se praesente factum, sed ab his, qui praesentes fuere, sibi perhibet esse relatum.

6.

Vt clericum suum cadendo contritum, aeque orando ac benedicendo a morte reuocauerit.

Neque hoc praetereundum silentio, quod famulus Christi Herebald in se ipso ab eo factum solet narrare miraculum, qui tunc quidem in clero illius conuersatus, nunc monasterio, quod est iuxta ostium Tini fluminis, abbatis iure praeest. 'Vitam' inquit 'illius, quantum hominibus aestimare fas est, quod praesens optime cognoui, per omnia episcopo dignam esse comperi. Sed et cuius meriti apud internum testem habitus sit, et in multis aliis et in me ipso maxime expertus sum: quippe quem ab ipso, ut ita dicam, mortis limite reuocans, ad uiam uitae sua oratione ac benedictione reduxit. Nam cum primaeuo adulescentiae tempore in clero illius degerem legendi quidem canendique studiis traditus, sed non

adhuc animum perfecte a iuuenilibus cohibens inlecebris, contigit die quadam nos iter agentes cum illo deuenisse in uiam planam et amplam aptamque cursui equorum: coeperuntque iuuenes, qui cum ipso erant, maxime laici, postulare episcopum, ut cursu maiore equos suos inuicem probare liceret. At ille primo negauit, otiosum dicens esse, quod desiderabant; sed ad ultimum multorum unanima intentione deuictus: „Facite“, inquit „si uultis, ita tamen, ut Herebald ab illo se certamine funditus abstineat“. Porro ipse diligentius obsecrans, ut et mihi certandi cum illis copia daretur, (fidebam namque equo, quem mihi ipse optimum donauerat) nequaquam impetrare potui.

‘At cum saepius huc atque illuc, spectante me et episcopo, concitatis in cursum equis reuerterentur; et ipse lasciuo superatus animo non me potui cohibere, sed, prohibente licet illo, ludentibus me miscui et simul cursu equi contendere coepi. Quod dum agerem, audiui illum post tergum mihi cum gemitu dicentem: „O quam magnum uae facis mihi sic equitando!“ Et ego audiens, nihilominus coeptis institi uetitis. Nec mora, dum feruens equus quoddam itineris concauum ualentiore impetu transiliret, lapsus decidi et mox uelut emoriens sensum penitus motumque omnem perdidi. Erat namque illo in loco lapis terrae aequalis obtectus cespite tenui, neque ullus alter in tota illa campi planitie lapis inueniri poterat; casuque euenit uel potius diuina prouisione ad puniendam inobedientiae meae culpam, ut hunc capite ac manu, quam capiti ruens subposueram, tangerem atque infracto pollice capitis quoque iunctura solueretur; et ego, ut dixi, simillimus mortuo fierem. Et quia moueri non poteram, tetenderunt ibidem papilionem, in qua iacerem. Erat autem hora diei circiter septima, a qua ad uesperum usque quietus et quasi mortuus permanens tunc paululum reuiuisco, ferorque domum a sociis, ac tacitus tota nocte perduro. Vomebam autem sanguinem, eo quod et interanea essent ruendo conuulsa. At episcopus grauissime de casu et interitu meo dolebat, eo quod me speciali diligeret affectu: nec uoluit nocte illa iuxta morem cum clericis suis manere, uerum solus in oratione

persistens noctem ducebat peruigilem, pro mea, ut reor, sospitate supernae pietati supplicans. Et mane primo ingressus ad me, ac dicta super me oratione, uocauit me nomine meo, et quasi de somno graui excitatum interrogauit, si nossem, quis esset, qui loqueretur ad me. At ego aperiens oculos aio: „Etiam: tu es antistes meus amatus“. „Potes“ inquit „uiuere?“ Et ego: „Possum“ inquam „per orationes uestras, si uoluerit dominus.“

Qui imponens capiti meo manum, cum uerbis benedictionis, rediit ad orandum: et post pussillum me reuisens inuenit sedentem et iam loqui ualentem: coepitque me interrogare, diuino, ut mox patuit, admonitus instinctu, an me esse baptizatum absque scrupulo nossem: cui ego absque ulla me hoc dubietate scire respondi, quia salutari fonte in remissionem peccatorum essem ablutus; et nomen presbyteri, a quo me baptizatum noueram, dixi. At ille: „Si ab hoc“ inquit „sacerdote baptizatus es, non es perfecte baptizatus: noui namque eum, et quia cum esset presbyter ordinatus, nullatenus propter ingenii tarditatem potuit cathecizandi uel baptizandi ministerium discere, propter quod et ipse illum ab huius praesumtione ministerii, quod regulariter implere nequibat, omnimodis cessare praecepi“. Quibus dictis eadem hora me cathecizare ipse curauit; factumque est, ut, exsufflante illo in faciem meam, confestim me melius habere sentirem. Vocauit autem medicum et dissolutam mihi emicranii iuncturam componere atque alligare iussit. Tantumque mox accepta eius benedictione conualui, ut in crastinum ascendens equum cum ipso iter in alium locum facerem: nec multo post plene curatus uitali etiam unda perfusus sum’.

Mansit autem in episcopatu annos triginta tres, et sic caelestia regna conscendens sepultus est in porticu sancti Petri in monasterio suo, quod dicitur In silua Derorum, anno ab incarnatione dominica DCC° XXI°. Nam cum prae maiore senectute minus episcopatui administrando sufficeret, ordinato in episcopatum Eboracensis ecclesiae Vilfrido presbytero suo, secessit ad monasterium praefatum ibique uitam in deo digna conuersatione compleuit.

7.

Vt Caedualla rex Occidentalium Saxonum baptizandus Romam uenerit: sed et successor eius Ini eadem beatorum apostolorum limina deuotus adierit.

Anno autem regni Aldfridi tertio Caedualla rex Occidentalium Saxonum, cum genti suae duobus annis strenuissime praeesset, relicto imperio propter dominum regnumque perpetuum, uenit Romam, hoc sibi gloriae singularis desiderans adipisci, ut ad limina beatorum apostolorum fonte baptismatis ablueretur, in quo solo didicerat generi humano patere uitae caelestis introitum: simul etiam sperans, quia mox baptizatus, carne solutus ad aeterna gaudia iam mundus transiret: quod utrumque, ut mente disposuerat, domino iuuante completum est. Etenim illo perueniens, pontificatum agente Sergio, baptizatus est die sancto sabbati paschalis anno ab incarnatione domini DC° LXXX° VIIII°: et in albis adhuc positus, languore correptus, duodecimo Kalendarum Maiarum die solutus a carne et beatorum est regno sociatus in caelis. Cui etiam tempore baptismatis papa memoratus Petri nomen imposuerat, ut beatissimo apostolorum principi, ad cuius sacratissimum corpus a finibus terrae pio ductus amore uenerat, etiam nominis ipsius consortio iungeretur: qui in eius quoque ecclesia sepultus est: et iubente pontifice epitaphium in eius monumento scriptum, in quo et memoria deuotionis ipsius fixa per saecula maneret, et legentes quoque uel audientes exemplum facti ad studium religionis accenderet. Scriptum est ergo hoc modo:

'Culmen, opes, subolem, pollentia regna, triumphos,
Exuuias, proceres, moenia, castra, lares;
Quaeque patrum uirtus, et quae congesserat ipse
Caedual armipotens, liquit amore dei;
Vt Petrum sedemque Petri rex cerneret hospes,
Cuius fonte meras sumeret almus aquas,
Splendificumque iubar radianti carperet haustu,
Ex quo uiuificus fulgor ubique fluit.

Percipiensque alacer rediuiuae praemia uitae,
Barbaricam rabiem, nomen et inde suum
Conuersus conuertit ouans: Petrumque uocari
Sergius antistes iussit, ut ipse pater
Fonte renascentis, quem Christi gratia purgans
Protinus albatum uexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Christi,
Cuius consilium nullus adire potest!
Sospes enim ueniens supremo ex orbe Britanni,
Per uarias gentes, per freta, perque uias,
Vrbem Romuleam uidit templumque uerendum
Aspexit Petri mystica dona gerens.
Candidus inter oues Christi sociabilis ibit:
Corpore nam tumulum, mente superna tenet.
Commutasse magis sceptrorum insignia credas,
Quem regnum Christi promeruisse uides.

Hic depositus est Caedual, qui et Petrus, rex Saxonum, sub die duodecimo Kalendarum Maiarum, indictione secunda; qui uixit annos plus minus XXX, imperante domno Iustiniano piissimo Augusto, anno eius consulatus quarto, pontificante apostolico uiro domno Sergio papa anno secundo.'

Abeunte autem Romam Caedualla, successit in regnum Ini de stirpe regia; qui cum triginta et septem annis imperium tenuisset gentis illius, et ipse relicto regno ac iuuenioribus commendato, ad limina beatorum apostolorum Gregorio pontificatum tenente profectus est cupiens in uicinia sanctorum locorum ad tempus peregrinari in terris, quo familiarius a sanctis recipi mereretur in caelis: quod his temporibus plures de gente Anglorum, nobiles, ignobiles, laici, clerici, uiri ac feminae certatim facere consuerunt.

8.

Vt Theodoro defuncto archiepiscopatus gradum Berctuald susceperit: et inter plurimos, quos ordinauit, etiam Tobiam uirum doctissimum Hrofensi ecclesiae fecerit antistitem.

Anno autem post hunc, quo Caedualla Romae defunctus est, proximo, id est DC°XC° incarnationis domi-

nicae, Theodorus beatae memoriae archiepiscopus senex et plenus dierum, id est annorum LXXXVIII, defunctus est: quem se numerum annorum fuisse habiturum ipse iamdudum somnii reuelatione edoctus suis praedicere solebat. Mansit autem in episcopatu annis uiginti duobus sepultusque est in ecclesia sancti Petri, in qua omnium episcoporum Doruuernensium sunt corpora deposita: de quo una cum consortibus eiusdem sui gradus recte ac ueraciter dici potest, quia (*Eccles.* 44, 14) 'corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et nomen eorum uiuet in generationes et generationes.' Vt enim breuiter dicam, tantum profectus spiritalis tempore praesulatus illius Anglorum ecclesiae, quantum nunquam antea potuere, ceperunt. Cuius personam, uitam, aetatem et obitum, epitaphium quoque monumenti ipsius uersibus heroicis triginta et quatuor palam ac lucide cunctis illo aduenientibus pandit; quorum primi sunt hi:

'Hic sacer in tumba pausat cum corpore praesul,
Quem nunc Theodorum lingua Pelasga uocat.
Princeps pontificum, felix summusque sacerdos
Limpida discipulis dogmata disseruit.'

Vltimi autem hi:

'Namque diem nonamdecimam September habebat,
Cum carnis claustra spiritus egreditur.
Alma nouae scandens felix consortia uitae,
Ciuibus angelicis iunctus in arce poli.'

Successit autem Theodoro in episcopatu Berctuald, qui erat abbas in monasterio, quod iuxta ostium aquilonale fluminis Genladae positum Racuulfe nuncupatur: uir et ipse scientia scripturarum imbutus, sed et ecclesiasticis simul ac monasterialibus disciplinis summe instructus, tametsi praedecessori suo minime comparandus: qui electus est quidem in episcopatum anno dominicae incarnationis sexcentesimo nonagesimo secundo, die primo mensis Iulii, regnantibus in Cantia Victredo et Suaebhardo; ordinatus autem anno sequente tertio die Kalendarum Iuliarum dominica a Goduine metropolitano episcopo Galliarum: et sedit in sede sua pridie Kalendarum Septembrium dominica; qui inter multos, quos ordinauit antistites, etiam Gebmundo Hrofensis ecclesiae prae-

sule defuncto, Tobiam pro illo consecrauit, uirum Latina, Graeca et Saxonica lingua atque eruditione multipliciter instructum.

9.

Vt Ecgberct uir sanctus ad praedicandum in Germaniam uenire uoluerit nec ualuerit: porro Victberct aduenerit quidem; sed quia nec ipse aliquid profecisset, rursum in Hiberniam, unde uenerat, redierit.

Eo tempore uenerabilis et cum omni honorificentia nominandus famulus Christi et sacerdos Ecgberct, quem in Hibernia insula peregrinam ducere uitam pro adipiscenda in caelis patria retulimus, proposuit animo pluribus prodesse; id est inito opere apostolico, uerbum dei aliquibus earum, quae nondum audierant, gentibus euangelizando committere: quarum in Germania plurimas nouerat esse nationes, a quibus Angli uel Saxones, qui nunc Brittaniam incolunt, genus et originem duxisse noscuntur; unde hactenus a uicina gente Brettonum corrupte Garmani nuncupantur. Sunt autem Fresones, Rugini, Danai, Hunni, Antiqui Saxones, Boructuari: sunt alii perplures hisdem in partibus populi paganis adhuc ritibus seruientes, ad quos uenire praefatus Christi miles circumnauigata Brittania disposuit, siquos forte ex illis ereptos satanae ad Christum transferre ualeret; uel, si hoc fieri non posset, Romam uenire ad uidenda atque adoranda beatorum apostolorum ac martyrum Christi limina cogitauit.

Sed ne aliquid horum perficeret, superna illi oracula simul et opera restiterunt. Siquidem electis sociis strenuissimis et ad praedicandum uerbum idoneis, utpote actione simul et eruditione praeclaris, praeparatisque omnibus, quae nauigantibus esse necessaria uidebantur, uenit die quadam mane primo ad eum unus de fratribus, discipulus quondam in Brittania et minister deo dilecti sacerdotis Boisili (cum esset idem Boisil praepositus monasterii Mailrosensis sub abbate Eata, ut supra narrauimus), referens ei uisionem, quae sibi eadem nocte

apparuisset: 'Cum expletis' inquiens 'hymnis matutinalibus in lectulo membra posuissem ac leuis mihi somnus obrepsisset, apparuit magister quondam meus et nutritor amantissimus Boisil interrogauitque me, an eum cognoscere possem. Aio: „Etiam: tu es enim Boisil". At ille: „Ad hoc" inquit „ueni, ut responsum domini saluatoris Ecgbercto adferam, quod te tamen referente oportet ad illum uenire. Dic ergo illi, quia non ualet iter, quod proposuit, implere: dei enim uoluntatis est, ut ad Columbae monasteria magis pergat docenda."' Erat autem Columba primus doctor fidei Christianae transmontanis Pictis ad aquilonem primusque fundator monasterii, quod in Hii insula multis diu Scottorum Pictorumque populis uenerabile mansit. Qui uidelicet Columba nunc a nonnullis composito a Cella et Columba nomine Columcelli uocatur. Audiens autem uerba uisionis Ecgberct, praecepit fratri, qui retulerat, ne cuiquam haec alteri referret, ne forte inlusoria esset uisio. Ipse autem tacitus rem considerans, ueram esse timebat: nec tamen a praeparando itinere, quo ad gentes docendas iret, cessare uolebat.

At post dies paucos rursum uenit ad eum praefatus frater, dicens, quia et ea nocte sibi post expletos matutinos Boisil per uisum apparuerit, dicens: 'Quare tam neglegenter ac tepide dixisti Ecgbercto, quae tibi dicenda praecepi? At nunc uade et dic illi, quia, uelit nolit, debet ad monasteria Columbae uenire, quia aratra eorum non recte incedunt: oportet autem eum ad rectum haec tramitem reuocare.' Qui haec audiens denuo praecepit fratri, ne haec cui patefaceret. Ipse uero, tametsi certus est factus de uisione, nihilominus tentauit iter dispositum cum fratribus memoratis incipere. Cumque iam naui imposuissent, quae tanti itineris necessitas poscebat, atque oportunos aliquot dies uentos expectarent, facta est nocte quadam tam saeua tempestas, quae perditis nonnulla ex parte his, quae in naui erant, rebus ipsam in littus iacentem inter undas relinqueret: saluata sunt tamen omnia, quae erant Ecgbercti et sociorum eius. Tum ipse quasi propheticum illud dicens, quia (*Ion.* 1, 12) 'propter me est tempestas haec', subtraxit se illi profectioni et remanere domi passus est.'

At uero unus de sociis eius uocabulo Victberct, cum esset et ipse contemtu mundi ac doctrinae scientia insignis (nam multos annos in Hibernia peregrinus anchoreticam in magna perfectione uitam egerat), ascendit nauem et Fresiam perueniens duobus annis continuis genti illi ac regi eius Rathbedo uerbum salutis praedicabat, neque aliquem tanti laboris fructum apud barbaros inuenit auditores. Tunc reuersus ad dilectae locum peregrinationis, solito in silentio uacare domino coepit; et quoniam externis prodesse ad fidem non poterat, suis amplius ex uirtutum exemplis prodesse curabat.

10.

Vt Vilbrord in Fresia praedicans multos ad Christum conuerterit; et ut socii eius Heuualdi sint martyrium passi.

Vt autem uidit uir domini Ecgberct, quia nec ipse ad praedicandum gentibus uenire permittebatur, retentus ob aliam sanctae ecclesiae utilitatem, de qua oraculo fuerat praemonitus; nec Victberct illas deueniens in partes quicquam proficiebat, tentauit adhuc in opus uerbi mittere uiros sanctos et industrios, in quibus eximius Vilbrord presbyterii gradu et merito praefulgebat. Qui cum illo aduenissent, erant autem numero XII, diuertentes ad Pippinum ducem Francorum gratanter ab illo suscepti sunt: et quia nuper citeriorem Fresiam expulso inde Rathbedo rege ceperat, illo eos ad praedicandum misit; ipse quoque imperiali auctoritate iuuans, nequi praedicantibus quicquam molestiae inferret; multisque eos, qui fidem suscipere uellent, beneficiis adtollens: unde factum est, opitulante gratia diuina, ut multos in breui ab idolatria ad fidem conuerterent Christi.

Horum secuti exempla duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hibernia multo tempore pro aeterna patria exulauerant, uenerunt ad prouinciam Antiquorum Saxonum, si forte aliquos ibidem praedicando Christo adquirere possent. Erant autem unius ambo, sicut deuotionis, sic etiam uocabuli: nam uterque eorum appellabatur Heuuald; ea tamen distinctione, ut pro di-

uersa capillorum specie unus Niger Heuuald, alter Albus Heuuald diceretur: quorum uterque pietate religionis inbutus, sed Niger Heuuald magis sacrarum litterarum erat scientia institutus. Qui uenientes in prouinciam intrauerunt hospitium cuiusdam uilici petieruntque ab eo, ut transmitterentur ad satrapam, qui super eum erat, eo quod haberent aliquid legationis et causae utilis, quod deberent ad illum perferre. Non enim habent regem iidem Antiqui Saxones, sed satrapas plurimos suae genti praepositos, qui ingruente belli articulo mittunt aequaliter sortes et, quemcumque sors ostenderit, hunc tempore belli ducem omnes secuntur, huic obtemperant; peracto autem bello, rursum aequalis potentiae omnes fiunt satrapae. Suscepit ergo eos uilicus et promittens se mittere eos ad satrapam, qui super se erat, ut petebant, aliquot diebus secum retinuit.

Qui cum cogniti essent a barbaris, quod essent alterius religionis (nam et psalmis semper atque orationibus uacabant et cotidie sacrificium deo uictimae salutaris offerebant, habentes secum uascula sacra et tabulam altaris uice dedicatam), suspecti sunt habiti, quia, si peruenirent ad satrapam et loquerentur cum illo, auerterent illum a diis suis et ad nouam Christianae fidei religionem transferrent, sicque paulatim omnis eorum prouincia ueterem cogeretur noua mutare culturam. Itaque rapuerunt eos subito et interemerunt: Album quidem Heuualdum ueloci occisione gladii, Nigellum autem longo suppliciorum cruciatu et horrenda membrorum omnium discerptione: quos interemtos in Rheno proiecerunt. Quod cum satrapa ille, quem uidere uolebant, audisset, iratus est ualde, quod ad se uenire uolentes peregrini non permitterentur; et mittens occidit uicanos illos omnes uicumque incendio consumsit. Passi sunt autem praefati sacerdotes et famuli Christi quinto Nonarum Octobrium die.

Nec martyrio eorum caelestia defuere miracula. Nam cum peremta eorum corpora amni, ut diximus, a paganis essent iniecta, contigit, ut haec contra impetum fluuii decurrentis, per XXXX fere milia passuum ad ea usque loca, ubi illorum erant socii, transferrentur. Sed et radius lucis permaximus atque ad caelum usque altus omni

nocte supra locum fulgebat illum, ubicumque ea peruenisse contingeret, et hoc etiam paganis, qui eos occiderant, intuentibus. Sed et unus ex eis in uisione nocturna apparuit cuidam de sociis suis, cui nomen erat Tilmon, uiro illustri et ad saeculum quoque nobili, qui de milite factus fuerat monachus; indicans, quod eo loci corpora eorum posset inuenire, ubi lucem de caelo terris radiasse conspiceret. Quod ita completum est. Inuenta namque eorum corpora iuxta honorem martyribus condignum recondita sunt, et dies passionis uel inuentionis eorum congrua illis in locis ueneratione celebratur. Denique gloriosissimus dux Francorum Pippin, ubi haec comperit, misit et adducta ad se eorum corpora condidit cum multa gloria in ecclesia Coloniae ciuitatis iuxta Rhenum. Fertur autem, quia in loco, in quo occisi sunt, fons ebullierit, qui in eodem loco usque hodie copiosa fluenti sui dona profundat.

11.

Vt uiri uenerabiles Suidberct in Brittania, Vilbrord Romae sint in Fresiam ordinati episcopi.

Primis sane temporibus aduentus eorum in Fresiam, mox ut comperit Vilbrord datam sibi a principe licentiam ibidem praedicandi, accelerauit uenire Romam, cuius sedi apostolicae tunc Sergius papa praeerat, ut cum eius licentia et benedictione desideratum euangelizandi gentibus opus iniret; simul et reliquias beatorum apostolorum ac martyrum Christi ab eo se sperans accipere, ut dum in gente, cui praedicaret, destructis idolis ecclesias institueret, haberet in promtu reliquias sanctorum, quas ibi introduceret; quibusque ibidem depositis, consequenter in eorum honorem, quorum essent illae, singula quaeque loca dedicaret. Sed et alia perplura, quae tanti operis negotium quaerebat, uel ibi discere uel inde accipere cupiebat. In quibus omnibus cum sui uoti compos esset effectus, ad praedicandum rediit.

Quo tempore fratres, qui erant in Fresia uerbi ministerio mancipati, elegerunt ex suo numero uirum mo-

destum moribus et mansuetum corde Suidberctum, qui eis ordinaretur antistes, quem Brittaniam destinatum ad petitionem eorum ordinauit reuerentissimus Vilfrid episcopus, qui tunc forte patria pulsus in Merciorum regionibus exulabat. Non enim eo tempore habebat episcopum Cantia, defuncto quidem Theodoro, sed necdum Berctualdo successore eius, qui trans mare ordinandus ierat, ad sedem episcopatus sui reuerso.

Qui uidelicet Suidberct accepto episcopatu, de Brittania regressus non multo post ad gentem Boructuarorum secessit ac multos eorum praedicando ad uiam ueritatis perduxit. Sed expugnatis non longo post tempore Boructuaris a gente Antiquorum Saxonum, dispersi sunt quolibet hi, qui uerbum receperant; ipse antistes cum quibusdam Pippinum petiit, qui interpellante Bliththrydae coniuge sua dedit ei locum mansionis in insula quadam Rheni, quae lingua eorum uocatur In littore: in qua ipse, constructo monasterio, quod hactenus heredes eius possident, aliquandiu continentissimam gessit uitam ibique diem clausit ultimum.

Postquam uero per annos aliquot in Fresia, qui aduenerant, docuerunt, misit Pippin fauente omnium consensu uirum uenerabilem Vilbrordum Romam, cuius adhuc pontificatum Sergius habebat, postulans, ut eidem Fresonum genti archiepiscopus ordinaretur. Quod ita, ut petierat, impletum est anno ab incarnatione domini DCXCVI. Ordinatus est autem in ecclesia sanctae martyris Ceciliae, die natalis eius, imposito sibi a papa memorato nomine Clementis: ac mox remissus ad sedem episcopatus sui, id est post dies XIIII, ex quo in Vrbem uenerat.

Donauit autem ei Pippin locum cathedrae episcopalis in castello suo inlustri, quod antiquo gentium illarum uerbo Viltaburg, id est Oppidum Viltorum, lingua autem Gallica Traiectum uocatur; in quo aedificata ecclesia, reuerentissimus pontifex longe lateque uerbum fidei praedicans multosque ab errore reuocans, plures per illas regiones ecclesias, sed et monasteria nonnulla construxit. Nam non multo post alios quoque illis in regionibus ipse constituit antistites ex eorum numero fratrum, qui uel secum, uel post se illo ad praedicandum uenerant; ex

quibus aliquanti iam dormierunt in domino. Ipse autem Vilbrord cognomento Clemens adhuc superest longa iam uenerabilis aetate, utpote tricesimum et sextum in episcopatu habens annum, et post multiplices militiae caelestis agones ad praemia remunerationis supernae tota mente suspirans.

12.

Vt quidam in prouincia Nordanhymbrorum a mortuis resurgens multa et tremenda et desideranda, quae uiderat, narrauerit.

His temporibus miraculum memorabile et antiquorum simile in Brittania factum est. Namque ad excitationem uiuentium de morte animae quidam aliquandiu mortuus ad uitam resurrexit corporis et multa memoratu digna, quae uiderat, narrauit; e quibus hic aliqua breuiter perstringenda esse putaui. Erat ergo pater familias in regione Nordanhymbrorum, quae uocatur Incuneningum, religiosam cum domo sua gerens uitam; qui infirmitate corporis tactus et hac crescente per dies ad extrema perductus primo tempore noctis defunctus est; sed diluculo reuiuiscens ac repente residens omnes, qui corpori flentes assederant, timore inmenso perculsos in fugam conuertit: uxor tantum, quae amplius amabat, quamuis multum tremens et pauida, remansit: quam ille consolatus: 'Noli' inquit 'timere, quia iam uere resurrexi a morte, qua tenebar, et apud homines sum iterum uiuere permissus; non tamen ea mihi, qua ante consueram, conuersatione, sed multum dissimili ex hoc tempore uiuendum est.' Statimque surgens abiit ad uillulae oratorium et usque ad diem in oratione persistens mox omnem, quam possederat, substantiam in tres diuisit portiones, e quibus unam coniugi, alteram filiis tradidit, tertiam sibi ipse retentans, statim pauperibus distribuit. Nec multo post saeculi curis absolutus ad monasterium Mailros, quod Tuidi fluminis circumflexu maxima ex parte clauditur, peruenit; acceptaque tonsura locum secretae mansionis, quam praeuiderat abbas, intrauit: et ibi usque ad diem

mortis in tanta mentis et corporis contritione durauit, ut multa illum, quae alios laterent, uel horrenda uel desideranda uidisse, etiamsi lingua sileret, uita loqueretur.

Narrabat autem hoc modo, quod uiderat: 'Lucidus' inquiens 'aspectu et clarus erat indumento, qui me ducebat. Incedebamus autem tacentes, ut uidebatur mihi, contra ortum solis solstitialem; cumque ambularemus, deuenimus ad uallem multae latitudinis ac profunditatis, infinitae autem longitudinis; quae ad laeuam nobis sita, unum latus flammis feruentibus nimium terribile, alterum furenti grandine ac frigore niuium omnia perflante atque uerrente non minus intolerabile praeferebat. Vtrumque autem erat animabus hominum plenum, quae uicissim hinc inde uidebantur quasi tempestatis impetu iactari. Cum enim uim feruoris inmensi tolerare non possent, prosiliebant miserae in medium frigoris infesti: et cum neque ibi quippiam requiei inuenire ualerent, resiliebant rursus urendae in medium flammarum inextinguibilium. Cumque hac infelici uicissitudine longe lateque, prout aspicere poteram, sine ulla quietis intercapedine innumerabilis spirituum deformium multitudo torqueretur, cogitare coepi, quod hic fortasse esset infernus, de cuius tormentis intolerabilibus narrare saepius audiui. Respondit cogitationi meae ductor, qui me praecedebat: „Non hoc“ inquiens „suspiceris; non enim hic infernus est ille, quem putas.“

'At cum me hoc spectaculo tam horrendo perterritum paulatim in ulteriora produceret, uidi subito ante nos obscurari incipere loca et tenebris omnia repleri. Quas cum intraremus, in tantum paulisper condensatae sunt, ut nihil praeter ipsas aspicerem, excepta dumtaxat specie et ueste eius, qui me ducebat. Et cum progrederemur 'sola sub nocte per umbras' (*Verg. Aen.* VI 268), ecce subito apparent ante nos crebri flammarum tetrarum globi, ascendentes quasi de puteo magno, rursumque decidentes in eundem. Quo cum perductus essem, repente ductor meus disparuit ac me solum in medio tenebrarum et horridae uisionis reliquit. At cum idem globi ignium sine intermissione modo alta peterent, modo ima baratri repeterent, cerno omnia, quae ascendebant, fastigia flammarum plena esse

spiritibus hominum, qui instar fauillarum cum fumo ascendentium nunc ad sublimiora proicerentur, nunc retractis ignium uaporibus relaberentur in profunda. Sed et foetor incomparabilis cum eisdem uaporibus ebulliens omnia illa tenebrarum loca replebat. Et cum diutius ibi pauidus consisterem, utpote incertus, quid agerem, quo uerterem gressum, qui me finis maneret: audio subitum post terga sonitum inmanissimi fletus ac miserrimi, simul et cachinnum crepitantem quasi uulgi indocti captis hostibus insultantis. Vt autem sonitus idem clarior redditus ad me usque peruenit, considero turbam malignorum spirituum, quae quinque animas hominum maerentes eiulantesque, ipsa multum exultans et cachinnans medias illas trahebat in tenebras: e quibus uidelicet hominibus, ut dignoscere potui, quidam erat adtonsus ut clericus, quidam laicus, quaedam femina. Trahentes autem eos maligni spiritus descenderunt in medium baratri illius ardentis; factumque est, ut cum longius subeuntibus eis, fletum hominum et risum daemoniorum clare discernere nequirem, sonum tamen adhuc promiscuum in auribus haberem. Interea ascenderunt quidam spirituum obscurorum de abysso illa flammiuoma, et adcurrentes circumdederunt me, atque oculis flammantibus et de ore ac naribus ignem putidum efflantes angebant; forcipibus quoque igneis, quos tenebant in manibus, minitabantur me comprehendere, nec tamen me ullatenus contingere, tametsi terrere praesumebant. Qui cum undiqueuersum hostibus et caecitate tenebrarum conclusus huc illucque oculos circumferrem, si forte alicunde quid auxilii, quo saluarer, adueniret, apparuit retro uia, qua ueneram, quasi fulgor stellae meantis inter tenebras, qui paulatim crescens et ad me ocius festinans, ubi adpropinquauit, dispersi sunt et aufugerunt omnes, qui me forcipibus rapere quaerebant spiritus infesti.

'Ille autem, qui adueniens eos fugauit, erat ipse, qui me ante ducebat: qui mox conuersus ad dexterum iter, quasi contra ortum solis brumalem me ducere coepit. Nec mora, exemtum tenebris in auras me serenae lucis eduxit: cumque me in luce aperta duceret, uidi ante nos murum permaximum, cuius neque longitudini hinc uel

inde, neque altitudini ullus esse terminus uideretur. Coepi autem mirari, quare ad murum accederemus, cum in eo nullam ianuam uel fenestram uel ascensum alicubi conspicerem. Cum ergo peruenissemus ad murum, statim nescio quo ordine fuimus in summitate eius. Et ecce ibi campus erat latissimus ac laetissimus tantaque fragrantia uernantium flosculorum plenus, ut omnem mox foetorem tenebrosae fornacis, qui me peruaserat, effugaret admirandi huius suauitas odoris. Tanta autem lux cuncta ea loca perfuderat, ut omni splendore diei siue solis meridiani radiis uideretur esse praeclarior. Erantque in hoc campo innumera hominum albatorum conuenticula sedesque plurimae agminum laetantium. Cumque inter choros felicium incolarum medios me duceret, cogitare coepi, quod hoc fortasse esset regnum caelorum, de quo praedicari saepius audiui. Respondit ille cogitatui meo: „Non“ inquiens „non hoc est regnum caelorum, quod autumas.“

‘Cumque procedentes transissemus et has beatorum mansiones spirituum, aspicio ante nos multo maiorem luminis gratiam quam prius; in qua etiam uocem cantantium dulcissimam audiui; sed et odoris fragrantia miri tanta de loco effundebatur, ut is, quem antea degustans quasi maximum rebar, iam permodicus mihi odor uideretur: sicut etiam lux illa campi florentis eximia, in comparatione eius, quae nunc apparuit, lucis, tenuissima prorsus uidebatur et parua. In cuius amoenitatem loci cum nos intraturos sperarem, repente ductor substitit; nec mora, gressum retorquens ipsa me, qua uenimus, uia reduxit.

‘Cumque reuersi perueniremus ad mansiones illas laetas spirituum candidatorum, dixit mihi: „Scis, quae sint ista omnia, quae uidisti?“ Respondi ego: „Non.“ Et ait: „Vallis illa, quam aspexisti flammis feruentibus et frigoribus horrenda rigidis, ipse est locus, in quo examinandae et castigandae sunt animae illorum, qui differentes confiteri et emendare scelera, quae fecerant, in ipso tandem mortis articulo ad paenitentiam confugiunt et sic de corpore exeunt: qui tamen, quia confessionem et paenitentiam uel in morte habuerunt, omnes in die iudicii ad regnum caelorum perueniunt. Multos autem preces ui-

uentium et elimosynae et ieiunia et maxime celebratio missarum, ut etiam ante diem iudicii liberentur, adiuuant. Porro puteus ille flammiuomus ac putidus, quem uidisti, ipsum est os gehennae, in quo quicumque semel inciderit, nunquam inde liberabitur in aeuum. Locus uero iste florifer, in quo pulcherrimam hanc iuuentutem iocundari ac fulgere conspicis, ipse est, in quo recipiuntur animae eorum, qui in bonis quidem operibus de corpore exeunt; non tamen sunt tantae perfectionis, ut in regnum caelorum statim mereantur introduci; qui tamen omnes in die iudicii ad uisionem Christi et gaudia regni caelestis intrabunt. Nam quicumque in omni uerbo et opere et cogitatione perfecti sunt, mox de corpore egressi ad regnum caeleste perueniunt: ad cuius uicina pertinet locus ille, ubi sonum cantilenae dulcis cum odore suauitatis ac splendore lucis audisti. Tu autem, quia nunc ad corpus reuerti et rursum inter homines uiuere debes, si actus tuos curiosius discutere et mores sermonesque tuos in rectitudine ac simplicitate seruare studueris, accipies et ipse post mortem locum mansionis inter haec, quae cernis, agmina laetabunda spirituum beatorum. Namque ego, cum ad tempus abscessissem a te, ad hoc feci, ut, quid de te fieri deberet, agnoscerem.“ Haec mihi cum dixisset, multum detestatus sum reuerti ad corpus, delectatus nimirum suauitate ac decore loci illius, quem intuebar, simul et consortio eorum, quos in illo uidebam. Nec tamen aliquid ductorem meum rogare audebam; sed inter haec nescio quo ordine repente me inter homines uiuere cerno.'

Haec et alia, quae uiderat, idem uir domini non omnibus passim desidiosis ac uitae suae incuriosis referre uolebat, sed illis solummodo, qui uel tormentorum metu perterriti uel spe gaudiorum perennium delectati profectum pietatis ex eius uerbis haurire uolebant. Denique in uicinia cellae illius habitabat quidam monachus nomine Haemgils, presbyteratus etiam, quem bonis actibus adaequabat, gradu praeeminens, qui adhuc superest, et in Hibernia insula solitarius ultimam uitae aetatem pane cibario et frigida aqua sustentat. Hic saepius ad eundem uirum ingrediens audiuit ab eo repetita interrogatione,

quae et qualia essent, quae exutus corpore uideret: per cuius relationem ad nostram quoque agnitionem peruenere, quae de his pauca perstrinximus. Narrabat autem uisiones suas etiam regi Aldfrido uiro undecumque doctissimo; et tam libenter tamque studiose ab illo auditus est, ut eius rogatu monasterio supra memorato inditus ac monachica sit tonsura coronatus atque ad eum audiendum saepissime, cum illas in partes deuenisset, accederet. Cui uidelicet monasterio tempore illo religiosae ac modestae uitae abbas et presbyter Ediluald praeerat, qui nunc episcopalem Lindisfarnensis ecclesiae cathedram condignis gradu actibus seruat.

Accepit autem in eodem monasterio locum mansionis secretiorem, ubi liberius continuis in orationibus famulatui sui conditoris uacaret. Et quia locus ipse super ripam fluminis erat situs, solebat hunc creber ob magnum castigandi corporis affectum ingredi ac saepius in eo supermeantibus undis immergi; sicque ibidem quamdiu sustinere posse uidebatur, psalmis uel precibus insistere fixusque manere ascendente aqua fluminis usque ad lumbos, aliquando usque ad collum; atque inde egrediens ad terram nunquam ipsa uestimenta uda atque algida deponere curabat, donec ex suo corpore calefierent et siccarentur. Cumque tempore hiemali defluentibus circa eum semifractarum crustis glacierum, quas et ipse aliquando contriuerat, quo haberet locum standi siue immergendi in fluuio, dicerent, qui uidebant: 'Mirum, frater Drycthelme' (hoc enim erat uiro nomen), 'quod tantam frigoris asperitatem ulla ratione tolerare praeuales.' Respondebat ille simpliciter, erat namque homo simplicis ingenii ac moderatae naturae: 'Frigidiora ego uidi.' Et cum dicerent: 'Mirum, quod tam austeram tenere continentiam uelis.' Respondebat: 'Austeriora ego uidi.' Sicque usque ad diem suae uocationis infatigabili caelestium bonorum desiderio corpus senile inter cotidiana ieiunia domabat multisque et uerbo et conuersatione saluti fuit.

13.

Vt econtra alter ad mortem ueniens oblatum sibi a daemonibus codicem suorum uiderit peccatorum.

At contra fuit quidam in prouincia Merciorum, cuius uisiones ac uerba, non autem et conuersatio, plurimis, sed non sibimet ipsi, profuit. Fuit autem temporibus Coenredi, qui post Aedilredum regnauit, uir in laico habitu atque officio militari positus; sed quantum pro industria exteriori regi placens, tantum pro interna suimet neglegentia displicens. Admonebat ergo illum sedulo, ut confiteretur et emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superuentu tempus omne paenitendi et emendandi perderet. Verum ille, frequenter licet admonitus, spernebat uerba salutis seseque tempore sequente paenitentiam acturum esse promittebat. Haec inter tactus infirmitate decidit in lectum atque acri coepit dolore torqueri. Ad quem ingressus rex, diligebat enim eum multum, hortabatur, ut uel tunc, antequam moreretur, paenitentiam ageret commissorum. At ille respondit non se tunc uelle confiteri peccata sua, sed cum ab infirmitate resurgeret; ne exprobrarent sibi sodales, quod timore mortis faceret ea, quae sospes facere noluerat; fortiter quidem, ut sibi uidebatur, locutus, sed miserabiliter, ut post patuit, daemonica fraude seductus.

Cumque morbo ingrauescente, denuo ad eum uisitandum ac docendum rex intraret, clamabat statim miserabili uoce: 'Quid uis modo? quid huc uenisti? non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultra conferre.' At ille: 'Noli' inquit 'ita loqui, uide ut sanum sapias.' 'Non' inquit 'insanio, sed pessimam mihi scientiam certus prae oculis habeo.' 'Et quid' inquit 'hoc est?' 'Paulo ante' inquit 'intrauerunt domum hanc duo pulcherrimi iuuenes et resederunt circa me, unus ad caput et unus ad pedes; protulitque unus libellum perpulchrum, sed uehementer modicum ac mihi ad legendum dedit, in quo omnia, quae unquam bona feceram, intuens scripta reperi, et haec erant nimium pauca et modica. Receperunt co-

dicem neque aliquid mihi dicebant. Tum subito superuenit exercitus malignorum et horridorum uultu spirituum domumque hanc et exterius obsedit et intus maxima ex parte residens impleuit. Tunc ille, qui et obscuritate tenebrosae faciei et primatu sedis maior esse uidebatur eorum, proferens codicem horrendae uisionis et magnitudinis enormis et ponderis pene importabilis, iussit uni ex satellitibus suis mihi ad legendum deferre. Quem cum legissem, inueni omnia scelera, non solum, quae opere uel uerbo, sed etiam, quae tenuissima cogitatione peccaui, manifestissime in eo tetricis esse descripta litteris. Dicebatque ad illos, qui mihi adsederant, uiros albatos et praeclaros: „Quid hic sedetis, scientes certissime, quia noster est iste?“ Responderunt: „Verum dicitis; accipite et in cumulum damnationis uestrae ducite.“ Quo dicto statim disparuerunt: surgentesque duo nequissimi spiritus, habentes in manibus uomeres, percusserunt me, unus in capite et alius in pede: qui uidelicet modo cum magno tormento irrepunt in interiora corporis mei, moxque ut ad se inuicem perueniunt, moriar et paratis ad rapiendum me daemonibus in inferni claustra pertrahar.'

Sic loquebatur miser desperans et non multo post defunctus paenitentiam, quam ad breue tempus cum fructu ueniae facere supersedit, in aeternum sine fructu poenis subditus facit. De quo constat, quia, sicut beatus papa Gregorius de quibusdam scribit, non pro se ista, cui non profuere, sed pro aliis uiderit, qui eius interitum cognoscentes differre tempus paenitentiae, dum uacat, timerent, ne improuiso mortis articulo praeuenti impaenitentes perirent. Quod autem codices diuersos per bonos siue malos spiritus sibi uidit offerri, ob id superna dispensatione factum est, ut meminerimus facta et cogitationes nostras non in uentum diffluere, sed ad examen summi iudicis cuncta seruari; et siue per amicos angelos in fine nobis ostendenda, siue per hostes. Quod uero prius candidum codicem protulerunt angeli, deinde atrum daemones; illi perparuum, isti enormem: animaduertendum est, quod in prima aetate bona aliqua fecit, quae tamen uniuersa praue agendo iuuenis obnubilauit. Qui si e contrario errores pueritiae corrigere in adulescentia ac bene faciendo a dei

oculis abscondere curasset, posset eorum numero sociari, de quibus ait psalmus (31, 1): 'Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.' Hanc historiam, sicut a uenerabili antistite Pecthelmo didici, simpliciter ob salutem legentium siue audientium narrandam esse putaui.

14.

Vt item alius moriturus deputatum sibi apud inferos locum poenarum uiderit.

Noui autem ipse fratrem, quem utinam non nossem, cuius etiam nomen, si hoc aliquid prodesset, dicere possem; positum in monasterio nobili, sed ipsum ignobiliter uiuentem. Corripiebatur quidem sedulo a fratribus ac maioribus loci atque ad castigatiorem uitam conuerti ammonebatur. Et quamuis eos audire noluisset, tolerabatur tamen ab eis longanimiter ob necessitatem operum ipsius exteriorum: erat enim fabrili arte singularis. Seruiebat autem multum ebrietati et ceteris uitae remissioris inlecebris; magisque in officina sua die noctuque residere, quam ad psallendum atque orandum in ecclesia audiendumque cum fratribus uerbum uitae concurrere consuerat. Vnde accidit illi, quod solent dicere quidam, quia, qui non uult ecclesiae ianuam sponte humiliatus ingredi, necesse habet in ianuam inferni non sponte damnatus introduci. Percussus enim languore atque ad extrema perductus uocauit fratres et multum maerens ac damnato similis coepit narrare, quia uideret inferos apertos et sathanan dimersum in profundis tartari, Caïphanque cum ceteris, qui occiderunt dominum, iuxta eum flammis ultricibus contraditum: 'in quorum uicinia' inquit 'heu misero mihi locum despicio aeternae perditionis esse praeparatum.' Audientes haec fratres coeperunt diligenter exhortari, ut uel tunc positus adhuc in corpore paenitentiam faceret. Respondebat ille desperans: 'Non est mihi modo tempus uitam mutandi, cum ipse uiderim iudicium meum iam esse completum.'

Talia dicens sine uiatico salutis obiit, et corpus eius

in ultimis est monasterii locis humatum, neque aliquis pro eo uel missas facere uel psalmos cantare uel saltem orare praesumebat. O quam grandi distantia diuisit deus inter lucem et tenebras! Beatus protomartyr Stephanus passurus mortem pro ueritate, uidit caelos apertos, uidit gloriam dei et Iesum stantem a dextris dei; et ubi erat futurus ipse post mortem, ibi oculos mentis ante mortem, quo laetior occumberet, misit. At contra, faber iste tenebrosae mentis et actionis, imminente morte, uidit aperta tartara, uidit damnationem diaboli et sequacium eius; uidit etiam suum infelix inter tales carcerem, quo miserabilius ipse desperata salute periret, sed uiuentibus, qui haec cognouissent, causam salutis sua perditione relinqueret. Factum est hoc nuper in prouincia Berniciorum; ac longe lateque diffamatum multos ad agendam et non differendam scelerum suorum paenitudinem prouocauit. Quod utinam exhinc etiam nostrarum lectione litterarum fiat!

15.

Vt plurimae Scottorum ecclesiae, instante Adamnano, catholicum pascha susceperint; utque idem librum de locis sanctis scripserit.

Quo tempore plurima pars Scottorum in Hibernia et nonnulla etiam de Brettonibus in Brittania rationabile et ecclesiasticum paschalis obseruantiae tempus domino donante suscepit. Siquidem Adamnan presbyter et abbas monachorum, qui erant in insula Hii, cum legationis gratia missus a sua gente, uenisset ad Aldfridum regem Anglorum et aliquandiu in ea prouincia moratus uideret ritus ecclesiae canonicos; sed et a pluribus, qui erant eruditiores, esset sollerter admonitus, ne contra uniuersalem ecclesiae morem uel in obseruantia paschali uel in aliis quibusque decretis cum suis paucissimis et in extremo mundi angulo positis uiuere praesumeret, mutatus mente est; ita ut ea, quae uiderat et audierat in ecclesiis Anglorum, suae suorumque consuetudini libentissime praeferret. Erat enim uir bonus et sapiens et scientia scripturarum nobilissime instructus.

Qui cum domum rediisset, curauit suos, qui erant in Hii, quiue eidem erant subditi monasterio, ad eum, quem cognouerat, quemque ipse toto ex corde susceperat, ueritatis callem perducere, nec ualuit. Nauigauit Hiberniam et praedicans eis ac modesta exhortatione declarans legitimum paschae tempus, plurimos eorum et pene omnes, qui ab Hiensium dominio erant liberi, ab errore auito correctos ad unitatem reduxit catholicam ac legitimum paschae tempus obseruare perdocuit. Qui cum celebrato in Hibernia canonico pascha ad suam insulam reuertisset, suoque monasterio catholicam temporis paschalis obseruantiam instantissime praedicaret nec tamen perficere, quod conabatur, posset, contigit eum ante expletum anni circulum migrasse de saeculo. Diuina utique gratia disponente, ut uir unitatis ac pacis studiosissimus ante ad uitam raperetur aeternam, quam redeunte tempore paschali grauiorem cum eis, qui eum ad ueritatem sequi nolebant, cogeretur habere discordiam.

Scripsit idem uir de locis sanctis librum legentibus multis utillimum; cuius auctor erat docendo ac dictando Galliarum episcopus Arcuulfus, qui locorum gratia sanctorum uenerat Hierosolymam et lustrata omni terra repromissionis Damascum quoque, Constantinopolim, Alexandriam, multas maris insulas adierat; patriamque nauigio reuertens ui tempestatis in occidentalia Brittaniae littora delatus est: ac post multa ad memoratum Christi famulum Adamnanum perueniens, ubi doctus in scripturis sanctorumque locorum gnarus esse compertus est, libentissime est ab illo susceptus, libentius auditus; adeo ut, quaeque ille se in locis sanctis memoratu digna uidisse testabatur, cuncta mox iste litteris mandare curauerit. Fecitque opus, ut dixi, multum utile, et maxime illis, qui longius ab eis locis, in quibus patriarchae et apostoli erant, secreti, ea tantum de his, quae lectione didicerint, norunt. Porrexit autem librum hunc Adamnan Aldfrido regi ac per eius est largitionem etiam minoribus ad legendum contraditus. Scriptor quoque ipse multis ab eo muneribus donatus patriam remissus est. De cuius scriptis aliqua decerpere ac nostrae huic historiae inserere commodum fore legentibus reor.

16.

Quae in eodem libro de loco dominicae natiuitatis, passionis et resurrectionis commemorauerit.

Scripsit ergo de loco dominicae natiuitatis in hunc modum: 'Bethleem ciuitas Dauid in dorso sita est angusto ex omni parte uallibus circumdato, ab occidente in orientem mille passibus longa, humili sine turribus muro per extrema plani uerticis instructo; in cuius orientali angulo quasi quoddam naturale semiantrum est, cuius exterior pars natiuitatis dominicae fuisse dicitur locus; interior Praesepe domini nominatur. Haec spelunca tota interius pretioso marmore tecta supra locum, ubi dominus natus specialius traditur, sanctae Mariae grandem gestat ecclesiam.' Scripsit item hoc modo de loco passionis ac resurrectionis illius: 'Ingressis a septentrionali parte urbem Hierosolymam, primum de locis sanctis pro condicione platearum diuertendum est ad ecclesiam Constantinianam, quae Martyrium appellatur. Hanc Constantinus imperator, eo quod ibi crux domini ab Helena matre reperta sit, magnifico et regio cultu construxit. Dehinc ab occasu Golgothana uidetur ecclesia, in qua etiam rupis apparet illa, quae quondam ipsam adfixo domini corpore crucem pertulit, argenteam modo pergrandem sustinens crucem, pendente magna desuper aerea rota cum lampadibus. Infra ipsum uero locum dominicae crucis, excisa in petra crypta est, in qua super altare pro defunctis honoratis sacrificium solet offerri, positis interim in platea corporibus. Huius quoque ad occasum ecclesiae, Anastasis, hoc est resurrectionis dominicae rotunda ecclesia, tribus cincta parietibus, XII columnis sustentatur, inter parietes singulos latum habens spatium uiae, quae tria altaria in tribus locis parietis medii continet, hoc est australi, aquilonali et occidentali. Haec bis quaternas portas, id est introitus, per tres e regione parietes habet, e quibus IIII ad Vulturnum, et IIII ad Eurum spectant. Huius in medio monumentum domini rotundum petra excisum est, cuius culmen intrinsecus stans homo manu

contingere potest, ab oriente habens introitum, cui lapis ille magnus adpositus est; quod intrinsecus ferramentorum uestigia usque in praesens ostendit. Nam extrinsecus usque ad culminis summitatem totum marmore tectum est. Summum uero culmen auro ornatum auream magnam gestat crucem. In huius ergo monumenti Aquilonali parte sepulcrum domini in eadem petra excisum, longitudinis septem pedum, trium mensura palmarum pauimento altius eminet; introitum habens a latere meridiano, ubi die noctuque XII lampades ardent, IIII intra sepulcrum, VIII supra in margine dextro. Lapis, qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est; cuius pars minor quadratum altare ante ostium nihilominus eiusdem monumenti stat; maior uero in orientali eiusdem ecclesiae loco quadrangulum aliud altare sub linteaminibus exstat. Color autem eiusdem monumenti et sepulcri albo et rubicundo permixtus esse uidetur'.

17.

Quae item de loco ascensionis dominicae et sepulchris patriarcharum.

De loco quoque dominicae ascensionis praefatus auctor hoc modo refert: 'Mons Oliuarum altitudine monti Sion par est, sed latitudine et longitudine praestat, exceptis uitibus et oliuis rarae ferax arboris, frumenti quoque et hordei fertilis. Neque enim brucosa, sed herbosa et florida soli illius est qualitas: in cuius summo uertice, ubi dominus ad caelos ascendit, ecclesia rotunda grandis, ternas per circuitum cameratas habet porticus desuper tectas. Interior namque domus propter dominici corporis meatum camerari et tegi non potuit: altare ad orientem habens angusto culmine protectum, in cuius medio ultima domini uestigia, caelo desuper patente, ubi ascendit, uisuntur. Quae cum cotidie a credentibus terra tollatur, nihilominus manet eandemque adhuc speciem ueluti impressis signata uestigiis seruat. Haec circa aerea rota iacet, usque ad ceruicem alta, ab occasu habens introitum, pendente desuper in trochleis magna lampade, tota die

et nocte lucente. In occidentali eiusdem ecclesiae parte fenestrae octo totidemque e regione lampades in funibus pendentes usque Hierosolymam per uitrum fulgent; quarum lux corda intuentium cum quadam alacritate et compunctione pauefacere dicitur. In die ascensionis dominicae per annos singulos, missa peracta, ualidi flaminis procella desursum uenire consueuit et omnes, qui in ecclesia adfuerint, terrae prosternere.'

De situ etiam Chebron et monumentis patrum ita scribit: 'Chebron quondam ciuitas et metropolis regni Dauid, nunc ruinis tantum, quid tunc fuerit, ostendens. Vno ad orientem stadio speluncam duplicem in ualle habet, ubi sepulcra patriarcharum quadrato muro circumdantur, capitibus uersis ad Aquilonem; et haec singula singulis tecta lapidibus instar basilicae dolatis; trium patriarcharum candidis, Adam obscurioris et uilioris operis, qui haud longe ab illis ad Borealem extremamque muri illius partem pausat. Trium quoque feminarum uiliores et minores memoriae cernuntur.

'Mamre collis mille passibus a monumentis his ad Boream, herbosus ualde et floridus, campestrem habens in uertice planitiem; in cuius aquilonali parte quercus Abrahae duorum hominum altitudinis truncus ecclesia circumdata est'.

Haec de opusculis excerpta praefati scriptoris ad sensum quidem uerborum illius, sed breuioribus strictisque comprehensa sermonibus, nostris ad utilitatem legentium historiis indere placuit. Plura uoluminis illius, siqui scire delectat, uel in ipso illo uolumine uel in eo, quod de illo dudum strictim excerpsimus, epitomate requirat.

18.

Vt Australes Saxones episcopos acceperint Eadberctum et Eollan, Occidentales Danihelem et Aldhelmum; et de scriptis eiusdem Aldhelmi.

Anno dominicae incarnationis DCC°V° Aldfrid rex Nordanhymbrorum defunctus est anno regni sui uicesimo necdum impleto; cui succedens in imperium filius suus

Osred puer octo circiter annorum regnauit annis undecim. Huius regni principio antistes Occidentalium Saxonum Haeddi caelestem migrauit ad uitam. Bonus quippe erat uir ac iustus et episcopalem uitam siue doctrinam magis insito sibi uirtutum amore quam lectionibus institutus exercebat. Denique reuerentissimus antistes Pecthelm, de quo in sequentibus suo loco dicendum est, qui cum successore eius Aldhelmo multo tempore adhuc diaconus siue monachus fuit, referre est solitus, quod in loco, quo defunctus est, ob meritum sanctitatis eius multa sanitatum sint patrata miracula, hominesque prouinciae illius solitos ablatum inde puluerem propter languentes in aquam mittere atque huius gustum siue aspersionem multis sanitatem aegrotis et hominibus et pecoribus conferre; propter quod frequenti ablatione pulueris sacri fossa sit ibidem facta non minima.

Quo defuncto, episcopatus prouinciae illius in duas parrochias diuisus est. Vna data Daniheli, quam usque hodie regit; altera Aldhelmo, cui annis IIII strenuissime praefuit; ambo et in rebus ecclesiasticis et in scientia scripturarum sufficienter instructi. Denique Aldhelm, cum adhuc esset presbyter et abbas monasterii, quod 'Maildufi urbem' nuncupant, scripsit, iubente synodo suae gentis, librum egregium aduersus errorem Brettonum, quo uel pascha non suo tempore celebrant uel alia perplura ecclesiasticae castitati et paci contraria gerunt multosque eorum, qui Occidentalibus Saxonibus subditi erant Brettones, ad catholicam dominici paschae celebrationem huius lectione perduxit. Scripsit et de uirginitate librum eximium, quem in exemplum Sedulii geminato opere et uersibus hexametris et prosa composuit. Scripsit et alia nonnulla, utpote uir undecumque doctissimus: nam et sermone nitidus et scripturarum, ut dixi, tam liberalium quam ecclesiasticarum erat eruditione mirandus. Quo defuncto pontificatum pro eo suscepit Fortheri, qui usque hodie superest; uir et ipse in scripturis sanctis multum eruditus.

Quibus episcopatum amministrantibus statutum est synodali decreto, ut prouincia Australium Saxonum, quae eatenus ad ciuitatis Ventanae, cui tunc Danihel praeerat,

parrochiam pertinebat, et ipsa sedem episcopalem ac proprium haberet episcopum: consecratusque est eis primus antistes Eadberct, qui erat abbas monasterii beatae memoriae Vilfridi episcopi, quod dicitur Selaeseu; quo defuncto, Eolla suscepit officium pontificatus. Ipso autem ante aliquot annos ex hac luce subtracto episcopatus usque hodie cessauit.

19.

Vt Coinred Merciorum et Offa Orientalium Saxonum rex in monachico habitu Romae uitam finierint; et de uita uel obitu Vilfridi episcopi.

Anno autem imperii Osredi quarto Coinred, qui regno Merciorum nobilissime tempore aliquanto praefuerat, nobilius multo regni sceptra reliquit. Nam uenit Romam ibique attonsus, pontificatum habente Constantino, ac monachus factus, ad limina apostolorum, in precibus, ieiuniis et elimosynis usque ad diem permansit ultimum; succedente in regnum Ceolredo filio Aedilredi, qui ante ipsum Coinredum idem regnum tenebat. Venit autem cum illo et filius Sigheri regis Orientalium Saxonum, cuius supra meminimus, uocabulo Offa, iuuenis amantissimae aetatis et uenustatis totaeque suae genti ad tenenda seruandaque regni sceptra exoptatissimus. Qui pari ductus deuotione mentis reliquit uxorem, agros, cognatos et patriam propter Christum et propter euangelium, ut in hac uita centuplum acciperet et in saeculo uenturo uitam aeternam. Et ipse ergo, ubi ad loca sancta Romam peruenerunt, attonsus, et in monachico uitam habitu complens, ad uisionem beatorum apostolorum in caelis diu desideratam peruenit.

Eodem sane anno, quo hi Brittaniam reliquere, antistes eximius Vilfrid post quadraginta et quinque annos accepti episcopatus diem clausit extremum in prouincia, quae uocatur Inundalum: corpusque eius loculo inditum perlatum est in monasterium ipsius, quod dicitur Inhrypum, et iuxta honorem tanto pontifici congruum in ecclesia beati apostoli Petri sepultum. De cuius statu uitae, ut

ad priora repedantes, paucis, quae sunt gesta, memoremus, cum esset puer bonae indolis, atque aetatem moribus transiens, ita se modeste et circumspecte in omnibus gereret, ut merito a maioribus quasi unus ex ipsis amaretur, ueneraretur, amplecteretur, ubi quartum decimum aetatis contigit annum, monasticam saeculari uitam praetulit. Quod ubi patri suo narrauit, iam enim mater obierat, libenter eius uotis ac desideriis caelestibus adnuit eumque coeptis insistere salutaribus iussit. Venit ergo ad insulam Lindisfarnensem ibique monachorum famulatui se contradens diligenter ea, quae monasticae castitatis ac pietatis erant, et discere curabat et agere. Et quia acris erat ingenii, didicit citissime psalmos et aliquot codices; necdum quidem attonsus, uerum eis, quae tonsura maiores sunt, uirtutibus, humilitatis et obedientiae, non mediocriter insignitus: propter quod et a senioribus coaetaneis suis iusto colebatur affectu. In quo uidelicet monasterio cum aliquot annos deo seruiret, animaduertit paulatim adulescens animi sagacis, minime perfectam esse uirtutis uiam, quae tradebatur a Scottis, proposuitque animo uenire Romam, et qui ad sedem apostolicam ritus ecclesiastici siue monasteriales seruarentur, uidere. Quod cum fratribus referret, laudauerunt eius propositum eumque id, quod mente disposuerat, perficere suadebant. At ille confestim ueniens ad reginam Eanfledam, quia notus erat ei, eiusque consilio et suffragiis praefato fuerat monasterio sociatus, indicauit ei desiderium sibi inesse beatorum apostolorum limina uisitandi: quae delectata bono adulescentis proposito misit eum Cantiam ad regem Erconberctum, qui erat filius auunculi sui, postulans, ut eum honorifice Romam transmitteret. Quo tempore ibi gradum archiepiscopi Honorius, unus ex discipulis beati papae Gregorii, uir in rebus ecclesiasticis sublimiter institutus seruabat. Vbi cum aliquandiu demoratus adulescens animi uiuacis diligenter his, quae inspiciebat, discendis operam daret, superuenit illo alius adulescens nomine Biscop cognomento Benedictus, de nobilibus Anglorum, cupiens et ipse Romam uenire: cuius supra meminimus.

Huius ergo comitatui rex sociauit Vilfridum, utque illum secum Romam perduceret, iussit. Qui cum Lugdunum

peruenissent, Vilfrid a Dalfino ciuitatis episcopo ibi retentus est, Benedictus coeptum iter nauiter Romam usque compleuit. Delectabatur enim antistes prudentia uerborum iuuenis, gratia uenusti uultus, alacritate actionis et constantia ac maturitate cogitationis: unde et omnia, quae necesse habebat, abundanter ipsi cum sociis suis, quamdiu secum erant, donabat: et insuper offerebat, ut, si uellet, partem Galliarum non minimam illi regendam committeret ac filiam fratris sui uirginem illi coniugem daret eumque ipse loco adoptiui semper haberet. At ille gratias agens pietati, quam erga eum, cum esset peregrinus, habere dignaretur, respondit propositum se magis alterius conuersationis habere atque ideo, patria relicta, Romam iter agere coepisse.

Quibus auditis antistes misit eum Romam, dato duce itineris et cunctis simul, quae necessitas poscebat itineris, largiter subministratis; obsecrans sedulo, ut, cum patriam reuerteretur, per se iter facere meminisset. Veniens uero Romam, et orationibus ac meditationi rerum ecclesiasticarum, ut animo proposuerat, cotidiana mancipatus instantia, peruenit ad amicitiam uiri doctissimi ac sanctissimi, Bonifatii uidelicet archidiaconi, qui etiam consiliarius erat apostolici papae; cuius magisterio quattuor euangeliorum libros ex ordine didicit, computum paschae rationabilem et alia multa, quae in patria nequiuerat, ecclesiasticis disciplinis accommoda, eodem magistro tradente percepit; et cum menses aliquot ibi studiis occupatus felicibus exegisset, rediit ad Dalfinum in Galliam, et tres annos apud eum commoratus attonsus est ab eo et in tanto habitus amore, ut heredem sibi illum facere cogitasset. Sed ne hoc fieri posset, antistes crudeli morte praereptus est, et Vilfrid ad suae potius, hoc est Anglorum, gentis episcopatum reseruatus. Namque Baldhild regina missis militibus episcopum iussit interfici; quem ad locum quidem, quo decollandus erat, secutus est Vilfrid clericus illius desiderans cum eo, tametsi ipso multum prohibente, pariter occumbere. Sed hunc ubi peregrinum atque oriundum de natione Anglorum cognouere carnifices, pepercere illi neque eum trucidare cum suo uoluere pontifice.

At ille Brittaniam ueniens coniunctus est amicitiis Alchfridi regis, qui catholicas ecclesiae regulas sequi semper et amare didicerat. Vnde et ille, quia catholicum eum esse comperit, mox donauit terram X familiarum in loco, qui dicitur Stanford, et non multo post monasterium XXX familiarum in loco, qui uocatur Inhrypum; quem uidelicet locum dederat pridem ad construendum inibi monasterium his, qui Scottos sequebantur. Verum quia illi postmodum optione data maluerunt loco cedere, quam pascha catholicum ceterosque ritus canonicos iuxta Romanae et apostolicae ecclesiae consuetudinem recipere, dedit hoc illi, quem melioribus imbutum disciplinis ac moribus uidit.

Quo in tempore ad iussionem praefati regis presbyter ordinatus est in eodem monasterio ab Agilbercto episcopo Geuissorum, cuius supra meminimus, desiderante rege, ut uir tantae eruditionis ac religionis sibi specialiter indiuiduo comitatu sacerdos esset ac doctor. Quem non multo post (detecta et eliminata, ut et supra docuimus, Scottorum secta) Galliam mittens, cum consilio atque consensu patris sui Osuiu, episcopum sibi rogauit ordinari, cum esset annorum circiter XXX, eodem Agilbercto tunc episcopatum agente Parisiacae ciuitatis; cum quo et alii XI episcopi ad dedicationem antistitis conuenientes multum honorifice ministerium impleuerunt. Quo adhuc in transmarinis partibus demorante consecratus est in episcopatum Eboraci, iubente rege Osuio, Ceadda uir sanctus, ut supra memoratum est, et tribus annis ecclesiam sublimiter regens dehinc ad monasterii sui, quod est in Laestingaeu, curam secessit, accipiente Vilfrido episcopatum totius Nordanhymbrorum prouinciae.

Qui deinde regnante Ecgfrido pulsus est episcopatu et alii pro illo consecrati antistites, quorum supra meminimus: Romamque iturus et coram apostolico papa causam dicturus, ubi nauem conscendit, flante Fauonio pulsus est Fresiam et honorifice susceptus a barbaris ac rege illorum Aldgilso praedicabat eis Christum et multa eorum milia uerbo ueritatis instituens a peccatorum suorum sordibus fonte saluatoris abluit; et quod postmodum Vilbrord reuerentissimus Christi pontifex in magna deuotione com-

pleuit, ipse primus ibi opus euangelicum coepit. Ibi ergo hiemem cum noua dei plebe feliciter exigens sic Romam ueniendi iter repetiit; et ubi causa eius uentilata est, praesente Agathone papa et pluribus episcopis, uniuersorum iudicio absque crimine accusatus fuisse et episcopatu esse dignus inuentus est.

Quo in tempore idem papa Agatho, cum synodum congregaret Romae CXXV episcoporum, aduersus eos, qui unam in domino saluatore uoluntatem atque operationem dogmatizabant, uocari iussit et Vilfridum atque inter episcopos considentem dicere fidem suam simul et prouinciae siue insulae, de qua uenerat: cumque catholicus fide cum suis esset inuentus, placuit hoc inter cetera eiusdem synodi gestis inseri scriptumque est hoc modo: 'Vilfridus deo amabilis episcopus Eboracae ciuitatis apostolicam sedem de sua causa appellans et ab hac potestate de certis incertisque rebus absolutus, et cum aliis CXXV episcopis in synodo in iudicii sede constitutus et pro omni aquilonali parte, Brittaniae et Hiberniae insulis, quae ab Anglorum et Brettonum nec non Scottorum et Pictorum gentibus incoluntur, ueram et catholicam fidem confessus est et cum subscriptione sua corroborauit'.

Post haec reuersus Brittaniam prouinciam Australium Saxonum ab idolatriae ritibus ad Christi fidem conuertit. Vectae quoque insulae uerbi ministros destinauit: et secundo anno Aldfridi, qui post Ecgfridum regnauit, sedem suam et episcopatum ipso rege inuitante recepit. Sed post quinque annos denuo accusatus, ab eodem ipso rege et plurimis episcopis praesulatu pulsus est: ueniensque Romam, cum praesentibus accusatoribus acciperet locum se defendendi, considentibus episcopis pluribus cum apostolico papa Iohanne, omnium iudicio probatum est accusatores eius non nulla in parte falsas contra eum machinasse calumnias: scriptumque a praefato papa regibus Anglorum Aedilredo et Aldfrido, ut eum in episcopatum suum, eo quod iniuste fuerit condemnatus, facerent recipi.

Iuuit autem causam absolutionis eius lectio synodi beatae memoriae papae Agathonis, quae quondam ipso praesente in urbe atque in eodem concilio inter episcopos residente, ut praediximus, acta est. Cum ergo causa

exigente synodus eadem coram nobilibus et frequentia populi iubente apostolico papa diebus aliquot legeretur, uentum est ad locum, ubi scriptum erat: 'Vilfridus deo amabilis episcopus Eboracae ciuitatis apostolicam sedem de sua causa appellans et ab hac potestate de certis incertisque rebus absolutus' et cetera, quae supra posuimus. Quod ubi lectum est, stupor adprehendit audientes; et silente lectore coeperunt alterutrum requirere, quis esset ille Vilfridus episcopus. Tunc Bonifatius consiliarius apostolici papae et alii perplures, qui eum temporibus Agathonis papae ibi uiderant, dicebant ipsum esse episcopum, qui nuper Romam accusatus a suis atque ab apostolica sede iudicandus aduenerit: 'qui iamdudum' inquiunt 'aeque accusatus huc adueniens, mox audita ac diiudicata causa et controuersia utriusque partis, a beatae memoriae papa Agathone probatus est contra fas a suo episcopatu repulsus; et tanti apud eum habitus est, ut ipsum in concilio, quod congregarat, episcoporum, quasi uirum incorruptae fidei et animi probi residere praeciperet'. Quibus auditis dicebant omnes una cum ipso pontifice, uirum tantae auctoritatis, qui per XL prope annos episcopatu fungebatur, nequaquam damnari debere, sed ad integrum culpis accusationum absolutum patriam cum honore reuerti.

Qui cum Brittaniam remeans in Galliarum partes deuenisset, tactus est infirmitate repentina et ea crescente adeo pressus, ut neque equo uehi posset, sed manibus ministrorum portaretur in grabato. Sic delatus in Maeldum ciuitatem Galliae IIII diebus ac noctibus quasi mortuus iacebat, halitu tantum pertenui, quia uiueret, demonstrans. Cumque ita sine cibo et potu, sine uoce et auditu quatriduo perseueraret, quinta demum inlucescente die, quasi de graui experrectus somno exsurgens resedit; apertisque oculis uidit circa se choros psallentium simul et flentium fratrum; ac modicum suspirans interrogauit, ubi esset Acca presbyter; qui statim uocatus intrauit et uidens eum melius habentem ac loqui iam ualentem, flexis genibus gratias egit deo cum omnibus, qui aderant, fratribus. Et cum parum consedissent ac de supernis iudiciis trepidi aliqua confabulari coepissent, iussit pontifex

ceteros ad horam egredi et ad Accan presbyterum ita loqui exorsus est:

'Visio mihi modo tremenda apparuit, quam te audire ac silentio tegere uolo, donec sciam, quid de me fieri uelit deus. Adstitit enim mihi quidam candido praeclarus habitu dicens se Michaelem esse archangelum: „et ob hoc" inquit „missus sum, ut te a morte reuocem: donauit enim tibi dominus uitam per orationes ac lacrimas discipulorum ac fratrum tuorum et per intercessionem beatae suae genetricis semperque uirginis Mariae. Quapropter dico tibi, quia modo quidem ab infirmitate hac sanaberis; sed paratus esto, quia post quadriennium reuertens uisitabo te; patriam uero perueniens maximam possessionum tuarum, quae tibi ablatae sunt, portionem recipies atque in pace tranquilla uitam terminabis"'. Conualuit igitur episcopus cunctis gaudentibus ac deo gratias agentibus coeptoque itinere Brittaniam uenit.

Lectis autem epistulis, quas ab apostolico papa aduexerat, Berctuald archiepiscopus et Aedilred quondam rex, tunc autem abbas, libentissime fauerunt: qui uidelicet Aedilred accitum ad se Coinredum, quem pro se regem fecerat, amicum episcopo fieri petiit et impetrauit. Sed Aldfrid Nordanhymbrorum rex eum suscipere contemsit nec longo tempore superfuit: unde factum est, ut, regnante Osredi filio eius, mox synodo facta iuxta fluuium Nidd, post aliquantum utriusque partis conflictum, tandem cunctis fauentibus in praesulatum sit suae receptus ecclesiae. Sicque IIII annis, id est usque ad diem obitus sui, uitam duxit in pace. Defunctus est autem in monasterio suo, quod habebat in prouincia Vndalum sub regimine Cudualdi abbatis; et ministerio fratrum perlatus in primum suum monasterium, quod uocatur Inhrypum, positus est in ecclesia beati apostoli Petri iuxta altare ad Austrum, ut et supra docuimus; et hoc de illo supra epitaphium scriptum:

Vilfridus hic magnus requiescit corpore praesul,
Hanc domino qui aulam ductus pietatis amore
Fecit, et eximio sacrauit nomine Petri,
Cui claues caeli Christus dedit arbiter orbis;
Atque auro ac Tyrio deuotus uestiit ostro.

Quin etiam sublime crucis, radiante metallo,
Hic posuit trophaeum, nec non et quattuor auro
Scribi euangelii praecepit in ordine libros;
Ac thecam e rutilo his condignam condidit auro:
Paschalis qui etiam sollemnia tempora cursus
Catholici ad iustum correxit dogma canonis,
Quem statuere patres, dubioque errore remoto
Certa suae genti ostendit moderamina ritus:
Inque locis istis monachorum examina crebra
Colligit ac monitis cauit, quae regula patrum
Sedulus instituit: multisque domique forisque
Iactatus nimium per tempora longa periclis,
Quindecies ternos postquam egit episcopus annos,
Transiit et gaudens caelestia regna petiuit.
Dona, Iesu, ut grex pastoris calle sequatur.

20.

Vt religioso abbati Hadriano Albinus, Vilfrido in episcopatum Acca successerit.

Anno post obitum praefati patris proximo, id est quinto Osredi regis, reuerentissimus pater Hadrianus abbas, cooperator in uerbo dei Theodori beatae memoriae episcopi, defunctus est et in monasterio suo in ecclesia beatae dei genetricis sepultus; qui est annus quadragesimus primus, ex quo a Vitaliano papa directus est cum Theodoro; ex quo autem Brittaniam uenit, tricesimus nonus. Cuius doctrinae simul et Theodori inter alia testimonium perhibet, quod Albinus discipulus eius, qui monasterio ipsius in regimine successit, in tantum studiis scripturarum institutus est, ut Graecam quidem linguam non parua ex parte, Latinam uero non minus quam Anglorum, quae sibi naturalis est, nouerit.

Suscepit uero pro Vilfrido episcopatum Hagustaldensis ecclesiae Acca presbyter eius, uir et ipse strenuissimus et coram deo et hominibus magnificus; qui et ipsius ecclesiae suae, quae in beati Andreae apostoli honorem consecrata est, aedificium multifario decore ac mirificis ampliauit operibus. Dedit namque operam, quod et ho-

die facit, ut adquisitis undecumque reliquiis beatorum apostolorum et martyrum Christi, in uenerationem illorum poneret altaria, distinctis porticibus in hoc ipsum intra muros eiusdem ecclesiae, sed et historias passionis eorum, una cum ceteris ecclesiasticis uoluminibus, summa industria congregans, amplissimam ibi ac nobilissimam bibliothecam fecit nec non et uasa sancta et luminaria aliaque huiusmodi, quae ad ornatum domus dei pertinent, studiosissime parauit. Cantatorem quoque egregium uocabulo Maban, qui a successoribus discipulorum beati papae Gregorii in Cantia fuerat cantandi sonos edoctus, ad se suosque instituendos accersiit ac per annos XII tenuit: quatenus et, quae illi non nouerant, carmina ecclesiastica doceret; et ea, quae quondam cognita longo usu uel neglegentia inueterare coeperunt, huius doctrina priscum renouarentur in statum. Nam et ipse episcopus Acca cantator erat peritissimus, quomodo etiam in litteris sanctis doctissimus et in catholicae fidei confessione castissimus, in ecclesiasticae quoque institutionis regulis sollertissimus exstiterat; et usquedum praemia piae deuotionis accipiat, existere non desistit: utpote qui a pueritia in clero sanctissimi ac deo dilecti Bosa Eboracensis episcopi nutritus atque eruditus est; deinde ad Vilfridum episcopum spe melioris propositi adueniens omnem in eius obsequio usque ad obitum illius expleuit aetatem: cum quo etiam Romam ueniens multa illic, quae in patria nequiuerat, ecclesiae sanctae institutis utilia didicit.

21.

Vt Ceolfrid abbas regi Pictorum architectos ecclesiae, simul et epistulam de catholico pascha uel de tonsura miserit.

Eo tempore Naiton rex Pictorum, qui septentrionales Brittaniae plagas inhabitant, admonitus ecclesiasticarum frequenti meditatione scripturarum, abrenuntiauit errori, quo eatenus in obseruatione paschae cum sua gente tenebatur, et se suosque omnes ad catholicum dominicae resurrectionis tempus celebrandum perduxit. Quod ut facilius et maiori auctoritate perficeret, quaesiuit auxilium

de gente Anglorum, quos iamdudum ad exemplum sanctae Romanae et apostolicae ecclesiae suam religionem instituisse cognouit. Siquidem misit legatarios ad uirum uenerabilem Ceolfridum, abbatem monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli, quod est ad ostium Viuri amnis et iuxta amnem Tinam, in loco, qui uocatur In Gyruum, cui ipse post Benedictum, de quo supra diximus, gloriosissime praefuit; postulans, ut exhortatorias sibi litteras mitteret, quibus potentius confutare posset eos, qui pascha non suo tempore obseruare praesumerent; simul et de tonsurae modo uel ratione, qua clericos insigniri deceret: excepto, quod etiam ipse in his non parua ex parte esset imbutus. Sed et architectos sibi mitti petiit, qui iuxta morem Romanorum ecclesiam de lapide in gente ipsius facerent, promittens hanc in honorem beati apostolorum principis dedicandam; se quoque ipsum cum suis omnibus morem sanctae Romanae et apostolicae ecclesiae semper imitaturum, in quantum dumtaxat tam longe a Romanorum loquela et natione segregati hunc ediscere potuissent. Cuius religiosis uotis ac precibus fauens reuerentissimus abba Ceolfrid misit architectos, quos petebatur, misit illi et litteras scriptas in hunc modum:

'Domino excellentissimo et gloriosissimo regi Naitano Ceolfrid abbas in domino salutem.

'Catholicam sancti paschae obseruantiam, quam a nobis, rex deo deuote, religioso studio quaesisti, promtissime ac libentissime tuo desiderio, iuxta quod ab apostolica sede didicimus, patefacere satagimus. Scimus namque caelitus sanctae ecclesiae donatum, quotiens ipsi rerum domini discendae, docendae, custodiendae ueritati operam impendunt. Nam et uere omnino dixit quidam saecularium scriptorum (*Plato de republ.* V 18 p. 473[D]), quia felicissimo mundus statu ageretur, si uel reges philosopharentur uel regnarent philosophi. Quod si de philosophia huius mundi uere intellegere, de statu huius mundi merito diligere potuit homo huius mundi; quanto magis ciuibus patriae caelestis in hoc mundo peregrinantibus optandum est et totis animi uiribus supplicandum, ut, quo plus in mundo quique ualent, eo amplius eius, qui super omnia est, iudicis mandatis auscultare contendant atque ad haec obseruanda

secum eos quoque, qui sibi commissi sunt, exemplis simul et auctoritate instituant?

'Tres sunt ergo regulae sacris inditae litteris, quibus paschae celebrandi tempus nobis praefinitum, nulla prorsus humana licet auctoritate mutari; e quibus duae in lege Mosi diuinitus statutae, tertia in euangelio per effectum dominicae passionis et resurrectionis adiuncta est. Praecepit enim lex, ut pascha primo mense anni et tertia eiusdem mensis septimana, id est a quinta decima die usque ad uicesimam primam, fieri deberet: additum est per institutionem apostolicam ex euangelio, ut in ipsa tertia septimana diem dominicam expectare atque in ea temporis paschalis initium tenere debeamus. Quam uidelicet regulam triformem quisquis rite custodierit, nunquam in adnotatione festi paschalis errabit. Verum si de his singulis enucleatius ac latius audire desideras, scriptum est in Exodo, ubi liberandus de Aegypto populus Israel primum pascha facere iubetur, quia (*Exod.* 12, 1—3): „dixerit dominus ad Moysen et Aaron: Mensis iste uobis principium mensium primus erit in mensibus anni. Loquimini ad uniuersum coetum filiorum Israel et dicite eis: Decima die mensis huius tollat unusquisque agnum per familias et domos suas.“ Et paulo post (12, 6): „Et seruabitis eum usque ad quartam decimam diem mensis huius; immolabitque eum uniuersa multitudo filiorum Israel ad uesperam.“ Quibus uerbis manifestissime constat, quod ita in obseruatione paschali mentio fit diei quartae decimae, ut non tamen in ipsa die quarta decima pascha fieri praecipiatur; sed adueniente tandem uespera diei quartae decimae, id est quinta decima luna, quae initium tertiae septimanae faciat, in caeli faciem prodeunte, agnus immolari iubeatur: et quod ipsa sit nox quintae decimae lunae, in qua percussis Aegyptiis Israel est a longa seruitute redemtus. „Septem“ inquit (*Exod.* 12, 15) „diebus azyma comedetis.“ Quibus item uerbis tota tertia septimana eiusdem primi mensis decernitur sollemnis esse debere. Sed ne putaremus easdem septem dies a quarta decima usque ad uicesimam esse computandas, continuo subiecit: „In die primo non erit fermentum in domibus uestris. Quicumque comederit fermentum,

peribit anima illa de Israel, a die primo usque ad diem septimum“, et cetera, usquedum ait (12, 17): „In eadem enim ipsa die educam exercitum uestrum de terra Aegypti“.

‘Primum ergo diem azymorum appellat eum, in quo exercitum eorum esset educturus de Aegypto. Constat autem, quia non quarta decima die, in cuius uespera agnus est immolatus et quae proprie pascha siue phase dicitur; sed quinta decima sunt educti ex Aegypto, sicut in libro Numerorum (33, 3) apertissime scribitur: „Profecti igitur de Ramesse quinta decima die mensis primi, altera die phase filii Israel in manu excelsa.“ Septem ergo dies azymorum, in quarum prima eductus est populus domini ex Aegypto, ab initio, ut diximus, tertiae septimanae, hoc est a quinta decima die mensis primi usque ad uicesimam primam eiusdem mensis diem completam computari oportet. Porro dies quarta decima extra hunc numerum separatim sub paschae titulo praenotatur, sicut Exodi sequentia patenter edocent; ubi cum dictum esset (*Exod.* 12, 17): „In eadem enim ipsa die educam exercitum uestrum de terra Aegypti“; protinus adiunctum est (17—19): „Et custodietis diem istum in generationes uestras ritu perpetuo. Primo mense, quarta decima die mensis comedetis azyma usque ad diem uicesimam primam eiusdem mensis ad uesperam. Septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus uestris.“ Quis enim non uideat, a quarta decima usque ad uicesimam primam non septem solummodo, sed octo potius esse dies, si et ipsa quarta decima annumeretur? Sin autem, ut diligentius explorata scripturae ueritas docet, a uespera diei quartae decimae usque ad uesperam uicesimae primae computauerimus, uidebimus profecto, quod ita dies quarta decima uesperam suam in festi paschalis initium prorogat, ut non amplius tota sacra sollemnitas, quam septem tantummodo noctes cum totidem diebus comprehendat: unde et uera esse probatur nostra diffinitio, qua tempus paschale primo mense anni et tertia eius hebdomada celebrandum esse diximus. Veraciter enim tertia agitur hebdomada, quod a uespera quartae decimae diei incipit et in uespera uicesimae primae completur.

'Postquam uero pascha nostrum immolatus est Christus, diemque nobis dominicam, quae apud antiquos una uel prima sabbati siue sabbatorum uocatur, gaudio suae resurrectionis fecit esse sollemnem; ita hanc apostolica traditio festis paschalibus inseruit, ut nil omnimodis de tempore paschae legalis praeoccupandum, nihil minuendum esse decerneret. Quin potius statuit, ut exspectaretur iuxta praeceptum legis idem primus anni mensis, expectaretur quarta decima dies illius, expectaretur uespera eiusdem. Et cum haec dies in sabbatum forte inciderit, tolleret unusquisque agnum per familias et domos suas et immolaret eum ad uesperam, id est praepararent omnes ecclesiae per orbem, quae unam catholicam faciunt, panem et uinum in mysterium carnis et sanguinis agni immaculati, qui abstulit peccata mundi: et praecedente congrua lectionum, orationum, caeremoniarum paschalium sollemnitate offerent haec domino in spem futurae suae redemtionis. Ipsa est enim eadem nox, in qua de Aegypto per sanguinem agni Israelitica plebs erepta est; ipsa, in qua per resurrectionem Christi liberatus est a morte aeterna populus omnis dei. Mane autem inlucescente die dominica, primam paschalis festi diem celebrarent. Ipsa est enim dies, in qua resurrectionis suae gloriam dominus multifario piae reuelationis gaudio discipulis patefecit. Ipsa prima dies azymorum, de qua multum distincte in Leuitico scriptum est (23, 5—7): „Mense primo, quarta decima die mensis ad uesperam phase domini est et quinta decima die mensis huius sollemnitas azymorum domini est. Septem diebus azyma comedetis. Dies primus erit celeberrimus sanctusque.“

'Si ergo fieri posset, ut semper in diem quintum decimum primi mensis, id est in lunam quintam decimam dominica dies incurreret, uno semper eodemque tempore cum antiquo dei populo, quanquam sacramentorum genere discreto, sicut una eademque fide, pascha celebrare possemus. Quia uero dies septimanae non aequali cum luna tramite procurrit, decreuit apostolica traditio, quae per beatum Petrum Romae praedicata, per Marcum euangelistam et interpretem ipsius Alexandriae confirmata est, ut adueniente primo mense, adueniente in eo uespera

diei quartae decimae, expectetur etiam dies dominica, a quinta decima usque ad uicesimam primam diem eiusdem mensis. In quacumque enim harum inuenta fuerit, merito in ea pascha celebrabitur: quia nimirum haec ad numerum pertinet illarum septem dierum, quibus azyma celebrari iubetur. Itaque fit, ut nunquam pascha nostrum a septimana mensis primi tertia in utramuis partem declinet: sed uel totam eam, id est omnes septem legalium azymorum dies, uel certe aliquos de illis teneat. Nam etsi saltem unum ex eis, hoc est ipsum septimum apprehenderit, quem tam excellenter scriptura commendat (*Leuit.* 23, 8): 'Dies autem' inquiens 'septimus erit celebrior et sanctior, nullumque seruile opus fiet in eo'; nullus arguere nos poterit, quod non recte dominicum paschae diem, quem de euangelio suscepimus, in ipsa, quam lex statuit, tertia primi mensis hebdomada celebremus.'

'Cuius obseruantiae catholica ratione patefacta, patet e contrario error inrationabilis eorum, qui praefixos in lege terminos, nulla cogente necessitate, uel anticipare uel transcendere praesumunt. Namque sine ratione necessitatis alicuius anticipant illi tempus in lege praescriptum, qui dominicum paschae diem a quarta decima mensis primi usque ad uicesimam putant lunam esse seruandum. Cum enim a uespera diei tertiae decimae uigilias sanctae noctis celebrare incipiunt, claret, quod illam in exordio sui paschae diem statuunt, cuius nullam omnino mentionem in decreto legis inueniunt. Et cum uicesima prima die mensis pascha dominicum celebrare refugiunt, patet profecto, quod illam per omnia diem a sua sollemnitate secernunt, quam lex maiore prae ceteris festiuitate memorabilem saepenumero commendat: sicque diem paschae ordine peruerso, et aliquando in secunda hebdomada totam compleant, et numquam in hebdomadae tertiae die septimo ponant; rursumque, qui a sexta decima die mensis saepedicti usque ad uicesimam secundam pascha celebrandum magis autumant, non minore utique errore, tametsi altero latere a recto ueritatis tramite diuertunt et ueluti naufragia Scyllae fugientes in Charybdis uoraginem submergendi decidunt. Nam cum a luna sexta

decima primi mensis oriente, id est a uespera diei quintae decimae pascha incipiendum doceant; nimirum constat, quia quartam decimam diem mensis eiusdem, quam lex primitus et praecipue commendat, a sua prorsus sollemnitate secludunt: ita ut quintae decimae, in qua populus dei ab Aegyptia seruitute redemtus est et in qua dominus suo mundum sanguine a peccatorum tenebris liberauit, in qua etiam sepultus spem nobis post mortem beatae quietis tribuit, uix uesperam tangant.

'Idemque poenam erroris sui in semet ipsos recipientes, cum in uicesima secunda die mensis paschae diem statuunt dominicum, legitimos utique terminos paschae aperta transgressione uiolant, utpote qui ab illius diei uespera pascha incipiunt, in qua hoc lex consummari et perfici debere decreuit, illam in pascha diem adsignent primam, cuius in lege mentio nulla usquam reperitur, id est quartae primam septimanae. Qui utrique non solum in diffinitione et computo lunaris aetatis, sed et in mensis primi nonnumquam inuentione falluntur. Quae disputatio maior est, quam epistula hac uel valeat comprehendi vel debeat. Tantum hoc dicam, quod per aequinoctium uernale semper inerrabiliter possit inueniri, qui mensis iuxta computum lunae primus anni, qui esse debeat ultimus. Aequinoctium autem iuxta sententiam omnium Orientalium et maxime Aegyptiorum, qui prae ceteris doctoribus calculandi palmam tenent, duodecimo Kalendarum Aprilium die prouenire consueuit, ut etiam ipsi horologica inspectione probamus. Quaecumque ergo luna ante aequinoctium plena est, quarta decima uidelicet uel quinta decima existens, haec ad praecedentis anni nouissimum pertinet mensem, ideoque paschae celebrando habilis non est. Quae uero post aequinoctium uel in ipso aequinoctio suum plenilunium habet, in hac absque ulla dubietate, quia primi mensis est, et antiquos pascha celebrare solitos, et nos, ubi dominica dies aduenerit, celebrare debere noscendum est. Quod ita fieri oportere illa nimirum ratio cogit, quia in Genesi (1, 16) scriptum est, quod „fecit deus duo luminaria magna; luminare maius, ut praeesset diei; et luminare minus, ut praeesset nocti“: uel, sicut alia dicit editio, „luminare maius in inchoationem diei, et

luminare minus in inchoationem noctis". Sicut ergo prius sol a medio procedens orientis aequinoctium uernale suo praefixit exortu; deinde luna, sole ad uesperam occidente, et ipsa plena a medio secuta est orientis: ita omnibus annis idem primus lunae mensis eodem necesse est ordine seruari, ut non ante aequinoctium, sed uel ipso aequinoctii die, sicut in principio factum est, uel eo transcenso plenilunium habere debeat. At si uno saltem die plenilunium tempus aequinoctii praecesserit, non hanc primo mensi anni incipientis, sed ultimo potius praeteriti lunam esse adscribendam; et ideo festis paschalibus inhabilem memorata ratio probat.

'Quod si mysticam quoque uos in his rationem audire delectat, primo mense anni, qui etiam mensis nouorum dictus est, pascha facere iubemur; quia renouato ad amorem caelestium spiritu mentis nostrae, sacramenta dominicae resurrectionis et ereptionis nostrae celebrare debemus, tertia eiusdem mensis septimana facere praecipimur; quia ante legem et sub lege promissus tertio tempore saeculi cum gratia uenit ipse, qui pascha nostrum immolaretur Christus: quia tertia post immolationem suae passionis die resurgens a mortuis hanc dominicam uocari et in ea nos annuatim paschalia eiusdem resurrectionis uoluit festa celebrare: quia nos quoque ita solum ueraciter eius sollemnia celebramus, si per fidem, spem et caritatem pascha, id est transitum, de hoc mundo ad patrem, cum illo facere curamus. Post aequinoctium ueris, plenilunium mensis praecipimur obseruare paschalis; ut uidelicet primo sol longiorem nocte faciat diem, deinde luna plenum suae lucis orbem mundo praesentet; quia primo quidem sol iustitiae, in cuius pennis est sanitas, id est dominus Iesus, per resurrectionis suae triumphum cunctas mortis tenebras superauit: ac sic ascendens in caelos, misso desuper spiritu, ecclesiam suam, quae saepe lunae uocabulo designatur, internae gratiae luce repleuit. Quem uidelicet ordinem nostrae salutis propheta contemplatus aiebat: „Eleuatus est sol, et luna stetit in ordine suo." (*cf. Habacuc* 3, 11: sol et luna steterunt in habitaculo suo.)

'Qui ergo plenitudinem lunae paschalis ante aequinoctium prouenire posse contenderit, talis in mysteriorum

celebratione maximorum a sanctarum quidem scripturarum doctrina discordat; concordat autem eis, qui sine praeueniente gratia Christi se saluari posse confidunt: quia etsi uera lux tenebras mundi moriendo ac resurgendo numquam uicisset, perfectam se habere posse iustitiam dogmatizare praesumunt. Itaque post aequinoctialem solis exortum, post plenilunium primi mensis hunc ex ordine subsequens, id est post completam diem eiusdem mensis quartam decimam, quae cuncta ex lege obseruanda accepimus, expectamus adhuc monente euangelio in ipsa hebdomada tertia tempus diei dominicae, et sic demum uotiua paschae nostri festa celebramus, ut indicemus nos non cum antiquis excussum Aegyptiae seruitutis iugum uenerari, sed redemtionem totius mundi, quae in antiqui dei populi liberatione praefigurata, in Christi autem resurrectione completa est, deuota fide ac dilectione colere, utque resurrectionis etiam nostrae, quam eadem die dominica futuram credimus, spe nos certissima gaudere signemus.

'Hic autem, quem uobis sequendum monstramus, computus paschae decennouenali circulo continetur; qui dudum quidem, hoc est ipsis apostolorum temporibus, iam seruari in ecclesia coepit, maxime Romae et Aegypti, ut supra iam diximus. Sed per industriam Eusebii, qui a beato martyre Pamphilo cognomen habet, distinctius in ordinem compositus est; ut quod eatenus per Alexandriae pontificem singulis annis per omnes ecclesias mandari consueuerat, iam deinde congesta in ordinem serie lunae quartae decimae facillime posset ab omnibus sciri. Cuius computum paschalis Theophilus Alexandriae praesul in centum annorum tempus Theodosio imperatori composuit. Item successor eius Cyrillus seriem nonaginta et quinque annorum in quinque decennouenalibus circulis comprehendit: post quem Dionysius Exiguus totidem alios ex ordine pari schemate subnexuit, qui ad nostra usque tempora pertingebant. Quibus termino adpropinquantibus, tanta hodie calculatorum exuberat copia, ut etiam in nostris per Brittaniam ecclesiis plures sint, qui mandatis memoriae ueteribus illis Aegyptiorum argumentis facillime possint in quotlibet spatia temporum paschales protendere circulos, etiamsi ad quingentos us-

que et triginta duos uoluerint annos; quibus expletis omnia, quae ad solis et lunae, mensis et septimanae consequentiam spectant, eodem, quo prius, ordine recurrunt. Ideo autem circulos eosdem temporum instantium uobis mittere supersedimus, quia de ratione tantum temporis paschalis instrui quaerentes, ipsos uobis circulos paschae catholicos abundare probastis.

'Verum his de pascha succincte, ut petistis, strictimque commemoratis, tonsuram quoque, de qua pariter uobis litteras fieri uoluistis, hortor, ut ecclesiasticam et Christianae fidei congruam habere curetis. Et quidem scimus, quia neque apostoli omnes uno eodemque sunt modo attonsi, neque nunc ecclesia catholica, sicut una fide, spe et caritate in deum consentit, ita etiam una atque indissimili totum per orbem tonsurae sibi forma congruit. Denique, ut superiora, id est patriarcharum, tempora respiciamus, Iob exemplar patientiae, dum ingruente tribulationum articulo caput totondit (*Iob* 1, 20), probauit utique, quia tempore felicitatis capillos nutrire consueuerat. At Ioseph et ipse castitatis, humilitatis, pietatis ceterarumque uirtutum executor ac doctor eximius cum seruitio absoluendus attonsus esse legitur (*Genes.* 41, 14): patet profecto, quia tempore seruitutis intonsis in carcere crinibus manere solebat. Ecce uterque uir dei diuersum ab altero uultus habitum foris praemonstrabat, quorum tamen intus conscientia in parili uirtutum sibi gratia concordabat.

'Verum, etsi profiteri nobis liberum est, quia tonsurae discrimen non noceat, quibus pura in deum fides et caritas in proximum sincera est; maxime cum numquam patribus catholicis sicut de paschae uel fidei diuersitate conflictus, ita etiam de tonsurae differentia legatur aliqua fuisse controuersia; inter omnes tamen, quas uel in ecclesia uel in uniuerso hominum genere reperimus tonsuras, nullam magis sequendam nobis amplectendamque iure dixerim ea, quam in capite suo gestabat ille, cui se confitenti dominus ait (*eu. Matth.* 16, 18. 19): „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferni non praeualebunt aduersus eam; et tibi dabo claues regni caelorum“. Nullam magis abominandam detestandamque merito cunctis fidelibus crediderim ea, quam habebat ille, cui gratiam

sancti spiritus comparare uolenti dicit idem Petrus (*Act.* 8, 20. 21): „Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum dei existimasti per pecuniam possideri: non est tibi pars neque sors in sermone hoc.“ Neque uero ob id tantum in coronam adtondemur, quia Petrus ita attonsus est; sed quia Petrus in memoriam dominicae passionis ita attonsus est, idcirco et nos, qui per eandem passionem saluari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in uertice, summa uidelicet corporis nostri parte gestamus. Sicut enim omnis ecclesia, quia per mortem sui uiuificatoris ecclesia facta est, signum sanctae crucis eius in fronte portare consueuit, ut crebro uexilli huius munimine a malignorum spirituum defendatur incursibus; crebra huius admonitione doceatur se quoque carnem suam cum uitiis et concupiscentiis crucifigere debere: ita etiam oportet eos, qui uel monachi uotum uel gradum clericatus habentes artioribus se necesse habent pro domino continentiae frenis astringere.

'Formam quoque coronae, quam ipse in passione spineam portauit in capite, ut spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est exportaret et auferret a nobis, suo quemque in capite per tonsuram praeferre, ut se etiam inrisiones et obprobria pro illo libenter ac promte omnia sufferre ipso etiam frontispicio doceant: ut coronam uitae aeternae, quam repromisit deus diligentibus se, se semper expectare proque huius perceptione et aduersa se mundi et prospera contemnere designent. Ceterum tonsuram eam, quam magum ferunt habuisse Simonem, quis, rogo, fidelium non statim cum ipsa magia primo detestetur et merito exsufflet aspectu? Quae in frontis quidem superficie, coronae uidetur speciem praeferre; sed ubi ad ceruicem considerando perueneris, decurtatam eam, quam te uidere putabas, inuenies coronam; ut merito talem Simoniacis et non Christianis habitum conuenire cognoscas: qui in praesenti quidem uita a deceptis hominibus putabantur digni perpetuae gloria coronae; sed in ea, quae hanc sequitur uitam, non solum omni spe coronae priuati, sed aeterna insuper sunt poena damnati.

'Neque uero me haec ita prosecutum aestimes, quasi eos, qui hanc tonsuram habent, condemnatos iudicem, si fide et

operibus unitati catholicae fauerint: immo confidenter profiteor plurimos ex eis sanctos ac deo dignos extitisse, ex quibus est Adamnan abbas et sacerdos Columbiensium egregius, qui cum legatus suae gentis ad Aldfridum regem missus nostrum quoque monasterium uidere uoluisset miramque in moribus ac uerbis prudentiam, humilitatem, religionem ostenderet, dixi illi inter alia conloquens: „Obsecro, sancte frater, qui ad coronam te uitae, quae terminum nesciat, tendere credis, quid contrario tuae fidei habitu terminatam in capite coronae imaginem portas? et si beati consortium Petri quaeris, cur eius, quem ille anathematizauit, tonsurae imaginem imitaris? et non potius eius, cum quo in aeternum beatus uiuere cupis, etiam nunc habitum te, quantum potes, diligere monstras?“ Respondit ille: „Scias pro certo, frater mi dilecte, quia etsi Simonis tonsuram ex consuetudine patria habeam, Simoniacam tamen perfidiam tota mente detestor ac respuo: beatissimi autem apostolorum principis, quantum mea paruitas sufficit, uestigia sequi desidero.“ At ego: „Credo“ inquam „uere, quod ita sit; sed tamen indicio fit, quod ea, quae apostoli Petri sunt, in abdito cordis amplectimini, siquae eius esse nostis, etiam in facie tenetis. Namque prudentiam tuam facillime diiudicare reor, quod aptius multo sit, eius, quem corde toto abhominaris cuiusque horrendam faciem uidere refugis, habitum uultus a tuo uultu deo iam dicato separare; et econtra eius, quem apud deum habere patronum quaeris, sicut facta uel monita cupis sequi, sic etiam morem habitus te imitari condeceat.“

‘Haec tunc Adamnano dixi, qui quidem quantum conspectis ecclesiarum nostrarum statutis profecisset, probauit, cum reuersus ad Scottiam multas postea gentis eiusdem turbas ad catholicam temporis paschalis obseruantiam sua praedicatione correxit: tametsi eos, qui in Hii insula morabantur, monachos, quibusque speciali rectoris iure praeerat, necdum ad uitam statuti melioris reducere ualebat. Tonsuram quoque, si tantum sibi auctoritatis subesset, emendare meminisset.

‘Sed et tuam nunc prudentiam, rex, admoneo, ut ea, quae unitati catholicae et apostolicae ecclesiae concinnant, una cum gente, cui te rex regum et dominus dominorum

praefecit, in omnibus seruare contendas. Sic enim fit, ut post acceptam temporalis regni potentiam ipse beatissimus apostolorum princeps caelestis quoque regni tibi tuisque cum ceteris electis libens pandat introitum. Gratia te regis aeterni longiori tempore regnantem ad nostram omnium pacem custodiat incolumem, dilectissime in Christo fili.'

Haec epistula cum praesente rege Naitono multisque uiris doctioribus esset lecta ac diligenter ab his, qui intellegere poterant, in linguam eius propriam interpretata, multum de eius exhortatione gauisus esse perhibetur; ita ut exsurgens de medio optimatum suorum consessu genua flecteret in terram, deo gratias agens, quod tale munusculum de terra Anglorum mereretur accipere. 'Et quidem et antea noui,' inquit 'quia haec erat uera paschae celebratio, sed in tantum modo rationem huius temporis obseruandi cognosco, ut parum mihi omnimodis uidear de his antea intellexisse. Vnde palam profiteor uobisque, qui adsidetis, praesentibus protestor, quia hoc obseruare tempus paschae cum uniuersa mea gente perpetuo uolo; hanc accipere debere tonsuram, quam plenam esse rationis audimus, omnes, qui in meo regno sunt, clericos decerno.' Nec mora, quae dixerat, regia auctoritate perfecit. Statim namque iussu publico mittebantur ad transcribendum, discendum, obseruandum, per uniuersas Pictorum prouincias circuli paschae decennouenales, oblitteratis per omnia erroneis octoginta et quattuor annorum circulis. Attondebantur omnes in coronam ministri altaris ac monachi: et quasi nouo se discipulatui beatissimi apostolorum principis Petri subditam eiusque tutandam patrocinio gens correcta gaudebat.

22.

Vt Hiienses monachi cum subiectis sibi monasteriis canonicum praedicante Ecgbercto celebrare pascha coeperint.

Nec multo post illi quoque, qui insulam Hii incolebant, monachi Scotticae nationis cum his, quae sibi erant subdita, monasteriis ad ritum paschae ac tonsurae canonicum domino procurante perducti sunt. Siquidem anno

ab incarnatione domini DCC° XVI°, quo Osredo occiso Coenred gubernacula regni Nordanhymbrorum suscepit, cum uenisset ad eos de Hibernia deo amabilis et cum omni honorificentia nominandus pater ac sacerdos Ecgberct, cuius superius memoriam saepius fecimus, honorifice ab eis et multo cum gaudio susceptus est. Qui quoniam et doctor suauissimus et eorum, quae agenda docebat, erat exsecutor deuotissimus, libenter auditus ab uniuersis, immutauit piis ac sedulis exhortationibus inueteratam illam traditionem parentum eorum, de quibus apostolicum illum licet proferre sermonem, quod aemulationem dei habebant, sed non secundum scientiam; catholicoque illos atque apostolico more celebrationem, ut diximus, praecipuae sollemnitatis sub figura coronae perpetis agere perdocuit. Quod mira diuinae constat factum dispensatione pietatis, ut quoniam gens illa, quam nouerat scientiam diuinae cognitionis libenter ac sine inuidia populis Anglorum cummunicare curauit: ipsa quoque postmodum per gentem Anglorum in eis, quae minus habuerat, ad perfectam uiuendi normam perueniret. Sicut econtra Brettones, qui nolebant Anglis eam, quam habebant, fidei Christianae notitiam pandere, credentibus iam populis Anglorum et in regula fidei catholicae per omnia instructis, ipsi adhuc inueterati et claudicantes a semitis suis, et capita sine corona praetendunt et sollemnia Christi sine ecclesiae Christi societate uenerantur.

Susceperunt autem Hiienses monachi docente Ecgbercto ritus uiuendi catholicos sub abbate Duunchado post annos circiter LXXX, ex quo ad praedicationem gentis Anglorum Aidanum miserant antistitem. Mansit autem uir domini Ecgberct annos XIII in praefata insula, quam ipse uelut noua quadam relucente gratia ecclesiasticae societatis et pacis Christo consecrauerat; annoque dominicae incarnationis DCC° XXVIIII°, quo pascha dominicum octauo Kalendarum Maiarum die celebrabatur, cum missarum sollemnia in memoriam eiusdem dominicae resurrectionis celebrasset, eodem die et ipse migrauit ad dominum, ac gaudium summae festiuitatis, quod cum fratribus, quos ad unitatis gratiam conuerterat, inchoauit, cum domino et apostolis ceterisque caeli ciuibus comple-

uit, immo id ipsum celebrare sine fine non desinit. Mira autem diuinae dispensatio prouisionis erat, quod uenerabilis uir non solum in pascha transiuit de hoc mundo ad patrem; uerum etiam cum eo die pascha celebraretur, quo numquam prius in eis locis celebrari solebat. Gaudebant ergo fratres de agnitione certa et catholica temporis paschalis; laetabantur de patrocinio pergentis ad dominum patris, per quem fuerant correcti; gratulabatur ille, quod eatenus in carne seruatus est, donec illum in pascha diem suos auditores, quem semper antea uitabant, suscipere ac secum agere uideret. Sicque certus de illorum correctione reuerentissimus pater exsultauit, ut uideret diem domini: uidit et gauisus est.

23.

Qui sit in praesenti status gentis Anglorum uel Brittaniae totius.

Anno dominicae incarnationis DCC° XXV°, qui erat septimus Osrici regis Nordanhymbrorum, qui Coenredo successerat, Victred filius Ecgbercti, rex Cantuariorum, defunctus est nono die Kalendarum Maiarum; et regni, quod per XXXIIII semis annos tenebat, filios tres, Aedilberctum, Eadberctum et Alricum reliquit heredes. Anno post quem proximo Tobias Hrofensis ecclesiae praesul defunctus est uir, ut supra meminimus, doctissimus. Erat enim discipulus beatae memoriae magistrorum Theodori archiepiscopi et abbatis Hadriani: unde, ut dictum est, cum eruditione litterarum uel ecclesiasticarum uel generalium ita Graecam quoque cum Latina didicit linguam, ut tam notas ac familiares sibi eas quam natiuitatis suae loquelam haberet. Sepultus uero est in porticu sancti Pauli apostoli, quam intro ecclesiam sancti Andreae sibi ipse in locum sepulcri fecerat. Post quem episcopatus officium Alduulf, Berctualdo archiepiscopo consecrante, suscepit.

Anno dominicae incarnationis DCC° XXVIIII° apparuerunt cometae duae circa solem, multum intuentibus terrorem incutientes. Vna quippe solem praecedebat,

mane orientem; altera uespere sequebatur occidentem, quasi orienti simul et occidenti dirae cladis praesagae: uel certe una diei, altera noctis praecurrebat exortum, ut utroque tempore mala mortalibus imminere signarent. Portabant autem facem ignis contra Aquilonem, quasi ad accendendum adclinem: apparebantque mense Ianuario et duabus ferme septimanis permanebant. Quo tempore grauissima Sarracenorum lues Gallias misera clade uastabat, et ipsi non multo post in eadem prouincia dignas suae perfidiae poenas luebant. Quo anno sanctus uir domini Ecgberct, ut supra commemorauimus, ipso die paschae migrauit ad dominum: et mox, peracto pascha, hoc est septima Iduum Maiarum die, Osric rex Nordanhymbrorum uita decessit, cum ipse regni, quod XI annis gubernabat, successorem fore Ceoluulfum decreuisset, fratrem illius, qui ante se regnauerat, Coenredi regis, cuius regni et principia et processus tot ac tantis redundauere rerum aduersantium motibus, ut, quid de his scribi debeat quemue habitura sint finem singula, necdum sciri ualeat.

Anno dominicae incarnationis DCC° XXXI° Berctuald archiepiscopus longa consumtus aetate defunctus est die Iduum Ianuariarum; qui sedit annos XXXVII, menses VI, dies XIIII; pro quo anno eodem factus est archiepiscopus uocabulo Tatuini de prouincia Merciorum, cum fuisset presbyter in monasterio, quod uocatur Briudun. Consecratus est autem in Doruuerni ciuitate a uiris uenerabilibus Danihele Ventano et Ingualdo Lundoniensi et Alduino Lyccitfeldensi et Alduulfo Hrofensi antistitibus, die decima Iunii mensis, dominica; uir religione et prudentia insignis, sacris quoque litteris nobiliter instructus.

Itaque in praesenti ecclesiis Cantuariorum Tatuini et Alduulf episcopi praesunt. Porro prouinciae Orientalium Saxonum Inguald episcopus; prouinciae Orientalium Anglorum Aldberct et Hadulac episcopi; prouinciae Occidentalium Saxonum Danihel et Fortheri episcopi; prouinciae Merciorum Alduini episcopus; et eis populis, qui ultra amnem Sabrinam ad occidentem habitant, Valchstod episcopus; prouinciae Huicciorum Vilfrid episcopus; prouinciae Lindisfarorum Cyniberct episcopus praeest. Episcopatus

Vectae insulae ad Danihelem pertinet episcopum Ventae ciuitatis. Prouincia Australium Saxonum iam aliquot annis absque episcopo manens ministerium sibi episcopale ab Occidentalium Saxonum antistite quaerit. Et hae omnes prouinciae ceteraeque australes ad confinium usque Hymbrae fluminis cum suis quaeque regibus Merciorum regi Aedilbaldo subiectae sunt.

At uero prouinciae Nordanhymbrorum, cui rex Ceoluulf praeest, IIII nunc episcopi praesulatum tenent: Vilfrid in Eburacensi ecclesia, Ediluald in Lindisfaronensi, Acca in Hagustaldensi, Pecthelm in ea, quae Candida Casa uocatur, quae nuper, multiplicatis fidelium plebibus, in sedem pontificatus addita ipsum primum habet antistitem. Pictorum quoque natio tempore hoc et foedus pacis cum gente habet Anglorum, et catholicae pacis ac ueritatis cum uniuersali ecclesia particeps existere gaudet. Scotti, qui Brittaniam incolunt, suis contenti finibus nil contra gentem Anglorum insidiarum moliuntur aut fraudium. Brettones, quamuis et maxima ex parte domestico sibi odio gentem Anglorum et totius catholicae ecclesiae statum pascha minus recte moribusque improbis impugnent; tamen et diuina sibi et humana prorsus resistente uirtute, in neutro cupitum possunt obtinere propositum: quippe qui quamuis ex parte sui sint iuris, nonnulla tamen ex parte Anglorum sunt seruitio mancipati. Qua adridente pace ac serenitate temporum, plures in gente Nordanhymbrorum tam nobiles quam priuati se suosque liberos depositis armis satagunt magis, accepta tonsura, monasterialibus adscribere uotis quam bellicis exercere studiis. Quae res quem sit habitura finem, posterior aetas uidebit. Hic est inpraesentiarum uniuersae status Brittaniae, anno aduentus Anglorum in Brittaniam circiter DCC°LXXXV°, dominicae autem incarnationis anno DCC°XXXI°: in cuius regno perpetuo exsultet terra, et congratulante in fide eius Brittania, laetentur insulae multae et confiteantur memoriae sanctitatis eius.

24.

Recapitulatio chronica totius operis; et de persona auctoris.

Verum ea, quae temporum distinctione latius digesta sunt, ob memoriam conseruandam breuiter recapitulari placuit.

Anno igitur ante incarnationem dominicam sexagesimo Gaius Iulius Caesar primus Romanorum Brittanias bello pulsauit et uicit, nec tamen ibi regnum potuit obtinere.

Anno ab incarnatione domini XLVI. Claudius secundus Romanorum Brittanias adiens plurimam insulae partem in deditionem recepit, et Orcadas quoque insulas Romano adiecit imperio.

Anno incarnationis dominicae CLXVII. Eleuther Rom[an]ae praesul factus XV annos ecclesiam gloriosissime rexit, cui litteras rex Brittaniae Lucius mittens, ut Christianus efficeretur, petiit et inpetrauit.

Anno ab incarnatione domini CLXXXVIIII. Seuerus imperator factus XVII annis regnauit, qui Brittaniam uallo a mari usque ad mare praecincxit.

Anno CCCLXXXI. Maximus in Brittania creatus imperator in Galliam transiit et Gratianum interfecit.

Anno CCCCVIIII. Roma a Gothis fracta, ex quo tempore Romani in Brittania regnare cessarunt.

Anno CCCCXXX. Palladius ad Scottos in Christum credentes a Caelestino papa primus mittitur episcopus.

Anno CCCCXLVIIII. Marcianus cum Valentiniano imperium suscipiens VII annis tenuit, quorum tempore Angli a Brettonibus arcessiti Brittaniam adierunt.

Anno DXXXVIII. eclipsis solis facta est XIIII. Kalendas Martias ab hora prima usque ad tertiam.

Anno DXL. eclypsis solis facta XII. Kalendas Iulias, et apparuerunt stellae pene hora dimidia ab hora diei tertia.

Anno DXLVII. Ida regnare coepit, a quo regalis

Nordanhymbrorum prosapia originem tenet, et XII annis in regno permansit.

Anno DLXV. Columba presbyter de Scottia uenit Brittaniam ad docendos Pictos et in insula Hii monasterium fecit.

Anno DXCVI. Gregorius papa misit Brittaniam Augustinum cum monachis, qui uerbum dei genti Anglorum euangelizarent.

Anno DXCVII. uenere Brittaniam praefati doctores, qui fuit annus plus minus CL. aduentus Anglorum in Brittaniam.

Anno DCI. misit papa Gregorius pallium Brittaniam Augustino iam facto episcopo et plures uerbi ministros, in quibus et Paulinum.

Anno DCIII. pugnatum ad Degsastanae.

Anno DCIIII. Orientales Saxones fidem Christi percipiunt sub rege Sabercto antistite Mellito.

Anno DCV. Gregorius obiit.

Anno DCXVI. Aedilberct rex Cantuariorum defunctus est.

Anno DCXXV. Paulinus a Iusto archiepiscopo ordinatur genti Nordanhymbrorum antistes.

Anno DCXXVI. Eanfled filia Aeduini regis baptizata cum XII in sabbato pentecostes.

Anno DCXXVII. Eduini rex baptizatus cum sua gente in pascha.

Anno DCXXXIII. Eduine rege peremto Paulinus Cantiam rediit.

Anno DCXL. Eadbald rex Cantuariorum obiit.

Anno DCXLII. Osuald rex occisus.

Anno DCXLIIII. Paulinus, quondam Eboraci, sed tunc Hrofensis antistes ciuitatis, migrauit ad dominum.

Anno DCLI. Osuini rex occisus et Aidan episcopus defunctus est.

Anno DCLIII. Middilangli sub principe Peada fidei mysteriis sunt inbuti.

Anno DCLV. Penda periit et Mercii sunt facti Christiani.

Anno DCLXIIII. eclypsis facta; Earconberct rex Cantuariorum defunctus et Colman cum Scottis ad suos

reuersus est; et pestilentia uenit; et Ceadda ac Vilfrid Nordanhymbrorum ordinantur episcopi.

Anno DCLXVIII. Theodorus ordinatur episcopus.

Anno DCLXX. Osuiu rex Nordanhymbrorum obiit.

Anno DCLXXIII. Ecgberct rex Cantuariorum obiit; et synodus facta est ad Herutforda praesente Ecgfrido rege, praesidente archiepiscopo Theodoro, utillima, X capitulorum.

Anno DCLXXV. Vulfheri rex Merciorum, postquam XVII annos regnauerat, defunctus Aedilredo fratri reliquit imperium.

Anno DCLXXVI. Aedilred uastauit Cantiam.

Anno DCLXXVIII. cometa apparuit; Vilfrid episcopus a sede sua pulsus est ab Ecgfrido rege; et pro eo Bosa, Eata et Eadhaeth consecrati antistites.

Anno DCLXXVIIII. Ælfuini occisus.

Anno DCLXXX. synodus factus est in campo Haethfeltha de fide catholica, praesidente archiepiscopo Theodoro: in quo adfuit Iohannes abba Romanus. Quo anno Hild abbatissa in Streanaeshalae obiit.

Anno DCLXXXV. Ecgfrid rex Nordanhymbrorum occisus est. Anno eodem Hlotheri rex Cantuariorum obiit.

Anno DCLXXXVIII. Caeduald rex Occidentalium Saxonum Romam de Brittania pergit.

Anno DCXC. Theodorus archiepiscopus obiit.

Anno DCXCVII. Osthryd regina a suis, id est Merciorum, primatibus interemta.

Anno DCXCVIII. Berctred dux regius Nordanhymbrorum a Pictis interfectus.

Anno DCCIIII. Aedilred, postquam XXXI annos Merciorum genti praefuit, monachus factus Coenredo regnum dedit.

Anno DCCV. Aldfrid rex Nordanhymbrorum defunctus est.

Anno DCCVIIII. Coenred rex Merciorum, postquam V annos regnabat, Romam pergit.

Anno DCCXI. Berctfrid praefectus cum Pictis pugnauit.

Anno DCCXVI. Osred rex Nordanhymbrorum interfectus, et rex Merciorum Ceolred defunctus; et uir do-

mini Ecgberct Hienses monachos ad catholicum pascha et ecclesiasticam correxit tonsuram.

Anno DCCXXV. Victred rex Cantuariorum obiit.

Anno DCCXXVIIII. cometae apparuerunt, sanctus Ecgberct transiit, Osric mortuus est.

Anno DCCXXXI. Berctuald archiepiscopus obiit. Anno eodem Tatuini consecratus archiepiscopus nonus Doruuernensis ecclesiae Aedilbaldo rege Merciorum XV. agente annum inperii.

Haec de historia ecclesiastica Brittaniarum et maxime gentis Anglorum, prout uel ex litteris antiquorum uel ex traditione maiorum uel ex mea ipse cognitione scire potui, domino adiuuante digessi Baeda famulus Christi et presbyter monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli, quod est Viuraemuda et Ingyruum.

Qui natus in territorio eiusdem monasterii, cum essem annorum septem, cura propinquorum datus sum educandus reuerentissimo abbati Benedicto ac deinde Ceolfrido; cunctumque ex eo tempus uitae in eiusdem monasterii habitatione peragens omnem meditandis scripturis operam dedi: atque inter obseruantiam disciplinae regularis et cotidianam cantandi in ecclesia curam semper aut discere aut docere aut scribere dulce habui.

Nono decimo autem uitae meae anno diaconatum, tricesimo gradum presbyteratus, utrumque per ministerium reuerentissimi episcopi Iohannis, iubente Ceolfrido abbate, suscepi.

Ex quo tempore accepti presbyteratus usque ad annum aetatis meae LVIIII. haec in scripturam sanctam meae meorumque necessitati ex opusculis uenerabilium patrum breuiter adnotare siue etiam ad formam sensus et interpretationis eorum superadicere curaui.

'In principium Genesis, usque ad natiuitatem Isaac et iectionem Ismahelis, libros IIII.

De tabernaculo et uasis eius ac uestibus sacerdotum libros III.

In primam partem Samuhelis, id est usque ad mortem Saulis, libros III.

De aedificatione templi, allegoricae expositionis sicut et cetera, libros II.

Item in Regum librum XXX quaestionum.

In Prouerbia Salomonis libros III.

In Cantica canticorum libros VII.

In Isaiam, Danihelem, XII prophetas et partem Hieremiae distinctiones capitulorum ex tractatu beati Hieronymi excerptas.

In Ezram et Neemiam libros III.

In Canticum Habacum librum I.

In librum beati patris Tobiae explanationis allegoricae de Christo et ecclesia librum I.

Item Capitula lectionum in Pentateucum Mosi, Iosue, Iudicum.

In libros Regum et Verba dierum.

In librum beati patris Iob.

In Parabolas, Ecclesiasten et Cantica canticorum.

In Isaiam prophetam, Ezram quoque et Neemiam.

In euangelium Marci libros IIII.

In euangelium Lucae libros VI.

Omeliarum euangelii libros II.

In apostolum quaecumque in opusculis sancti Augustini exposita inueni, cuncta per ordinem transscribere curaui.

In Actus apostolorum libros II.

In Epistulas VII catholicas libros singulos.

In Apocalypsin sancti Iohannis libros III.

Item Capitula lectionum in totum nouum testamentum, excepto euangelio.

Item librum epistularum ad diuersos: quarum de sex aetatibus saeculi una est; de mansionibus filiorum Israel una; una de eo, quod ait Isaias (24, 22): „Et claudentur ibi in carcerem et post dies multos uisitabuntur"; de ratione bissexti una; de aequinoctio iuxta Anatolium una.

Item de historiis sanctorum: librum uitae et passionis sancti Felicis confessoris de metrico Paulini opere in prosam transtuli; librum uitae et passionis sancti Anastasii, male de Graeco translatum et peius a quodam inperito emendatum, prout potui, ad sensum correxi; uitam sancti patris monachi simul et antistitis Cudbercti, et

prius heroico metro et postmodum plano sermone, descripsi.

Historiam abbatum monasterii huius, in quo supernae pietati deseruire gaudeo, Benedicti, Ceolfridi et Huaetbercti in libellis duobus.

Historiam ecclesiasticam nostrae insulae ac gentis in libris V.

Martyrologium de nataliciis sanctorum martyrum diebus; in quo omnes, quos inuenire potui, non solum qua die, uerum etiam quo genere certaminis uel sub quo iudice mundum uicerint, diligenter adnotare studui.

Librum hymnorum diuerso metro siue rhythmo.

Librum epigrammatum heroico metro siue elegiaco.

De natura rerum et de temporibus libros singulos; item de temporibus librum I maiorem.

Librum de orthographia alphabeti ordine distinctum.

Item librum de metrica arte, et huic adiectum alium de schematibus siue tropis libellum, hoc est de figuris modisque locutionum, quibus scriptura sancta contexta est.'

Teque deprecor, bone Iesu, ut cui propitius donasti uerba tuae scientiae dulciter haurire, dones etiam benignus aliquando ad te fontem omnis sapientiae peruenire et parere semper ante faciem tuam.

BAEDAE CHRONOLOGIA

Anno DCCXXXI. Ceoluulf rex captus et adtonsus et remissus in regnum; Acca episcopus de sua sede fugatus.

Anno DCCXXXII. Ecgberct pro Vilfrido episcopus factus.

Anno DCCXXXIII. eclypsis facta est solis XVIIII. Kal. Sep. circa horam diei tertiam, ita ut pene totus orbis solis quasi nigerrimo et horrendo scuto uideretur esse coopertus.

Anno DCCXXXIIII. luna sanguineo rubore perfusa, quasi hora integra II. Kal. Febr. circa galli cantum, dehinc nigredine subsequente ad lucem propriam reuersa.

[Anno eodem Tatuini episcopus obiit.

Anno DCCXXXV. Nothelmus archiepiscopus ordinatur; et Ecgberctus episcopus, accepto ab apostolica sede pallio, primus post Paulinum in archiepiscopatum confirmatus est; ordinauitque Fruidbertum et Fruiduualdum episcopos, et Baeda presbyter obiit.

Anno DCCXXXVII. nimia siccitas terram fecit infecundam; et Ceoluulfus sua uoluntate adtonsus regnum Eadbercto reliquit.

Anno DCCXXXIX. Edilhartus Occidentalium Saxonum rex obiit; et Nothelmus archiepiscopus.

Anno DCCXL. Cudberctus pro Nothelmo consecratus est. Aedilbaldus rex Merciorum per impiam fraudem uastabat partem Nordanhymbrorum; eratque rex eorum Eadberctus occupatus cum suo exercitu contra Pictos. Aediluualdus quoque episcopus obiit, et pro eo Conuulfus ordinatur antistes. Aruuuini et Eadberctus interempti.

Anno DCCXLI. siccitas magna terram occupauit. Carolus rex Francorum obiit; et pro eo filii Caroloman et Pippin regnum acceperunt.

Anno DCCXLV. Vilfrid episcopus et Ingualdus Lundoniae episcopus migrauerunt ad dominum.

Anno DCCXLVII. Herefridus uir dei obiit.

Anno DCCL. Cudretus rex Occidentalium Saxonum surrexit contra Aedilbaldum regem et Oengusum. Theneorus atque Eanredus obierunt. Eadberctus campum Cyil cum aliis regionibus suo regno addidit.

Anno DCCL[III]III., anno regni Eadbercti quinto, <quinto> Id[ib]us Ianuarii eclipsis solis facta est. Postea eodem anno et mense, hoc est nono Kalendarum Februariarum, luna eclipsim pertulit, horrendo et nigerrimo scuto, ita ut sol paulo ante, cooperta.

Anno DCCLIV. Bonifatius, qui et Vinfridus, Francorum episcopus, cum quinquaginta tribus martyrio coronatus est; et pro eo Redgerus consecratur archiepiscopus a Stephano papa.

Anno DCCLVII. Aedilbaldus rex Merciorum a suis tutoribus noctu morte fraudulenta miserabiliter peremptus occubuit: Beornredus regnare coepit: Cyniuulfus rex Occidentalium Saxonum obiit. Eodem etiam anno Offa, fugato Beornredo, Merciorum regnum sanguinolento quaesiuit gladio.

Anno DCCLVIII. Eadberctus rex Nordanhymbrorum dei amoris causa et caelestis patriae uiolentia, accepta sancti Petri tonsura, filio suo Osuulfo regnum reliquit.

Anno DCCLIX. Osuulfus a suis ministris facinorose occisus est; et Ediluualdus anno eodem a sua plebe electus intrauit in regnum: cuius secundo anno magna tribulatio mortalitatis uenit et duobus ferme annis permansit, populantibus duris ac diuersis aegritudinibus, maxime tamen dysenteriae languore.

Anno DCCLXI. Oengus Pictorum rex obiit, qui regni sui principium usque ad finem facinore cruento tyrannus perduxit carnifex: et Osuini occisus est.

Anno DCCLXV. Aluchredus rex susceptus est in regnum.

Anno DCCLXVI. Ecgberctus archiepiscopus prosapia regali ditatus ac diuina scientia imbutus et Frithubertus uere fideles episcopi ad dominum migrauerunt.]

INDEX NOMINVM.

Dise Ausgabe bietet im Allgemeinen den Text der maßgebenden, zugleich ältesten Handschrift, welche auch den Drucken von John und George Smith (Cambridge 1722), Joseph Stevenson (London 1838, in den English historical Society Publications), H. Petrie (London 1848, für die Monumenta historica Britannica I), George H. Moberly (Clarendon Press, Oxford 1869) und, für Vorrede und BB. III. IIII. V 24, demjenigen von John E. B. Mayor und J. R. Lumby (Cambridge 1878) zu Grunde ligt.

Wenige Jare nach des Erwürdigen Tode (735), um 737, in England geschriben, gelangte die Handschrift bald nach Frankreich, um erst 1697 in die Heimat zurückzukeren. Hier ward dieselbe von Bischof John Moore von Ely der University Library zu Cambridge vermacht, woselbst sie das Zeichen Kk 5, 16 trägt.

Leider ist der Codex nicht in des Verfaßers eigener Orthographie nidergeschriben; dise ward daher, soweit die in Bedae liber de orthographia (rec. H. Keil, Grammatici Latini uol. VII p. 261 –312) mitgeteilten Beispile ausreichen, in vorligende Ausgabe eingefürt. Auch sind die Beßerungen alter Hand, die in Moore's Codex hie und da sich finden, als echt anerkannt und gewürdiget.

In nachstehendem Verzeichnisse sind, Schreiberversehen abgerechnet, die vornemsten Abweichungen diser Ausgabe von der Cambridger Handschrift aufgefürt; links von der Klammer steht die aufgenommene Lesart, rechts die des genannten Codex.

I 2 *S.* 9, *Z.* 12 *v. u.* abdidere *H(older) nach Orosius* VI 9, 7] obdidere
I 2 *S.* 9, *Z.* 4 *v. u.* Brittanis *H nach Orosius* VI 10, 1] Brittania
I 3 *S.* 10, *Z.* 5 DCC⁰XC⁰V⁰ Ti. *H nach Orosius* VII 6, 1] DCC⁰XC⁰VIII⁰
I 8 *S.* 16, *Z.* 8 mortem *Orosius* VII 25, 16] morte
I 22 *S.* 32, *Z.* 17 Gildas] gildus
I 27 *S.* 47, *Z.* 14 *v. u.* tentatus *St(evenson)*] tentatur
I 27 *S.* 47, *Z.* 9 *v. u.* debet *St*] debeat
I 27 *S.* 48, *Z.* 6 per crapulam *St*] pro crapula
I 30 *S.* 52, *Z.* 17 sed *St*] et
I 30 *S.* 53, *Z.* 3 . . . . . . *M(oberly)*] *felt*
II 1 *S.* 62, *Z.* 16 cum *S(mith)*] *felt*
II 10 *S.* 83, *Z.* 4 *v. u.* [prauitatis] *St*] prauitatis
III 1 *S.* 104, *Z.* 10 uesanam *C1 bei L(umby) = cod. Cambridge Trinity College R 5, 27 saec. XII*] uaesaniam
III 2 *S.* 105, *Z.* 5 fidei *C1*] *felt*
III 2 *S.* 105, *Z.* 16 *v. u.* sacratiorem *C1*] sacrationem
III 2 *S.* 105, *Z.* 9 *v. u.* Nec *S*] Nam
III 4 *S.* 108, *Z.* 4 Iustinianum *S*] iustinianus
III 4 *S.* 109, *Z.* 14 *v. u.* diem *C1*] *felt*
III 6 *S.* 112, *Z.* 12 *v. u.* in *C1*] *felt*
III 7 *S.* 114, *Z.* 10 Hibernia *S*] hibernicia
III 8 *S.* 116, *Z.* 4 solent *C1*] *felt*
III 9 *S.* 118, *Z.* 20 substrato *cod. Cambridge Trinity College R 7, 5 saec. XI—XII*] subtracto
III 10 *S.* 119, *Z.* 8 *v. u.* solummodo *C1*] solummodum
III 11 *S.* 121, *Z.* 10 ueniens *C1*] *felt*
III 13 *S.* 123, *Z.* 9 *v. u.* in *C1*] *felt*
III 13 *S.* 124, *Z.* 9 *v. u.* ingressu *C1*] ingressum
III 14 *S.* 126, *Z.* 3 solistitialem *H*] solemstitialem
III 17 *S.* 129, *Z.* 14 *v. u.* erat *S*] *felt*
III 18 *S.* 132, *Z.* 19 optimo *S*] opimo
III 19 *S.* 134, *Z.* 20 quartum *S*] quartus
III 19 *S.* 134, *Z.* 11 *v. u.* uoluptatem *S*] uoluntatem
III 19 *S.* 134, *Z.* 3 *v. u.* natione *S*] natio
III 19 *S.* 135, *Z.* 8 *v. u.* quidam *S*] quidem
III 22 *S.* 140, *Z.* 10 *v. u.* soleret *S*] solet
III 23 *S.* 141, *Z.* 9 *v. u.* postulauit *S*] postulauitque
III 24 *S.* 145, *Z.* 9 *v. u.* monasterium *S*] monasterio
III 24 *S.* 146, *Z.* 12 eiectis *S*] iectis
III 25 *S.* 151, *Z.* 10 *v. u.* tota *S*] toto
III 25 *S.* 152, *Z.* 3 eiecerint *S*] iecerint
III 25 *S.* 152, *Z.* 7 *v. u.* datae *S*] dati
III 26 *S.* 154, *Z.* 13 *v. u.* erat *S*] *felt*
III 26 *S.* 154, *Z.* 9 *v. u.* flexa *S*] flexo
III 27 *S.* 155, *Z.* 6 *v. u.* duo *S*] duos
III 28 *S.* 157, *Z.* 6 *v. u.* antistitis *S*] antistiti
IIII 1 *S.* 164, *Z.* 1 Nisidano *Mazocchi*] hiridano
IIII 1 *S.* 164, *Z.* 4 ecclesiasticis *S*] ecclesiasticae

IIII 1 *S.* 165, *Z.* 6 coegerat *S*] cogerat
IIII 3 *S.* 168, *Z.* 2 *v. u.* habitus *S*] habetur
IIII 7 *S.* 177, *Z.* 2 *v. u.* dictae *S*] dicta
IIII 9 *S.* 181, *Z.* 20 ei *C1*] et
IIII 10 *S.* 182, *Z.* 8 minimam *C1*] minimum
IIII 12 inscr. *S.* 185 pro Leutherio *C1*] leutherio
IIII 12 S. 185. *Z.* 7 restaurando *C1*] restaurato
IIII 12 *S.* 185, *Z.* 12 non *C1*] *felt*
IIII 13 *S.* 187, *Z.* 13 obsorbendi *H*] obserbendi
IIII 13 *S.* 187, *Z.* 11 *v. u.* antistes *C1*] antistitis
IIII 13 *S.* 188, *Z.* 2 quos *S*] quis
IIII 14. 15 *S.* 188. 190 *Titel*] *felen; C.* 15 *und* 16 *bilden einen Teil von* 14
IIII 14 *S.* 190, *Z.* 11 *v. u.* et *cod. Cambridge, Trinity college R 7, 5*] *felt*
IIII 15 Geuissorum, interfecto rege *H*], interfecto rege geuissorum
IIII 16 *S.* 191, *Z.* 19 *v. u.* tragica *S*] stragica
IIII 16 *S.* 192, *Z.* 12 ablutos *C1*] absolutos
IIII 16 *S.* 192, *Z.* 18 qua *cod. Sidney Sussex College Δ 2, 8 saec. XV*] quam
IIII 17—32] XV—XXX; *mit* Duobus *S.* 221, *Z.* 17 *beginnt Cap.* XXVII
IIII 17 *S.* 193, *Z.* 2 que *C1*] *felt*
IIII 18 *S.* 196, *Z.* 2 reuertens *C1*] deuertens
IIII 20 *S.* 199, 8 *v. u. bis* 201, 6 *als Acrostichon erkannt von H*
IIII 25 *S.* 214, *Z.* 12 factae *S*] facta
IIII 26 *S.* 215, *Z.* 1 *v. u.* Trumuini *S*] triumuini
IIII 30 *S.* 223, *Z.* 7 *v. u.* magna *S*] magnae
IIII 31 *S.* 225, *Z.* 18 tactu *S*] tacto
V 24 *S.* 285, *Z.* 16 Romae *S*] romanae
S. 291, *Z.* 13 reuersa.] Hier bricht die Handschrift ab.

Was nun in andern Handschriften (Cheltenham 256 s. XII und 1089 saec. XIIII., British Museum add. 10949 saec. XV) folgt, kann natürlich nicht von Baeda herrüren. S. 292 ist Z. 8 die Ueberliferung DCCLVI und Z. 9 idibus von R. Hussey in DCCLIII und quinto Idus berichtiget.

Der Brief an Albinus S. 4 ist aus Joann. Mabillon, Vetera Analecta. Parisiis, 1723. pag. 398 abgedruckt: ‘hanc epistolam ex ms. codice Mettensis Monasterii sancti Arnulfi eruit, mihique transmisit vir religiosus Domnus Placidus Beuvillonius, eiusdem loci tum Subprior’.

Druckfeler und Berichtigungen.

S. 2, *Z.* 9 *setze Comma nach* praeest. *Ebenso S.* 7, *Z.* 6 *v. u.* (*nach* ut), I 2 *S.* 8, *Z.* 5 *v. u.* (*vor* ante), I 9 *S.* 16, *Z.* 4 *v. u.* (*nach* dignus), I 27 *S.* 39, *Z.* 9 (*vor* et quidem), *Z.* 16 (*nach* adfligunt), *S.* 43, *Z.* 16 (*nach* hoc)
S. 4, *Z.* 3 *lis* Desideratissimo
S. 6, *Z.* 6 *v. u. lis* Lybicas
I 4 *S.* 10, *Z.* 1 *v. u. lis* Antoninus
I 5 *S.* 11, *Z.* 1 *v. u. lis* adsumto
I 6 *S.* 12, *Z.* 4 *lis* promtus
I 10 *S.* 17, *Z.* 2 *v. u. lis* Britani
I 11 *S.* 17, *Z.* 1 *v. u. lis* Halaricum
I 11 *S.* 18, *Z.* 1 *lis* Halanorum
I 12 *S.* 19, *Z.* 13 *v. u. lis* Aebbercurnig
I 12 *S.* 20, *Z.* 20 *v. u. ist* arcis *ausgefallen zwischen* edito *und* acies *Z.* 8 *v. u. lis* fugiunt, disperguntur.
I 13 *S.* 21, *Z.* 12 *lis* hunc, *Z.* 20 *lis* Hunorum, *Z.* 22 *lis* Blaedla
I 15 *S.* 23, *Z.* 17 *v. u. lis* Cantuari *und* Victuari
I 17 *S.* 25, *Z.* 19 *v. u. ist* Pelagiani *nach* episcopi *ausgefallen*
I 21 *S.* 30, *Z.* 6 *v. u. lis* Trecasenorum
I 25 inscr. *S.* 34 *lis* regi
I 25 *S.* 34, *Z.* 6 *v. u. lis* Aedilberct
I 27 *S.* 39, *Z.* 5 *v. u. lis* 20, 18 *statt* 15
I 27 *S.* 46, *Z.* 6 *v. u. lis* 2. 9 *statt* 9
II 1 *S.* 59, *Z.* 18 *v. u. lis* satanae
II 2 *S.* 67, *Z.* 1 *lis* anchoreticam
II 14 *S.* 92, *Z.* 1 *v. u. lis* Aedilbergia
III 7 *S.* 114, *Z.* 16 *ist* n *in* tantum *ausgesprungen*
III 13 *S.* 124, *Z.* 6 *und* III 16 *S.* 129, *Z.* 1 *lis* uicina
III 18 *S.* 132. *Z.* 6—7 *trenne* Ecg-rice
III 19 *S.* 134, *Z.* 15 *ist - nach* omni *abgesprungen*
IIII 8 *S.* 179, *Z.* 16 *lis* ‘Scio
IIII 23 *S.* 205, *Z.* 5 *lis* Aidan
V 22 *S.* 281, *Z.* 18 *lis* communicare
Große Anfangsbuchstaben sind zu setzen *S.* 15, *Z.* 4 *v. u.* (Vrbis), *S.* 107, Z. 2 (Australibus), *S.* 115, *Z.* 11 *v. u.* (In), *S.* 153, *Z.* 12 *v. u.* (Austrinos), *S.* 155, *Z.* 14 (Australibus), *S.* 164, *Z.* 9 *v. u.* (Orientalium), *S.* 186, *Z.* 15 (Austrum), *S.* 238, *Z.* 13 *v. u.* (Aquilonale), *S.* 240, *Z.* 12 (Aquilonem).

Anzeigen.

das Werk nach Verdienst, die Kritik beleuchtete seinen vielseitigen Werth, und in kurzer Zeit war es nur noch antiquarisch zu haben. So regte sich bald der Wunsch nach einem Neudrucke. Zweite Auflagen zu veranstalten, liegt nicht in der Tendenz des litterarischen Vereins; aber im Hinblick auf die grosse Wichtigkeit des Werkes verzichtete er auf sein Eigenthumsrecht, wofür ihm der Herausgeber seinen Dank darbringt, in den gewiss alle Freunde der Chronik einstimmen werden.

Für die neue Auflage hat der Herausgeber sich mannigfach bemüht. Dass er im Interesse eines weiteren Leserkreises gegen die Handschrift die Umlaute ä, ö und ü einführte, sofern der alte Sprachgebrauch und die Mundart keine Einsprache erhob, darf man wohl billigen. Ausserdem hat Barack mit Berücksichtigung der seit der ersten Auflage erschienenen Litteratur und namentlich der von Liebrecht verschiedentlich gegebenen Erläuterungen an zahlreichen Stellen weitere erklärende Bemerkungen oder Verweisungen auf Litteraturbelege beigefügt. . . . . .

(Litterar. Centralblatt 1881, Nr. 37, Sp. 1277.)

Weitere Rezensionen in der ,,Deutschen Litteraturzeitung'', 1882, Nr. 1., ,,Litteraturblatt für germanische und romanische Philologie''. Ferner Étude sur la Chronique de Zimmern in ,,Archives de l'orient Latin 1882'', tome II, pp. 17—88.

Koberstein-Bartsch (I. 5. Auflage, S. 413) nennt die Zimmerische Chronik *,,Eine reiche Quelle für die Culturgeschichte im weitesten Sinne, Rechtsgeschichte, häusliches und öffentliches Leben, Mythologie und Volksglauben, Schwank und Novelle''.*

Man vergl. auch ,,Gervinus, Geschichte der deutschen Dichtung'', 5. Aufl., Band 2, S. 532.

Früher ist in meinem Verlag erschienen:

Ulfilas. Auswahl aus Ulfilas gothischer bibelübersetzung. Mit einem glossar und einem grundriß zur gothischen laut- und flexionslehre. Von K. A. Hahn. Dritte Auflage herausgegeben und bearbeitet von Adalbert Jeitteles. 8. 1874. (IX. 121 S.) M. 2. 40.

— *Juli 1882.* —